

WASHINGTON

ÉLETE.

IRTA

SPARKS JÁRED

SZABADON ÁTDOLGOZTA

CZUCZOR GERGELY.

ÚJ KIADÁS.

BUDAPEST, 1886.

KIADJA RÁTH MÓR.

ELŐSZÓ.

Sparks Járed, angol író, ki az amerikai diplomatiái levelek, Morris élete és amerikai életrajzok stb. által az angol olvasók előtt ismeretessé lőn, új érdemeket szerze magának Washington élete és iratainak közre bocsátásával. Bármennyi iratott is már Amerikának ezen nagy fiáról, ő ez életrajzban még nagyobb világosságban jelenik meg, mivel ez az ő saját irataiból merítettetett s azokból nyer magyarázatot és bizonyosságot. Az ellene keletkezett régibb vádak és szemrehányások már most is meg vannak semmítve, az utóvilág pedig még inkább meg meg lesz győződve, hogy a világtörténetnek kevés hőse van, kit jellem tisztaság, akaratszilárdság és kitartás, világos ész, szelíd lelkiületre s összes hatásának üdvös voltára nézve hozzá hasonlítani lehetne.

Sparks Washingtonát, mely minden levelezésekkel együtt 12 kötetet teszen, a német közönség számára az ismeretes történetíró és bűvár Raumer Fridrik adá, magának a szerzőnek megegyezése s javalásával két kötetben, melyben az életírás csonkíttatlan, de Washington iratainak csak egy része, a fontosabbnak látszó, közöltetik. Raumernek e munkáját használva, dolgozá tisztelt barátom Czuczor Gergely a jelen életírást szabadon, kihagyásával

azoknak, mik szorosan a tárgyhoz nem tartoznak, ismeretes népszerűségű, világos, hibátlan és könnyű folyamú nyelvén.

A munka, úgy hiszem, maga fog maga mellett szólni s én nem gondolom szükségesnek annak ajánlatára valamit mondani, mit oly ügyes kezek mint szerzőé és fordítóé állítanak egybe, s bizonyos vagyok benne, hogy azok, kik a Történeti könyvtár eddigi füzetait részvétellel fogadják s történeti tárgyak iránt érdeklélviseltetnek, ez életrajzzal is igen meg fognak elégedni.

Pest, februáriusban 1845.

BAJZA.

I. FEJEZET.

Washington család eredete. — Washington György születése. — Hajlama a mathematicai tanulmányokra, testi gyakorlatokra s rendes életmódra. — Tengeri katona szolgálatra szánják őt. — Gyakorlati mérnökké leszen. — Fairfax lord dolgában részt vesz. — A méréseket három évig folytatja. — Segédtiszt leszen Virginiában. — Bátyját Barbadoesbe kíséri.

Washington, mint nemzetségi név legelőször a XIII-ik században fordul elő. Angliának Durham nevű grófságában feküdt ily nevezetű mezei jószág, melynek tulajdonosa Hertburn Vilmos volt első, ki ezen birtok nevét vezetéknévül fölvette, s kitől a Washington nemzetség különböző ágai származtak, s utóbb Nagybritannia és Amerika vidékein elterjedtek.

Közölők csak kevesen tűntek fel a nyilvános életpályán, s országos hírekről alig tudni valamit; de a helybeli történetek tisztelettel emlékeznek e nemzetségre, melyből tudósok, papok, jogászok és lovagok számosan keletkeztek. A családfők legtöbbjei azonban mint vagyonos földbirtokosok saját mezei jószágaikon éltek.

1538-ik évben a Northhamptonshire tartományban fekvő Sulgrave mezei jószág Washington Lőrincz birtokába jutott. Ennek unokája sok gyermeket nemzett, kik közül a második szülött, névszerint János és Lőrincz 1657-ik év körül Virginiába költöztek ki, s Potomac vizénél Bridge Creek mellett telepedtek le Westmorelandben. Mindketten földeket vásárolván, gazdag gyarmatosokká lettek.

Washington János Amerikába érkezte után nem sokára az indusok ellen víselő háborúban alkalmazást nyere, s ezredesi rangra emelkedék. Ennek második fia Ágoston kétszer házassodott. Első feleségétől három fia és egy leánya lett. A második, Ball Mária, kivel 1730. év márczius 6-án kelt össze, hat gyermeket szüle, u. m. Györgyöt, Borbálát, Sámuel, Jánost, Ágostont, Károlyt, és Mildredet. Washington György Virginiának Westmoreland nevű tartományában született febr. 22. 1732. Ő a második házasságból első szülött, Washington Jánosnak, az Amerikába kiköltözöttnek másod unokája, s a sulgravei Washington Lőrincznek hatod ivadéka vala.

Midőn Washington György született, atyja a Potomac partján Westmorelandben lakott, honnan nem sokára Stafford tartományba vonult egy másik birtokára, mely Frederiksborg irányában Rappahannoc folyó partján feküdt. Itt töltötte el hátralevő életét, s hirtelen kiűtött rövid nyavalya után megholt april 12. 1743. élete 49-ik évében. Jelleméről kevés tudatik; de végrendeletéből kitünik, hogy nevezetes, és jól művelt mezei birtokai voltak, mivel pedig ezeket csak önipara és fáradalma által szerzette, nem alap nélkül gyaníthatni, hogy dolgaiban rendszerető, értelmes, becsületes és szilárd férfiúnak kellett lennie.

Halála után mindenik fia külön ültetvényt öröklött. Györgynek azon telep és ház juta, hol atyja lakott élete végnapjaiban. Mivel pedig mindnyájan kiskorúak voltak, a legöregebik nem lévén tizenegy évesnél korosabb, atyjok mind őket mind birtokaikat anyai gyámság alá rendelte. Washington özvegye ezen nehéz megbízást rendkívüli hűséggel és jó sikerrel végrehajtotta, sőt megélte legöregebik fiának dicső tetteit, s látta őt, mint egy nagy nép fejét az egész világtól tiszteltetve, dicsőítve.

Az iskolaügy, és nevelés ekkor még szűk korlátok közt mozgott a gyarmatokban. Az ültetvényesek alig taníttatták gyermekeiket egyébre, mint írni, olvasni, számolni és számadást vinni. Ha a növendék felsőbb ismeretek után vágyott, kénytelen volt vezető nélkül saját útján indulni. Ilyen iskolának köszöné Washington. első nevelését és szellemi tehetségeinek fejlődését. Szóbeli ha-

gyománnyól tudjuk, hogy tudnivaló, tanulékony és iparkodó vala, valamint azt is, hogy katonai hajlama és szenvedélye már első gyermekeségi játékaiban igen eleven színekben mutatkozott. Iskolatársaival katonásdit játszott, őket csapatokra osztályozta, velök őrt állott, s hadi indulóban gyakorlotta magát, azután kis csatákat rendezte, s mindig valamely párt főnöke vala. Nagy kedve telt a testi gyakorlatokban, s futni, ugrani, birkózni, dorongokat lökdösmi igen ügyesen tudott. Sőt tudva van róla, hogy ezen gyakorlatokat érett férfi-korában is folytatta. Azt is beszélik felőle, hogy iskolai magaviselete nagyon erkölcsös és példás vala, miért iskolatársai tisztelék őt, s gyermeki csivakodásaikban bíról választották s ítéletével mindig megelégedtek.

A tudományok némely ágaiban jó korán előmenetelt tőn, mint azt a 13 éves korából fennlevő iskolakönyvei bizonyítják. Ekkor már a számvetés legnehezebb részein túlhaladt, s ezen könyvekben a mértant kezdi meg, melyek közül egy korábbi ideű különös figyelemre méltó, mert előnkbe terjeszti lelkének eredeti irányát és azon tárgyakat, melyekre iskolai óráit kiváltképen fordította. Nevezetes dolog, hogy egy tizenhárom éves fiú holmi száraz és szövevényes formákból álló tiszti ügyviseléssel mulatgatta magát; holott igen ritkán fordítja valaki ilyesmire figyelmét, míg a gyakorlati élet arra nem kényszeríti, akkor is csak szükségből, nem mulatságból űzi.

Az említett kézirat több lapjai telvék másolatokkal, melyeket ő írásba foglalásoknak nevez, milyenek: megrendelések, váltók, vétel-bizonyítványok, látomásozások, lemondó levelek, jogengedések holmi mezei jószágokra, haszonbérloői egyezkedések, szerződések és végrendeletek, mind szorgalommal, a jelentékeny szavak nagy és külön alakú betűkkel, s irtóki tollvonással írva. Azután versek következnek, melyek inkább a bennök foglalt érzelmek s uralkodó vallásosság mint költői szépség által tűnnek ki.

De legnevezetesebb része ezen könyvnek az, mely életelvek és szabályok gyűjteményét tartalmazza, melyek különféle forrásokból merítvék ily cím alatt: Magaviseleti szabályok a társalgásban és mulatságokban. Némely

lyek e szabályok közül csak csekélységek, s a gyermek-élet elrendezésére szolgálók, de mások nagyobb irányúak, s erkölcs-finomító és szelidítő szabályokat adnak, a szív legnemesebb ösztöneit fölélesztik, az erényi kötelességeket beoltják, mivel tartozunk egymásnak a társas viszonyokban, előadják, s mindennek előtt a tökéletes önuralkodás gyakorlatára intenek.

Ha Washington jellemét szorosabban vizsgáljuk, bizonyos, hogy ez életszabályok gyűjteménye nagy befolyással volt teljes életére. Vérmérséklete tüzes, s hirtelen fellobbanásu vala; de különféle kisértetek- s felindulásokban, melyek megrohanták, oda törekedék szüntelen, hogy vérmérsékletét zabolázza, s indulatait végképen legyőzze; teljesítette is mindegyiket. Társalgását az emberekkel mind nyilvános mind magány körökben, minden viszonyai között, nagy jellemeszilárdság bélyegezte, nem különben kitűnt méltósága, illedelmes viselete, készsége, szelídsége, mások kívánatainak teljesítése, s az udvariság legérdektelebb szabályainak gyöngéd megtartása által, mire őt nem csak vele született őszinte gondolkozása, s derült esze vezérlette, hanem hosszas és fáradhatlan gyakorlata is.

Az iskolákat életének tizenhatodik évében, ősszel hagyta el. A három utolsó évet kizárólag a mértanra, háromszögtanra és földmérésre fordította, mire különös hajlama volt. Az is hihető, hogy rokonai észrevevén benne ezen tanulmány iránti előszeretetet, sürgették őt, hogy mérnökségre képezze magát, mi akkor igen jövedelmes keresetmód vala, s alkalmat nyujta legjobb, de még miveletlen vidékek fölfödésére. Tanuló éveinek utolsó nyarán az iskolaházhoz tartozó telkeket és vele határos ültetvényeket mérte fel, melyeknek határait, szögeit, rajzait és fölszámításait nagy pontossággal könyvbe jegyzette.

De ezen tudománynak nem csak könnyebb oldalait gyakorlotta. Használta a logaritmusokat is, s munkáinak hibátlanságát különféle próbákkal megkísérlette. Több ilyen kéziratokkal telvék könyvei, melyek nagy szorgalmat, esinos és egyarányos írást, s több mathematicai figurák lerajzolásában rendet és pontosságot tüntetnek ki.

E mellékdolgokat méltó megemlíteni, mert tudva van, hogy Washington teljes életében követte e szokást.

Hivatalos irományai, naplói, főkönyvei és azon kötetek, melyekbe leveleit és pedig a forradalom idejéig mindig saját kezeivel írta be, mindez hasonló rendszeretetre és pontosságra mutat. A mit magára nézve fontosnak tartta, az a többtől elválasztott helyen áll följegyezve, a kézirat tiszta és szabályos, közbeirt szavak és tintafoltok nélkül. Ha az írást elvétette, a hibásan írt szavakat oly ügyesen kivakarta és kijobbította, hogy csak szoros vizsgálat után lehet észrevenni az elkövetett hibát. Rajzok és mutatótáblák készítésével, valamint a felosztások és számítások elrendezésével igen szívesen foglalkodott. Ha kibérlett telkeinek valamelyikét újra felosztani készüle, előbb annak tervét rajzoló le. Ha az aratást valami más renddel végezni s a földmívelésnek valami más módját akará behozni, a költségek és munkák külön pontjait, nemkülönben a jövedelmet és hasznót mutatótáblákra szedte; ugyanezen rendet tartotta a rendszabásokban, melyeket évenként tisztartójának készíte.

Ezen rendszeret, miután hadvezérré lett, nagy hasznára volt. A tisztek neveit és rangjait, valamint a segédtsztek, életbiztosok és szállásmesterek változásait jól rendezett táblákra jegyzette föl, melyek úgy készültek, hogy a legfontosabb pontokat emlékezetében tarthatá, s nem vala kénytelen egyes részletek miatt elszórakozni. Ha a hadseregnek meg kellett indulnia, vagy oly állást foglalnia, hogy a többi csapatokkal összeköttetésben legyen, ebbeli tervét papirosra rajzolta; új táborozás kezdetekor pedig, vagy midőn részletes vállalkozásra készült, a csatarendről tervet készíte, mindegyik tisztnek kijelölé saját helyét, s az általa kormányzandó ezred nevét a legénység számával együtt fölírta.

Elnök (praesidens) létekor a kincstárhoz tartozó hivatalos irományok és oklevelekre nézve hasonló rendtartást hozott be. Mindent nagy fáradsággal és türelemmel táblákba soroztatott, s ez által birta csak az egyes részleteket rendszeren felfogni s emlékezetben tartani, azon számtalan szövevényes számadásokkal együtt, melyeket másképp lehetetlen vala áttekintenie.

A matematikai tanulmányokon kívül ismeretei egyedül azon tárgyakra szorítkoztak, melyek a közönséges

iskolákban tanítottak. Sőt kétséges, ha vajjon a nyelv alapszabályait tanulta-e. Ifjabbkori irataiban számosak a nyelvtan elleni hibák. Sok olvasás, gyakorlat és szorgalom által győzött e nehézségeken, s utóbb tiszta és szabályos nyelven írt, sajátos kifejezésekkel és világos írásmóddal élén. A szavakat mindig gondosan megválogatta, hogy véleményét szabatosan és erőteljesen kifejezhesse. E tekintetben mondhatni, nyelve lelkének tükre volt, mely kitünően tiszta, őszinte és egyenes jellemnek vonásait viselé.

Anyai nyelvén kívül egyebet nem tudott. A régi classicusok tanulása nem is kapott. Midőn a forradalom idején a francia haditisztek az amerikai seregekkel egyesültek s nevezetesen Rochambeau gróf kormánya alatt az országban tartózkodtak, némi figyelmet látszott fordítani a francia nyelvre; de annyira soha sem ment, hogy rajta beszélni és írni, vagy francziából valamit angolra fordítani képes lett volna.

Még iskolába jártakor rokonai oly életpályára szánták őt, mely ha valósulandott, sorsának egészen más irányt adott volna. Legöregebbik bátyja Lőrincz az utolsó nyugotindiai háborúban mint haditiszt szolgált, ki látván György öcsésének katonai hajlamát s úgy vélekedvén, hogy az angol hajóhadnál legkönnyebb alkalma leendő magát e hivatásban kitüntetnie, őt oda tengeri tisztujoncznak (Seecadet) bevétette 1746-ban, 14 éves korában. E lépés önakaratával, talán kérelmére is történt, s lelkesült örömmel készült utnak; de midőn már menőben vala, anyjának aggodalma oly erősen ellene szegült, hogy honn kelle maradnia.

Ezen elhatározó pillanatban Jackson, a család egyik barátja, így írt Washington Lőrincznek: „Tartok tőle, hogy Washingtonné asszonyság nem marad hű előbbi határozatához; úgy látszik, nem akarja többé Györgyöt tengerre bocsátani, többek szava után azt hívén, hogy ezen terv haszontalan. Ő sok üres kifogást teszen, mint gyöngéd anyák szoktak, kik a dologhoz nem értenek; s én tudom, hogy egy szó, mely a fiu eltávozása ellen hozatik fel, többet nyom előtte, mint tiz mellette szóló.“ Az anya állhatatosan a terv ellen szegüle, s felhagyának vele; mit azonban sem nyakasságnak, sem anyai lágyságnak tulaj-

donítani nem kell. Mert György volt legöregebbik édes fia, kinek jelleme és erkölcsi oly sokat ígértek, hogy az özvegy anyja ő tőle várt bizonyos vigasztalást és segítséget, miután eddiglen a négy fiatalabb testvér gondja egyedül rajta feküdt.

Mihelyest Washington az iskolából kimaradt, Lőrincz bátyjához mene, ki a Potomac folyó melletti mezei jörszágon lakott, mely utóbb Mount Vernon nevet viselt, hasonló nevű admirál emlékezetére. Az ifju György a telet kedves mathematicai tanulmányaival és földméréssel töltötte, azon különös czélból, hogy az alapszabályok alkalmazásában és az eszközök használásában ügyességet szerezzen. Ez időben mutatták be őt Fairfax lordnak és ezen család több tagjainak, kik akkor Virginiának azon vidékén laktanak.

Washington Lőrincz Fairfax Vilmos egyik leányát vette nőül, ki nagy tekintetű férfiú vala mind jellemére és polgári állására nézve, de különösen nagy kiterjedésű birtokai miatt, melyeket az Allegany-hegység völgyeiben birta. Mivel pedig ezen terjedelmes és vadon földterületek még fölméretlenek valának, Fairfax lord e munkát az ifju Washingtonra bizta, kinek ügyessége és tudománya felől igen jól vélekedett. A megbízott ifju elutazott épen márczius hónapban, midőn élete tizenhatod évét betöltötte, Fairfax Györgynek, Fairfax Vilmos legidősb fiának kíséretében.

A terhes vállalat értelmet és ismereteket igényle, nehézségekkel és nélkülözésekkel párosulva, mikhez az ifju Washington eddig nem szokott. Mintán kísérő társával az Allegany első hegylánczán túl haladott, nagy vadonba jutottak, s ezen túl szabad ég alatt éjjeleztek, vagy sátorok és nyomorú viskókban, melyek a zordon éghajlat ellen kevés ótalomul szolgáltak, s gyakran a dühöngő zivatarok által bezúztak vagy szétszórattak. A hegyek ormain még a legkeményebb tél csikorgott; az olvadó hó és gyakori eső árasztotta folyamokat lehetetlen volt átgázolni, s kénytelenültek az utasok lóháton usztatni át rajtuk; az erdei utakat és ösvényeket mocsárok, szikladarabok és mélységek akadályozák. A fölmérendő telkek Potomac vizének déli ága körül feküdtek, 70 mértföld-

nyire azon ponton fölül, hol ezen folyó mindkét ága egyesül.

Washington e munkát megbízójának teljes megelégedésére végrehajtotta, s barátainak jó véleménye mérnöki tudománya felől még inkább megerősödött általa. Több tekintetben jótékony befolyásu volt reá nézve ezen vállalat; mert önbizalmat szerze neki, reményekre gerjeszté s további előmenetelére utat nyitá. Bőven megismerkedett a tartomány egyik részével is, mely eddigelé kevésbé látogatottatott, s mely utóbb hadi vállalatainak térmezeje lőn; továbbá ezen útjában oly életmódba tanult, melyre szüksége vala, hogy egykor reá várandó nagy hivatásának megfelelhessen. Ezen kirándulásakor látta egyszer az indusok hadias tánczát, s találkozott azon néppel, melynek hadi és békés állapotára ő utóbb oly befolyást gyakorla, milyet senki más.

Miután Washington nyilvános mérnökül és földvizsgálóul kineveztetett és beiktattatott volna, mi nemcsak méréseinek nagyobb fontosságot szerze, hanem tartományi hivatalokra is igényeket nyujta, fáradatlanul ezen foglalatosságban munkálkodott három évig, a téli hónapokat sem engedvén pihenésnek. Az év egyik részét mindig az Alegany-hegyekben töltötte, hol azon vidéket mérte föl, mely Potomac két ága mellett terül el, s dél felé a hegy legmagasabb csúcsáig felnyulik. Az ezen munkával járó veszélyeket és nehézségeket egy huzamban csak néhány hétig lehetett kiállani. Enyhületül Washington ilyenkor a népes tájékokra ment le, hol magányosok birtokait mérte föl, hogy ez által fölvetett munkájában magát folytonosan gyakorolná.

Minthogy ekkor még kevés mérnök volt Virginiában, s igen kerestettek mindenfelé, munkáikat aránylag nagyon jól fizeték, s ügyesség és szorgalom mellett nagyon jól jövedelmeze e hivatal; de még fontosabb volt Washingtonra nézve az, hogy becsületességét és képességét a legkitünőbb férfiak elismerték, kiknek barátsága és részvéte az ifju embernek igen nagyon használt. E három év alatt bátyjánál Mount Vernonban lakott, mivel munkálkodásának mezeje ide közelebb álla, mint anyjához; de ezt is gyakran meglátogatta s gazdaságára felügyelt.

Midőn tizenkilencz éves lett, derék jelleme annyira méltányoltatott, hogy a kormány oly hivatalt bizna reá Virginiában, melyhez mély értelem kívántaték, s tőle a tartomány bátorsága függ. A végszéleket az indusok rablásai és a francziák berohanásai fenyegették; miért határoztatott, hogy akadályozó rendszabályokhoz nyuljanak s a katonaságot védállapotba helyezték. E végre a tartomány kerületekre osztatott; s mindegyikbe tábornagyi segédül, őrnagyi ranggal egy tiszt rendeltetett. Washington Györgynek is jutott ily kerület, hihetőleg Fairfax Vilmosnak és bátyjának ajánlására, mert amaz a választott polgárság küldötte, emez pedig a kormánytanácsnak egyik tagja vala. Évi díjúl 150 font sterlinget húzott.

Hadi hajlama nemcsak nem csökkent, sőt napról napra nagyobbodott. Bátyján kívül sok tiszt volt még Virginiában, kik az utolsó háborúban részt vettek. Ezek útmutatásán tanulta a hadi tudományokat, gyakorlotta magát a vívásban, s a kardforgatásban nagy ügyességet szerzett. A jeles katonai munkákat mind olvasta, s az elméletet gyakorlattal párosította, mennyire körülményei engedék. Ezen új alkalmazás tehát hajlamával igen megegyezett, s az elébe nyílt életösvényt tüzzel és jó kedvvel kezdette meg.

De alig kapott hivatalába, már visszahívták, egy más kötelesség teljesítésére, mely szívét és testvéri érzelmeit igényelte. Washington Lőrincz születésétől fogva gyöngélkedő lévén, egy idő óta tüdőbajban sínlődött, mely úgy látszott, veszélyes kezde lenni. Az orvosok utazást javaslottak neki Nyugatindiába, próbául, mily hatással működnék nyavalyájára a szelidebb éghajlat. Mivel pedig egy kísérő barát kívántatott mellé, s a beteg mindenen fölött György öcsesét szerette, az adatott mellé kísérőül. Elindultak tehát hajón Barbadoes felé, és 1751-ben szept. havában öt heti utazás után kikötöttek a szigeten.

A légváltozás, a lakosok vendégszeretete, a tárgyak változékonysága, s öcsésének gondos ápolása fölvidámiták a beteget, s eleinte új erőt látszának csepegtetni bele. De ezen remény hiú vala, s a régi kórjelek ismét megjelentek. A három héti ott tartózkodás nevezetes jobbulást nem okozott, s Lőrincz a jövő tavasszal Bermudába menni

tökélette el magát, azon szándékkal, hogy öcsese Virginiába térjen vissza, s helyette neje kísérje el őt a szigetre. Ennél fogva György hajóra szállt, mely Chesapeake-be ment, s igen zivataros tengeri utazás után februárius havában hazájába ért, melytől négy hónapnál tovább távol vala.

Barbadoesben létekor himlőbe esett, s nyavalyája veszélyes lőn, de ügyes orvos kezek hamar lábra állították, s három hét múlva már kimehetett. Naplója, melyet kettős utában s Barbadoesben vitt, s melynek még néhány töredéke fenn vagyon, tanúja azon sajátos módnak, miszerint ő leglátatlanabb dolgokat észrevenni, s érdektelen részletekből általános következtetéseket kivonni tudott, mely tulajdonsága minden alkalommal kitűnt. — A tengeren naponként leírta a hajónaplót, följegyzé a szél változásait, a lég állapotát, hány mértföldet haladt a hajó, s egyéb eseményeket; míg az alatt hajózása alkalmazni iparkodott azon ismereteket, melyeket egy rokon tudományban szerzett volt. Barbadoes szigetén minden tárgy magára voná figyelmét: a föld, a tartomány termékei, a földmivelés különfélesége, a gabona-fajok, a kereskedés, a hadi erő, a várerősségek, a lakosok szokásai, a városok szerkezete és kormány mód; mind ezekről rövid észrevételeit naplójába jegyezte.

Bátyjának Bermudából irt első levele örvendetes tudósítást nyújtott, azon kíváнат kijelentésével, jőne hozzá felesége. De ezen levelét nem sokára egy ellenkező tartalmu követé, mely neje elutazását gátolta. Mivel a beteg lényeges javulást nem érzett, nyáron visszatére hazájába, hol 34 éves korában meghalt, nejének, egy kis leányának és számos barátainak mély bánatára.

E szomorú esemény által Györgyre új kötelesség terhe nehezkedett. Boldogult bátyja nevezetes birtokot hagyta maga után, melynek igazgatását öcsésének kellett átvennie. Ő neveztetett ki a végrendelet végrehajtójául, mely szerint szép örökség jutott neki. Mount Vernon az árva leánykára maradt, s ha az örökös nélkül halna meg, minden vagyona Györgyre vala szállandó, az özvegy pedig, míg él, a jószág használatában hagyatott. Jóllehet a rendelet végrehajtói között György legfiatalabb vala, de

mivel bátyja viszonyait legjobban ismerte, s ennek teljes bizodalját birta, az egész ügy kizárólag reá bízott, mely több hónapnyi idejébe és gondjába került; mert igen bonyolódott lévén, nagy előrelátást és megfontolást kívánt.

Mindazáltal magányügyei nem tartóztaták őt tábor-nagy-segédi tisztének teljesítésében, sőt munkálkodási köre itt is tágula. Mihelyt Dinwiddie kormányzóúl érkezett Virginiába, az egész gyarmat négy hadi zászlóaljra osztályoztatott. Washington őrnagyra az északi osztály jutott. Ebben több kerület foglaltatott, melyeket mint segéd-tisztnek határozott időben meg kellett látogatnia, hogy a katonaság tiszteit oktassa és képezze, a csapatokat szemlére vegye, fegyvereiket és öltönyeiket megvizsgálja s a hadi gyakorlatokba és fenyítékbe egyenlő rendszert hozzon be.

II. FEJEZET.

A francziák Virginia nyugoti határain erőszakoskodnak. — Virginia kormányzója Washingtont küldi ellenök. — Átmenetele az Alleghany-hegységen. Ohio mellett indusokkal találkozik. — Összejöve-tele a francia parancsnokkal. — Veszélyes úti kalandjai az Allagany folyón. — Washington visszamenetele. — Naplókönyve ki-hirdettetik, — A határszéli őrkatonaság parancsnokává lesz. — Dinwiddie kormányzó.

Elérkezett végre az idő, melyben ki kellett tűn-
nie, hogy Washington rendeltetése valami nagyobb szerű
legyen. A végszélékről tudósítás érkezett, mely szerint a
francziák a canadai tavakon áthajókázván, Ohio partjain
várakat szándékoznak építeni. Az indusokról is azon hír
terjede, mintha ingadoznának baráti hűségökben, s a fran-
cziáktól segítettve nyílt háborúra készülnének. A dolgok
ezen állásában az angol miniszterium meghagyá Virginia
kormányzójának, építene Ohio közelében két erősséget a
tartomány biztosítására, s a berohanók visszatorlására, az
indusokkal pedig vagy tartaná fenn a szövetséget, vagy
akadályozná vállalataikat; mely végre 30 könnyű ágyút
és 80 tonna lőport küldöttek neki használatra Angliából.

De mielőtt a miniszterium rendelése megjött volna,
már a canadai kormányzó egy csapat hadi sereggel és
tábori készülettel az angolok birtokába lépett. Dinwiddie,
a miniszterium elértkezett parancsát teljesítendő, határo-
zást tőn, meghatalmazott követet küldeni a francia pa-
rancsnokhoz, ki megkérdezze, kinek rendeléséből bátorco-
dott legyen az angol tartományokba rohanni, s mi volna

szándéka? Ezen megbízás terhes és veszélyes volt; melyhez ész, ügyesség, az indus nép ismerete, és tapasztalás, mikép kelljen az erdőségeken utazni, kívántatott. Közhiedelem szerint mindez feltaláltatott Washington őrnagyban, s e fontos ügy reá bízott, jöllehet még csak 21 éves vala.

Meg volt tehát neki hagyva, hogy haladéktalan az Ohio folyójához siessen, az indus nép némely főnökeit Logstown nevű helyre hívja, őket jöttének okáról tudósítsa, s ha bizonyos tudomást szerzett a francziák állomásáról, tőlök segédül fegyvereseket kérjen, kik hátralevő utjában kalauzúl és őrseregül szolgáljanak neki; ha pedig a francziák főállomására érend, megbízó levelét nyujtsa át a hadi parancsnoknak, a virginiai kormányzótól neki szóló levéllel együtt, s a britaniai főség nevében választ követeljen reá. Továbbá arra is megbízták, kutatná ki óvatosan a francia seregek számát, melyek a tavakon áthajóztak, a segédhadakat, melyek Canadába váratnak, mennyi erősséget építettek, és mily pontokon, s ezek mennyi emberrel s készülettel bírtak, valamint egymástól távolságokat is; szóval a betolakodók állapotja és szándéka felől minden lehetséges tudomást szerezne meg.

Ellátva e végre írásbeli utasításokkal, megbízó- és uti levéllel, melyet a gyarmatok pecsége erősített, kiindula Washington november 30-dikán 1753-dik évben Williamsburgból, Virginia kormányának székvárosából. Az ut, melyet rendeltetése helyéig meg kellett tennie, azon irányban, melyet követni, szándékola, körülbelül 560 mérföldre mene, s jobbára magas zordon hegyeken vonula által; több pedig mint fele utja oly vadonra esett, melyen hogy valaha ember járt volna, nyoma sem látszott.

Minekutána Washington Fredericksburg, Alexandria, és Winchester városai mellett elhaladott volna, tizennégy nap múlva Wills Creek-be érkezett. Mint indus tolmács Davidson János követte őt és Vanbraam Jakab hollandiai születésű, előbb a hadi seregben tiszt, adaték mellé, hogy alkudozásaiban a francziákkal segítségére lenne, minthogy nyelvökben jártas vala. Wills Creek-ben Washington Gist-tel találkozott, ki az erdei életmódot megszokta, mert gyakran az erdők legbelsejébe nyomult, s nem rég

egy gyarmatot telepített le azon völgyben, mely az Alleghany-bérczek véglánca és Monongahela folyama között fekszik. Gist kalaúzul megkérte, hogy e fáradságot elvállalta, s más négy férfival együtt, kiknek ketteje kalmár vala, mint szolgák kísérték a követséget.

Az egész társaság most nyolcz személyből áll; s lovakkal, sátorokkal, málhával és élelemmel felkészülve Wills Creek-nél elhagyván az emberlakta vidék határait, bevonultak az erdőségbe. Az évszak zordonsága, a hóval födött Alleghany-bérczek, a kiáradt folyamok által elöntött völgyek, a vadon ösvénytelen hegyek, a ragadó folyamok, melyeken vagy hevenyében ácsolt talpak segédével, vagy gázolva s néha úszva keltek át, mind ezek oly akadályok valának, mikén csak lassan és türelemmel lehetett túl esniök. Elértek végre Ohio ágaihoz, hol a Monongahela és Alleghany-vizek az előbbivel egyesülnek. Washington őrnagy szoros vizsgálat alá vevé e pontot, mert igen alkalmasnak látta holmi hadi állomásokra, valamint védelmi állapotokra, s élelemszerek megőrzésére, ha történetből e vidékre húzódnék a háború; javaslatára csakugyan erősségek építtetek ide, melyek két háborúban híresekké lettek.

Ezután az utazók Logstown felé siettek, mely az imént említett helytől mintegy 20 mértföldnyire van. Ide idézte Washington az indusok néhány főnökeit, általad nekik a kormányzó parancsát, s fegyveres kíséretet kére a francziák táboráig. Köztök Tanacharison vala a legelőkelőbb, kit félkirálynak is hívtak. Ő barátságos volt az angolokhoz, vagy inkább jobban gyűlölte náloknál a francziákat, mert valóban egyiköket sem szereté, mivel önfüggetlenségét nagyra becsülte. Lelke együgyűségében azt gondolá, hogy az angolok célja nem egyéb, mint kalmári szerződés, s fegyvereken, lőporon, s más kalmár árukon bőrköt és prémeket szándékoznának cserélni, mi az indusok hasznára leendett.

Midőn a francziák fegyveres erővel benyomultak, s a tartományt elfoglalván várakat építettek, fölébredett benne a gyanú, s nem látta más módját az önvédelemnek, mint ha az angolokhoz csatlakozik. Ekkor mene ő, mint több nemzetségek küldötte, a franczia kormányzó

főszállására s beszédet tarta hozzá, melynek lényeges tartalma, Washington közlése szerint következő:

„Apák, eljöttem, hogy saját beszédteket ismét elmondjam nektek, s arra emlékeztesselek, mit tinnen szájatok mondott. Apák, egy időben ti ezüst medenczét tévétek előnkbe, melyben hód czombja feküvék, s minden népet meghívatok, jőnének enni belőle, enni békével és jóllakásig, s ne idegenkednének egymástól. Ha találtnék valaki békezavaró, ime az asztal szögletére teszem e vesszőt, ezzel vesszőzzétek meg őt; és ha én vén napjaimban oly gyermekes lennék, kérlek titeket, használjátok e vesszőt ellenem, mint akárki ellen.”

„De ti vagytok, apák, kik ez országban a békét zavarjátok; mert ti jöttök, s építetek városokat s elfoglaljátok az országot, tudtunk nélkül és erőszakkal.”

„Apák, mi hajdanta tüzet raktunk egy helyütt, melynek Montreal a neve, s kértünk benneteket, eddig maradjatok s belebb ne menjetek, s földünkre ne tolatkodjatok. Kérlek most titeket, térjete vissza azon helyhez; mert tudotokra adom, apák, hogy miénk e föld, nem tiétek.”

„Apák, kérlek, hallgassatok meg barátságosan; ha nem, úgy elő kell vennünk a vesszőt, mely a békezavaró ellen tétetett oda. Jöttetek volna oly békésen, mint atyámfiai, az angolok, semmi kifogásunk nem lett volna, hogy kereskedjete velünk, mint amazok; de mivel házakat jöttök magatoknak földünkön építeni, s ezt erővel veszitek el tőlünk, azt mi nem tűrhetjük.”

„Ti fehérek vagytok, apák, az angolok is azok; mi köztetek és ő köztök fekvő tartományban élünk; azért miénk e föld, s egyiké sem közöleték. Ama fenn lakó nagy szellem adá ezt nekünk, hogy lakjunk rajta; azért kérlek titeket apák, vonuljatok vissza; megkértem angol atyámfiait is, tennék meg ezt; mert távol akarunk tőletek lenni. E szavakat leteszem itten, hogy próbára tegyem mindegyiteket, és lássam, melyitek van jobb érzellemmel hozzánk, azzal fogunk majd tartani, és hasonló mértékben osztozni. Angol atyámfiai már hallották ezt, s csak azért jöttem, hogy megmondjam nektek is; mert én épen nem félek e földről elúzni benneteket.”

Washington őrnagy még némi tanácskozásokat tartott a vad főnökökkel, s bőven kifejtette nekik jövétele okát és a kormányzó kívánatait. Azután derék-kötőjéből (Wampum) egy szíjat adott nekik, mely az indusoknál barátság és atyafisodás jele. Azután ők magok tanácskoztak, s Tanacharison-t bízták meg, felelne mindnyájok nevében. Ez békésen válaszolva, a kísérő sereget megadá; mivel pedig az ifjú katonák épen most nagy vadászatot tartanak, visszaérkeztökre három négy nap kellett volna várakozni. De a dolog sürgetős lévén, Washington őrnagy nem késheletk, s négy indus kíséretében, kik közt Tanacharison is vala, elutazott.

Ezen útban semmi nevezetes nem történt velök, kivén, hogy Venango mellett a francziák egyik őrszeme (Vorpost) minden eselt elkövete az indusok visszatartóztatására. Joncair kapitány udvariasan fogadta Washington, ki arról is értesítette, hol lelhetné föl a főhadiszállást. Az eső és hó szüntelen esett, s kimondhatatlan akadályok és veszélyek után, melyeket az utazók a háttartalan erdőségeken kénytelenek valának kiállani, eljutottak végre óhajtott céljukhoz, kiindulásukat Williamsburgtól számlálva 41-ik napon.

St.-Pierre ur, a hadi parancsnok, már koros, szt. Lajos rendének vitéze, és finom udvari ember vala. Első találkozásakor megigéré, hogy Dinwiddie kormányzó leveleit teljes figyelmére méltatandja, mindent elkövete Washington és társai kényelmére, míg az erősségben mulatnának. A második összejövetelnél a hivatalos irományok előadattak, felolvastattak, francziára fordítottak és tartalmuk részletesen felvilágosított. A parancsnok tanácsot üle tiszteivel, s két nap mulva a válasz általadaték, melyben St. Pierre katonásan felelt; ő neki, mondván, nem tiszte a kérdéses birtokok, és elfoglalások iránt egyezkedésekbe ereszkedni, mire csak Duquesne marquis, mint Canada kormányzója léphet, s kinek ő mint megbízójának engedelmeskedni tartozik; miért is azon föl-szólítást, hogy seregével visszavonuljon, nem teljesítheti. A nyilatkozat tiszteletteljes, de eltökélett és határozott vala.

Míg a francia tisztek tanácskozának, s a válaszon

dolgozának, Washington őrnagy használá az időt, körülnézvé, s az erősséget vizsgálgatván. Ugyan erre megbizattak kísérői is. Ez által alkalma lőn a vár fekvését, körületét, építésmódját és löszereit pontosan leírnia. Társai megszámlálták a hajókat, melyek a vízen állottak, s melyek még készülöben voltak. Az erősség rajzát Washington őrnagy a britanniai kormánynak megküldötte.

Valamint előbb Venango-ban, úgy itt is minden eselt elkövetének a francziák, hogy az indus kísérőket elcsábítsák az angoloktól, de ígéreteiknek a félkirály állhatatosan ellene szegült. Washington nyomára jutván a cselnek, panaszt tőn miatta St. Pierre előtt, de ez egész udvarisággal úgy nyilatkozott, mintha a dologból mit sem tudna, sőt késznek vallá magát Washington minden óhajításainak teljesítésére. és sajkát ajánla nekik, melyen Venangóig visszahajózhassanak.

Vízi utazásuk fárasztó, hosszas és veszélyes vala. Sziklák, zátonyok, uszkáló fatörzsek és vízrohanások szüntelen gonddal és nyugtalanúsággal háborgatták őket. „Igen gyakran, így ír naplójában Washington, kénytelen valánk dologhoz fogni, és félóránként a vizeken kezeinkkel erőködni, hogy a zátonyokon átmehezzünk. Egy helyen az összetorlódott jég elzárta utunkat végképen; s kénytelenültünk által hurezolni sajkánkat egy földszorulaton, mely negyed mértföldnyi szélességű vala.“ Hat nap mulva kötöttek ki Venango mellett, miután 130 mértföldnyi tekervényes utat tettek volna.

Itt találták lovaikat, melyeket előre küldöttek volt, oly nyomorú és elcsigázott állapotban, hogy méltán kételkedhetek, valljon kiállandják-e a hátralevő utat, ha az egész málhát és élelemszereket vinniök kell. Hogy terhökön némileg könnyítsen, Washington indusféle utasruhába öltözve, gyalog folytatta útját, hasonlóan cselekedtek Gist és Vanbraam urak, általadák lovaikat a vezetőeknek. Három napi menetel után, midőn a lovak mindinkább elgyöngültek, s a hó és hideg óránként nagyobodott, lassú és fárasztónak tesztvén az utazás, újra megváltoztaták tervöket. Vanbraam magára vállalá a lovak vezetését s megkérétt, a lehető gyorsasággal követné őket. Washington őrnagy pedig előre sieté, háts tarisz-

nyával, melyben írásai és szükséges esesége valának, és puskával felkészülve; hasonló készüléttel kísérte őt Gist ur. Az útról eltérvén az erdőségen haladának, s Allegany folyamához érének, melyen nem messze Sannopin városától általkeltek. Másnap különös kalandjok akadt, melyet Gist így jegye föl naplójában:

„Korán reggel fölkelvén két óraker már utnak indulánk. Murdening Townba érkezénk, hol egy indussal találkoztunk, kit, ha jól emlékezem, Joncair kapitánynál Venangóban láttunk. Ezen ember indus nevemen hítt, s örvendezését jelentette viszonzlátásomon. Kérdezősködött tőlünk, a többi között, miért utazunk gyalog, miután Venangót elhagytuk, hol maradtak el lovaink, s mikor találkozzunk ismét velők? Washington őrnagy elhatározá, utját ezután is Allegany összefolyásaig folytatni, és mi kérdezők az indust, nem akarna-e kísérőnk és kalauzunk lenni? Ajánlatunkat, úgy látszék, szívesen fogadá, s legott kész vala velünk jőni; elindulánk tehát, s az indus az őrnagy málháját vivé. Miután nyolez vagy tíz mérföldet haladtunk, az őrnagy lábai a járástól feltörtek, s igen kifáradott, az indus pedig igen északkelet felé esavarodott. Az őrnagy pihenni akara, s az indus ajánlkozék, hogy puskáját viszi, de ezt az nem engedé; mire az indus daczossá lőn, és sürgeté a tovább menetelt, mondván, hogy ottawabeli indusok eserkésznek az erdőségben, kik fejbőreinket lehúzzák, ha ránk akadnak; azért mennénk saját kunyhójába, mint bátorságos helyre.

„Ezen ember igen gyanúsnak látszott előttem, de gyanúmat nem akarám az őrnagygyal tudatni; de ez is nem sokára közlőtte velem ebbeli félelmét. Az indus azt állítá, mintha puskalővést hallott volna kunyhója felől, s még inkább északnak vezetett. Félni kezdénk; ő pedig mondá, úgy rémlik előtte, hogy kunyhójából kiáltást halla. Mi még két mérföldet tevénk, azután szóla az őrnagy, hogy a legközelebbi folyónál nyugonni akar, s mi meghagytuk az indusnak, ne menne tovább, ha a legközelebbi folyóhoz értünk. De mielőtt valami patakra akadnánk, nyílt térségre léptünk ki. Az idő tiszta vala, s a föld hóval fődött. Az indus megállapodék és körül néze. Az őrnagy látá, midőn puskáját reánk szegezte, és

elsütötte, mire kérdezé tőlem: Meg van ön sértve? Nem felelék neki. Ekkor az indus egy vastag tölgyfa mögé futott, hol ujra megtölté csövét, de mi hirtelen hátánál termettünk. Én megakartam ölni, de az őrnagy nem engedé. Meghagytuk tölteni puskáját, és láttuk, midőn golyót tön bele; azután különös szemmel tartottuk őt. Egyikünk mindig a fegyverek mellett marada. Egy kis pataknál az indus által tüzet rakatánk, azon neszszel, mintha itt szándékoznánk hálni. Én szólék az őrnagynak: Ha ön nem akar ezen ember megölésére ráállani, úgy el kell őt távolítanunk, azután éj hosszant mennünk. Erre az indushoz fordulék: Te, mondám, nemde eltévedél, minthogy csöveded elsütötte? De ő válaszul adá, hogy kunyhójához igen is jól tudja az utat, s már nincsenek onnan messze. Jól van, szólék én, menj te most haza, mi fáradtak vagyunk s holnap nyomodat követjük; vedd e darab kenyeret, ezért holnap adhatsz valamit ennünk. Az indus örült, hogy így távozhatott. Azután még fél mérföldet mentünk, s tüzet raktunk, delejtünket megigazitottuk és ballagtunk egész éjjel. Reggel Piny Creek csucsánál valánk.

Ha szándékozott-e az indus az utazók valamelyikét megölni, csak gyanítani lehet; a körülmények mindenestre kétesek valának. Washington őrnagy szinte teszen említést ez esetről naplójában, hol mondja: „Egy sereg indussal találkozánk, a francziák pártjából, kik leselkedtek reánk; egyik közölök alig tizenöt lépésnyiről lőtt is Gist urra, vagy reám, de szerencsére nem talált bennünket. Ezen embert mi szemügyre vettük, s őriztük esti kilencz óráig; azután elbocsátottuk s mentünk éj hosszant, szünet nélkül, hogy megelőzván őket, másnap el ne érhesse nek bennünket; mert meg voltunk győződve, hogy követendik nyomainkat, mihelyest fölkel a nap.“ De az indusokat többé sem látni, sem hallani nem lehetett. Esti szürkületkor az utasok elértek Allegany vizéhez, Shanopies-en fölül, hol, mint remélték, átmenendők valának a jégen; de ebben csalatkoztak, mért a viz mind a két parton csak néhány rőfnyire fagyott be, s a viz fala erősen zajlott.

Az elfáradt és lankadt útasok kénytelenek lőnek a

folyam partján tölteni az éjet, védelem nélkül a csikorgó hideg ellen; itt a hóra telepedtek, takarójuknál egyéb melegítő szerök nem levén. Reggelre kelvén az üdő, önleleményöktől függe oly eszközt találni, melylyel a túlpartra keljenek.

„Az átkelésnek más módja nem vala, úgymond Washington, mint talpon; egyetlen rossz fejszével fógunk a munkához, s napnyugotig elkészültünk. Csak egész napí legnagyobb erőlködéssel valánk képesek a talpat előállítani. Ez tüstént a vízre hoztuk, reá szálltunk, s kelőnek indultunk. De mielőtt a folyam közepéig eveztünk volna, oly sűrű jég közé keveredénk, hogy minden pillanatban az elmerüléstől kelle talpunkat magunkkal együtt féltelnünk. Én póznámmal, melyet kormányúl használék, meg akartam mérni a víz mélységét, hogy a talpat, ha feneket érnék, fenntartóztassam, míg a jégdarabok eltakarodnak; de a vízfonal oly erővel sodrotta el póznámat, hogy a vízbe esém oly helyen, mely tíz láb mélységű vala. Szerencsére a talp egyik szálába kapaszkodám, s ugy szabadulék meg. Minden erőlködésünk daczára egyik partra sem juthatánk, s kénytelenítettünk, egy közel szigetre menekülni, s a talpat víznek eresztetni.“

E szembetűnő veszélyen átesett útasok szenvedése még nem ére véget. Egy pusztá szigeten állának; kemény hideg vala, s Gist úrnak keze lába elfagyott; éjszaka csaknem eltűrhetetlen vala helyzetök. Reggel a reménynek némi csilláma tünt fel nekik. A sziget és keleti part között a jég éjen által oly keményre merevedett, hogy átmehetének rajta. Baj nélkül a partra jutottak, s még az nap egy kereskedő helyet értek, melyet nem rég Frazier úr alapított s melynek közelében 18 hónappal később a híres monongahelai ütközet történt.

Az utasok itten két vagy három napig kinyugodták magokat, részint, hogy új erőhöz jussanak, részint további utjokhoz friss lovakat szerzendők. Washington őrnagy az alatt bemutatattá magát Aliquippa királynénál, az indusok egyik fejedelménőjénél, ki visszatetszését nyilvánítá az iránt, hogy Washington erre mentében elmulasztá nála hódolását tenni. Washington önmentségeül ajándékkal, a hódolatnak ezen sokkal fontosabb jelével, válaszol-

ván, megkérlelte a fejedelemnő sértett büszkeségét, s tőle kegyes fogadást biztosíta magának.

Mindeddig a hátramaradt Vanbraam és kísérei felől mitsem hallottak; nem is várakoztak reájok, hanem hogy minél előbb tudósithassák küldöttségök sikeréről a kormányzót, sietve folytatók útjokat az Allegany-hegységen Wills Creek felé, s onnan Williamsburgba, hová január 16-dikán tizenegy hónapi távollét után megérkeztek.

Dinwiddie kormányzó, megértvén a francziák szándékát, összehívá legott a tanácsot, s elébe terjesztvén Washington tudósítását a francia hadi parancsnok levelével együtt, értekezék vele. A tanács szükségesnek ítélte készüléteket tenni a francziák berohanása ellen, s mielőtt a polgárság képviselői összehivatnának, elhatározá, hogy tüstént 200 emberből álló csapat küldessék Ohiohoz, egy vagy két erősségnek építésére. Azon fölül két század gyalogság kiállíttatása rendeltetett, melynek főnökeül a tanács közmegegyezésével Washington neveztetett ki, és legott Alexandriába küldetett, mivel ezen pont legalkalmasabb vala seregei összegyűjtésére, felügyelésére bizatván egyszersmind a hadi élelmezés, s ágyúk, melyekkel az erősséget el kelle látni.

Megtétetvén a rendelkezések, Dinwiddie felszólítást bocsátott a többi tartományok kormányzóihoz, s összehívá a polgárság képviselőt. De a kormányzók azon okoknál fogva, hogy Angliából utasításuk nincsen, a pénztár is üres volna, de kétségbe hozván azt is, ha valjon fel van-e Virginia kormányzója ily fontos ügyek vitelére hatalmazva, a felszólításra keveset hajtottak.

A képviselők gyűlésében is megoszlottak a vélemények, míg végre abban állapotának meg, hogy a gyarmat védelmére, 10,000 font ajánltassék. A kormányzó türelme igen nehéz próbára tétetett ez által, minthogy véleménye szerint, így a király joga, és önbecsülete nem eléggé tartaték fenn. Mindazáltal megbántott érzelmein győzött hazája szeretete, s kezdett munkáját nagy tüzzel folytatta.

III. FEJEZET.

Hadi készülétek. — Washington alezredessé leszen. — Menet az Allegany-hegységen. — Az indusokkali egyesülés. — Csata egy francia hadszakasszal. — Washington főparancsnoknak neveztetik ki. — Ütközete Great Meadowsnál. — Leteszi hivatalát. — Braddock tábornagy alatt szolgálatbá lép. — A monongahelai ütközet. — Ennek szerencsétlen következményei. — Washington vitézsége ezen ütközetben. — Braddock tábornagnak adott javaslata.

A segédadományokból begyűlt költségen hat szakaszból álló hadi erő állíttatott ki, melynek főnökéül Fry Józua ezredes neveztetett; a másod-főnökséget pedig Washington nyeré alezredesi ranggal. Jóllehet Virginia lakosai iránt kevés részvéttel valának szomszédaik, azért vállalatukban nem csüggedének. A hadtoborzások folyának s Washington april elejéig főszállásán marada Alexandriában. Két századdal, melyhez utjában Stephen kapitány alatt még egy század csatlakozék, Wills Creek felé tábort jára, hová april 20-án megérkezett. Menet közben azon hír kezde szállongni, hogy Trent kapitány katonáit, Ohio felé utaztokban, a francziák elfogták; mely hír nem sokára ugyanazon század egyik zászlótartója által valónak nyilváníttatott, ki egyszersmind elbeszélé, hogy az épülőben levő erősséget a francziák elfoglalák. Ez volt az első nyilvános megtámadás, mely ama hét évig tartott nevezetes háborút megnyitotta. A francziák az elfoglalt erősséget megnagyobbbítták, s bevégezték, s Canada akkori kormányzója nevével Duquesne erősségének nevezték el.

Washington alezredes kisdéd seregére nézve, mely eddigelő csak három századból áll, ez igen veszélyes pillanat vala. Ők őrszemet képeztek, s az Ohio mellett táborozó francia erő ellen mi sem fődte őket. Fry ezredes még nem csatlódott hozzájuk, s a felelősség egyedül az alezredesre háromlott. Ez legott gyors követeket küldött Virginia, Maryland és Pensylvania kormányzóihoz, s tudatá velők győnge és védtelen helyzetét, és segéderőt kért. Azután hadi tanácsot üle, melyben a mindünnen fenyegetődző veszélyek daczára határozva lőn, hogy a vadon erdőségbe nyomúljanak, utakat vágjanak és egyengessenek, s mennyire lehet Monongahela felé közelítse nek, ott Redstone Creck torkolatánál erősséget építendő. Ekképen a katonaság foglalkodást nyere, kedélye csillapula, a veszélyes tunyaság megszűnék, s az utósereg számára kényelmes út készült.

A sok akadály miatt csak lassan leheté haladni előre. Fákat kellett kivagdosi, hidakat rakni, mocsárokat tölteni, és sziklákat tördelni. Ezekhez járult az eleség nagy hiánya; mert az életbiztosok elmulaszták tisztöket teljesíteni, s végkép kifogyván a kenyérből, szörnyű szükségre jutottak. Youghiogany mellett meg kelle állapodniok, hidépités végett. Washington, némely kalmárok és indusok által megintetvén, hogy a folyamon egy helyet kivéve, lehajózhat, s útján rövidíthet, a dolog megvizsgálása végett ötöd magával sajkára szállt, a sereg kormányát addig egyik tisztire bízván. De csalatkozék várakozásában; mert minekutána a folyamon mintegy harmincz mérföldnyire lesajkázott, s zátonyok és sziklák közé jutott volna, két magas hegyet pillanta meg a folyó partján, melyeknek tulsó oldalán vizzuhatag akadályozá a további menetelt. Washington visszafordula, s tervéről, hogy seregét vízen szállítsa odább, le kelle mondania.

Alig ért vissza seregéhez, midőn Tanacharison félkirály s régi barátjának követei elébe jövének, s urok nevében, ki jelenleg embereivel együtt Monongahela mellett tartózkodék, figyelmeztetéék Washington, vigyázna magára, mert azon vidékről két nappal ezelőtt egy csapat francia eltávozván, feléje tartanak azon szándékkal, hogy az angolokat megtámadják. E tudósítást egy más követ

is igazolta, ki szerint a francziák még tizenöt mérföldnyi távolságra valának.

Minthogy Washington sem az ellenség számát, sem azt nem tudta, mikor találkozandik velök, tehát minél gyorsabban egy kitűzött helyre siet, melynek Great Meadows vala neve; itt kivágatta a bokrokat; sánczokat rakatott, s mint ő szokta mondani, pompás csatamezőt készíttetett. Azután néhány legényt lóra ültete, s vizsgálódásra küldé. Ezek visszajöttek a nélkül, hogy az ellenség legkisebb nyomát látták volna: de éjjel a tábor háborgattatott, az örök löttek, s reggelig mindnyájan fegyverkezve maradtak. Gist a táborba jövén elbeszélé, hogy ötven emberből álló francia csapattal találkozik ültetményei mellett, s hogy Great Meadowstól öt mérföldnyire még látá nyomaikat.

Nem vala benne többé kétség, hogy a francziák ellenséges szándékkal közelebb jövének; készültek tétének tehát, mennyire hamarjában lehetett, fogadásukra. Azalatt esteli kilencz órakor ismét uj gyors követ jöve a félkirálytól, ki fegyvereseivel csak hat mértföldnyi távolságra vala az angol tábortól s izené Washingtonnak, hogy ő a francziák nyomára akadt, kik már nincsenek messze. Washington alezredes legott 40 embert vőn maga mellé, többit a tábor védelmére hagyá, maga pedig kiindula, magát a félkirályhoz kapcsolandó. Az éj igen sötét vala, az eső záporként rohant, az erdei ösvények szűkek s összezevissza bonyolultak lévén, a katonák eltéveszték az irányt s kényszerítették bokrokon általszorongani, s fatörzseken és szikladarabokon mászkálni.

Egész éjjel tartott a menetel, s már hajnalodék, midőn az indusok táborába értek, kikkel, rövid tanácskozás után, abban állapodtak meg, hogy egyesülve induljanak a francziák ellen. Azután Tanacharison két indust küldé ki az ellenség állásának kikutatására, kik hírül hozák, hogy a francziák sziklakkal kerített tífkos leshelyen, az uttól félmérföldnyire, lappanganak. A megtámadási terv elkészült, mely szerint Washington alezredes a maga embereivel jobb szárnyon, az indusok pedig a balon nyomulának előre. Az induló, indus módra, egyes sorokban intéztetett el, míg szemökbe tűntek a francziáknak,

kik legott fegyverhez kapván, védelmi állásba helyezkedtek.

A harc viszonyos puskalövéseken kezdődék, majd tüzes csetepaté következék, s negyed óra mulva a francziák engedni kezdének. Jumonville, a vezetőjük, tized magával elesett, huszan pedig elfogattak. Egy canadai csata közben elfutott. Washington emberei közül egy megholt, kettő vagy három sebet kapott. Az indusokból egy sem veszett el, minthogy az ellenség kiválólag az angolakra tüzelt. Ez történt május 28-án. A foglyok Great Meadowsba vitettek, honnan védkiséret alatt Dinwiddie kormányzóhoz küldettek el.

Washingtonnak egy eseményét sem fogták fel oly fonákul, s nem adták elő oly hamisan mint ezen csatáját. Mindenekelőtt Európában oly fontosságúnak állíták, milyen épen nem vala. Midőn Jumonville halálának híre Párisba eljutott, a kormány legott hirdetést bocsáta ki, melyben ezen vezér halála gyilkosságnak bélyegezteték. Mondatott e jelentésben, hogy Jumonville bizonyos ügyben követül küldetett ki, s a nélkül, hogy valami ellenséges czélt árult volna el, lest hánytak neki, s meggyilkolták. E hirdetés szándékosan sokfélekép elterjesztetett, s a sokaság hitt neki. Thomas nevű költő és jeles tudós használván ez alkalmat „Jumonville“ czímű hőskölteményt íra, melyben felesigázott képzelete az epos hősének sorsát tragikai modorban festeni erőlködék. Mind az esemény maga, mind körülményei merő költemények valának. De festései fölvetettek a történetírásba, s maiglan használják a francia történetírók, kik minden egyéb tekintetben Washington jelleme iránt igazságosak, csak ez egy tette nézve nem, melyet egyébként ifjúsága, tapasztalatlansága és katonai nyersesége által mentetnek.

Washington jól tudta, mily fonákul vették föl e tettet a francia lapok: de azon öntudatnál, hogy mindent a maga rendén és hadi szokás szerint cselekedett, nem tartá érdemesnek védelmezni magát. Egyetlen levelében, melyet több évvel utóbb egyik barátjához íra, teszen csak róla említést, mily balúl festették legyen a francia lapok Great Meadows melletti csatáját. Ebből,

valamint egyéb ide tartozó s még fennlevő irományai-
ból kitűnik, hogy Washington ebbeli eljárása igazságtal-
an nem volt, sőt Virginia kormányzója, és képviseleti
gyűlése, valamint az angol miniszterium által is helye-
seltetett.

Tagadni ugyan nem lehet, hogy Jumonville üze-
nettel volt kiküldve; de ezt Washington alezredes nem
tudá, s azon mód, miszerint a franczia főnök az angol
táborhoz közelített, békés indulatra nem mutatott. Ő egy
fegyveres csapatot vezérle, kémeket bocsáta előre, azután
katonáival két napig bujkála rejtek-helyen, az angol tá-
bor közelében, s követ által tudósítást küldve főparancs-
nokához. Mind ez nyilvános jele volt ellenséges szándé-
kának. Ha tehát tudta volna is Washington, hogy a
franczia tisztnél irományok vannak, ily körülményekben
azt kelle tennie, mit valósággal tön. Az irás, mely nála
vala, fölszólította az angolokat, vonulnának vissza az Al-
legany-hegyek megé, s erőszakkal fenyegetőzött, ha szót
nem fogadnak. Az a gyanú, hogy ezen felszólítás csak
cselfogás volt legyen, hogy előállhasson vele azon esetre,
ha az angolok megtámadnák portázó seregét, s hogy Ju-
monville addig szándékozott rejtekben lappangni, míg se-
gédhad érkeznek hozzá. De ha máskép állna is a dolog,
a bajnak oka Jumonvillere háramlik, és azon különös s
vigyázatlan módjára, melylyel megbízásában eljár. Wa-
shingtonnak nem csupán a háború terheivel és veszélyei-
vel kelle küzdenie. Holmi idélen takarékságból a tisz-
tek díja úgy leszállított, hogy morgás és elégedetlen-
ség ütne ki a táborban. A panasz hovatovább hangosb
és sürgetőbb lön, majd lemondással, s a seregnek odaha-
gyásával fenyegetőztek. E szorongatás közt Washington
jellemé azon tiszta fényében ragyogott, melylyel később
hasonló alkalmakban tündöklött. A kormányzóhoz intézett
levelei szilárd, férfias hangon írvák. Követeli bennök,
hogy neki és bajtársainak ugyanazon díj járjon, mint a
királyi seregeknek, s rosszalja, hogy a csekély zsold által
tiszteinek rangja és szolgálati érdeme lealacsonyítatik
amazoké alá.

Mi saját személyét illeti, nem annyira zsoldja ki-
sebbítésén boszankodott, mint azon igazságtalan megve

tésen, mely abban áll, hogy szolgálata kevesebbre becsültetik, mint a britanniai seregeké, holott nálánál nehezebb állása senkinek nem vala, s reménye sem lehetett valami dicsőséget arathatnia. A kormányzóhoz szóló egy másik levelében mondja: „Ha szerencsések lennénk a francziákat oly messze űzni Ohiótól, mint nagyságod kívánná és pedig minél hamarabb, szoldunk akkor sem volna elegendő legszükségesebb költségeink fődözésére. Kérem önt, ne gondolja, hogy csupán azért mondom ezt, mintha díjunk fölemelését szándékolnám kieszközölni, mert ezt csak igazolásomra teszem, s annak bebizonyításául, hogy panaszunk nem alaptalan, hanem szükség-parancsolta. Mi engem illet, alkalmasint közönyös előttem, egész díjért vagy önkénytesen szolgáljak-e. Bizonyynal, ha viszonyaim egyezésben volnának hajlamommal, egy pillanatig sem vonakodnám az utolsót választani, mert az indokok, melyek ide hoztanak, tiszták és nemesek. Én nem kívánnék egyebet, mint királyom és hazám szolgálatában becsületet aratni.“ Washingtonnak e nyilatkozatából, mely szíve belsejéből fakadt, láthatjuk, miként nyilvános élete minden lépteit a becsületérzés, s legtisztább erény vezérlette.

Washington, ki Fry hirtelen halála után a hadi seregnek főparancsnoka lőn, előre gyanítá, hogy a francziák mihelyest Jumonville csapásáról hírt hallanak, erős csapatot küldendnek ellene. Miért, magát a megrohanás ellen biztosítandó, minden emberét mozgásba hozta; Great Meadowsnál a sánczolásokat nagyobbította s karókkal bekerítette. E hevenyében készült erősségnek Necessity nevet adott.

Az idegyűlt seregnek száma, Mackay kapitány századával együtt 400 emberre ment. De egy új baj jelentkezett, mely kellemetlen következéseket gyaníttata. Mackay kapitány, minthogy rangját királyi kinevezés által nyerte, magát főlebbvalónak képzelé Washington ezredesnél, ki gyarmatbeli tiszt s a virginiai kormányzó meghatalmazottja vala. Mackay egyébiránt szelid és nemes kedélyű férfiú lévén, Washingtonnal soha személyes meghasonlásba nem jöve; de szüntelen vonakodott tőle, mint ezredestől parancsot elfogadni, azért százada külön

tanyán fekvék. Ily veszélyes időpontban, midőn naponként megtámadástól kellett tartani, s a terv végrehajtására tökéletes egyetértés kívántatott, az ily állapot nagy veszélynek lehetne szülője; írt tehát Washington a kormányzónak, és sürgetve kéré, vetne e vitakérdésnek valami határozott rendszabály által véget. A kormányzó nem bírta magát elhatározni, mivel nem tudta, ha valjon Mackay kapitány igényei nem alapulnak-e némely, a miniszterium által elfogadott szabályokon, melyeknél fogva talán a királyilag kinevezett tisztek felsőbb ranggal bírnak, mint a gyarmatok tisztei.

Washington az összeütközést kikerülendő, s hadseregét az engedetlenség ragadós példájától óvandó, elhatározza magát, csapatjainak nagyobb részével előnyomulni, és Monongahela folyamához jártatni. Mackay kapitány Necessity erősségének fődözésére marada századával. Az ágyúknak új utat kellett vágni, és egyengetni; mi nagyon súlyosította menetöket, s két hét telt bele, míg a hegyen által Gist gyarmatához juthatának, mely egyébként csak tizenhárom mérföldnyire feküdt a tábortól. Ezen utban az indusok gyakori javaslataik és ajándékvagyai által igen alkalmatlanok lőnek az ezredesnek, különösen egy csapat, mely az angolokhoz barátságot színele, holott a francziák kéme vala. Szoros vígyázat parancsoltatott tehát, s mindenfelé kémlelők küldettek szét, kik egész Duquesne erősségeig merénykedtek, honnan az ellenség minden mozczezanásait szemmel tartathák.

Végre franczia szökevények, és indusok hírül hozák, hogy Duquesne Canadából érkezett seregekkel megerősített, s hogy nem sokára erős szakaszolat induland az angolok ellen. Mire haditanács tartatván, fegyverszünet és az ellenség Gist gyarmatáig bevértetni határoztatott. Árokhányásokhoz fogának, Mackay kapitány közelebb vonulása megkéréték, s a czirkáló örök a táborba hivatának vissza. Mackay legott egyesüle Washingtonnal, s egy új hadi tanácsban el lőn végezve, minthogy az ellenségnek sokkal nagyobb száma miatt dicsőséges ellenszegüléshez remény nem mutatkoznék, húzódnának hátra.

E határozat, holmi akadályok daczára bár, végre-

hajtattott. Lovaik rozsak és kevés számmal valának, miért a katonákat nehéz szolgálat nyomá, mert nagy terhet és kilencz ágyút kelle hegy, völgyön hurezolniok. Washington ezredes követésre méltó példát ada tiszteinek; ön paripáját élelemszerrel felmálháztatá, maga pedig gyalogola, s fizeté a katonákat; kik podgyászát vivék. Két nap mulva a sereg ismét Great Meadowshez ére, hol ugyan nem vala szándéka maradni, de a katonák annyira elbágyadtak, s az élelem szűke miatt annyira megfogytak, hogy lehetetlen vala tovább menniök. Nyolcz naptól fogva kenyérben szűkölködtek; egyébiránt minden órában várták az eleség megérkezését. Ily szorultságban nem vala egyéb mit tenniök, mint magokat lehetségig körül árkolni, s a kimenetelt nyugton elvárni.

Julius harmadikán reggel egy ór följlesztette a tábort, kit az ellenség megsértett; s kilencz órakor azon tudósítás érkezett, hogy az egész ellensereg, mintegy 900 emberből álló, már csak négy mértföldnyi távolságra volna a tábortól. Tizenegy órakor az ellenség közeledék az erősséghez, s 600 lábnyi távolságról tüzelni kezdé, de siker nélkül. Washington ezredes a maga embereit a sánczon kívüli sík mezőn állította fel, bevárandó a megrohanást, mely véleménye szerint, elkezdődni fogott, mihelyest az ellenség az erdőből kijövendett; embereinek pedig meghagyá, ne lőjenek, míg a francziák annyira nem közelednek, hogy golyóiktól elérhetnek. A francziák távoli puskázását az angolok hadi cselnek tartották, mely által Washington katonái az erdőbe csalogatva félre vezettessenek, s alkalmas helyöket elhagyják. Washington gyanítá ezen tervet, s állomásán marada, míg észre nem vevé, hogy a francziák nem szándékoznak az erdőt elhagyni, s az erősségre rohanni, miről ő előbb, tudván számuk többségét, épen nem kételkedék. Visszavezeté tehát ismét a sánczok mögé vitézeit, s inté őket, csak akkor lőjenek, ha kedvező alkalmok mutatkozik. A francziák és indusok oldalaslag állának az erősséghez legközelebbi dombon, s a fák mögött, honnan sűrűen puskáztak, de a síkra nem közelítették. Erősen esett egész nap, s a sánczárkok megteltek vízzel, s Washington katonáinak puskái jobbára rosz karban és kevésbé használhatók valának.

Így folyt a csata reggeli tizenegy órától esti nyolcz óráig; ekkor a franczika felkiáltván, egyezkedést kértek. Mivelhogy Washington ezt csselfogásnak vélé, hogy általa a franczia tisztok egyike a táborba jöhessen, s annak helyzetét kikutathassa, eleinte vonakodott velök egyezkedésbe bocsátkozni, de a francziák ismételéek felkiáltásait, s kérék, egy tiszt küldetnék hozzájuk, kinek biztositására becsület szavokat adták. Washington Vanbraam kapitányt választotta ki a küldöttségre, ki egyedül beszélt egész seregéből francziául, Peyrouny zászlótartót kivéve, de ki most veszélyes nyavalyában feküdt. Vanbraam alkü föltételekkel tére vissza Villiers franczia vezértől, melyek némely változtatások után mindkét részről éjféltájban aláíratnak.

Az egyezkedés föltételei következők valának: Az egész őrsereg vonuljon vissza a tartomány népes vidékére; mire nézve a franczia parancsnok igéré, hogy az angoloknak visszamenet sem az ő emberei, sem az indusok részéről akadály tétetni nem fog. A seregek az erősegből mindent elvihessenek, mi tulajdonuk, az ágyúkat kivéve, s legközelebbi reggel teljes hadi szertartással elvonúlhasanak, dobszónál és kipányvázott zászlókkal. Minthogy a francziák minden ökröt és lovat levágtak, lehetetlen volt a nehéz podgyászt és eleséget elszállítaniok; azért megengedettett az elmenőknek, elrejtteni vagyonaikat, s öröket hagyni mellettök, míg lovak nem küldetnek, a további elszállításra. Washington megegyezett azon foglyok kiadásában is, kik a Jumonville ellen küzdött csatában elfogattak; ezen föltétel teljesítésére pedig kezesekül Vanbraam és Stobo kapitányok küldettek a francziákhoz, míg a foglyok megérkezendnek. Végre megállapítottatt, hogy az elvonuló fél, ezen vidéken vagy túl a hegyeken valami új gyarmatot telepíteni egy év elfolyása előtt ne merészeljen.

Washington korán reggel embereivel a legszebb rendben kiindula az erősegből; de alig haladtak egy kevesnyit, midőn száz indusból álló csapat, mely segédül a francziákhoz siet, rajtok ütött, s alig leheté őt a tüzeléstől megtartóztatni. A podgyászt megrabolták, s különféle kihágást követtek el. Washington mindazáltal

folytatá útját, mennyire seregének kimerített és terhelt ereje engedé, mert katonái a málhát és a sebesülteket hátaikon vinni kénytelenítették. Az eleség fogytához közelite, azért vesztegetni való idő nem vala; részét tehát a podgyásznak hátrahagyák, s Wills Creckbe sietének, hol a katonákat minden szükségessel bőven el lehetne látni. Innen Washington Mackay kapitánynyal Williamsburgba rándula, a kormányzót a hadviselés eseményeiről személyesen tudósítandó.

A seregek számát e vállalatnál szorosan meghatározni nem lehet Washington egyik tudósításánál fogva a virginiai sereg, hozzávéve a tiszteket, 305 emberből álla, kik közül 12 meghalt, 43 megsebesedett. Mackay kapitány csapatja százra ment, a holtak és sebesültek száma nem tudatván.

A kormányzó és a tanács jóváhagyák a vezér és serege magaviseletét, a nép is méltó dicsérettel fogadá őket, s a képviselők első gyűléséből hálairat intéztett Washingtonhoz és tiszteihez, melyben vitézségök és hazájok lovagias védelme magasztaltatott. Minden közlegény egy-egy pistole pénzdarabot kapott a köztárból.

Így kezdődék Washington hadi pályája, s így végződék első táborozása. Ifjú létére, kevés tapasztalással, a hadi mesterségben gyakorlatlan lévén, és senki tanácsa által nem segítettvén, annyi észt, ügyességet, bátorságot és eltökélést mutata, mint valamely nagy tapasztalatú vezér. Szoros hadi fenyték mellett a közkatonák terheiben osztozott, s jólétökről szívből gondoskodott. Annyi nélkülözés, veszély és szenvedés közepett, mennyit igen kevés sereg tűrt el valaha, őket féken tartotta s tiszteletöket megnyerte.

Daczára a nem sikerült vállalkozásnak Dinwiddie kormányzó heve nem csillapúlt. Gyöngeség vala az benne, hogy lelkesedése megelőzé s fölülmulá ismereteit, s ítélő erejét. Járatlan lévén a hadi tudományban, magára vállalá, sereget állítani, szabályokat hozni, parancsokat osztogatni, harcokat tervezni, s minden aprólékost intézgetni. Innen a gyakori hibák és zavarok. Washington ismét egyesüle seregével, s Winchesteren keresztül Alexandriába

indúla. Itt parancsot vőn, egészítse ki hadfogás által a századokat, s haladék nélkül siessen velők Wills Creekbe, s ott Innes ezredessel s Uj-York- és Dél-Carolinából jövő három független századdal egyesüljön. A kormányzó terve vala, hogy ezen egyesült erő az Allegany-hegyeken legott átkeljen és a francziákat Duquesne erősségből kiűzze, vagy a hegyeken túl más erősséget építsen.

Washington nem kevésbé bámula, hogy ilyenét valalatot lehetségesnek tarthat valaki oly évszakban, midőn a hó és zordon időjárás miatt a hegyeken átmenni lehetetlen, kivált oly sereggel, mely mindenben szükségét láta, kis számmal és a kiállott viszontagság miatt elerőtlenült vala. Irt tehát a tanács egyik tagjához, s alapos okokkal mutogatá ezen tervnek balgatag, sőt kivihetetlen voltát. Seregét a halálozás, sebek és nyavalyák nagyon megritkíták. Kapott ugyan parancsot ujonczok fogadására, de a nélkül, hogy e végre garasnyi pénzzel segítették. Rendelést is vőn kiindulásra, de katonái szükséges fegyver, ruha, sátorok és eleség nélkül valának, s nem tétetek intézkedések a legnélkülözhetlenebb tárgyak beszerzésére. Szóval, e tervvel föl kelle hagyniok.

De a kétes ügy új fordulatot vőn ismét. A kormányzó a képviselők gyűlésében kieszközlé, hogy a gyarmatok részéről 20,000 font ajánlatott a hadviselésre, ugyanekkor az angol kormánytól 10,000 font kész pénzben érkezett. Ekképen fölbátorodva új tervet készíté; a sereget tíz századdal szaporítá, melyeket egymástól független állapotba helyezé, a virginiai ezredben a legnagyobb rangú tiszt csak kapitány címet nyere, s ezek mindnyájan a király által kinevezett kapitányok alá lőnek rendelve. Ennek következtében Washington ezredes nem vala több, mint kapitány, s azon tiszteknek alárendeltje, kik nem rég tőle függének. Ezen lealacsonyítást oly magas érzelmű ember, mint Washington, el nem tűrhette. Lemonda tehát tisztéről, s eltávozék a seregtől.

Nem sokára Sharpe, Maryland kormányzója, neveztetett ki a király által azon seregek parancsnokául, melyek a francziák elleni háborúra küldettek. Sharpe ismerván Washington jellemét és méltányolni tudván érdemeit, kéré őt levelében, s egy tiszt által is irata neki, venné

át ismét előbbi hivatalát, érintvén egyszersmind, hogy azt egészen az előbbi mód szerint fogná gyakorolhatni. „Ezen ajánlatra — mond válaszában Washington — igen elesodálkoztam, mert ha ön képesnek vél engem oly hivatal elvállalására, mely nekem sem rangot nem ad, sem hasznot nem ígér, úgy igen csekély véleménye lehet jellememről, s üresebbnek tart, mint magát e hivatalt.“ Elmellőző tehát határozottan az ajánlatot s hozzá tevő: „Engem azon öntudat megnyugtató, hogy utat nyitottam, midőn csekély számmal sokkal erősebb ellenséggel szembeszálltam, s hogy szolgálatimért hazám háladatos.“ Mindazáltal a hadi élet iránti vonzalmát el nem titkolható, mit azáltal tanúsíta, hogy a legközelebbi telet katonai ismeretek szerzésére fordította. Nem is soká hiányzott az alkalom hajlama kielégítésére. Ugyanis kora tavasszal Braddock tábornok Nagybritanniából két ezred rendes katonasággal jött Virginiába, s nem vala kétség benne, hogy ezen erő nem sokára minden ellenállást legyőzend, s a benyomakodó francziákat visszaűzeni Canadába. A nép örüle, s a határszéli háború végéhez látszék közelíteni. Braddock ajánlatot tőn Washingtonnak, lenne társ, mint tábornoki karnak tiszte, ezen háborúban. Minthogy ezredesi rangját megtartá, e részről semmi akadály nem volt, s elfogadá a meghívást.

Egyik barátjához irt levelében nemeslelkűleg nyilvánítá e tárgyról érzelmeit. „Ne vegye, úgymond, senki rossz neven tőlem, ha dicséretre érdemesnek tartom magamat, azon tekintetből, hogy egyetlen indító okom, melynél fogva e háborúban részt veszek, hazámnak szolgálni, s hogy e lépésre sem dics-, sem nyereségvágy nem ösztönöz. Mint remélem, ez onnan is kiviláglik, mert önkéntesül megyek, jutalomlesés és vezérség reménye nélkül, tudván, hogy Braddock tábornagnak nincs hatalma engem oly helyzetbe tennie, melyet elvállalhassak.“ Egy másik levelében így ír: „Ha ez alkalommal némi érdemre szert tennék, kívánnám, hogy az barátimtól méltányoltassék, azért közelebbről kell velők tudatnom e körülményeket; különben azt vélhetnék, hogy haszonigérő ajánlatok birtak szolgálatelfogadására, holott a dolog egészen másképp áll, s én el vagyok szánva e lépés által nagy rövidséget

szenvedni. Annyi igaz, hogy Braddock tábornagy igen sürgetett, vegyek részt tábori kara közt, e hadviselésben; mert, mint gyanitom, azon véleményben van, hogy csekély ismeretimnek, melyeket a tartományról és az indusokról szerzettem, ezen vállalatnál hasznát veheti.“ Ily becsületes és nemes indokoknál fogva tökélel el magát Washington az ajánlat elfogadására.

Mig Braddock tábornagy a hadi készülétekkel foglalkodott, Washington ezredes Williamsburgba küldetett, a hadi pénztár számára pénzt eszközözlendő. E fontos ügyet szerencsésen és gyorsan végzé; s midőn a táborba visszatére, már 500 emberből álló csapat előre indittatott, az egész sereg legott utnak erede, egy kis osztályt kivéve, mely védőrül Cumberland erősségében maradt. A rossz utak miatt csak lassan haladhatának, s félni lehete, hogy a kedvező évszak elmúlik, míg a hegyeken átléphetnek, Braddock haditanácsot szándékola összehíni, de mielőtt az történnék, titkon kéré Washington véleményét. „Én, így ír ő, mindenkép sürgetém őt, sietne, habár kiseded válogatott csapattal is, néhány ágyúval és szükséges élelemmel ellátva; ellenben a nehéz pattantyúkat és málhát hagyná az utóhadnál, mely lassú és kényelmes lépéssel követhetné, s nagyobb biztossággal, ha a sereg egy része előmenne.“

Oka, miért ajánlá Washington e rendszabályt, az vala, mert jó kútfőből hallá, hogy a francziák Duquesne erősségébe segédhadat várnak; igen fontos dolognak látá tehát elébb kezdeni meg a támadást, mint a fris csapatok elérkeztek volna. Továbbá czélirányosnak tetszett neki a sereget felosztani, mert az utak szorossága és a szekerek szállítása miatt négy mértföld hosszúságu vonalra nyúlt ki a menet, miáltal a katonák annyira elszakadoztak, hogy az ellenségnek akármely kis osztálya megtámadhatá s győzheté őket, mielőtt az előmenteket vagy utánjötteket segítségül hívhatnák.

Washington javaslata a haditanácsban átment, s a tábornagy jóváhagyta. A sereg két részre osztatott. Braddock vezérlé az elsőt, mely 1200 embert számlála, könnyen fegyverkezve, s csak szükséges hadi készülétekkel

ellátva levőket. Dumbar ezredes a többivel, mintegy 6000 emberrel, hátra maradt.

Ez időben Washington ezredes erős lázba esett, mely oly veszélyes alakban jelentkezék, hogy az orvosok féltének életét; a tábornagy pedig meghagyá neki, maradjon fekvé, míg a veszély el nem mulik. Tizennégy napig egy orvos felügyelete alatt, székéren fekvé, követte Washington az utóhadat, míg annyi erőt nem érze magában, hogy sebesebben folytathatta útját. Youghiogany torkolatánál, Duquesne erősségétől 15 mérföldnyi távolságra, érte be a tábornagyot, előestéjén a Monongahela melletti csatának.

Másnap reggel átkelvén az egész sereg a folyón, szép renddel lépdele odább Monongahela déli partjának mentében. Washington gyakran szokta mondani életében, hogy a legszebb látvány, melyet valaha látott, az angol sereg fölállítása vala az eseménydús reggelen. Minden katonára egész egyenruhában és tisztán volt öltözve. A seregek oszlopokra osztva háborítatlan rendben nyomultak előre, a nap viasszasugárzott fényesre edzett fegyvereikről, a folyam szelid susogással hömpölyge jobb felől alá, s balról felséges erdő árnyékolá komoly ünnepélyességgel a sereget. A tiszteket és közlegénységet vidor remény és sejtelmes bizodalom ihleté.

Ily módon haladának mintegy délig, hol, Duquesne erősségétől mintegy tiz mérföldnyire, a második átjáráshoz értek. Itt egy kevéssé megállapodtak s átgázoltak az éjszaki partra, melyen túl sik róna terüle szét éjszaki irányban, csak néhány lábbal magasabb a víz fonalánál. Azután egy lejtős emelkedés következett, mely három fokozatban végződé, s nem nagy távolságban elég magas hegyek által környékezteték.

Az induló rende következőleg állapittatott meg: Az előhadat, 300 emberből állót, Gage generál vezérlé, s ezt 200 emberből álló csapat követé. Azután jöve a tábornagy a pattantyukkal, a sereg derekával és málhákkal. Egy órákor már valamennyin átgázoltak a folyón, s csaknem azon pillanatban erős tüzelés fogadá az első osztályokat, melyek már a halmon átléptek, s a síkot hátrahagyták. A sereg nagyon meg lön zavarodva, mert

ellenséget nem láttak; s a tüzelés látatlan kezeztől látszott származni. Azonban ők is lödöztek; hanem egész bizonytalanra és siker nélkül.

A tábornagy oda siette, hogy az előrenyomult csapatnak segítséget hozzon; de ez, mielőtt a segítséget bevárná, hátrálni kezdte, s a sereg ágyusaira és egyéb osztályaira tolakodék, miáltal oly zürzavar keletkezett, s az egész sereg oly rémülésbe jött, hogy a rendet visszaállítani lehetetlen lőn. A vezér és tisztei rettenthetlenül viselék magokat s minden erejüket megfeszíték, hogy a csapatokat összegyűjtsék és rendbehozzák; de mind hiába. Ez állapot közel három óráig tartta, az egész test zavart csoportokban összevissza keveredék, a katonák rend nélkül puskáztanak, s ön tiszteiket és bajtársaikat lötték le, a nélkül, hogy az ellenségben valami kárt tettek volna. A virginiai katonák voltak az egyetlenek, kik még magokkal birtak, s oly vitézséget és lélekjelenlétet mutattak, hogy jobb sorsot érdemlének. Ők, indusok módjára, egyenként harczoltak, fa mögé huzódván, mely paizsul szolgálta. De a vezér ezt megtiltá nekik, mert katonáit ismét oszlopokra és tüzelő sorokra akarta rendezni. Azalatt a francziák és indusok kis gödrökből és fák mögől folytatták gyilkoló puskázásaikat. Ők az angolok közül előkelő egyeseket vettek célba óvatosan, s oly vérontást eszközöltek, melynek az utolsó századokban alig találni mását. Azon fényes seregnek, mely három órával ezelőtt daliás sorokban pompázott a folyam partján, több mint fele megöletett vagy sebbe esett. Maga a vezér halálosan megsebesült, s legvitézebb tisztei elhullottak oldala mellett.

Egy szemtanú tiszt tudósítása szerint ez ütközetben Washington mutatott legelszántabb bátorságot és legnagyobb lélekéberséget. Ő különféle irányban ide oda száguldozott, s szüntelen célul volt kitéve az ellenség gyorslövőinek. „A mindenható gondviselés, mond ő, bátyjához irt egyik levelében, ótalmazott engem, elannyira, hogy emberi várakozás fölött, semmi bajom nem történt; mert négy golyó ment keresztül köntösömön; két ló esett el alattam; mégis sértetlenül menekedtem meg, míg a halál elsodorta oldalamtól bajtársaimat.“ Az angolok részéről 26 tiszt meghalt, 37 sebet kapott; a közlegényekből 714

részint megöletett, részint sebbe esett. A francziák vesztesége ellenben csekély vala, alig veszvén el negyvenen bennök.

Ezen ütközet, jóllehet rosszul ütött ki, Washington nevét nem kevésbé dicsőítette. Belátását és merészségét fölötte magasztalák bajtársai, s kísérete tartományról tartományra terjede. De ezen csapás nem egyedül ő reá nézve, hanem hazája és az egész emberi nem javára is fontos következményü vala.

IV. FEJEZET.

Washington a virginiai hadak fővezérévé lesz. — Bostonban meglátogatja Shirleyt. — Innen visszamegy Winchesterbe. — A hadjárás eseményei. — Cumberland vára. — Washington emlékirata Loudoun grófhoz. — Cumberlandbe megy. — A főhadsereggel egyesül. — Tervet készít a hegyeken teendő indulásra. — Az előhadat vezeti. — Duquesne bevétele. Virginiába visszatérván Washington magányéletet él.

Washington jelennen magányéletet élt ugyan Mount Vernonban; de a közjó iránti kötelességéről meg nem feledkezett. Mint vezéri segédtsízt határozott napokon gyakorlatra összehívá a katonaságot. A népben a hadi szellem ismét fölébred, s új önkéntes századok keletkezének. E tűz az egyházi szószékekből is gerjesztetett, névszerint Davies Sámuel által, ki egyik beszédében némi jósihlettel így szólott a néphez: „Még egy hőslélkü ifjut, ki a csatában jelesen kitűnt, Washington ezredest kell említenem, s meg vagyok győződve, azért ótalmazta és tartotta meg őt oly csodálatosan a gondviselés, mert ő egykor a legfontosabb szolgálatot teendi hazájának.“ A köztisztelet még más nevezetesebb módon is mutatkozott iránta. A virginiai gyűlés 40,000 fontot ajánlott a katonaságra, melyből Washingtonnak legott 300 font indítványoztatott, s aránylag mindazon tisztéknek és közkatonáknak, kik a Monongahela melletti ütközetben kárt szenvedtek.

Mig az indítvány tanácskozás alatt állá, irtak Washingtonnak a gyűlésből barátai, s sürgetőzve hívták Williamsburgba, venné át az ujonnan szervezett hadsereg vezérletét. Mire Washington válaszulván, nem vonakodott a parancsnokságot elfogadni, ha csakugyan felszólíttatnék rá, de, ugymond, ő azt soha keresni nem fogja, melyet mint polgártársainak szabad ajánlását, fogadhat csak el. Azon esetre pedig, ha főnökül választatnék, a többi között szükséges föltételekül előre kikötötte: hogy a tisztek választásában szava legyen, jobb rend hozassék be a katonai kormányba, a havi díj pontosabban fizetessék, s a hadi szükségek beszerzésére nagyobb rend és munkásság fordíttassék. Mindezen föltételek Washington reményén kívül elfogadtattak, s azonfölül engedelmet kapott egy segéd-tiszt és titoknok tartására. Csak négy hétig volt szülőhelyén, midőn Williamsburgba hívták, hogy ott utasítást vegyen, s az új sereg elrendezéséről előleg intézkedjék.

Ily fontos helyzetben szokott erővel és vigyázattal fogott hivatala gyakorlásához. Többi között vizsgáló utazást tőn a hegyekben, s meglátogatá a határszéli őrszemeket, Cumberland erősségétől Dinwiddieig, Jackson folyónál, hol szükséges parancsokat osztogata, és önszemével tapasztalást szerze mindenről, ami főtiszte köréhez tartozék. Alig végeze e munkáját, midőn visszatértében Williamsburg felé, gyorskövettel találkozott, ki azon hírt hozá neki, hogy az indusok a határokon fekvő ültetvényekre ütöttek, ott rablással és öldökléssel dühöngnek, s mindenfelé retteget terjesztettek. Washington a főhadi-elállásra sieté, fölállítá az ujonczokat, összegyűjteté a többi katonaságot s gyorsan megindula a dúlók ellen. A segítség jókor érkezett s megtette remélett hatását; de az elremült lakosokat még sem birta megnyugtadni, kik családonként odahagyák lakásaikat, félelmök oly nagy lévén, hogy meg sem állapodtak, mig a kék hegyeken át nem értek.

Ez alkalommal Washington türelme és érzése, nem különben eszélye és előrelátása nehéz próbát állá ki. Először is vérző szívvvel kelle látnia a lakosok veszélyes, szűkölködő és nyomorú állapotját; azután szomoruan tapasztalá, hogy a hadifegyelem a seregek között megcsökkent,

az ellenszegülés lábra kapott, a tisztek heverésnek adták magokat, a parancesszóra senkisémet hallgatott, s a polgári hatóságok vonakodtak a szükséges segédeszközöket megszerezni. Mindezen hiányokat Washington a kormányzóhoz intézett levelében igen eleven színekkel lefestette. Minek eleinte kevés lón a foganata, míg a gyűlés egy hadfenyítéki rendszabályt állapított meg, mely szerint büntetések szabattak a gyilkosok, szökevények és ellenszegülők fejére, s ezek végrehajtására haditörvényszék állíttatott fel. De azalatt ismét egy más körülmény nagy bosszuságot okoz mind neki, mind tiszteinek. Cumberland erősségében Dagworthy nevű kapitány parancsola egy marylandbeli századnak. Ezen ember a király által neveztetvén ki tisztnak, lenézte a tartománybeli tiszteket, akármily magas ranguak voltak, sőt Washington rendelkezéseit is megvetette. Ezen ügy először a kormányzó elébe vitetett; de mivel az vonakodott a bíróságot elvállalni, közbejáróul Shirly tábornagy választatott, ki a királyi seregeknek főparancsnoka vala Amerikában. Washington az illető folyamodó levelet személyesen akarván benyújtani, miután Stephen ezredesnek általadta volna a seregek ideigleni kormányát, utnak indula. Febr. 4. 1756. hagyá el a főhadiszállást, s 100 mérföldnyi távolságra kelle mennie, mert Shirley Bostonban lakék; kitől nyájasan fogadtatott, s kérelme kihallgattatván, legott szigorú parancs adatott, hogy Dagworthy rendelje magát Washington alá.

Ezen útja alatt Uj-Yorkban Beverly Robinson házában barátságosan megvendégeltetett, kivel belső barátságot kötött, mely csak húsz év múlva, a forradalom alkalmakor bomlott szét. Itt ismerkedett meg bizonyos Philipps Mária kisasszonynyal, kinek szépsége nagy benyomást tőn Washingtonra. De minthogy hivatalánál fogva tovább kelle sietnie, szerelmét meg nem vallá, s az alatt imádotta Morris kapitánynyal ismerkedvén meg, vele házassági szövetségre lépett, mielőtt Washington második látogatását tehetné volna nála. De már ez előtt is érzette a szerelem bajait, tizenhét éves korában megragadá őt egy leány látása, kit ő a völgy szépségének nevezett, s kinek magasztalásában tüzes szavakra fakadott. Ez alka-

lommal igen elkeseredett levelet írt egy barátjának, s versekben önté ki szíve panaszait.

Washington hazatérte után a gyűlés legott elhatározá, hogy a sereg 1500 emberig szaporíttassék. Rendelés tétetett a seregnek ujonczok általi kipótolására. Hadi biztosok neveztek az ügyek vitelére, s megállapítva lón, hogy a pótolék-csapatok a tartományban maradjanak.

Főhadiszállására Winchesterbe ment vissza Washington. E helyen csekély számmal volt a katonaság; az ellenség pedig folyvást résen volt, s alig mulék egy nap, hogy az indusok rablása és kegyetlensége ellen panaszok ne tétettek volna. Súlyos állapotját a kormányzóhoz írt levelében így festi a panaszkozó ezredes:

„Nagyságod látja, mily rettenetes szorultságba jövök a lakosokkal együtt. A legérzékenyebb szónoki nyelv nem képes eléggé elevenen rajzolni a nép inségét? De mi tevő legyen? Látom polgártársaim nyomorát, elismerem veszélyöket, melytől hányatnak, osztozom szenvedéseikben, s nincsen hatalmamban más segítséget nyujtanom nekik, mint bizonytalan ígéreteket. Okvetetlenül, rövid idő alatt el kell így veszniök, ha a gyűlés hathatós eszközökhöz nem nyul, s gyors segédhadat nem küld. Szóval a nép szerencsétlen helyzete, a pártfogás bizonytalansága, a durva becestelenítő szégyen, mely a tisztekre általán, különösen reám háramlik, hogy ily nyomornak elejét venni nem bírjuk — mindez annyira elkeserít, hogy kifakadok azon óra ellen, mely engem ez állásra helyezett, s ha jelenleg nem forogna fenn a legnagyobb veszély, egy pillanatig sem vonakodnám lemondani oly hadi kormányról, melylyel sem becsületet, sem hasznot nem szerezhettek, sőt előre látom, hogy csak gyűlölést és megvetést arathatok, mert annyi gyámoltalan család meggyilkolása engem terhelend! A nők esengő jajveszéklései, a férfiak megható kérelmei, szívemet halálos aggalomba ejtik, s ünnepélyesen kinyilatkoztatom, örömet oda adnám magam a vérszomjú ellenség áldozatául, ha a népet e móddal megszabadíthatnám.“

E kínzó érzelmeket nevelte még egy körülmény, melyet Washington iménti levelében érint. Azon hír ter-

jedt el t. i. hogy a tisztek durva kihágásokat követnek el, s hanyagok kötelességeikben, s mind ennek főokául a főparancsnokot rebesgeték. Egy gonosz rágalmazó egész hírlapot betöltte ilyenén tudósítással, mely első pillanatra hitelt látszott nyerni. Azon öntudatában, hogy hivatalának a legnagyobb pontossággal megfelelt, s látván a rágalmak gyalázatos és hamis voltát, mélyen sértve érzé magát Washington, midőn elgondolá, hogy ily alacson fogással mocskoltatik becsülete, s első ötlete vala visszavonulni azon állásról, melyet a legnemesb hazafiuság, tiszta szándékkal és akadályokkal párosulva kísért, most pedig rágalmak- és szemrehányásokkal jutalmaztatott.

Előbbi panaszos jelentése minden barátit nagy részvétre gerjeszté. Maga a tartományi gyűlés levelet intézvén hozzá, eddigi eljárásait dicsérettel halmozá, s vigasztaló és biztató szavakkal tiszte folytatására inté. Ugyanezt tevé Fairfax ezredes, ily nyugtató szavakkal:

„Önnek szolgálati fáradalmai, és hazája védelmezése, kétségkívül nagy dicsőségére válnak; azért ne engedje kedélyét megzavartatni azon czélnek elérésében, melyre fut. Ön egészségére és szerencséjeért minden ebédnél ürittetnek poharak. A rómaiaknál ily általános dicséret, melylyel a vitézeket illették, igen nagy tisztelettel és hálaival fogadtatott.“ Fölötte hízeltgőleg nyilatkozott e tárgyban a képviselők szónoka, sőt a tartományok több részeiből is érkeztek rokon érzelmű vallomások.

Ily nyilvános és egyértelmű fölszólalásoknak kénytelen volt engedni Washington. Egyébiránt jelennen egyéb tennie valója nem akadt, mint a határszélek védelmezése. Az indusok gyakran ismétélék berohanásaikat, s az egész nyár és tavasz kisebb esetepatékbán mult el. A régi erősségek kijavítottak, s újak keletkeztek. Washington javaslatára egy igen nagy térséget bekerítettek Winchester mellett, a hadi élelmek őrzésére, s a seregek és lakosok menedékhelyéül, ha a határszéleken nem maradhatnak. Ezen kerített hely Loudoun erősségének nevezetett, Loudoun gróf tiszteletére, ki Shirley tábornagy után az amerikai seregek főkormányát átvette. Ugyan az ő indítványára több határszéli pontok megerősítettek.

Azonban a cumberlandi erősség miatt új baj támadta. Minthogy ezen hely igen ki vala téve az ellenség rohanásainak, s az eleségnek biztos helyül nem szolgálta, Washington az élelemszereket más biztosabb vidékre szándékolá vitetni. De a kormányzó, nem tudni mi okból, e tervnek nyakasan ellene szegült. Sőt annyira vitte heves indulata, hogy Winchesterből a sereget elparancsolá, s Cumberlandet erősítette meg vele. Így forgatta fel ezen ember a hadi tervet, melyet a gyűlés jóváhagyta, s melynek végrehajtására az egész sereg nyár hosszan használtatott.

Az év közelíte vége felé. Minthogy Loudoun gróf nem sokára Virginiába érkezendő vala, elhatározá Washington őt bevárni, azután a dolgok állapotáról tudósítani, s ha lehet, rá birni őt, hogy a Virginiában tanyázó seregeket oly rendszabások alá vegye, melyekkel az ő parancsa alattiak birnak. A tudósító levél szerény önvédelmen kezdődik, mely által Washington magát a lorddal megismertetni szándékozik. Következik rövid vázolata a virginai háborúnak. Éles figyelemmel, milyen egy tapasztalt tiszthez illik, feste le minden eseményt, a hibákat következményeikkel együtt fölfödözé, ezeknek okait elszámálá, s jövődre javítási terveket terjeszte elő. E levele jó nevem fogadtatott s nyájias válaszzal viszonoztatott.

Ennek következtében Loudoun több kormányzót és előkelő tisztet Philadelphiába hívott össze, tanácskozándó velök a legközelebbi hadviselés terve felől. Jelen volt Washington ezredes is, de a tanács végzései csak némileg feleltek meg várakozásinak. Annyi elégtételt mindazáltal kapott, hogy az erősségek helybeli elrendezésére nézve indítványa elfogadtatott. A virginiai csapatok kitakarodtak Cumberlandből, s ennek védelmét Maryland lón köteles fölvállalni. Vége szakadván a gyűlésnek, Washington szokott álláspontjára, Winchesterbe tért vissza, hol, annyi testi és lelki megfeszülés után, igen elérte a gyöngélkedés, s orvosa tanácsára kénytelenített egy időre a sereg kormányától elvonulni. Mount Vernonba vette magát, hol nyavalyája lázzá alakula, mely

ügy elbágyasztá, hogy négy hónapig a szobát kelle őriznie, s 1758. márczius 1-ig nem vala képes a hadigazgatóst átvenni.

Kigyógyulván betegségéből, visszatért a sereghez; s ezen időtől fogva minden rendeléseit kellő siker követte. Egy ideig Winchesterben foglalatoskodott; összegyűjté az ujonnan toborzott ujonczoikat és gyakorlá fegyverben őket; a kisebb erősségekből visszahívá az elszórt őrcsapatokat, s lovakat és szekereket szerezvén be, készületeket tőn indulóra, mit legott teljesített is, midőn parancsa érkezett, hogy ezredeivel Cumberland felé járasson tábort. Más tartományokból is erre huzódtak a felállított csapatok, s az egész hadi nép körülbelül 18,000 emberre szaporodott.

Így egy segédeszközt talált fel, mely igen czélszerű szolgálatot tőn neki. „Embereimnek, így ira egyik levelében Bouquet ezredeshez, nincs egyenruhájok, s nem tudok reá szert tenni. Én távol sem akarok e szükség-ről panaszkodni, s ha saját hajlamomat követhetném nemcsak katonáimmal fölvetetném az indus viseletet, hanem tiszteimet is biztatnám ez öltözetre; sőt jó példával magam mennék elől.“ Csakugyan két századot, melynek a fősereghez kelle csatlódnia, indus módra öltöztete fel, s ezen lelemény annyira megtetszett Bouquet ezredesnek, hogy a katonákat biztatná hasonló ruházat fölvetelésére, mely ingből és vászonköntösből áll, s könnyűsége miatt a hévség eltűrésére igen alkalmas, azon fölül kevés költséggel megszerezhető vala.

Washington alig mulata néhány napig Cumberlandben, midőn tudtára esett, hogy Forbes tábornagy kétségeskedik melyik úton kelljen Duquesne erősségébe mennie. Midőn e tárgyban tanácsot kértek volna tőle, ő fontos okokkal támogatott véleményét előadá, de különféle kifogások tétetvén ellene, el nem fogadtatott. Végre hosszas ide oda tervezések után, melylyekkel sok idő haszontalan elfolyt, Forbes tábornagy a főhadi szállásra hívá Washington, s minden fontosabb körülményről értekezett vele, mely alkalommal az indulási terv

megállapíttatott, s az egész sereg kisebb csapatokra osztatott, hogy az erdőségeken könnyebben és biztosabban haladhasson. Washington vezetése, saját kérelmére — mint-hogy az utakat leginkább ismerte — az elősereget, és Loyal Hanna volt a kitűzött hely, hová 1000 emberrel megindulván, a derékhadnak utat törött, mentében sánczokat hányatott, kémeket küldözött szét, őrszemeket állított fel, s eleségről és egyéb hadi szerekről gondoskodott. Már november eleje vala, midőn Forbes az ágyúkkal és derékhaddal Loyal Hannába érkezett; hol három fogoly francziától azon örvendetes tudósítást vevén, hogy Duquesne vára igen mostoha állapotban volna, seregeit megindítá, s november 25-én ezen erősséget elfoglalá, vagy inkább csak a helyet, a hol álla; mert az ellenség, miután az indusok szétfutottak, mintegy 500 emberre leolvadván, előtte való napon mindent fölgyújtott, s fölkerelkedvén, Ohio vizén elhajózott.

Vége szakadván ekkép a háborúnak, Washington eltökélé, magát egy időre a hadi szolgálattól visszahuzni, s mintán számadásait rendbe szedte, december utolsó hetében letette hivatalát, több mint öt évi folytonos hadi fáradozások után. Mely alkalommal az alatta szolgált tisztek szép tanuságát adák irántai szeretőknak, mi valamint igen kedves érzelmet gerjeszte benne, úgy jellemére nézve igen hízelgő vala. A táborból t. i. levelet küldöttek hozzá, melyben kifejezték, mily nagyon meg vannak elégedve főnökségével, s őszinte barátságáért és emberszerető kormányáért köszönetet mondtak: megvallották egyszersmind véleményöket, melylyel hadi szolgálata, hazafiúsága, és erényes élete felelő vannak.

És ily vélemény nemcsak ezrede tiszteli között, hanem Virginia-szerte uralkodott róla, s osztottak benne a vele katonáskodott angol tisztek is. Hadi tettei nem voltak ugyan fényesek, de nagy erőködésbe telők, s mindenütt értelmet és buzgóságot tüntetett ki. A szoros fenyték, melyet ezredébe hozott, tanúságot nyujtának vezéri képességéről; a vitézség pedig, mely által seregei, midőn alkalmok adatott, kitűntek, tanúi azon lelkesé-

désnek, melyet vezetőjük csepegtete beléjük. E háború eseményei nagyobb befolyást üstek Washington jellemére mint gondolnók. E háború rá nézve gyakorlati ismeretek és tudományok iskolája vala; ebben képezte ki azon munkára, melyet későbbi időkben bevégezendő volt.

V. FEJEZET.

Washington házasodása. — Ő több évig Virginia egyik képviselője. — Ügyes ültetvényes. — Egyházmegyei felügyelő. — Határozottan nyilatkozik a britanniai kormány rendszabályai ellen a gyarmatokra nézve, sürgeti, hogy a tisztek és közkatonák hadi szolgálataikért földeket kapjanak. — Ezek fölmérésére maga megyen el. — A virginiai képviselők között részt vesz a gyarmatok jogainak védelmében. — A független tartományi katonaság főparancsnokává lesz. — A gyűlödelem (congreszus) tagjává választatik.

Washington már a mult évben megismerkedett Custis Mária asszonynyal, Parke Custis János özvegyével, ki nálánál csak három hónappal fiatalabb, de kitűnő szépségű, szeretetreméltó és gazdag vala; ezzel jan. 6-án 1759. házasságra lépett. Custis igen szép vagyonnal bírt új Kent tartományban, melynek egy harmada özvegyére, a többi két rész pedig két gyermekére — egy fiúra és egy leányra — marada.

Ezen házasság által Washington értéke 100,000 tallérral szaporodott. Ő már előbb is a vagyonosok közé számláltatott, mert Mount Vernon birtoka szépen jövedelmeze, s mérnöksége által több terjedelmes telket szerze. Munkásságát jelennen saját ügyeire fordítá. Magára vállalá mostoha gyermekeinek gyámságát s jószágaik igazgatását; mely kötelességben hiven, és atyai szorgalommal eljárja, míg a fiú nagykorúvá nem lőn, s a leány tizenkilencz éves korában meg nem halt. Házassága minden tekintetben boldog vala, s nejével negyven esztendeig éle,

kinek jelleme az ismerősök és a nép előtt dicséret és csodálkozás tárgya lön, nyájas, erényes, adakozó és jámbor magaviselete miatt.

Washington még az utolsó háború folytában Frederik tartomány részéről a virginiai képviseleti tanács tagjául igen nagy szótöbbséggel elválasztatott. Midőn a gyűlésben helyét elfoglalá, Robinson ur megbízatott a gyülekezet által, hogy Washington ezredesnek a gyarmatok nevében hálaköszönetet mondjon azon szolgálatiért, melyeket a bevégezett háborúban hazájának tőn. Robinson egész méltósággal teljesítette a megbízást; de áradozó szívének érzelmeinek hevétől oly lelkesedésre és tüzes szavakra engedé magát elragadtatni, hogy az ifjú hőst legnagyobb zavarodásba ejtené. Ez fölkele a tiszteletet megköszönendő, de annyira növekedett elfogultsága, hogy remegésében egy szót nem vala képes szólni. Pirula, rebege, s szótalán maradt; ekkor a szónók, hogy a zavarból kiragadja őt, oly ügyességgel, mely XIV. Lajosnak sem vált volna szégyenére, szóla hozzá nyugtató mosolylyal; „Üljön le, Washington, önnek szerénysége épen oly nagy, mint vitézsége, és ez fölülmúl minden dicséretet, melyet én szóval kifejezni képes volnék.“

Ez időtől a forradalom kiütéseig, tehát huszonöt évig, állandó tagja volt a képviselő gyűlésnek. Rendesen két ülés tartatott évenként, néha három is. Saját kézírataiból tudatik, hogy ő mindenikre megjelent és csaknem mindegyik ülésben elejétől végig részt vett. Teljes életében szabályúl tartotta, lelkiösmeretesen és pontosan végrehajtani mindent, a mivel megbízatott és a mit magára vállalt. A gyűléseken ritkán szólt, s hosszas beszédet soha nem tarta; de figyelme mindig ébren vala. A tanácskozás tárgyait alaposan megvizsgálá, s ha úgy kívánta az alkalom, véleményét világosan kimondá és szilárdan. Ebbeli elveit ismerjük azon szabályokból, melyeket unokaöcsésének adott, midőn széket foglalt először a gyűlésben.

„Ha a jelenlevők figyelmét kívánod magadra vonni, úgy ezeket adhatom tanácsul: Ritkán szólj, és csak fontos tárgyokról, kivévén, ha küldőid ügye forogna fön; s az elébbi esetben ismerkedjél meg tökéletesen a tár-

gyakkal. Ne engedd soha egyetlen 'heveességtől' elragadtatni magadat, s ne bízzál felette saját ítéletedben. A parancsoló hang, ha bár néha meggyőződésre kényszerít, mindig kedvetlenséget okoz."

Megtevéen a szükséges intézkedéseket feleségestől Mount Vernonba hordozkodott, azon föltétellel, hogy életét mezei gazdálkodásban tölti; hol különös gondját a dohánytermesztésre fordítá, melyet hajókon saját neve alatt küldözgete Londonban eladásul. Szokás volt azon időben a virginiai gyarmatosoknál a mindennapi szükségre való dolgokat mind Londonból hozatni. Washington két jegyzéket küldé évenként ügyviselőjének azon tárgyakról, melyekre szüksége vala. Ezen jegyzékekben nemcsak az foglaltatik, mi a háztartáshoz és mezei gazdasághoz kívántatott, hanem minden ruhanemű is ön személye és családja tagjainak számára; mindenki névszerint említettik, valamint a gyermekek kora, s minden ruhadarab szabása, nagysága és kelméje meghatároztatik. Ilyetén utasításból, melyet Washington egy londoni szabóhoz küldé, kitetszik mekkora termete vala. E szerint magassága hat lábat és három hüvelyket tőn. Azt is meghagyá ügyviselőjének, hogy a számadásokkal együtt az illető kalmárok és mesteremberek nyugtatványait is elküldje. Annyira szerette a rendet minden apróságban, hogy sok év hosszat egy arra szánt különös könyvben minden megrendelések jegyzékét fölirta, a hozzájuk tartozó nyugtatókkal együtt. Naplóját, főkönyvét és levelezéseit maga vitte, és úgy látszik, hogy semmi ügyében irnokot vagy titoknokot nem használ. Szabályúl tüzte ki magának, sem magány sem nyilvános ügyekben valamit másra nem bízni, mit maga elvégezhet. Egyébiránt midőn egy felől takarékosan és pontosan kezelé gazdaságát, másrészt igen kitűnő vala vendégszeretete, s ha ott-hon tartozkodék, ritka nap mult el, melyben barátait, vagy idegeneket nem vendéglelt volna. Naplójában vendégei följegyezvék, s köztök Virginia és Maryland kormányzói, s a déli és közép gyarmatok csaknem minden jeles emberei előfordulnak.

Kedvelte a multságokat is. Mint említők, szereté ifjú éveiben a testi gyakorlatokat, s ügyes vala minden-

ben, mihez erő és könnyűség kívántatott. Williamsburgban vagy Annapolisban létekor eljárja mindig a színházba, látni a színműveket, melyek az időben Amerikában adatni szoktak. De főmulatságát a vadászatban lelé. Őszszel, két-háromszor egy hétben, lóháton, s ebekkel rókákra ment, szomszédai vagy vendégei kíséretében. Saját bizonyítása szerint azonban vadászati nagy szerencsével soha sem dicsekedhetett. Másik kedvencz foglalatossága volt a madarászat. Ifjúságában, midőn mint mérnök az erdőket beholyongá, nagy ügyességet szerze magának a lövésben. Ültetvényein nagy bőségben találtattak vadmadarak, kivált egy neme a vadréczéknek, melyek igen dicsértettek, s az év bizonyos szakaiban nagy számmal gyülekeztek a vidék tavaira. E mulatságára vonatkozólag egy történetecskét beszélnek, melyből bátorsága és lélekjelenléte kitünik. Egy durva erkölcsű, és féktelen életmódú ember gyakran azon telkeken barangola, melyek Washington mount vernoni birtokához tartoztak, s vad réczéket és egyéb vadakat lődözgete. E végett többször megintették, s tudtára adták, hogy távozzék el s többé vissza ne jöjjön. Ő sajkával szokott Potomac vizén által kelni, s egy bokros öbölnél a szárazra szállani. Egyik napon Washington puskalövést halla, s lóra kapván azon tájék felé nyargala, honnan a durranás jöve. A hivatlan vendég hallá őt közelíteni, s hirtelen sajkájába ugorván, eleveze a partról, míg az alatt Washington a bokroson keresztül közeledni látta. Ekkor puskját ragadá a Washingtonra süté. De ez pillanatnyit sem késvén, lovastúl a vízbe rohant, megragadá a sajkát, kihuzá a partra, lefegyverzé ellenét, s úgy megbünteté, hogy többé kedve nem jött második találkozásra.

Sem saját ügyei, sem egyéb kötelességek, melyeket mint tartományi képviselő magára vállalt, nem akadályozák őt más kisebb fontosságú ügyekben is résztvenni, ha általa baráti vagy a közönségnek használhata. Jótékony befolyása egész környezetére kiterjedt. A truroi plebiániának főügyelője lévén, egy alkalommal ennek érdeke mellett jeles győzedelmet vívott ki a tanácsban. A régi templom összeroskadván, egy ujnak építése határoztatott. A hivek különféle gyűléseket tartának, s heves vita tá-

mada azon kérdés fölött, hol kelljen az új templomnak épülnie; a régi nem állott a plebánia közepén, s távol vala a hívek nagyobb részétől. Végre egy elhatározó gyűlés tartatott. Mason György, azon párt vezére, mely a régi helyet elhagyni nem akará, hosszú, kidolgozott beszédet tartott, melyben a hallgatók érzelmeit nagy hatással fölzigatá; kéré őket, el ne hagynák hűtlenül a helyet, mely őseik csontjai, s oly sok ajtatos egybegyűlés által megszentestett. Minden jelenlevőt megindítának szavai, s már azt vélé, hogy egy szavazat sem leend ellene. Ekkor fölkel Washington, s egy papirostekercset huza ki zsebéből, mely szétbontatván, a truroi plebánia rajzát terjeszté elő; ki volt rajta jelölve a régi templom helye, valamint az is, hová az újnak építtetése terveztetett. Azután kevés szóval mondá nekik: most rajtok áll az érzelmek pillanatnyi rohanásától akarják-e magokat elkapadni, vagy az ész csalhatatlan szabályai szerint, és igazságosan cselekedni. Ezen okszerű mondat, a tervnek szemlélése által támogatva, elhatározó lön, s a templom az új helyre építtetett.

Az angol történetírók azon hiedelemben voltak, hogy Washington nem állott azok pártján, kik legelőször az amerikai függetlenség mellett harczolván, az anyaország erőszakoskodásinak ellenállottak. Holott czáfolhatatlanul igaz, hogy egész Amerikában senki oly korán, oly elhatározottan és nyilván nem jelentette ki ebbeli érzelmeit, senki oly bátran nem ótalmazta a gyarmatok előjogait, s nem szegült úgy az angol beavatkozásnak ellene, mint Washington. Mindenekelőtt kijelenté visszatetszését az árubélyeg ellen, melyet egyik levelében alkotmányelleni adóztatásnak, s a gyarmati szabadság kegyetlen korlátozásának nevez. Azután ily szavakkal folytatja: „Az árubélyeg megszüntetése örvendetes esemény volna ránk nézve; ha pedig az angol parlament el van tökéelve ezen rendelet végrehajtására, félek, hogy ezen zsarolás következményei rettentőbbek lesznek mind az anyaországra, mind a gyarmatokra nézve, mint gondolnók. Azért mindnyájan, kik ezen rendelet eltörlésére szavazandnak, minden britanniai alattvaló háláját igényelhetik, részemről az enyémet szívből nyujtom.“

A bélyegrendelet ugyan megszüntetett, de a thea, papiros, üveg és festék bevitelére adó vettetett, mi nem vala egyéb, mint az árubélyeg átalakult neme. A nép ezen is megütközött, s mindenfelé nyugtalanságot és elkeseredést terjeszte. Több gyarmatban merész nyilatkozások történtek, melyek kereken kijelenték, hogy ezen rendelet alá hajolni nem akarnak. Egyezkedő czikkek által társulatot alakítanak, melynek mindegyik aláírt tagja lekötöztet magát, hogy angol kézműveket és kereskedési árukat sem vásárlani, sem használni nem fog, kivéven a legsürgetőbb szükségben. Véleményök szerint e rendszabály, szilárdan teljesítve, meg fogja a britanniai kereskedelmet buktatni, a gyártulajdonosokat és kalmárokat szorultságba ejteni, s a kormánynak szeméit fölnyitni, mily okszerűtlenül, sőt igazságtalanul rendelkezett.

Az elégtelenség és ellenszegülés szelleme gyorsan elterjedt az egész tartományon. April havában 1769. több levél érkezett Washingtonhoz, melyek a philadelphiai kalmárok határozatai és vállalkozásiról tudósították. Ezen leveleket közölte szomszéd barátjával Mason Györggyel, egy kísérő levél mellett, melyben e tárgy fölötti véleményét igen világosan nyilvánítja.

„Oly időben — így ír ő — midőn a mi kevés uraink Britanniában, főleg az amerikai szabadság felforgatásában gyönyörködnek, igen szükségesnek látom tenni valamit ezen csapás elhárítására és jogaink megőrzésére, melyeket őseinktől öröklöttünk. De mit kelljen e célra cselekednünk, az még kérdés alatt vagyon.”

„Hogy ily szent jogok védelmére fegyvert ragadni senki lelkiismeretes dolognak ne tartsa, és pillanatig se vonakodjék, ez belső meggyőződése. De a fegyver, mit figyelembe vétetni kérek, utolsó segédünk és végmenedékünk legyen. Tapasztaltuk már, mily sikertelenek voltak kérelmeink a királyi szék s előadásaink a parlament előtt. Még hátra vagyon, véleményemként, megkísérteni, ha vajjon jogaink és szabadalmaink kimélésére a kereskedés és gyárak meggyöngyítése által fel tudjuk-e ébresztetni és rázogtatni őket?”

„Az északi gyarmatok e tervet látszanak követni.

Gondolatom szerint jól cselekesznek, s a siker nem maradhat el, ha ezen eljárás általánosan gyakoroltatni és megtartatni fog.“

Mason osztozott ez érzelmekben, s Washingtonnak írt, az volna előleg szükséges, hogy a teendőkre nézve Virginia és az éjszaki gyarmatok között öszhangzás állapittassék meg. Ezen férfiú Virginia részére egy alkotványt tervezett, s czikkelyekre rendezé, melyeket a képviselők gyűlésében Washington terjeszte elé, minthogy Masson még akkor e testülethez nem tartozott. Megnyittatván május havában a gyűlés, a tanácskozás legott a parlament iménti határozatairól folya, s hallatszának sok mérés és éles állítások, melyek tagadák, hogy volna a parlamentnek hatalma adót vetni és törvényeket hozni, melyek a gyarmatok örökös jogait sértik. A kormányzó, a fejedelem iránti hűség megsértése nélkül e nyilvánításait az engedetlenségnek el nem hallgathatá. Másnap tehát öszszehíván a képviselőket, a gyűlést eloszlatá. De ezek, az elnöki jog ily szilárd gyakorlatára, meg nem zavarodtak, hanem egy magányházba öszszegyűlvén, egyakarattal megállapodtak a be nem viteli egyezkedésre nézve, melyet Mason György szerkeszte, Washington pedig előada. Mindenik tag aláírta magát, azután kinyomatván, a nép között aláírás végett közöltetett.

Washington igen lelkiismeretes volt ez egyezkedés megtartásában, s ha szokása szerint esztendei jegyzékét Londonba küldötte, s a háza számára szükséges árukat megrendelte, ügyviselőjének meghagyá, ne küldjön semmit a tiltott czikkelyekből, habár ezen idő alatt az illető parlament végzés visszahuzatnék is.

E nyilvános ügyek tárgyalása alatt más, reá nézve kellemetlen dologra is fordítá figyelmét. Azon tiszték és közvitézek, kiknek Dinwiddie kormányzó, a franczia háboruban tett szolgálatukért földeket ígért, sokáig nem juthattak igényelt birtokaikhoz, míg végre Washington fáradhatlan munkássága s saját költsége által a kiosztás megtörtént, s mindegyik tiszt és közvitéz megkapá illető részét.

Ezen telkek kiválasztására maga ment el Washington a nyugoti vidékeket megtekinteni, s fölmérésre olyan telkeket választani, melyek fekvésök és földjökre nézve

leghasznosabbak. 1770. év őszszakában kilencz hetes utazást tőn e végre. Azon időben Ohio partjain egyedül az erdők bennszülött fiai laktak. Csak ritkán látogatták meg e vidékeket kereskedők, néha mérnökök küldöttek oda segédek a föld szemlélésére, de állandó gyarmatok nem telepedtek meg rajtok. Az út fárasztó, sőt gyakran veszélyes vala, mivel az éghajlat zordonsága ellen védelmet nem leltek, s a társaságban senki sem értett a hajózás mesterségéhez. Washingtonnak alkalma vala ez útban régi indus barátaival találkozni, kik hallván jövetelét, különféle tájakról sietének őt üdvözleni. Mindnyájan tisztelettel és ünnepélyességgel köszöntötték, beszédek tartottak honi szokásaik szerint, a barátság és vendégszeretet ajándékival megtisztelték, s kívánságukat nyilvánították, hogy a virginiai fehér szomszédokkal békés közlekedésben maradhassanak.

Miután Washington a nagy Kenhawa torkolatát elérte, mintegy 14 mérföldet tett fölfelé, s megtekintette a vidéket, mely igen szép és gazdag vala. Ebből különféle pontokon választá ki azon telkeket, melyek utóbb, az adott ígéret szerint, a katonák közt fölosztattak. Bevégezvén e munkát, visszatért Mount-Vernonba.

Elérkezett végre az idő, melyben Washington a sors békés magányából előidézé, hogy a nyilvános élet legtágasabb körébe helyezze. A gyarmatosok panaszai, melyek a szabadság utáni legnemesebb vágyból és lelkesedésből származtak, a britanniai kormánynál nem eszközltek egyebet, mint hogy ez vakságában még inkább megrögzött, s az elégedetleneket szigorúság és erőszak által újabb tettekre ingerelte.

Azalatt meghalván Botetour lord, helyébe Virginia kormányzójává Dunmore gróf tétetett; ki miután székét elfoglalta, az első gyűlésben észrevevé a képviselők hangulatát, azért napról napra halogatá az üléseket egész mart. 4-ig 1773. Ezen nap arról nevezetes, hogy ekkor vettetett meg alapja az északamerikai szövetségnek, midőn elhatároztatott, hogy valamennyi gyarmatok egymással közlekedjenek az e végre kinevezett biztosság által, s a közjóról közegye értéssel végezzenek.

Az 1774-ki gyűlésen, mely május havában tartatott,

még hathatósabb rendszabályhoz nyultak. Itt esett tudtokra azon parlamenti végzés, miszerint június első napjától kezdve a bostoni kikötő el fog záratni, s e város polgári szűkebb korlátok közé szoríttatnak. Fölriadtak erre a hazafi érzelmű képviselők, s a miniszterium ezen rendeletét ellenséges megtámadásnak nevezték, s határozattá tévék, hogy „június első napján böjt tartassék, s mindnyájan töredelmes szívvél könyörögjenek, hogy az isten fordítsa el tőlök azon nyomorgatást, mely polgári jogaikat megsemmisíteni, s a polgári háboru inségét akarja fejükre hozni; továbbá kérjék az istent, adjon nekik egy szívet és egy érzelmet, s erőt, hogy igazságos és alkalmas eszközökkel jogaik csorbitását ellenezhessék.” Washington följegyzé naplójában, hogy templomba ment, s egész nap böjtölt.

Ugyanekkor érkezett Bostonból egy levél, mely őket az ottani városi gyűlésben hozott határozatról tudósítá, miszerint fölszólítandók lesznek a gyarmatok minden lakosi, hogy szövetségre lépjenek, Britanniával minden közlekedést megszüntessenek, s minden ki- és beszállítást tiltsanak el. Huszonöt képviselő volt csak ekkor Williamsburgban jelen — mert a gyűlést a kormányzó eloszlatá — kik május 29-én Wahingtonnal együtt összeültek e kérdésről tanácskozni. A különfélekep nyilatkozott tagok végre abban egyeztek meg, hogy kevesen lévén, nem határozhatnak olyasmiről, mi valamennyi gyarmatokra befolyással bir. Nem tettek tehát egyebet, mint a kérdéses tárgyat köziratba foglalták, s azt köröztetvén, augusztus első napjára Williamsburgba képviselői gyűlést hirdettek.

A kitűzött napon megjelent Washington is, mint Fairfax tartomány képviselője. Ezen gyűlés egyik legnevezetesebb munkája volt egy új szövetségnek alkotása, mely a közlekedést még szűkebb korlátok közé vette, mint az előbbi, s meghatározta az időt, melyen túl a ki- és beviteli közlekedés a britanniai kalmárokkal tökéletesen megszüntetik, ha a parlament vissza nem huzza jogellenes határozatát. Hat napi ülés után, melyben a közönséges gyűlödelemre követek választattak s utasítással elláttattak, a gyűlés eloszlá.

Szeptember elsején nyitattott meg az összes gyarmatok gyűlödelme Philadelphiában. Az itteni tárgyalások részleteit nem közölhetjük, mert soha nem nyilvánítottak. Azt mindazáltal bizonyosan tudjuk, hogy a királyhoz intézett folyamodó levelet, s Quebec polgárainak felszólítását Dickinson fogalmazta, a nagy Britannia népéhez szólót Jay, és a britanniai gyarmatokhoz küldött emlékiratot pedig Lee szerkesztette. Mindezen oklevelek nagy történeti becsü kútforrások, s a gyakorlati ész és polgárzati bölcsesség kitűnő szüleményei.

A gyűlödelem folytában Washington levelet kapott Makanzie barátjától, ki akkor a Bostonban tanyázó britanniai seregeknél kapitánykodott. Levelében Boston lakosainak lázadó magaviseletéről panaszkodék, és mennyi bosszúsággal illetik Gage generált, nemkülönben hadi készületekről és függetlenség utáni titkos törekvéseikről. Washington, miután e miatt sajnálkozását jelentette volna ki barátján, hogy ily szolgálathoz van kötve, válaszola:

„Nem akarom ez által mondani, hogy szabad egy tisztnek kötelességéről megfélemlkezni, ha a sors és nem saját választása által jutott ily kellemetlen helyzetbe; de meg vagyok győződve, hogy midőn ön a nép magaviseletét Massachusettsben rosálja, a miveletekről szól, nem az okokról; különben nem kárhoztatná a népet, mely az önkényes hatalom szántsándékos gyakorlatát naponkint érezni kénytelen, s átlátja a tervet, a hazája törvényein és alkotmányán rombolót, s az emberiség lényeges és szent jogain tipródót, s naponkint attól tart, hogy az elkeseredés legnagyobb erőszakká s kegyetlenséggé fajuland.

„Önök úgy vannak értesítve, hogy a massachusettsi nép lázadó, függetlensége fölingerlett, s mit én tudom, még mi; de engedjen meg ön, barátom, ha bizonyossá teszem, hogy ön csalatkozik, erősen csalatkozik. Ezt én oly bátran és meggyőződve mondom, hogy hihet ön nekem, mert jobb alkalmam van ismerni gondolkozás-módját a népnek, mely között ön lakik, saját vezetőitől, kik a kormány rendeleteinek ellenszegülnek; ön ellenben azt csak azok rajzaiból ismeri, kik kötelességöknek tartják az igazságot föl nem fődözni, s hamisan állítani elő a tényeket, hogy bánásmódjukat a világ előtt, mennyire csak

lehet, igazolhatják. Engedje meg nekem azt is említenem, mit szinte bebizonyíthatok, hogy sem Massachusetts, sem más tartomány, sem egyes gyarmat vagy az egész népség függetlenségre nem törekedik; de egyszersmind elhiheti ön, hogy mi elveszni nem engedjük a szent jogokat és szabadalmakat, melyeken minden polgárzat boldogsága alapul, s melyek nélkül élet, szabadság és tulajdon csak ingadozó birtokok. Lehet-e hát csodálkozni rajta, ha valamely nép a halálos csapás elkerülésére magát védelmezni készül, ha attól másképp meg nem menekülhet? E kérdésre nemmel kell válaszolnom, s hozzá teszem, hogy erősen meg vagyok győződve, ha a miniszterium az ügyet tulzásig viszi, ezen ok miatt több vér fog kiontatni, mint valaha valamely harcban, miről Északamerika évkönyvei szólnak, s ezen nagy ország békeességén oly mély seb ejtetik, melyet az idő be nem gyógyíthat, sem emlékezetét el nem törölheti.“

Mily magas tekintélyt szerzett legyen Washington magának e gyűlödelemben, Henry Patrick egyik képviselőnek tanúsága is bizonyítja, ki midőn hazatértékor kérdeztetnék övétől, kit tartana a gyűlödelem legnagyobb emberének; válaszola; „Ha ékesszólást gondoltok, úgy Rutledge déli Carolinából a legnagyobb szónok; de ha alapos ismereteket, és ép ítéletet értetek, akkor minden kérdésen kívül Washington első embere a gyűlödelemben.“

A gyűlödelem után visszatére Washington a csendes mezei életre; de keveset gyakorolhatá kedvencz foglalatosságait. Régi szokás volt Virginiában független hadi csapatokat képezni, s katonai gyakorlatokat űzni. Mint a tartomány legelőkelőbb hadi személye gyakran tanácsért megkéretett a tisztek által, s a mit monda közvetlenül el lőn fogadva. Alig tére vissza a gyűlödelemből, legott fölszólíták őt a Wilhelm herczeg tartománybeli független seregek, vállalná magára a parancsnokságot. Ő engede a seregek kíváнатának, szemlére vette őket különféle gyűlhelyeken, és lelkesítette önpéldájával, és javaslatai s oktatásai parancs gyanánt fogadtattak.

A második virginiai gyűlés Richmondban martius 20. 1775-ben tartatott. Washington mint képviselő je-

lene meg benne. Mindenek előtt a közgyűlödelem határozatai terjesztettek elő, s helyben hagyattak. Azután Henry Patrick indítványt tőn a katonaság célirányosabb kiállítására, fegyverzésére és gyakorlására nézve. Ez a tanács tagjai közül némelyeket megdöbbente, kik ezt vakmerő és hirtelen lépésnek tarták, mielőtt a királyhoz intézett folyamodás következését tudnák. De a többség elfogadá az indítványt, s egy választmányt nevezének, mely e célra tervet készítene; Washington is tagjául választatott, minthogy katonai ismereteiről és tapasztalásáról mindnyájan jóvéleményben voltak, s fel lehet tenni, hogy a javaslat főleg tőle származott. Azután meghatalmazott követek választattak a legközelebbi gyűlödelemre. A választás napján Washington ira testvérének; többi között dicséri buzgalmát az önkényes csapatok kiállításában, azután utána teszi; „Becsületnek tartom, s örömet átveszem ezen csapatok igazgatását, ha úgy esnék ki a dolog, hogy táborba kellene menni; mert eltökélt akaratom, életemet és vagyonomat, ha szükség kívánja, hazám védelmére fölláldozni.“ A szükség ideje már nem vala messze.

VI. FEJEZET.

Második gyűlödelem. — Washington főhadvezérré választatik. — Viszonya a gyűlödelemhez. — Igen sok munka bizatik rá. — Levelezése Gage tábornagygyal. — Indulás Quebeck ellen. — Uj seregek állítása. — Washington háztartása.

A május 10-kén 1775. tartott gyűlödelem alatt a gyarmatok és Britannia közötti viszony világossá lön. A királyhoz benyújtott folyamodás hallgatással mellőztetett el. A miniszterium válasza és rendeletei elhatározottan folytaták követeléseiket, s erőszakkal fenyegetöztek. Az ellenségeskedés tetté vált. Lexington- és Concordban szomorú események történtek. Gage tábornagy hirtelenkedése, ki katonáit e tartományokban rablásra szabadítá, fölgerjesztette a nép haragját, s új Anglia lakosi fegyvert ragadtak. Boston közelében számra nevezetes, s bátorságában, és ügye igazában bízó bátor sereg gyülekezett össze, s csatára készült, eltökélve magát nem tűrni tovább azok nyomását, kik a haza ellenségeivé lettek.

Ez elhatározó pillanatban ismét összeült a gyűlödelem, s az ország állapotáról és védelem-szerekről tanácskozott. Egyértelműleg el lön végezve, hogy a gyarmatok védelmi lábra állíttassanak, s lövész-századok képzessenek Pennsylvánia, Maryland és Virginia tartományokban, melyek a Bostonnál álló fősereggel minél előbb egyesülvén, a közpénztárból huzzák zsoldjaikat.

A főhadvezér választására ment által végre a tanácskozás. Ugy látszék eleinte, hogy a tartományok különféle érdekei miatt nehéz leszen a választásban meg egyezni; de a haza közboldogsága győzött az önszereteten s magányhasznon. Már az első gyűlödelemben Washington magára voná a közfigyelmet. Minden ember magasztalá hadi tetteit, világos eszét, bátorságát, mérsékletét, s azon befolyást, melylyel az emberi kedélyekre hatni tudott. Öt eseménydús év, melyeket veszélyes és terhes szolgálatban töltött, vezéri képességéről fényes tanúságot nyújtának.

Uj Anglia követei valának elsők, kik e tekintetekenél fogva őt ajánlották leghathatósabban. Massachusetts követé pedig, Adams János, azon indítványt tevő, hogy azon sereg, mely a britanniai csapatokat Bostonban ostrom alatt tartotta, szárazföldi seregnek neveztessek ki, melynek vezéreül egy férfiút ajánl — mondá ő — Virginiából. Kiki észrevevé, hogy indítványa Washingtonra irányoztatott, s ez hallván, hogy róla volna szó, eltávozott az ülésből. A választás napján Maryland követé, Johnson Tamás, megújította az indítványt. A szavazat titkosan ment végbe, s megszámláltatván a szavak, kitünt, hogy Washington egyértelműleg elválasztatott. Még a szavazás előtt el lőn határozva, hogy a választandó főhadvezér havi díja 500 tallér legyen. E pontra Washington miután a közbizodalmat rövid, de fontos szavakkal megköszönte s elfogadta volna, ily szavakban nyilatkozott:

„Engedje meg a gyűlödelem megvallanom, hogy önző tekintetek soha sem birhattak volna engem ezen terhes hivatalnak elfogadására; azért legkisebb hasznót sincs szándékom húzni belőle. Kiadásaimról szorosán fogok számadozni. Költségeimet, úgy hiszem, ki fogják fizetni; s ebben áll mind, a mit kívánok.“

A választás junius 15. történt; s Washington már 21-én elhagyván Philadelphiát, tisztéhez fogott. A merre ment, különösen Uj-Yorkban, Batertownban, nagy lelkesedéssel fogadtatott a nép és katonaság által. Miután a

királyi seregek állapota felől, valamint a tartományok és felkelő seregek ügyéről tudomást szerzett volna, hadi tanácsot hívott össze. Az ellenség seregének száma összesen 11,500 fegyverviselhető emberre ment; a szövetséges csapatoké a betegeket és távollevőket beszámítva 17,000 emberre; de a jelenlevők csak 14,500-ra. — Minthogy ezek a terv szerint nem voltak elegendők a kijelölt pontok védelmére, új Anglia felszólított újjonczok állítására.

El lehet gondolni, hogy ily pillanat szülte, s különféle tartományokból sokféle módon összeesdített hadi sereg sok tekintetben hiányos vala. Szűkölködék sátorok, élelmezés, ruházat, pénztár, s általános rendezés nélkül. Mindenek fölött pedig legérezhetőbb volt a lőszerek hiánya, mit eddiglen a tisztek sem vettek észre, s Washington bámulva fődözte fel, hogy annyi lőpor sincs, melyből minden katonának kilencz töltés jutna.

Ily gyűlevész részekből kellett Washingtonnak jól rendezett sereget képeznie. E munkához fogván az egész hadi népet hat dandárra (Brigade) osztotta, melyek mindegyike hat kormányzatból (Regiment) állá; mennyire lehetett, ugyanazon gyarmatbeliek állíttattak össze, s öntartományaikból kaptak vezetőket. Az egész hadi sereget továbbá három nagy osztályra szakasztotta mindenik két dandárt, azaz tizenkét kormányzatot foglalván magában. Azon osztály, mely a jobbik szárnyat képezé, Lee generalórnagy kormányja alatt; a középponti osztály Cambridgeben feküdt, Putnam főnökkel; és a balszárnny Roxburgnál állott Ward generalórnagy alatt. A fővezér hadiszállása Cambridgeben üttetett föl.

Sok munkájába és fáradságába került Washingtonnak míg a szükséges tábori rendet megállapíthatá. A gyűlödelem legfőlebb pártolhatta, s jóvá hagyhatta a javaslatokat; de Washington föladata volt azokat kigondolni, elrendezni és végrehajtani. E végre folytonosan levelezett a gyűlöledemmel. Levelei az ülésekben felolvastattak; s minden fontosabb intézkedései a seregekre nézve az ő terve és tanácsa szerint helyben hagytak.

Közlekedésben állott továbbá a tartományok kormányzóival és képviselőivel a választmányok- és polgári hatóságokkal; mert csak ezekkel egyetértőleg gyakorolhatta a végrehajtó hatalmat. A gyűlödelem ajánlásokat tőn, tanácsola, s határoza; kiveté az adandó ujonczok és segedelmezés mennyiségét az egyes tartományokra, de hatalma tovább nem terjede. Minden egyéb a nép akaratától függött, melynek képviselői képezték a törvényhozó hatalmat. Ezen testületeket szüntelen kelle sürgetnie a fővezérnek, s éles rajzokban festeni a körülményeket, hogy segédrésztvőkkel siessenek.

Mindjárt táborozása elején alkalma lőn szilárdságának oly jelét adni, mely azon pillanatra kedvetlen következményű lehetett volna. Az ellenség hadi hajói a tengerpartokon szállongtak, holmi kisebb hajókat elfoglaltak, és a partokon fekvő városokat fenyegették. A lakosok megijedvén, segítségért folyamodának. A massachusettsi gyűlés, Connecticut kormányzója, fölszólították Washingtont, küldené egy szakaszolatot e végre. Kérélmöket akár visszautasítani, akár teljesíteni veszedelmes vala. Első esetben a nép és a kormányzók zúdulnak ellene; a másodikban annyira meggyöngíti a táborsereget, hogy az kitéve leszen az ellenség megtámadásának, s Boston vidéke a pusztítás- és fosztogatásnak. Washington a kért segedelmet megtagadá s okait oly erélyes és meggyőző szavakkal adá elő, melyek a fölingerlett kedélyeket lecsillapították, s a családkozott remény fájdalmát enyhítették. E cselekvésmódot szabály gyanánt követte az egész háború folytában, mely szerint a távollevő ellenség megtámadásait a tengerpartokon a szomszéd katonasággal viszonoztatta, kivévén ha a szárazföldi sereg oly jó állapotban volt, hogy a haza veszedelme nélkül néhány csapatot el lehele szakasztani tőle.

Azon időben Gage tábornagy kormányozta a britanniai seregeket Bostonban, ki a mult mozgalmak alkalmával többeket fogságba ejtett, kik a zendülésben részt vettek. Mindezeket börtönbe záratá, tiszteket, közsítézeket és polgárokat vegyest. Mivel pedig oly hir szár-

nyala, hogy fogságuk még szorosabbá tétetik; Washington irt Gage tábornagnak, s nemes, de mégis oly szilárd hangon festvén azon eszélytelen és kegyetlen bánásmódot, melyvel a foglyok iránt viseltetik, tudósította őt, hogy ő is kénytelen leszen hasonlóan kemény rendszabályokhoz nyúlni, ha üggyársai sorsa nem enyhíttetik. Nem használván e viszontorlási fenyegetés, Washington elhatározá azt létesíteni, s megparancsolá, hogy a britanniai foglyok legott a tartomány belsejébe küldessenek, s oly szigorúan tartassanak, mint ama szerencsétlenek Bostonban. Így szólott első felindulásában kimondott rendelete, s ámbár ezt a hadi törvények nem roszeják, ő maga még sem tudá lelkére venni, hogy ártatlan emberek egy kegyetlen vezér miatt szenvedjenek. A parancs visszahuzatott, mielőtt a foglyok rendeltetési helyökre eljutottak volna, sőt Northampton városának utasításul adatott, hogy a foglyokat szabadon járni engedje.

Nevezetesek még ez ügyben Washingtonnak Gage tábornaghoz irt ezen szavai: „Őn azt állítja, hogy minden rangbeli különbséget megvet, mely önével nem egy kútfőből ered; nekem pedig úgy látszik, nincs tisztelesebb rang, mint melyet valamely vitéz, szabad népnek megvesztegetlen választása nyújt; mert ez tiszta, eredeti forrása a hatalomnak. Ezt egy nemes, fölvilágosodott lélek nem fogja kegyetlenség palástjával használni, hanem illően becsülni.“

Washington nagy örömmel tapasztalá seregeinek növekedését az új Angliából érkezett ujonczok által, kik várakozásnál előbb összeszedettek, s a táborba értek. De még mielőtt ez történt volna Arnold ezredest egy kiszakasztott csapattal Quebec felé küldötte, ki két hónap mulva 550 emberrel e város alá ért, s azt ostrommal bekerítvén föladatni kérte. Azonban csekélyebb erővel lévén, mintsem megtámadást kezddhetett volna, a város ugyan a britanniai seregek hatalmában marada, de másfelől az amerikai szövetségnek annyiban használá, hogy elfoglaltatván az ellenség önvédelmével, az alatt Montgomery general Canadába beütött,

Montrealt elfoglalta, s Quebec mellett Arnolddal egyesült. —

Ezen év véghónapjai készülétekben teltek el. A régi kiszolgált katonák jobbára haza széledvén, újak toborzása lőn szükségessé, mi sok nehézségekkel és lassan eszközölthetett, s december végén a kiállított sereg nem ment többre 9650 embernél, kikhez még 1000 szabadsággal hon levő váratott. Ez igen leverő eseményre Washington ily nyilatkozásra fakada: „Könnyebb gondolni, mint kifejezni, kedélyem mily hangulatu egy időtől fogva, s mily érzelmeket támaszt bennem jelen állapotom. Kutassátok föl a történetek évkönyveit, s mondjátok meg, találtok-e bennök az enyimhez hasonló föladatot; tudniillik egy állomást hat hónapig az egész britanniai erő ellen lőpor nélkül védelmezni, azután egész táborn szétoszlatni látni s újat alakítani egy friss erővel ellátott ellenség szemeláttára.“ Szerencséje volt, hogy a téli alkalmatlan időszakban az ellenfél hadi munkálathoz nem foghatott.

Mivel hivatala nem engedé, hogy családját meglátogathassa; neje költözött hozzá decemberben, s nála marada tavaszig; és ezt a háboru folytában évenként cselekedte. A telet a táborban férje mellett tölté, táborozás kezdetekor pedig visszatért Mount-Vernonba.

Jószágai igazgatását egy ügyviselőre bizta, ki a benne helyezett bizodalomnak szorgalmasan és híven megfelelt. Washington ezzel folytonos levelezést űze házi ügyei miatt. Levelei egyikének kivonata igen szép tanúságát adja annak, mily lábra állította legyen ő, távollétekor, háztartását: „Mi a szegényeket illeti, ne hagyja ön a vendégszeretetet kiveszni. Senkit éhesen el ne bocsásson. Ha valamely szegény gabona szükében van, segítsen rajta, de úgy, hogy a kenyélést elő ne mozdítsa; mert semmi kifogásom ellene, ha ön alamizsnára osztogatja ki pénzemet, habár évenként 40 vagy 50 fontra menne is, valahányszor ön azt jónak találja. Midőn azt mondom, nincs kifogásom ellene, azt gondolom alatta, ez az én akaratom. Gondolja meg ön, én most houn nem vagyok, sem a feleségem, hogy e jó cselekedetet gyakorolhassuk. Minden

egyéb tekintetben ajánlom önnek a legnagyobb takarékosságot és mértékletességet; nem is kételkedem rajta, hogy ön teljesítendi akaratomat, tudtára levén, hogy én itteni szolgálatomért fillért sem kapok, kivéve a költségeket. Azért szükséges rám nézve, hogy házamnál gazdálkodjam.“

VII. FEJEZET.

Tervezet Boston megtámadására. — A hadsereg állapota. — Dorchester megerősítése. — Uj-Yorkba hadcsapatok mennek. — Washington a gyűlödelemben. — A függetlenség kihirdetése. — Lord Howe kibékülést próbál a gyarmatokkal. — A britanniai főnökök Washingtonnal levelezni akarnak. — Ütközet Long Islandnél.

Deczember végén azon bizonyos tudósítás érkezett, hogy Howe lord, ki Gage generál helyett foglalta el a britanniai seregek kormányát — hajóhadának egy részét valami titkos vállalkozásra készítgeti. A gyanú az vala, hogy az indulás délszak felé leend, nevezetesen Uj-York ellen. Mindent el kelle tehát követni, nehogy az ellenség ily fontos állomási pontnak birtokába jusson, mert ennek elfoglalása után egyenes útja nyílik Canadába. Tétettek is legott készülétek ótalmazására; de, mint utóbb kitűnt, az aggodalom alaptalan volt. Mert a bostoni hajóhad éjszaki Carolinába vitorláza, ott, a miniszterium rendelete szerint, gyarmatokat telepítendő.

Washington hovatovább nyugtalanabb lőn, s Bostont megtámadni készül. E végre január 16-án haditanácsot tartott, melyben fontos okokkal támogatá e vállalkozás szükségét, mielőtt az ellenség segédcsapatok által megerősödnék. A tisztek mindnyájan oly véleményen voltak, hogy a megtámadást pillanatnyira sem kell halasztani, mihelyest elégséges erő gyűlend össze; de a jelenen táborban levő seregekkel ezt lehetetlennek tartották. Mennyire fájt légyen ez a fővezérnek, kitetszik

egyik leveléből, melyben írja: „Ha mindezen nehézségeket előre tudom vala, melyek most szorongatnak; ha tudom, hogy a régi katonák annyira megunják a szolgálatot, úgy a világ minden tábornagyai nem hittették volna el velem, hogy okos dolog volt Boston megtámadását elhalasztani.“

Az új ezredek igen lassan állítottak ki. Azon idő is, melyre a régiak közül 5000-en lekötelezték magokat, már vége felé jára, s keveset lehet rábeszélni a maradásra. Új toborzást kelle indítani, Massachusetts hét, Connecticut négy és Új-Hampshire két ezred állítására köteleztetett. Mivel pedig Canada fődözésére 3000 embert sürgetőleg kért az ottani tábornagy Schuyler, Washington úgy rendelkezett, hogy az imént említett tartományok mindegyike külön-külön ezer embert indítson előlegesen Canadába.

A lőpor szükén kívül, melyen eléggé segítve még nem volt, a fegyverek elégtelensége is nagy veszedelmére válhatott volna a tábornak. Közel kétezer ember puska hiányával vala. Haszontalanul kísértettek meg minden eszközt e hiány pótlására. Új Anglia kormánya ezt nem teheté. A haza bocsátott katonaság nem akarta visszaadni fegyverét, s elvitte haza magával. Tisztek küldettek szét puskák vásárlására, de csak keveset szerezhettek be, s nem elegendőt az egész katonaság fölfegyverzésére. Érdekes ez állapotról saját szavait hallani Washingtonnak: „Ismerem a szerencsétlen viszonyokat, melyek engem nyomnak. Én tudom, mily sokat várnak tőlem; de tudom azt is, hogy seregek, fegyverek, hadiszerek s a katonaságnál szükséges egyéb dolgok nélkül keveset végezhetni. Azt fájlalom, hogy a világ előtt nem igazolhatom magamat; vagy ha igen, ki kell nyilatkoztatnom gonosz helyzetünket, s gyöngeségünk felfödözése által a jó ügynek fogok ártani; de szilárd határozatom ezt nem cselekedni, kivéven ha állapotunk javítására szükséges volna. Helyzetem néha oly boszantó, hogy már rég mindent kockáztattam volna, ha a közjó nem feküdnék inkább szívemen, mint saját nyugalmam. A helyett hogy jól fegyverzett huszezer katonából álló hadseregem volna, itt állok a táborban felényivel, ide számítva a betegeket és

szabadsággal odalévőket, a többiek sincsenek úgy fegyverkezve s öltözve, mint illenék. Szóval helyzetem olyan, hogy minden cselfogásokkal alig bírom azt tiszteim előtt eltitkolni.

Lassankint a hadsereg állapota jobb tekintetet nyere. A tél igen lágy vala, s csak február közepén erősödött meg a jég annyira, hogy a roxburyi és dorchesteri hadcsapatok átkelhessenek rajta. A fővezér eltökélé használni az alkalmat, s legott kiindulni Boston megtámadására. De nagy aggodalmára és bosszuságára indítványa a haditanácsban megbukott. „Jóllehet — úgy szól ő — egész egy évig várakoztunk a jó alkalomra, a vállalat mindazáltal veszélyesnek tetszett. Meglehet, hogy az is, s hogy kedvetlen helyzetem ösztönöz olyasmibe kezdeni, mit az előrelátás nem javalt. De ezt még sem hiszem, és meg vagyok róla győződve, hogy sikerülendett vállalkozásunk, ha bátran fogtunk volna hozzá; de bátorság nélkül, tudnivaló, nem sült volna el.” Annyi mégis elhatározott, hogy valamit tenni kell; hogy Dorchester ormai foglaltassanak el; majd talán az ellenfél ezáltal harcra izgatatik, s ha erejét megoszlatja, Boston megtámadását is maga után vonhatja.

Gyors intézkedések tétettek ezen terv végrehajtására, s éjjel egy osztálysereg Thomas tábornagy vezérlete alatt kiindulván, észrevétlenül fölért az oromra, s nagy sebességgel, még nap kelte előtt oly hatalmas sánczokat hányt, hogy az ellenség tüzelése nem árthatott neki. Hogy pedig Howe generál figyelme innen elvonassék, ezen és ez előtti éjszakán szüntelen ágyuzások durrogtak Boston városára.

Minthogy a Dorchester melletti magas tetők mind a közel kikötőn uralkodtak, mind Nooks Hillon, honnan ágyukkal és mozsarakkal könnyen lehete a várost rongálni; hihető vala, hogy az angolok iparkodni fognak az amerikai kiküldött csapatokat onnan visszaüzni. Azon esetre ha ez csakugyan történnék, elhatározá Washington, ugyanazon pillanatban ellenkező oldalról támadni meg a várost. E végre 4000 emberből álló válogatott sereg a tábortól elkülönöztetett, két zászlóaljra osztott, egyik Sullivan, másik Green tábornagyok vezérlete alatt, az

egész test főkormányja pedig Putnam tábornagra bízott. Utasításuk vala: adott jelre a Charles folyó torkolatán behajózni, két úszó ágyutelep kíséretében, s ennek tüzeleése között a városba kiszállani, azután a körülmények és adandó jelek szerint cselekedni.

E tét végrehajtására nem nyújtott alkalom. Howe tábornagy céljaival nem egyezett meg, hogy általános harcra bocsátkozzék. Ő saját felelősségére marada Bostonban, mert a miniszterium már több hónap előtt javasolta neki, hagyná el e helyet, s vonulna valamely délre fekvőbb kikötőbe. Midőn e szerint akarna cselekedni, értesére adá az admirál, hogy ha az amerikaiak el nem űzetnek előbb Dorchester tetőiről, a hajók biztosan nem maradhatnak a kikötőben; erre nézve Howe 3000 embert szakaszt ki földözésül. De a terv végrehajtását az amerikai seregek rettenetes rohanással megakadályozák. Másnap reggel tehát Howe abbanhagyá a megtámadást, és Bostonból kitakarodni elhatározá magát.

Washington számita a dolog ilyenén kimenetelére, s tökéletesen megegyezett kívánságával, minthogy vérontás nélkül történt meg. Egyetlen gondja volt, az állomásokat megerősíteni, és a seregeket csatára készen tartani. Emberség és okosság vala a várost megkimélni, mert erőszakos bevétel által romlás- és zsákmányra jutott volna. Jelenleg a város egyéb kárt nem szenvedett, mint ami a katonaság hosszas táborozásából származott, s amit a hirtelen elhajózási zürzavar okozott.

Márczius 17-én ürüle ki Boston, és legott néhány ezred, Putnam tábornagy kormányja alatt benyomula és minden állomásokat elfoglalt. A város igen meg volt erősítve. Másnap lemene maga Washington is, s a lakosoktól nagy lelkesedéssel fogadtatott. A massachusettsi gyűlés, használván az alkalmat, levéllel tisztelé meg őt, s köszönetet monda neki a fontos szolgálatokért, melyeket a tartománynak tőn, valamint a polgári hatóságok iránt mindig kitüntetett válaszában viszonyos barátságáról biztosította őket, s jó szerencsét kívánt a város megmenekültéhez, különösen, mert vérontás nélkül esett meg. Mi őt illeti, monda ő, csak kötelességét teljesíté, s nem kíván egyéb jutalmat az öntudatnál, hogy a bizodalomra nem méltatlan, hogy

a béke és szabadság örökös megállapításához járula, s hogy földieinek és minden jó polgárnak szeretetét megérdemlél.

A gyűlödelem el nem mulasztotta a fővezér érdekeit illetőleg méltányolni. Egyértelműleg hálairat intéztetett hozzá, melyet egy e végre megbízott választmány szerkeszte s az elnök aláírt. Arany-émlékpénzt is verettek Boston felszabadításának emlékére, és tanuságául a fővezérrel megelekedésöknek.

Mig a britanniai seregek elvitorlázni készültek, azon hír terjede el, hogy Halifaxba fognak indulni; de Washington gyanítása szerint ez csak az angol tábornagytól terjesztett ürügy-hír vala, s a valódi czél titokban lap-panga; azért ő Uj-York biztosítására 3000 embert kére, kiket a városba küldött; ezek az állomásokat oly erős védő karba helyezték, hogy az ellenféllel dacolhattak. Boston kiürítése napján öt szárazföldi ezredet, a vadászok zászlóalját és két század pattantyust szakasztta ki Heath general főnöksége alatt, kik Norwichba, onnan pedig a Sundon által hajókra indultak. A deréksereg, öt ezredet kivéve, melyek őrizetül maradának Bostonban, követte őket ugyanazon irányban, s april 13-án ért Uj-Yorkba.

A canadai ügyek napról napra nehezbedtek. A rossz kimenetelű vállalat Quebec ellen, egy derék hadfőnök hiánya, a vitéz Montgomery halála után, a tél keménysége és az eleség szűke, mindezen okok a seregeket elkedvetleníték, erejüket elbágyaszták, a fenyítéket feldulák s romlást eszközölének. A gyűlödelem nagy aggodalomban lévén e miatt, felszólítá Washingtont, küldene elébb négy, azután hat ezredet az északi részek fődözésére. A fővezér helybenhagyá e rendszabályt, azon meggyőződésből, hogy általa a közjó előmozdittatik, mert Canadát más uton, mint oda küldött seregek által, megmenteni lehetetlen, s mivel Uj-Yorkba a vidéktől is lehetne őrkatonaságot begyűjteni.

Washington jelenléte a gyűlödelemben szükségesnek találtatott, hogy a dolgok állapotáról közösen értekezhes-senek, s intézkedéseket tehessenek a közelebbi táborjára-sra; e végre a fővezér, átadván a hadsereg kormányát Putnam tábornagnak, Philadelphiába ment. Utközben szemügyre vette a Staten szigeteket és a szemközt fekvő

Jarsey partját, hogy erősségeknek alkalmas pontokat szemeljen ki. Tizenöt napig volt oda. Ugy látszik ez idő alatt szomorú és aggódnó vala, mert egyenetlenségeket vett a gyűlödelemben észre, melyek a közjóra károsak lehetének. Tudva volt, hogy a parlament utolsó határozatánál fogva követek küldettek békeföltételekkel Amerikába. Testvéréhez intézett egyik levelében így ír Washington Philadelphiából:

„Igen örülök rajta, hogy a gyűlés Virginiában oly nemes határozatot hozza, s oly közértelműleg megegyezett. A dolgok már eléggé érettek meggyőzni arról bennünket, hogy Britanniától igazságot nem várhatunk, és hogy a kormány legravaszabb cselfogásokhoz nyul; mert bizonyos vagyok benne, hogy meghatalmazott követekül idegeneket küld, s hogy egyetlen célja nem egyéb, mint ámitani bennünket s biztos védhelyünkről elcsalogatni. Az első igen jól sikerüle nekik, mert a gyűlödelem több tagjai, sőt egész tartományok képviselői még most is a kibékülés mézes madzagával enyhítgetik magokat; s ámbár ők nem akarják megvallani, hogy ezen remény valami befolyással volna a védelmi készülétek elhatározására; mégis fölötte szembetűnő, mennyire hat ezen vélekedés minden vállalataikra, s mennyire gyöngíti tényerőjüket. Ez természetében rejlik az embernek, s nem lehet másképp; mert a kinek reménye van, hogy a küzdést hamar és szerenesesen alkudozás által elmellőzheti, soha sem fog az a gonosz sors kikerülésére a nagy veszélyekkel annyira daczolni, mint aki meg van győződve, hogy vagy győzelmet kell kivívnia, vagy élethalálra megadni magát, és a kinek más várnivalója nincs, mint vagyonszerzés, kivégeztetés és a többi.“

E levéltöredék elején a virginiai gyűlés határozata adatik röviden elő, melyben tanácsoltatik a gyűlödelemnek, hogy az egyesült gyarmatokat szabad és független álladalommá nyilatkoztassa ki. Azon meggyőződés, hogy már ideje van ezen elhatározó lépést tenni, erős gyökeret vert Washington lelkében, mióta olvasta a beszédet, melylyel a király a parlamentet megnyitotta, ebből érté meg, hogy a britanniai kormány szilárd föltétele, követeléseit körömszakadtáig sürgetni a gyarmatokon. E pil-

lanattól minden reménye eltűnt a kibéküléshez. Erősen hitte, hogy kettő között van csak választás: vagy föltételek alatt meghódolni, mi lealázás volna, vagy kemény harcz élethalálra. Oly véleményben is vala e pillanattól, hogy a gyarmatoknak erős függetlenségi lábra kell állniok. Ha ily állásba helyezendik magukat, nem veszthetnek semmit; elleneik kényszeríték őket arra; tették legyen ezt hibás véleményből, vagy nyakasságból, vagy szánászándékos kegyetlenségből, az a kérdéshez nem tartozik; és ha végre meggyőzethetnének, akkor is jobb a szabadság és igazság végett nemes harczban elesni, mint szolgaságba sülyedni, s az alávaló engedékenységgel szemrehányásával megbélyegeztetni. Minthogy ez vala Washington gondolkozásmódja, örömeire vált, hogy oly hatalmas gyarmat mint Virginia, ily lelkesülést mutata, mely a többieknek követésreméltó példaképül szolgált.

Némely gyűlödelmi tagok félenksége daczára is a többség folyvást a szilárd rendszabályok mellett szavazta, s míg Washington jelen vala, elhatározáék az Uj-Yorkban levő hadsereget 13800 emberrel szaporítani, kik Massachusetts, Uj-York, Connecticut és Uj-Jersey tartományokból szedettek: azonfölül Pennsylvania, Maryland és Delaware egy 10000 embernyi szállongótábor kiállítására köteleztettek.

Visszatérte után új Yorkba, nem késett Washington intézkedéseket tenni az ellenség fogadására, melynek hajóhada, közhir szerint, nem sokára partra érendő vala. Hivatala nehézségein kívül nyomák őt még más kellemtelenségek is. Long Island, Staten Island, a belső tartomány több vidékei, s maga Uj-York tömve valának elégedetlenekkel, kik titkon veszélyes fortélyokat koholtak. Tryon kormányzó volt e társulat élő középpontja, ki Sandy Hookba hajózott el, s kémeket küldöze szét minden irányban. A tartományi gyűlödelem, vagy nem bizván saját erejében vagy némely tagjai az elégedetlenség kovászatól meg levén rontva, huzódozott határozataiban, s méginkább félt azokat végrehajtani, midőn a gyomkiirtására került a dolog. Washington panaszkodék, küzde, buzoga, míg végre egy titkos szövetség alakult, melynek rendeltetése vala a gyanús személyeket befogatni s vizsgálatra vonni.

Kétségkívül ez már tulterjedő hatalom vala, melyet csak a sürgető szükség mentegethete. Az alattomos ellenség a legveszélyesebb, mert a becsületet eltagadja s a barátságot elárulja. Mert hogy ő annak árt, kit rosznak tart, ez csak gyöngye védelme a fekete árulásnak. A kémek világszerte halállal bűnhődnek; már pedig minden leplezett ellenség kém. A vélemények különbsége nem bűn, s találtattak azon időben bizonynyal becsületes érzésű toryak, kik a király részén állottak, mégis nyugodalmasan maradának. Kérdés azonban, meddig maradhatnak ily emberek a mozgalmak idején semlegesen? Ők eltávozhatnak; de míg életök és vagyonuk a fennálló kormány által biztosítottik, ők kötelesek addig e védelemért viszonszolgálatot tenni. Ily viszonyban állának most a toryak; mint ellenségek bűnösök valának, mint semlegesek eltűrettek, s mint barátok kénytelenek voltak cselekedni. A küzdelem elején az első osztály legszámosabb vala, s könnyű elgondolni, mily bánást érdemle.

A gyűlödelem jó korán rendelést bocsátott ki, mely szerint a hatalom, a toryak befogására, a gyarmatok polgári hatóságának kezeibe tétetett le. Mi igen okosan történt; mert igen sok visszaélés és igazságtalanság támad vala, ha a szárazföldi sereg tiszteinek engedtetik meg a gyanús személyek befogatása; midőn ellenben a helybeli hatóságok a körülményekről bővebb ismereteket szerezhettek, s nagyobb vigyázattal lehettek, s nem oly könnyen cserélhették föl a bűnösöket a büntelennel. Ne hogy pedig erő hiányával legyenek, a társulatok, gyűlések és meghatalmazottak fel voltak jogosítva a szárazföldi hadsereg segítségét követelni, s az e végre kijelelt csapatok a polgári hatóság alatt állottak. Uj-Yorkban és Long Islandben a toryak közül sokan elfogattak, némelyek fogságba tétetvén, mások fegyvereiktől megfosztatván. Egy messzeterjedt czimborálás, melynek feje Trepon kormányzó vala, szerencsére még jókor felfödöztetett, és semmivé tétetett. Kiküldött alkuszai még az amerikai tábor katonáit is csábítgaták holmi ígéretekkel. A megvesztegetés hirtelen elharapózott, el egész a fővezér őreihez ki által némelyek elcsábítottak. A czimborálás részint

oda irányzódott, hogy Washington kézre ejtessék, s az ellenfélnek adassék által.

Junius 28-ikán az angol hajóhad egy része beért Sandy Hookba, a többi hajó egy héttel későbben érkezvén, s Howe tábornagy Staten Islandben ütött főhadi szállást. Azt várták, hogy megkezdí a támadást; de a tábornagnak egészen más céljai valának. Angliából egy hajóhad indula ki, az övéhez csatlakozandó, melyet testvére Howe lord kormányozza, kit a miniszterium egyezkedési föltételekkel bíza meg, melynek következményét meg kell vala várni, mielőtt az ellenségeskedés ujra megkezdetnék.

Az alatt, míg az ellenfél Uj-York falai alatt az amerikai tábor szemeláttára megerősödött, átküldé a gyűlödelem Washingtonnak a függetlenség kihirdetését. Esti hat órakor díszöltözetben föállítottak az ezerek, s a hirdetés hangosan felolvastatott, hogy mindnyájan hallhatták. Az a legőszintébb örvendezés jeleivel fogadtatott. A napi parancs szavai valának: „A fővezér reméli, e fontos esemény uj indító ösztönül szolgálánd mindegyik tisztnek és vitéznek, kötelességei hív és bátor teljesítésére, mivel tudja, hogy a békét és hazánk biztosságát, isten után egyedül és csupán fegyvereink szerencsésének köszönhetjük, s mivel mostantól fogva mindnyájan oly állodalom szolgálatában állunk, mely elég hatalmas a hűséget jutalmazni, s az érdemtellest egy szabad ország legfényesebb rangpolezára fölemelni.“ Az északamerikai szövetséges gyarmatok „szabad és független állodalmakká“ nyilvánítottak, s ezen naptól fogva a gyarmat nevezet megszűnt a történetekben.

Mínthogy az amerikaiak fölfegyverzett hajókkal nem bírtak a kikötőben, Howe tábornagy merész vállalatba kezdé, s két hajót küldé, egyiket 40, másikat 20 ágyúval terheltet, három kisebb hajócska kíséretében, Hudson vizén fölfelé. Kedvező szélről segittetve átvitorláztak ezek, nem ártván nekik sem az Uj-Yorkból, sem a Hook Pál által reájok irányzott pattantyúzások, mert a hajófödözet és a legénység homokkal tölt zsákok által ótalmazva volt. A hajók elérték a folyam azon részére, mely Troppantónak hívatik, s hol a viz szélessége minden szárazföld

felőli megrohanástól védelmezé. Azon időben Clinton tábornagy parancsola az uj-yorki katonaseregnek. Ki három ezredet állita fel legott azon parancsesal, hogy a folyó partjának több pontjain, nevezetesen a magasabb helyeken állásokat foglaljanak a szoros utak védelmére, s az ellenfél előnyomulásának akadályozására. A britanniai tábornagnak szándéka vala megszakasztani a vízeni közlekedést Washington canadai hadserege és a város között, az eleséghordást elvágni, a toryakat védelmezni s a folyam horgonyozó fenekét fölmérni.

Howe lord Staten Islandnél egyesült testvérével, julius közepe előtt. Ő még a tengeren létekor körlevelet bocsátott a gyarmatok királyi kormányzóihoz, mintha még fennállna régi hatalmok; ez iratot egy nyilatkozatás kíséré, mely őt királyi követül fölhatalmazá, s egyezkedést ajánló föltételeket foglala. Ezen oklevelek a szárazra küldetvén, Washington kezeihez jutottak, ki azokat a gyűlödelem elnökének küldötte által. A föltételek nem állottak másból, mint azon ígéretből, hogy bocsánat és kegyelem adatik mindazoknak, kik kötelességökre visszatérnek s a nyilvános béke visszaállítására segédkezeket nyujtanak. A gyűlödelem kihirdetteté ez irományokat, hogy a nép, mint a parancs jelenté, láthassa, mit várhat a nagybritanniai udvartól, s meggyőződjék róla, hogy egyedül a lakosok vitézsége képes megmenteni az ország szabadságát. Howe követségének rossz sikerét annak tulajdonítá, hogy későn, s már a függetlenség kihirdetése után érkezett meg; de nincs kétség benne, hogy a föltételek, melyeket hozza, soha el nem fogadtattak s békét nem állítottak volna vissza, mert az elégedetlenség főokait még csak nem is érintették.

Egyik napon, mielőtt a fönem említett irományok szárazföldre jutottak volna, Howe lord levelet küldé Washingtonhoz, egy zászlós tiszti hajón, de ezt az őrhajó a kikötőben visszatartóztatá, hogy elébb a fővezérnek ez iránti parancsát megtudhassa. Washington tudniillik elhatározá semmi levelet el nem fogadni a britanniai hadfőnököktől, melynek boritékán tiszti rangzime fölírva nem volt. Reed ezredes, a hadsereg főtiszti segéde érkezett, utasításokkal ellátva, a zászlóshajó elébe. A tiszte,

ki rajta volt, levelet mutata nekt ily czimmal: Washington György squirenek, és mondá, hogy Howe lord küldi. A levél el nem fogadtatott; a tiszt sajnálkozását jelenté, s bizonyítá, hogy fontos közleményeket foglal magában a levél, melyek tulajdonkép nem katonai viszonyokra vonatkoznak; azután kérdezé, mily czim alatt fogad el Washington leveleket. Reed ezredes válaszola, Washington rangja tudva van, s e pontra nézve nem forog fenn semmi kétség. A tisztok elváltak s a zászlóhajó visszavitte a levelet a hajóhadhoz. Washington ez eseményről a gyűlödelmet tudósítván, így ír: „Én semmi alkalommal nem fogom a földolgot csekélységnek föláldozni; de ezen pontban mindenek véleménye összhangzik az enyémmel, s én úgy hiszem, azzal tartozom hazámnak és állásomnak, hogy a tiszteletet megkívánjam, melyet soha máskor, mint nyilvános viszonyaimban követelni nem fogok.“ A gyűlödelem jóváhagyá a fővezér cselekedetét, s rendelést bocsáta ki, mely szerint jövendőre az amerikai vezéreknek ne szabadjon bármily levelet elfogadni az ellenségtől, ha illendően nem czimeztetik.

Mivel a viszonyok a két ellensereg fővezérei közötti közlekedést szükségessé tévék, mind a foglyok kiváltására, mind egyéb tárgyakra nézve néhány nap múlva ismét ira Howe Washingtonnak, de megint ugyanazon czim alatt. A levél ujonnan visszautasított; mire Howe Paterson ezredest, a britanniai hadsereg segédtisztét küldötte, kit az amerikai fővezér maga elé bocsáta, s ez átadá neki az ily czimű levelet: Washington György squirenek, és a többi, Paterson ezredes a fővezért exczellentiásnak nevezte megszólításában, s elmondá, mennyire panaszkodik Howe tábornagy, hogy Washingtonnal való levelezésében akadályok tétetnek; hozzátevé még, hogy sem Howe a tábornagy, sem Howe a lord nem szándékoznak a tiszteletet megsérteni, vagy Washington rangját lealacsonyítani; sőt inkább legmélyebb tisztelettel vannak személye és hivatala iránt. Washington válaszola: A levél, mely egy nyilvános hivatalu férfiúhoz intéztetik, köteles neki az őt illető czimet megadni, különben csak magányközlés gyanánt tekintetik; ez okból ő semmi levelet nem fogad el, ha az nyilvános ügyekben intéztetik hozzá, s a nyilvános

hivatal czimét még sem adja meg neki. E tárgy fölötti hosszas értekezés után Paterson ezredes bemutatott az amerikai hadsereg több előkelő tiszteinek s azután eltávozott. A tudósító levélben, melyet Howe tábornagy ezen összejövetelről irt a miniszteriumnak, így szól: „A beszélgetés udvarias vala, de semmi fontos dolog nem érintett meg benne; azonban hogy kívánt czélunkat elérhessük, mégis megváltoztatom a czimfelírást; és mivel ezt azon tekintetből teszem, remélem, jóváhagyatik akaratom.” Ezen időtől fogva minden levelen, melyet a britanniai hadfőnökök Washingtonnak küldöttek, rajta volt czimzete.

Howe tábornagy két hónapig maradt Staten Islandben, a haderősítést várván, mielőtt harczmezőre indult volna. Ezen időközt Washington az uj-yorki sziget megerősítésére használta. A sziget legéjszakibb pontjának egyik halmán, nem messze Hudson keleti partjától erősséget építtete, mely Washington erősségének nevezett; egy másik átellenben, a folyó partján, Uj-Jerseyben épült, s eleinte Constitution, utóbb Lee nevet kapott. Ezen erősségek között a folyam ágyát hajóderekakkal és vizibakokkal elzárá. Ágyutelepek állíttattak föl az éjszaki és keleti folyók oldalán, különféle pontokon sánczok hanyattak, a Kingsbridge körüli állomások megerősíttettek, s az egész sziget védelmi állapotba helyeztetett, mennyire az idő és körülmények engedék. A fővezér tervet is készítte, mely szerint Jersey partja felől néhány csapattal az ellenfelet Staten Islandben meg akarta rohanni; de a hajók hiánya és egyéb akadályok miatt lehetetlen vala végrehajtani szándékát. Az általános megtámadást nem tartotta tanácsosnak, mert általa igen sokat kockára tett volna ki, míg az ellenfél a szigeten áll, mely hajóhadát minden oldalról fődöze.

Augusztus közepe táján valamennyi britanniai segéderő megérkezett. A Howe tábornagy parancsa alatt álló egész hadsereg száma többre ment 24,000 embernél. A hajóhad számos és jól elkészült vala, és mind a tengeri, mind a szárazföldi haderő minden szükségessel ellátva.

Ezen erő ellen kellett indulnia Washingtonnak egy oly hadsereggel, mely a tiszteket is beszámítva, 20,537 embernyi volt, kik közül 3668 beteg, 97 szabadságos, 2946 más állomásbeli volt, úgy hogy a tiszteken kívül mindössze csak 11,100 fegyverviselhető katona állott a táborban. Azonfölül többen csak imént jöttek hazájukból, fegyverben gyakorlatlanok, s nem törődtek a táborozás nehézségeihez és veszélyeihez. A rossz idő és a sátorok hiánya sok nyavalyát okozának. Maga e kisdelsereg kénytelen lőn még több pontokra szétoszlani, és Brooklyntól Kingsbridgeig, 15 mérföldnyi vonalban minden állomást betölteni.

E veszélyes időben vizálgodások ütöttek ki a táborban, melyek a hadsereget veszedelemmel fenyegették. A tisztek mindegyike, kik különböző vidékekről gyűltek össze, előszeretettel ragaszkodott tartományához, s szakadások támadának köztök, sőt tiszteletlen kifejezésekkel illették egymást, miből elkeseredés és küzködés származott. E példát követték a közvitézek. Hogy ez annyira emésztő mérget első csirájában elfojtsa Washington, minden erejéből csendesítette és feddette őket. A napi parancs így szólt: „A tábornagy inti a tiszteket és közvitézeket a következés megfontolására; hogy az ellenségnek erősebb segítséget nem nyujthatnak, mintha magok közt egyenletlenséget támadni engednek; hogy hadseregünk becsülete és szerencséje, s az országnak jóléte és bátorsága attól függ, ha magunk között megegyezünk, hogy minden tartomány szövetkezett szembeállani a közellenséggel, s hogy az amerikai nevezetben minden különbség megszűnt. Abban kell vetélkednünk, hogy e névnek becsületet szerezzünk, s hazánk szabadságát védelmezzük; és az a legjobb katona, az a legjobb hazafi, ki e felséges munkához legtöbbel járul, akármily karbeli legyen is, és akármelyik részében született a tartománynak. Mellőzettek el minden nemzeti, országi és tartományi különbséget, s álljatok valamennyien egyért a legnemesebb harcban. Mindenik abban iparkodjék fölmulni a másikat, hogy legnagyobb bátorságot mutasson az ellenség ellen, s legbizodalmasabb szeretet és barátságot földieihez. Ha akármelyik tisztben vagy közvitézben a becsület és ha-

zaszeretet érzése olyannyira elaludt, hogy ezen parancs után sem hagyja abba elébbi cselekvésmódját, bizonyossá teszi őt a tábornagy, kinek a gyűlödelem teljes hatalmat adott, hogy az olyan keményen fog büntettetni s a szolgálatból gyalázatosan elbocsáttatni.“ Ezen velős intés épen idejére találta, s nem lőn sikeretlen; de sok időbe került, míg a hadsereg minden osztályaiban az egyesség helyreállta. De nem is gyökerezett meg soha oly erősen, hogy fenntartására nagy figyelem lett volna szükséges.

Naponkint várták az ellenfél mozdulását. Minthogy az Uj-York közötti vizeket körül lehetne hajózni, Howe tábornagnak hatalmában állta a szárazra szállani, a hol akara, miért is minden pontot őrizni kelle. Azonban az amerikai hadsereg lassankint megszorodott. Az uj-yorki gyűlés négy kerületből hiva össze katonákat. Mintegy 3000-en gyülekeztek együvé, s Kingsbridge mellett Clinton György tábornagy alatt tábort ütöttek. Három ezer jött Connecticutból, két lövész zászlóalj Pennsylvaniából, egy Marylandból és egy ezred Delawareból, csatlódott a hadsereghez.

Hirül jött végre, hogy a britanniai csapatok Long Islandban szárazra keltek. Ebből világosan kitetszett, hogy szándékuk vala Long Islanden által a városhoz közeledni s következésképp nem mindjárt ágyuzni reá. Washington ezt előre látá, s azért már elébb néhány csapattal Long Island egyik oldalán egy állást foglaltatott el épen Uj-York átellenében. Ezen pont a szárazföld részéről összekapcsolt sánczok és földvárak által fődötetett, mely erősségi művek Green tábornagy fölügyelésére bizattak. A tengeri oldalon ágyutelepek állottak.

A dombon tuli sikságon állott a britanniai tábor, s a Narrows és Flatbusch közti tért foglalta el. Grant tábornagy kormányozta a partmelletti balszárnyat, Heister a középpontot, s Clinton a jobbszárnyat. Augusztus 27. reggeli három óraker tudósítás jött a táborba, hogy a britanniai hadsereg a part hosszában előnyomul s legott Stirling lord alatt egy kiszakasztott csapat küldetett az ellenség elé. A megtámadás korán reggel elkezdődött

Gran és Heister vezérek által, de nem igen tüzesen folyt, mert nem volt szabad előbbre tódulniok, mielőtt Clinton az amerikaiak jobbik szárnyát vagy utóhadát elérte volna. Mihelyest az ágyudurranás jelt ada, hogy ez megtörtént, a balszárny és a deréksereg előre nyomula s a csata általánossá és élénkké lőn. A britanniai seregek győztek, s az amerikaiak közül mintegy ezeren elfogattak, kétszáz körül pedig a csatában elestek.

Az ütközet alatt Washington Brooklynben volt. Mondják róla, hogy seregeinek csapását és visszavonultát a legkinosb szorongások közt nézte, mert lehetetlen vala segítségökre néhány ezredet küldenie, a tábornak szembe-tűnő veszélyeztetése nélkül. A folytonos esőzés miatt az ellenfél derékserege sátorok alatt marada. Kis száguldó csapatok ki-kiindulának. s a végvonalokon itt-ott csetepatéra kerüle a dolog. Az igen erős szél akadályozá a hajókat a kikötőbe menéstől. A csatában szenvedett veszteség, a kár, melyet az eső miatt a fegyverekben és hadiszerekben vallottak, az ellenfél kitűnő ereje és azon hihetőség, hogy hajói a legközelebbi kedvező alkalmat használandják a kikötőbe menetelre, miáltal az amerikaiak előtt a hátrálás elzáratik; mindezen körülmények miatt fölötte veszélyes vala tovább is e brooklyni állomáson maradni. Tehát szállító hajók állittattak össze s készülétek tétettek az elmenetelre. Augusztus 30-án reggel az egész hadsereg, mely 9000 emberből álla, Uj-Yorkban kikötött, Minden oly titkosan, csendben és renddel mene véghez, hogy már az az utolsó szállítóhajó is átkele a folyón, mielőtt a hátrálást az ellenfél észrevette volna.

Ezen hátrálás terve, ennek végrehajtása és sikere, mint egyik legnevezetesebb katonai vállalkozás fordul elő a történetekben, mely egyszersmind Washington böles, és ügyes vezérsége felől igen fényes tanúságot nyujt. Ő itt annyira gondoskodott, s oly fáradatlanul munkálkodott, hogy 48 óra alatt meg sem pihene, s lováról alig szálla le.

Az elvesztett ütközet igen rosز befolyással volt az egész hadseregre, miről Washington a gyűlödelem elnökét

levélben tudósítá, mely szerint a fegyverfogható katonaság száma mindössze nem tett többet 20,000-nél, kik közül azóta sokan elszöktek. Ily veszélyes helyzet igen kétes és szomorú kilátást mutat a jövőre. De a jó ügy melletti harcban kísértetek, és szenvedések nem verheték le Washington lelkét, s képesek nem valának megtörni erejét.

VIII. FEJEZET.

Uj-Yorkot a brittek elfoglalják. — Az amerikaiak Haerlem hegyhátán és Washington várában telepednek. — A sereg új rendezése. — A brittek Westchesterben kikötnek. — Washington Whit Plainsnél tábort üt. — Ütközet Chattertons Hill mellett. — Washington és Lee várakat beveszik a brittek. — Washington által Delwareon. — Lee tábornagy eseménye. — A meggyöngült amerikai sereg új erősítést kap. — Washington teljes hatalommal ruháztatik fel. — Visszamegy Delwareon. — Ütközet Trenton és Princeton mellett. — A hadsereg téli szállásokra szöved. — Ezen események fölötti elméletek.

Howe tábornagy, miután Long Islandet elfoglalta, készületeket tőn uj York bevételére. Washington látván, hogy a város védelmére elegendő erővel nem bír, arra fordítá figyelmét, mikép vonulhasson ki minél kevesebb kárral belőle. Első gondja vala a málhákat s az eleség nélkülözhető részét Kingsbridgébe szállítani. A hadi tanács egyik része oda szavazott, hogy mielőtt kiindulnának, a város halomra döntessék, minthogy úgy is a birtokosok kétharmada toryakból állana. De ez kisebbségben maradván, határozattá lőn, hogy a sereg készen álljon a sziget magasabb pontjain a megtámadás visszatorlására, s csak azután hátráljon, ha többé ellenállni nem képes.

Szeptember 15-én korán reggel Howe tábornagy rendelkezéseket kezd tenni az amerikaiak körül kerítésére. Washington Haerlemben tartózkodék, onnan az el-

lenfél mozgalmait szemlélendő; de mihelyest az ágyúk durrogását hallotta, a kirakodó helyre siet. Innen kimondhatatlan aggodalommal kénytelen vala látni, miképen a vonalokra elhelyezett csapatjai, a nélkül, hogy egy lövést tettek volna, visszahúzódtak, jöllehet alig álla hetven ember ellenök; ugyanakkor két dandár is megfutamodott, melyeket a vonalok földözésére rendele. Mondják, hogy Washington az egész háború folytában annyira föl nem háborodott, mint ez alkalommal. Rohanva neki nyargala az ellenségnek s legnagyobb veszélynek álla ki, mert remélé, hogy példájára a seregek neki buzdulnak, s elpirulnak gyávaságukon. De haszontalan vala minden erőködése. Az egész legénység a derék sereghez szalada el a Haerlem síkjaira. Ide gyűjté azután Washington egész hadi erejét össze, hol tábort üte; a főhadiszállást pedig Morris Mauseban állítá fel.

A haerlemi síkságon biztosabb lábon állottak az amerikaiak, hogy sem a britanniai vezér megtámadni merte volna őket. Három hétnél tovább vesztegle tehát seregével. Washington ezen időt erősségi munkákra, s minden felőli védelmi készülétekre fordította. Azután a gyűlödelemhez irván, igen eleven színekkel festé a hadsereg állapotját, s nagy aggodalmát fejezé ki a jövőendő iránt. Tudósítására elhatározá a gyűlödelem, hogy új hadsereg állittassék és pedig a fővezér által előadott tervzet szerint. Az állandó katonaságtól még ugyan most is vonakodtak, de a függetlenség kikiáltása után a háboru más alakot vőn, s a dolgot más színben tün-teté elő.

Az új hadsereg 88 zászlóaljra határoztatott, melyhez a tartományok mindegyike erejéhez képest járulni köteleztetett. Legtöbb, ugymint 15 zászlóalj esett Virginiára és Massachusetsre. A katonáknak egész háború folytában kelle szolgálniok; és ez által a legnagyobb akadály elháríttatott. A toborzások előmozdítására minden közvitéznek s altisztnek húsz tallér ajándékpénzt és száz holdnyi telket ígérének; a főbb tiszteknek is rangjaikhoz képest földbirtok vala jutalmúl kiosztandó. A meghatározott csapatokat kiállítani, fölfegyverezni és ruházni az illető tartományok köteleztettek. A ruházati költség a

havi díjból levonatott. Az ezredeseket, s más kisebb tiszteket a tartományok nevezték ki, s a gyűlödelem iktatta be. Ez időtől fogva tehát a hadsereg kétféle csapatokból állott, melyek az egész háborúra és melyek csak három évre kötelezék le magokat. Mivel pedig a tartományok hanyagok valának a tisztek kinevezésében, a gyűlödelem meghatalmazá Washington az üres helyek beöltésére.

A gyűlödelem elnöke köziratot bocsáta a tartományokhoz, melyben sürgette őket a csapatok kiállítására. E végre megtétettek az intézkedések; de a katonaszedésnél egy visszaélés csuszott be, mely az egész háború folytában sok rossz következt húza maga után. Némely tartományok, hogy az ujoncokat hamarabb összeszedhesék, jutalmakat ígértek nekik azon fölül, a mit a gyűlödelem ígért; egyes esetekben a városok, melyek a tartományok parancsából toborzottak, ismét fölebb verék a díjt, s egyik város fölveré a másikat. De még akkor is, ha a szükség pillanatában fölszólíttatott a katonaság szokás vala rendkívüli jutalmakat, bizonyos időre ajánlani. E bánásmód több tekintetben ártalmas vala. Alkalmat ada az ujoncoknak vonakodni a beállástól, ha másutt többet remélettek; és ha a harcmezőn mindnyájan összegyűltek, némelyek közülök — jöllehet a szárazföldi hadsereg havi díja egyarányos vala — több fizetést huztak, minthogy a mellékes díjak egyiknél többre, másiknál kevesebbre rúgtak. Ekképen irigység és vetélkedés támadt egyes személyek, századok és ezerek között. Semmi egyéb mód nem lehete képes ezen visszaélést megszüntetni, mint a gyűlödelem korlátlan hatalma, melylyel az nem birt; így tehát megmarada e rossz, mint a rendetlenségek kifogyhatatlan forrása a katonai szervezetben, s igen sok kellemetlenséget okozta a vezéreknek.

Washington többféle foglalatosságait végtelenül szaporította az új hadsereg rendezése; valamint a tartományok követeivel való egyezkedések a tisztek kinevezése körül. A háborút az alatt folytatnia kelle; mert az ellenfél oly hadsereggel nyomula ellene, mely haditudományban az övét sokkal fölmulá, gyakran számra nézve

is, öltözet-, sátorok-, löszerek-, s minden előkészületre nézve pedig gazdagon el vala látva.

Howe tábornagy gyors mozgalomnak eredt. Tervül tűzé ki, az amerikai sereget hátulról bekeríteni; mi által remélé, vagy elzárni előle a szárazfölddel közösülést, vagy általános ütközetre birni őt; először is egy fregattát, s egy kísérő hajót küldé fel a Hudsonon. Ezen hajók az ellenfél ágyú-telepei mellett nevezetes sérelem nélkül elsurrantak, s így szabad utat nyitának a többi seregnek, s elzárák az amerikaiak előtt a vizeket. Howe tábornagy tehát a derékhaddal kiindulván Pells Pointnél a szárazra kele, s az Ostchester és új Rochelle közti magasságra vonula.

Washington rendelkezéseket tőn ezen mozgalmak gátlására s céljuk megghiúsítására. Elrendezte négy főosztályra hadseregét, Lee, Heath, Sullivan és Lincoln tábornoki őrnagyok főnöksége alatt. A hadi tanács elhatározá, hogy a hadsereg hagyja el új York-Islandot, terjeszkedjék ki a mezőségen s iparkodjék az ellenséget bekeríteni. Egyszersmind Washington erőssége védelmére két ezer embernyi őrizet rendeltetett.

Az osztályok egyike Kingsbridgén mene által; a többi osztályok követék, s a magosságokon sánczokat hányván, White Plains körül erősített táborba szállottak, mely főlemelkedett helyen álla, s homlokát két sáncz földözé, melyek párvonalban húzódtak el egymás mellett, mintegy 500 lépésnyi távolságban. A jobbik szárny Brunx felé hajolt, mely itt kanyarodást csinált, s a tábort oldalról körülfogta. A balszárny egy mocsárig vagy kis tóig terjede, mely eléggé széles vala a hadsereget ez oldalról földözni.

Minthogy Howe erős oszlopzatokban nyomítá előre hadseregét; nem volt kétség benne hogy megütközni szándékozik. Mihelyest a málha és eleség megérkezett, legott összehúzá Washington valamennyicsapatait. Az alatt az amerikabéliek egyes osztályai megtámadák az ellenfél őrszemeit, miből tüzes csatapaték keletkeztek, nevezetesen októb. 28., midőn az amerikaiak közül négy tiszt és 35 közvitéz fogságba esett, nehányan pedig a csatamezőn halva maradtak.

Várni lehet, hogy e szerencsés próba után a tábor is meg fogják rohanni. Legalább úgy látszott ez volt eleinte Howe szándéka, mert éjhosszant fegyverkezve állottak seregei. De miután szemügyre vette volna az ellenfél táborát, igen erősnek találá azt, s elhalasztá az ütközetet, míg segítség nem érkezik, melyet Percy gróftól vára, ki Haerlemben állomásozott. Két nap múlva csakugyan megérkezett, s az ütközet október 31-ére határoztatott, de az erős eső miatt ismét el kelle halasztatnia.

Éjjel kivezette Washington valamennyi seregét a táborból, s a mögötte levő magas térségeken telepítette meg; minthogy az ellenfél hanyagsága miatt ideje lőn e helyet megerősíteni, itt jobban védelmezheté magát, mint az előbbi állomáson. Ezen áthordozkodás oly okosan volt tervezve és végrehajtva, hogy legkisebb akadály sem gördüle elébe, sőt észre sem vevék a britanniai seregek. Howe tábornagy tehát fölhagyott az ütközeti szándékkal; mert semmi reménye nem volt, hogy az amerikaiakat ezen erős állomásról elűzhesse; és csakugyan nem sokára Hudson és Kingsbridge felé vissza kezdé huzódni hadseregével.

Mivel ez hadi esel is lehetett, hogy az amerikaiak a hegyes vidékekről elesalogattassanak; Washington még néhány napig a táborban marada, míg csak nem látta, hogy az ellenfél csakugyan azon uton, melyen jöve, visszamendegél. Ugy sejté, hogy Howe első vállalkozása leend a Washington erősséget támadni meg; a második pedig Hudsonon átkelni, a háborút uj Jerseybe vinni át, és talán kirándulni Philadelphia ellen. Ezen veszélyeket, mennyire lehet, akadályozandó, rendelést tőn Washington, hogy a Hudson melléki tartományoknak 5000-re menő seregei Kings Ferrynél keljenek át a folyamon, mivel az alább fekvő átjárásokat a britanniai hajók elállották. A hadseregnek azon részét, mely új-yorki ezeredekből és keleti csapatokból áll, két főosztályra rendezte. Egyiket Heath tábornagy főnöksége alatt a hegyháttra, a folyam két partján, állította fel, ezen átjárás őrizetére. A másik osztály mintegy 4000 emberből áll, Lee tábornagy alatt, melyet a táborban oly utasítással hagyta, hogy vagy a

Hudson partjára vonuljon, vagy, ha czélszerűnek látandja, a fővezért kövesse uj Jerseybe. Kiadván e parancsokat Washington, szemlére vette a hegyháti állomásokat, aztán Hackinsacba mene, hol a többi seregek a folyón átszállottak; miután 60 mérföldnyi kerülőt tevén a pont-hoz eljutottak volna.

Howe tábornagy Kingsbridge közelében szállott meg egész hadnépestül. Ide közeledtekor az amerikaiak odahagyák Independence erősségét, a Haerlem vizén szétrombolák a hidat, s Washington várába mentek be. Az ellenfél eltökélé négy különböző pontról rohanni meg ezen erősséget. De elébb főtisztisegédet küldötték Magaw ezredeshez, a hely ekkori parancsnokához, felkérni a várat, kinek az ezredes tagadó választ adta, és oda nyilatkozáék, hogy utolsó emberiglen ellentálland.

Legközelebbi reggel, november 16-án Knyphausen tábornagy előnyomula a vár északi oldala ellen, s megkezdődött az ostrom. Csaknem azon pillanatban Percy gróf a déli sánczokra rohana; és két seregosztály a meredek magosságon által oldalvást tódulának elő. A külső sánczokat mindenfelől vitézül és makacsan védelmezik; de négy öt órányi csata után kénytelenek voltak a várba vonulni, s Magaw ezredes megadá magát. Az amerikaiak közül ötven elesett, s 2818 fogolylyá tetetett.

Ez volt a legsúlyosabb csapás, mely az amerikai hadakat eddigelé érte, s igen szerencsétlen időben. Hogy ez nagy vigyázatlanságból történt, tagadni nem lehet; de ki okozta légyen tulajdonképen, az soha világosságra nem jött. Az indítvány, hogy ez állomást védeni kell, Green tábornagytól származott; mivel pedig ő e helyen több hetekig főnökösködött, kiki erősen hitte, hogy az őrizetet, és védszereit tökéletesen ismeri, s tanácsára hajoltak. E megtámadás előtt nyolcz nappal Washington így ira Greenhez: „Ha nem akadályozhatjuk, hogy a hajók a folyón fölmenjenek, s ha az ellenfél a környéket birja, mit ér fentartani oly állomást, mely kívánt hasznót nem nyújt? Azért, véleményem szerint nem jól történt, hogy Washington várában az eleség és hadi nép veszélyezte-

tik; de mivel ön ott helyben vagy, önre bízom a rendelkezést, határozza el saját belátása szerint, mikor kelljen az erősségből kitakarodni?“ Világosabban nem szólhata Washington, ha egyenes parancsot adni nem akara, mit egy tiszttel, kiben megbizott, s kinek tulajdon parancsköre volt, nem örömet cselekedett. Akarata csakugyan, hogy a seregek visszahúzódjanak, világosan ki volt fejezve. Green válaszola: „Meg kell vallanom, oly híszemben vagyok, hogy a várőrizet helyzete kedvező; nem is foghatom meg. honnan érhetné veszély. A legénység még mindig visszavonulhat, csak az eleséget nem lehet oly könnyen tova szállítani. De úgy gondolom, ahhoz is lesz mindig idő, ha végsőre kerülne a dolog.“ E véleménynél maradt Green mind végiglen. A megtámadás előtti estén Washington Hackinsacból Lee várába jöve, s midőn a folyón átkele, az őrizetet megsemmisítendő, Green-nel és Putnammal találkozék, ki épen a várból tértek vissza, s azt állíták, hogy a véderegek jókedvűek, s jól védelmezendik magokat. Visszafordula tehát velök együtt Lee várába.

Az erősség feladása után harmad napon így ira Washington a testvérének: „Ezen állomás az én meggyőződése és akaratom ellen ótalmaztatott, mert én a veszélyt igen nagyra tartottam; de a hadi tanács ebbeli határozata egyhangu volt; ugyanekkor utasítást kaptunk a gyűlödelemtől, mely világosan azt óhajtotta, hogy zárniok el e helyen a folyón való átjárást, és mivel tudám, hogy ez lehetetlen, ha ágyútelepeink nincsenek, melyek a gátokat védjék, nem akarék egyenes parancsot adni a vár őrizet visszahúzására, mielőtt a hely színére nem mentem volna, a dolog állapotját megvizsgálni; de ekkor már késő vala, mert az erősség be volt kerítve. Midőn az utolsó hajók átkelének, szóltam Green tábornagynak, én legjobbnak itélném az erősséget oda hagyni; de mivel parancsom nem vala határozott, s az ő véleménye az enyémtől elütött, a kitakarodás elhalasztatott, mig serencsétlenségre elkésett.“ Ezekből nyilván kitünik, hogy a várőrizet elvesztését Green hibás véleménye okozá.

Howe folytatá jó szerencsáját. Cornwallis grófnak vezérlete alatt 6000 emberből álló szakaszhadat indította meg, mely Jersey partján kikötött, azután lödőzés által elfoglalván a hegyhátat, tovább haladtak, Hudson és Hackinsac folyók között. Minthogy Washington egész hadserege ezen erővel nem mérkőzhetett, tehát az őrizetet Lee várából kivezette, s a Hackinsacnál lévő derékhaddal egyesült; az ágyúk, sok sátor, nagy számu podgász, eleseg és hadi eszközök hátrahagyattak; mert az ellenség gyors előnyomulásánál lehetetlen vala mind ezeket biztos helyre szállítani. Mivel pedig Washington jelenleg sík földön álla, hol nehéz lett volna magát védeni, két folyó között elzárva, és oly hatalomtól nyomva lévén, mely az övéénél kétszerre erősebb volt, nem menekülhete másképp, mint sebes hátrálással.

Visszavonulása közben igen sürgető levelet írt új Jersey kormányzójához és a gyűlödelemhez; lerajzolta nekik állapotát, és felszólította őket, küldenének minél több katonaságot új Jerseyből és Pensylvániából. Midőn Brunswickbe ére, egész hadnépe alig ment 4000 emberre. Cornwallis űzőbe vette őt; de egész Trentonig szerencsésen, és veszteség nélkül eljuta. Itt keresztül kele a sereg Delawareon, s a folyó nyugoti partján állapotodék meg. Itt már körülbelől csak 3000 emberre marada. Az ellentél nem ment át a folyón, megelegetdvén azzal, hogy új Jerseyt birtokába vette. Ezen állásponton marada mind a két tábor közel három hétig. — Azon csapatok, melyek a már elébb említett röpke tábort képezék, a közép tartományokban mind összeszedettek, s egy évig szolgálatra kötelezék magokat; ezen időszak lejárt most a hátrálás alatt, s csak keveset lehete rábeszélni a maradásra. A hadi tanács indítványt tön, a foglyok fölfogadására, s az ellenség példájára hivatkozték. De Washington ezen rendszabálynak ellenszegült, mert azt a becsületes hadviselés elveivel megegyeztetni nem birta, és megígérte, hogy eziránt Howe tábornagyot meg fogja inteni. E cselekedetet okosság elleninek is tartotta, mert, úgy vélekedék, a veszély idején ezen katonák leginkább kimélnék magokat, félvén, hogy ha fogságba esnek, büntetés éri őket; azután gyávaságuk a többire is elragadna. Sőt a foglyok

csak azért is beállanának gyakran, hogy utóbb elszökvén, hirt vigyenek az ellenfélnek, s jutalmat nyerjenek érte. Semmi esetre sem lehet tehát ily katonákban bizni, s félni kell, netalán szerencsétlenséget okozzanak.

Azon időtől fogva, midőn a seregek White Plains-nél elváltak, Lee tábornagy igen különös szerepet játszott. Washington fölszólította őt egy levelében, vezesse osztályát új Jerseybe, s azután csatlódjék a deréksereghez. Ezen fölszólítást ismét egy világos parancs követte, mely többször ismételtetett. Lee különféle mentegetéssel válaszola, Hudson keleti partján tartózkodék, s Heath tábornagy osztályából 2000 embert próbála maga részére vonni, daczára a Washington által kiadott utasításnak; azután szembetűnő ellenszegüléssel Jerseybe átmenvén, oly halkkal mendegelt előre, hogy az először kapott parancs napjától fogva három hét folya el, mielőtt Morris-townhoz ért. E cselekedete arra mutatott, hogy magának tervet csinála, melyet végrehajtani szándékozott. Elsőben remélé, hogy Uj-Yorkot támadja meg azon esetre, ha a várőrizet Delawareba találva huzódni; másodsor, ha Hudsonon keresztül menend, az ellenfél utóhadára akara ütni, s valami fényes hadi tényt vinni véghez. De ezen nagyraavagyó tervek és remények hamar elenyésztek. Menet közben egy magány háznál Baskingridge mellett szálla meg éjszakára néhány katonával, seregétől három mérföldnyi távolságban. Egy tory a szomszédságból hírvil adá az ellenfélnek Lee jövetelét, s korán reggel a házat egy csapat könnyű lovasság fogá körül, melyet Harcourt ezredes vezet; ez Lee tábornagyot elfogá, s diadalmasan vitte a britanniai táborba.

Ezen esemény ijedéssel és aggodalommal töltötte be az egész tartományt. Hadi jeles tulajdoni, tapasztalása és munkássága által Lee megnyeré a nép bizodalját, mely nagy reményét helyezé benne. Ő az utolsó háború folytában Amerikában szolgált, s később Európa több állodalmaiban kitüntette magát. Utolsó vállalatai a déli tartományokban bebizonyították a jó véleményt, mely hadi képességein és tapasztalásán alapult; azért, mint eshetett fogságba, el nem gondolhaták. A közvélemény, mely mindig tulzásra hajlandó, Lee becsületére nézve igen kedvetlen

fordulást vőn. Minthogy semmi okát adni nem lehet, miért tette légyen ki magát oly vigyázatlanul a veszélyre; azt állíták, hogy önkénytes fogoly, s hogy ezen módot választá az ellenfélhez szökésre, a nélkül, hogy szökevénynek gyaníttassék. De ezen gyanunak nincs alapos oka. Mint katona hiv vala fogadott hazájához; mint az amerikai szabadság barátjának egyenesszívűségét előbb lehet kétségbe vonni. Azonban, nem tudni bizonyosan, mi oknál fogva, szörnyű gyűlölettel viseltetett az angol miniszterium és király ellen, s nem kívánt semmit inkább, mint ennek alázását; ez lehetett egyetlen indoka, minden alkalmat megragadni, mely által a czélt elérni remélé. Heves indulattal bírván, hirtelen eltökélésű, s minden veszély megvetője levén, határtalan önbizakodással és kielégíthetlen dicsvágygyal teljes, az amerikai háborút örvendetes alkalomnak nézte mind a király elleni gyűlöletét, mind indulatos hírvadászatát kielégíteni. Ő szívéből részt vőn mindenben, a mi Anglia ellen intéztett, s a háboru első évében fontos szolgálatot tőn. De mivel magát főlebb helyezte az amerikai hadsereg akár-melyik vezérénel, s a korlátozás semmi nemét, habár a gyűlödelemtől vagy a főhadvezértől jött volna is, eltűrni nem birta, s e miatt mindig az ellenszegülés és engedetlenség véghatárába ütközött; ennél fogva merészlete oly magasra hágott, mely mind reá, mind Amerikára nézve szerencsétlen következtetéseket szült volna, ha fogságba nem esik. Ő lelkes és mivelt ember vala, s igen jól irt; de fogalmai felesigázottak, s elvei ingadozók levén másokat magaviseletével megbánta, nem vala tekintettel vélemények- és érzelmeikre, s a társalgás külső szabályaihoz simulni vonakodék.

Elfogatása után Sullivan tábornagy vevé át osztályának főnökségét és sebesen siette vele a derékhadhoz. Ide járult még négy ezred Gates alatt, melyeket Carleton, minthogy Canadába húzódott téli szállásra, mint nélkülözhetőket bocsáta el. Ezekből állott az egész rendes katonaság, kiket Washington összehuzhata. Heath parancsot vőn, hogy osztálya egyik részével a hegyhátról előre nyomuljon; de mivel az angolok Rhode Islandet bevették és Sundban ellenségi hajók mutatkoztak, nem

vala tanácsos azon állomásokat meggyöngíteni vagy a keleti csapatokat álláshelyeiktől elmozdítani; ez okból visszahúzatott a parancsolat.

Azt hitték, hogy, mihelyest a jég eléggé megerősödik, az ellenség átmenend Delawareon, s egészen egyesült hatalommal Philadelphia ellen induland. Ezen eseményre várakoztában a gyűlödelem Baltimoreba költözött. Putnam vette át a philadelphiai őrizet főnökségét azon utasítással, hogy Delawaretől, Schuylhillig vonalat készítsen sánczokból és földvárakból, s makacs ellenállásra készüljön.

Ezen időszak volt az egész háboru alatt legszomorubb. Ezen évi táborozás alig vala egyéb, mint szerencsétlenségek és hátrálások sora. Az ellenfél elfoglalta Rhode Islandet, Long Islandet, Uj-Yorkot, Staten Islandet, s úgy látszék, mintha hódításait Pensylvániáig akarná terjeszteni. A katonaszédések szerencsétlen módja miatt, s nyavalyák által Washington hadi ereje annyira összement, hogy alig érdemlé már a hadsereg nevezetét. Most fölszólítást bocsáta ki a két Howe, mely a király nevében kinekkinek bocsánatot ajánl, kik a hűség esküjét letteendi, s hatvan nap alatt Britannia védszárnya alá veszi magát. Sokan, és pedig gazdag és tekintélyes férfiak elfogadák ezen ajánlatot s átmenének az ellenfélhez. Mások, különösen új Jerseyben az esküt letették, de honn maradának. Szóval a rémülés oly nagy, s a kilátás a jövődre oly sötét vala, hogy általános kislelkűség terjede el mindenfelé.

Mind ezen próbák és ijesztések között Washington ingathatatlan marada. Bár mily szomorúak lettek volna is sejtelmei, azért magaviseletében és tanácskozásiban félelmet nem nyilvánita. Azon levelekből, melyeket ez időközben Delaware nyugoti partján irt, kiviláglik, hogy a bármely kikerülhetlen veszély félelmétől magát levetetni nem hagyá, s nem monda le soha a szerencsés kimenetel reményéről. Sőt ellenben nyilatkozásai még mindig ugyanazon rettenthetetlen bátorságot, ingathatlan bizalmat, megnyugvást és előrelátást bizonyíták, melyekben ő minden viszonyai között kitűnő vala. Midőn kérdezik, mitévő leszen, ha Philadelphiát beveszik, így felele: Ak-

kor majd Susquehanna folyója mögé vonulunk; innen pedig, ha szükség lesz, az Allegany-hegyek mögé. Mint-hogy ő a nép hangulatát igen ismeré, továbbá a háború mélyen gyökerezett alapját, valamint a tartományok segédforrásait is, valamely átfutó baleset nem vala képes elijeszteni őtet; és azon erős meggyőződéshez ragaszkodék, hogy a kitűrés végre is minden akadályt legyőz. Míg a hadseregnek csak egy árnyékát leheté fentartani a harcmezőn, a britanniai kormány kénytelen lett volna szörnyű költséggel folytatni a háborút, mit a leggazdagabb nemzet sem birna oly sokáig tenni.

Igy vala meggyőződve Washington lelke mélyéből, ez vala politikai elve és tényeinek iránya. Minden erejét egy új hadsereg állítására fordította, s tartózkodás nélkül terjesztette a gyűlödelem elébe, mily hamis rendszer legyen az, mely szerint eddig munkálkodtak. Komolyan sürgeti őket hatalmuk gyakorlatára és a hadsereg nevelésére. Előterjesztései végre elfogadtattak. Daczára azon túlfeszített aggodalomnak, melyet a katonai főhatalomra nézve mindenkor nyilvánita a gyűlödelem, a jelen veszélyben az ellenmondás szavának el kelle némulnia; még azon tagok gondolkozása is megváltozott, kik a hadsereg szaporítását előbb ellenzették. Washington végre rendkívüli hatalommal ruháztatott fel. Ünnepeyesen felhatalmazták őt, hogy a már előbb helyben hagyott 88 zászlóaljon kívül még 16 zászlóalj gyalogságot gyűjtheszen; a tiszteket is ő nevezze ki, azután 3000 könnyű lovasságot fegyverezzen föl, három ágyús ezereddal és egy hadmérnöki testtel; teljes hatalmat kapott, hogy minden tartományból annyi katonaságot kívánhasson, mennyit szükségesnek látand; élestarakat állíthasson; a dandároknál alsóbb rangú tiszteket alkalmazhassa és eltehesse, s a megürült tisztségeket az egész hadseregben betölthesse; a lakosoktól mindent elvehessen, a mi a sereg élelmére kívántatik, de illő áron megfizesse; mind azokat befogathassa és bezárhassa, kik a tartományokba bevett papirospénzt elfogadni vonakodnak, vagy a kik más-képen ellenséges indulatot mutattak az amerikai ügy ellen, s őket megvizsgálás végett az illető tartományoknak általadja. Ezen hatalom őt teljes értelemben katonai

diktatorrá tette. E meghatalmazás hat hónapra szólt, melyet ő mindig különös előrelátással, s csak azon czélra használt, mire adatott neki. Kötelessége végrehajtásában soha el nem tére attól, mit jónak tartott; de távol vala minden hiuságtól, — mely oly gyakran meglepi a felmagasztaltakat — hogy személye fontosságának kitüntetésére magát középpontjául tette volna azon vállalatoknak, melyeket vezetnie s igazgatnia kellett. Senki nálánál jobban nem vigyáza, hogy minden rendesen folyjon; de egyszersmind szívesen vette, ha mások valami hasznosnak kezdői és végrehajtói voltak, s kinekkinek megadta teljesített tiszteért irigység nélkül az illő dicséretet. Ha tehát a fenálló viszonyokban, a gyűlödelem vagy egyes tartományok kormányok teendőinek egy részét magára vette, mi diktatorsága alatt néha megesett, ezt ő épen nem tekintette beavatkozás, vagy hatalmának korlátozása gyanánt, sőt őszinte örömét s háláját jelentette ki érte.

Jelennen figyelmét katonagyűjtésre, s hadsereg alakítására, mint legfontosabb ügyre, fordította. Ezt teljesítendő egész hatalmát, melylyel felruháztatott, gyakorlatba vette. Minden intézkedései között a gyűlödelemnek leghiányosabb vala azon mód, mely szerint a tisztek tétettek. Némely tartományok elmulasztották az üres helyeket mind betölteni; mi utóbb kevés figyelemmel és minden rendelés ellen hajtattott végre; úgy hogy tudomány és tapasztalás nélküli tisztek tétettek azoknak elébe, kik már régen szolgáltak, s derék és ügyes vitézek voltak. A ráruházott hatalomnál fogva Washington az eddig elkövetett hibákat okossággal helyreütni igyekezett. Minthogy a tisztek kinevezése a 16 zászlóalj gyalogságnál, az új lovasság ezredeinél, az ágyusoknál és hadi mérnöktestnél egészen reá volt bízva, különös gondja lón az érdemtelmes tisztekre, kiket a tartományok elmellőztek; ez által sok elégtelent megnyugtata, a hadsereg erejét szaporítá, és soknak kedvet ada katonaságra, kik előbb, nem elégedvén meg a tisztekkel, beállani vonakodtak.

Még mielőtt a hadseregre nézve megtétettek volna az intézkedések, igen fontos események jövének közbe,

melyek a dolgoknak más színt adának. Azon percztől fogva, midőn Washington Delawareon átmenendő vala, gondolata folyvást azon járt, mikép nyerhetné megint vissza az elveszettet, vagy legalább mikép szüntethetné meg az ellenfél előhaladását és semmisítné terveit. Több napokig bizonytalan vala, mily irányt követend Howe tábornagy. A folyó nem fagyott be oly korán, mint remélették. A szakaszcsapatok megyei szállásaikon maradtanak, hova először rendeltettek; a legerősebbik Brunswickben szállásola, s készen kelle állnia a megindulásra, mihelyest parancsot veend. Az alatt az amerikai tábor nagyobbodott, Lee zászlóalja, Ticonderoga ezredei, a philadelphiai katonaság s a keleti Pennsylvaniából összegyűlt sereg által.

Végre elszánta magát Washington egy próbame-részletre; tudniillik visszamenni Delawareon, s az ellenséget saját állása helyén megtámadni. Trentonnál mintegy 1500 emberből álló hessz sereg álla, s egy britanniai könnyű lovasosztály. Kisebb szakaszolatok állottak Bordentown, Burlington, Black Horse és Mount Holly mellett. A dolog úgy intéztetett, hogy Cadwalader Bristolnál menjen át a folyamon, s ezen utolsó állomásokat rohanja meg; Washington pedig Trenton fölött, és Ewing kissé alább keljen át, azután egyesülve nyomuljanak az oda állított hesszek ellen. Deczember 25. éjszakája tüzetett ki e vállalatra.

Szürkületkor összegyűltek az e végre kiszemelt szárazföldi csapatok, melyeket Washington maga kormányozza, s 2400-ra menének, 20 darab ágyúval együtt. Mac Konkeys Ferry mellett kezdődött meg az átkelés a folyón, s remélették, hogy tizenkét órára mind túl lesznek; de a zajló jég akadályozá a szállító szereket s közel reggeli négy óra mult, mielőtt az egész test a túlspartot elérte, s indulónak eredhetett volna. A csapatok két zászlóaljra osztattak, egyik Sullivan vezérlete alatt az uton halada, a folyó közelében; a másik Green alatt balra menő utra kanyarula, mely Pennington utjának nevezetett. Washington ezen osztálynál vala. Mind a két ut különböző irányban a városhoz vezet, és mivel a mér-földek száma is megegyezett ezen két uton, el lőn vé-

gezve, hogy a megrohanás kétfelől egyszerre kezdődjék. Nyolcz óraker talákozott a bal részen előnyomuló osztály az ellenfél előhadával, és csaknem azon perczen lövés hallatszott a jobbik oldalról, miből kitetszett, hogy a másik osztály is elérkezék. Most mindketten a városba tódulának, s csak kevés ellenállást tapasztaltak, s két ágyúnál többet nem leltek, mit el is foglalának. A hesszek elüzetvén a városból Princetonba akartak vonulni, de egy utánok küldött csapat akadályozá őket szándékokban, utjokat állván. Midőn látnák, hogy körül vannak véve, mindnyájan hadi foglyokul adák magokat.

A foglyok száma. 23 tisztből és 886 közvitézből álla. Némelyeket utóbb a házakban elbujva találtak, s ezekkel együtt 1000-et halada meg számuk. A többiek mindjárt a csata kezdetén futásnak eredtek, s Assapink hidján átkelvén Bordentownba jutottak. Rahl ezredes halálos sebet kapott. Hat más tiszt s husznál több közlegény a csatamezőn maradt. Az amerikaiak közül két közvitéz a harcban esett el, kettő pedig magfagyott. Innen el lehet gondolni a hideg mértékét. Hó és jeges eső verte őket egész mentőkben.

Trentonon alul oly sűrűen zajlott a folyó, hogy Cadwalader és Ewing a meghatározott időre át nem kelhetének rajta. Cadwaladernek ugyan sikerült egy zászlóalj gyalogságot átvinnie; de a jég annyira elfoglalá a partot, hogy lehetetlen volt az ágyukat szárazra vontatni, ismét tehát az ellenpartra kellett rakodnia. Ha Ewing tervszerint a folyón átkelhetett, s a hidat a város déli részén elfoglalta volna, úgy az elszabadult hesszek mindnyájan kezeibe kerülnek. Minthogy a tervnek ezen része nem sült el, s az ellenfél nagy erőt fejt ki Princeton és Brunswic mellett, Washington nem tartotta tanácsosnak tovább menni, mert katonái úgy is igen meg voltak erőtelve. Tehát még az napon a hadi foglyokkal együtt Delawareon átkelvén, a tulparton táborot vete.

A britanniai és hessz seregek, melyek Bordentownban és környékén tanyáztak, legott Princetonba huzódtak, úgy hogy az ellenfél egész vonala Delaware mentében megszagatva lőn. Mihelyest a katonák kinyugodtak, Washington ismét átkele Delawareon, s főhadiszállását

Trentonben ütötte fel, oly föltétellel, hogy vagy az ellenfélűzöbe veendi, vagy mint a körülmény hozandja magával, valamire vállalkozik. Azalatt Cadwalader a pennsylvaniai katonaságból 1800 embert átszállita a folyón, Mifflin hasonló számmal követte őt, s mindketten Trentonben egyesültek a fősereggel.

Ezen elhatározó pillanatban telt ki több ezeredek szolgálati ideje, mert az év utolsó napján volt a régi sereg szétoszlandó. A katonák elkedvetlenedvén a táborozás rendkívüli nehézségein, mindnyájan visszamenni szándékoztak hazájokba. Mindazáltal a tisztek biztatására, melyet fejenkénti tiz tallér jutalommal támogattak, több mint fele a seregnek reá álla, hogy még hat hétig a táborban marad.

Gyanítani lehetett, hogy Howe a britanniai fővezér nem sokáig hagyja az amerikaiakat nyugodni és sietni fog azon balesetért, mely hadseregét érte, az ellenfélen bosszút állni. Ő Uj-Yorkban levén, mihelyt hirül vette a történeteket, parancsolá Cornwallisnak, ki másnap Európa hajón elindulandó vala, hogy abba hagyván elutazását, vegye át Jerseyben a hadfőnökséget. Ez tehát legott Princetonba sietett, s Brunswickból segédcsapatok követték őt. Január 2. reggel látható vala, hogy az ellenhadak Trenton felé vettenek utat, s Washington készülleteket tőn megtámadásukra. Hogy az ellenséget mentében nyugtalanítsa, s gyors előhaladástól akadályozza, nevezetes csapatot küldé a princetoni utra azon rendelettel, hogy a közelgő ellenfélűt minden alkalmas ponton háborgassák. E rendelet pontosan teljesítettett, s az ellenséges előhad csak délutáni négy órakor érheté Trentonig. Akkor az amerikai hadsereg Assanpink mögé a hegyhátra vonult. A pattantyússág erős lödözéssel védelmezte a hidat, mind ezen ponton, mind a gázlóknál a hid fölűt, hol az ellenség átmenni akart. Ésti szűrkűletkor megszűnt az ágyuzás, s Cornwallis közel a faluhoz üte tábort, azon föltétellel, hogy holnap, mihelyest segítsége érkezik, a harczot megújítandja. Az amerikaiak ugyanazon helyen telepedtek le, hol állomást foglaltak volt, miután Assanpinkon átmentek; s mindenik tábor látta egymás őrtüzét világítani éjen által.

Minden oda mutata, hogy következő nap csata lesz, és pedig két igen nagy különbségű sereg között; mert a brittek sokkal fölülmúlták az amerikaiakat számra, de még inkább jó rendre és gyakorlottságra nézve; mert az amerikai hadaknak több mint fele oly katonákból áll, kik soha csatát nem láttanak, s csak néhány nap előtt léptek szolgálatba. Este összegyűjté Washington tiszteit s haditanácsot tartván, merész tényre határozá el magát. Azon nagy seregből, mely Cornwallist kísérte, valószínűnek látszék, hogy nevezetes számú utóhad nem jöhet utána; el lőn tehát végezve, hogy Assanpink keleti partján csendesen Princetonba menjenek. Hogy pedig a málhák biztos helyre juthassanak s a katonák terhére ne legyenek, Washington mindent titkon Burlingtonbe vitete, s éjjélkor elkezdődött az induló. Az ellenfél gyanújának kikerülésére az őrtüzek folyvást tápláltattak s a hidon, valamint az átjárón napkeltig álltak az örök, azután indultak a többiek után. Éjjel többeknek (szinlésből) sánccot kelle ásniok, az ellenfél őreihez oly közel, hogy az ásók neszét hallhaták.

Holmi kanyargások után Washington napkeltekor Princetonhoz ére. A 14. 17. és 55. számú britanniai ezredek itt állottak Mawhood főnöksége alatt; melyeknek ketteje arra volt szánva, hogy másnap reggel Cornwallis mellé Trentonbe menjenek. E két ezred már menőben vala. Az amerikai előhad a 17-diket támadta meg s rövid, de tüzes vita keletkezett köztök; az ezred megveretett s megszalasztatott. Az 55. ezred bátran küzdött a megrohanókkal, de utóbb engedvén, Brunswiche vonult; a 14-ik, melynek kevés része volt a harcban, követte az előbbi. A brittek vesztesége többre ment 100 halottnál s 300 fogolynál.

De az amerikaiak sem jutottak vérontás nélkül e győzelemhez. Mercer tábornagy halálos sebet kapott, Potter, Haslet ezredek és több kisebb tisztek a csatamezőn maradtak. Az egész ütközet alatt Washington a legnagyobb veszélynek tette ki fejét, mindig ott mutatván magát, hol a csata legtüzesebb vala, hogy parancsokat oszszon s a katonákat biztassa. A foglyok kérelmére Leslie

kapitányt, kit alárendeltei igen szerettek, egész hadi szer-tartással az amerikai táborban eltemetteté.

Napkeletkor amint észrevették a brittek, hogy az amerikaiak elhagyák a tábort, legott átlátta Cornwallis Washingtonnak tervét s gyanítását megerősíté azon lövöldözés, melyet Princeton tájáról halla. Brunswic biztosságáról aggódván, legott visszafordula. Washington üzőbe vette a megfutamodott két ezredet Kingstonig, azután balra fordula s estve Pluckeminig ére, miután Millstone vizén kétszer átkelt volna, a hidat is elrontatá Kingstonnál, hogy az ellenfél előnyomulását akadályozza. Mint-hogy a katonák 36 órányi álomtalanság miatt igen ellankadtak, s Cornwallis sokkal számosabb s fris hadsereggel közelite, jobbnak tartotta Washington fölthagyni Brunswic vivásával; beelégedett tehát a Princeton melletti győzdelemmel, azonfölül kénytelenítettett az ellenfél a Delaware melletti állomásait mind elhagyni.

Pluckeminben csak addig marada, mig katonái ki-pihenték magukat, azután Morristownig nyomula, hol téli szállásokra telepedett. Ezen állása nem volt minden tekintetben oly kedvező, mint kívánta volna, mindazáltal a hegyes vidék akadályozá az ellenfélt a megrohanástól, s a termékeny föld minden szükségessel ellátta a hadsereget. A fővezér azonban nem adta magát tunya nyugalomra, sem a természet alakította erősségre nem bízta bátorlétét. Seregei nélkülöztek mindent, mi téli táborozáshoz kívántatik, azért csak egyes csapatokat küldé ki Howe tábornagy hadseregének megtámadására és hábor-gatására; ezen kisdud vállalatok oly erővel és ügyességgel üzettek, hogy rövid idő mulva egy britanniai vagy hesz-szeni ezred sem maradhatta Jerseyben, kivévén Brunswicet és Amboyt, mert ezen helyek viz által kapcsolatban álltak Uj-Yorkkal.

Fényes siker koszoruzá tehát Washington minden terveit és vállalatait azon naptól fogva, melyben elhatározá magát visszamenni Delawareon. Midőn a hadsereg a mélység szélén állani látszott, s az egész világ oly hisz-szemben volt, hogy az amerikai szabadság végvonaglás-ban szenved; ekkor kezde Washington támadó háborut viselni, s kivitte azt egy eddigelé győztes hadsereg ellen,

mely erős vala és sokaságában bizakodék. Három heti rövid időszak alatt az ellenség Delaware mentében valamennyi állomásairól elűzetett, Philadelphia a veszélytől megszabadult, s csaknem az egész Uj-Jersey tartomány visszaszereztetett. A nem sokára kitünendő szerencsés következmények még inkább magasztalák ezen tények fényét és dicsőségét. A csüggetegség, mely az egész népet lenyomasztá, mint valamely bűvös illetésre eltűnék, harciasabb szellem lelkesíté a kedélyeket, s friss erő ömlött el a tanácsgyűléseken.

Botta Károly, amaz ékesszóló és jeles olasz író, ki ezen háborút leírta, az események lefestése után még ezeket függeszti oda: „E bámulatos tények által az amerikai fővezér nagy hirt szerze, minden nemzetek őt és földieit csodálkozva szemlélék. Mindenik magasztalá Washington bölcsességét, állhatatosságát és merészségét. — Mindnyájan a haza szabadítójának nevezék őt; mindnyájan a régiség leghíresebb hadvezérei mellé állíták, s különösen amerikai Fabius nevezettel tisztelik meg őt. Neve valamennyi embernek szájában forga, s a legjelesebb írók tollai ő vele foglalkodtak. Európa első emberei csodálák őt s örvendettek szerencséjén. Az amerikai fővezér nemcsak ügyet védelmeze, nem hiányzék az alkalom dicsőséget szereznie; szellemmel bira, mely őt magas helyzetére méltóvá tette, s az egész emberi nem hódolatát és csodálkozását mutatta be neki.“

IX. FEJEZET.

Washington szólitmánya és hadikészületei. — Foglyok kicserélése. Hadivállalatok Uj-Jerseyben. — A hadsereg átmenete Delawareon. Washington találkozása Lafayette-l. Howe a szárazra kiszáll. A brandywinei ütközet. Washington új meghatalmazása. — Csata Jermantow mellett. — A hadsereg szenvedései. Téli szállásolás Valley Forgeban. Washington elleni ármánykodások.

Ama fenemlitett hirdetés, melyet Howe tábornagy bocsáta ki, nagy befolyással lőn Jersey tartományra. Nemesak a függetlenségtől idegenkedők, hanem a szabadság baráti közül is sokan, midőn látnák az ellenfél hatalmában lenni magokat, hogy családjukat és vagyonukat biztosítsák, hűséget esküvének a királynak. De várakozásukban rútul csalatkoztak. A britt és hessz seregek előzőnlék a tartományt s zabolátlan életet élének; fosztogattak, égettek és összeromboltak mindent, s a lakosokkal gyakran kegyetlenül bántak, nem tévén semmi különbséget barát és ellenség között. E bánásmód némi tekintetben a haza barátinak használt. Mert fölgerjeszté a nép haragját, s a fájdalom érzetétől ösztönöztetve, fegyverhez tódula a katonaság, oly tüzzel és bátorsággal, milyennel eddiglen nem mutatkozott. Az önállásu haszonbórlők nagy száma pedig, kik békességre hajlottak s a fölszólitást hasznukra fordították, vonakodást mutatának az adott esküszó miatt s azt hívék, hogy ezáltal legalább is somleges állapotra köteleztetnek.

Ezen akadály elhárítására, s hogy a barátok és ellenségek között határozott vonalt huzzon, Washington is szólitmányt (proclamatio) bocsáta ki, melyben mindazoknak, kik a britanniai meghatalmazottak védszárnyai alá vonultak, parancsolá, menjenek vagy a brittek főhadiszállására vagy valamelyik vezérökhöz, hol lemondván az eddig használt védelmökről, az egyesült állodalmakhoz esküdjenek hűséget; csak azok bocsáttattak teljes szabadon, kik nyilván a királyhoz állván, a haza szabadságában részt nem akartak venni; de kötelesek voltak ez ilyenek családostul az ellenség birta tartományba hordozkodni. Harmincz nap engedtetett a parancs teljesítésére, melyek elteltése után mindazok, kik a rendelethez nem szabták magukat, mint a britanniai király követői, az amerikai álladalmak ellenségei tekintetnek.

Különös, hogy e szólitmány kihirdettetése úgy fogadtatott, mint a hatalomnak jogszerűtlen gyakorlata. Még a gyűlödelem tagjai is sokan keményen roszalák. Uj-Jersey törvényhozó hatósága nyíltan kimondá, hogy ez jogaiba avatkozás. Esztelenségnek állíták az egyesült álladalmak iránti hűségesküt, mielőtt azok meg volnának állapítva, s hogy ily esküt elfogadni egyedül az illető tartományoknak van joguk. Ebből ellenzék keletkezett; nem azon részrehajlatlan véleményből, mintha ezen rendszabály már magában czélszerűtlen volna, hanem a tartományok azon viszonyos gyanakodásából egymás ellen, hogy hatalmuk korlátozása szándékoltatik. De mivel Washington erősen meg volt győződve annak szükséges, észszerű és igazságos léte felől, mit cselekedett, semmit nem tágita rajta, s megparancsolá tiszteinek, hogy a rendelethez tartsák magukat, készek lévén mind ezen, mind más alkalommal saját népszerűségöket feláldozni, ha a közjó kívánandja.

Minekutána a seregeket téli szállásokra elrendelte, első gondja vala a hadsereget a legközelebbi táborozásra kiegészíteni; ez okból körleveleket írt a közép és keleti tartományok kormányzóihoz, melyekben igen hatályos kifejezésekkel sürgette őket, hogy minél hamarább szedje be az ujonczokat s ezredeik számát töltse be. Valóságos katonai ereje a télen által oly csekély volt, hogy észé-

lyessége bizonyos eszköz használatára intette őt, melyre már több ízben szorult; tudniillik a katonaság számát nagyobbra mondotta, nehogy az ellenség megtudván erőtlenségét, valami sebes és véletlen megtámadás által győzedelmeskedjék rajta. Ezen csalás azonban, mely oly szükséges vala a hadsereg biztosítására, káros következtetéseket szüle; mert hire terjedvén, hogy a hadsereg erősebb, mint valósággal vala, az állodalmak alább hagytak a szükséges csapatok kiállításával. Midőn az ellenség kimozdula, s a hadikészületek egészen kibontakozának, csak akkor kezdé a nép sejteni a veszedelmet, s akkor rendszerint elkéstek a seregek kiállításáról illően gondoskodni.

Nem sokára, hogy Howe Halifaxból Staten Islandbe ment által, közte és Washington között levélváltás kezdődött a foglyok kicserélése végett; s kölcsönös egyezkedésben elhatároztatott, hogy a hasonló rangu tisztek kicseréltessenek, s a közvitézek közvitézéekért, polgárok polgárokért adassanak vissza. — E szabály szerint történtek a kiváltások Lee elfogatásaig. Ezen tiszteket a britanniai fővezér szökevény gyanánt tekintette a királyi szolgálatból, jöllehet Lee nyilván lemondott tisztségéről, mielőtt az amerikai hadsereghez állott volna. E tekintetből Lee szorosabb őrizet alatt tartatott, mint a többi foglyok. Azt is hiresztelék, hogy hadi törvény elébe fog idéztetni. A gyűlödelem tudósittatván e tényről, szükségesnek ítélte mind saját méltósága fenntartására, mind a tisztek védelmére nézve, kik netalán az ellenfél hatalmába esnének, szilárd és hathatós rendszabályokhoz nyulni, egyszersmind visszatorlási határozatot hozni. Rendelés tétetett tehát, hogy Campbell ezredes, britanniai fogoly, Massachusettsben és Trentonban elfogott őt hessz zászlótiszt, oly szoros bánásmódban részesíttessenek, melyet Lee tábornagnak szenvednie kelle. Campbell tehát egy közönséges börtönbe záratott, s a hessz tiszteket, kik Virginiába küldettek, megfosztottak minden kimélettől, melyet a hadi foglyok szabály szerint követelhetnek.

Washington mindjárt gyanította, mily balkövetkezményeket vonhatna maga után ezen hirtelenkedő meggon-dolatlan visszatorlás, s komoly ellenvetéseket tőn ellene, mint a gyűlödelem elnökéhez írt ezen ügybeli levele mu-

tatja. Meg kelle vallani, hogy az amerikai foglyok, kik Washington várában az ellenség kezébe jutottak volt, s télen Uj-Yorkban tartattak, oly kegyetlen bánásmódban részesültek, mely átalános bosszankodást gerjeszte, s a britanniai főhadvezér nagy kisebbitésére szolgált. Nincs itt helye, hogy a tény okait fürkészszük, de magát a tényt tagadni nem lehet. Sokan a foglyok közül nem tűrhették a szigorú bánást, belehaltak; azokat pedig, kik jövő tavasszal kicserélésre voltak szánva, annyira kicsigázták, elerőtlenítették s katonai szolgálatra alkalmatlanokká tették, hogy Washington vonakodék hasonló számú izmos s egészséges britt és hessz foglyokat adni helyettök. Howe ezen késkedést az egyezkedés megszegésének mondotta, melyet a kölcsönös váltságra nézve egymással kötöttek; s noha nem tagadható, mit szemeivel látott, mégis vitatta, hogy a foglyok a körülményekhez képest jól tartattak, s hogy szükségét semmiben nem szenvedtek.

Ezen akadályok egy időre elhalaszták a foglyok kicserélését. De Howe becsületére legyen mondva, hogy a gyűlödelemnek parancsa a viszontorlásra nézve semmi befolyással nem bír az amerikai foglyokkal való bánásmódjára; azt is meg kell vallani, hogy kegyetlenség és embertelenségről őt vádolni nem lehet. Az Uj-Yorkban levő szerencsétlenek szenvedéseit inkább gondatlanságának, mint egyenes parancsának kell tulajdonítani; de ez ilyen elhanyagolás, ha talán némileg menthető is, semmiesetre igazolásul nem vétethetik. Ő ezen ügyben tudósítá a britanniai kormányt, különösen Lee tábornagra vonatkozólag; s a miniszterium parancsul adá, hogy hadi fogoly gyanánt tartassék; jöllehet egy előbbi rendelete szerint Angliába kellett volna őt küldeni. E határozat megváltozásának az volt oka, mert Howe érinté, hogy a szenvedések, melyeket a hessz tisztek tűrni fognak, ha Lee ki nem adatik, igen kedvetlen benyomással leendnek valamennyi hesszekre, kik az amerikai háboruban résztvesznek.

A tél elmúlt s tavaszodott, mielőtt gyanítani lehetne, mit mivelend a britanniai hadvezér. A segédhadak Európából későbbben és kevesebb számmal érkeztek, mint várta volt; s kénytelennek érezte magát rövidebb pórásra vonni

terveit, mintsem mult őszzsel a miniszterium elébe terjesztette. Hogy mégis vesztegleni ne lássék, a Sunden 2000 embert küldé fölfelé Tryon kormányzó vezérlete alatt; ezek Conneoticutban kikötván, a tartományon mentek keresztül és földulták a Danburynél összehalmozott eleséget. A tartományi katonaság és kevés számú szárazföldi csapatok bátran ellenök indultak s megtámadván őket, visszaűzik a hajókra.

Végre Howe egész erejét kifejtette Brunswienél; itt hidat kezde építeni, mely úgy vala összeillesztve, hogy kompokra lehessen állítani; melyről azt gondolák, hogy szárazon Delawareig viteti s ott hadserege átszállítására használandja. Azalatt Washington Morristownál gyűjtötte össze minden hadait, melyek Virginia és a közép állodalmak részéről szedettek s parancsolá, hogy a keletvidékiek Peekskillben Hudson mellett álljanak fel. A fegyverek hiányán esetileg két hajó segite, melyeken Franciaországból 2400 puska hozatott.

Május vége felé Washington a főhadsereget egy erős ponton huzta együvé Midlebrooknál, kilencz mérföldnyire Brunswictól, s készüle a netalán előnyomulandó ellenfelet gátolni, hogy Delawaron át ne kelhessen. Junius 13-án indula ki Brunswicból a britanniai hadsereg Howe személyes vezérlete alatt, és néhány mérföldnyire elterjedt a mezőségen; jobb oldalról Brunswic, balról Millestone földözé, s homlokról Rariton védte. Ezen állásban maradának hat napig. Céljok vala általános ütközetet idézni elő. Washington előrelátólag óvta magát a törbeeséstől; mert gyakorlatlan katonáinak ereje amazokéhoz igen aránytalan vala; de erősen föltevé a helyet, melyen állá, mindenesetre védelmezni. Howe nem akarta a megtámadást elkezdni, visszatére tehát minden hadastul Brunswicbe s e helyet is elhagyá rövid idő mulva Amboyba menendő. Utóhadát Green vezérlete alatt három ezred megrohaná s nevezetes kárt ejtettek benne, midőn Piscatawayig kergették. Ekkor Washington főhadseregével Quibbletownig sarkalá az ellenfélt. Látván Howe, hogy az amerikai hadsereget előbbi erős állásától elvonta, egész táborával sebes léptetve a tartomány belsejébe sieté, körülbelül hét nyolcz mérföldnyire

Westfieldtől, s szembetűnő dolog volt, hogy ezáltal az amerikaiakat baloldalra szándékozott csalogatni, maga részére a hegyhátat elfoglalandó. Washington, hogy e tervet kijátszsza, előbbi helyére visszavonula; s ezen hadjáráások eseményei nem voltak egyebek holmi apró esetepaténál, mindkét részről csekély veszteséggel. Midőn Howe látá, hogy ütközeti tervei el nem sülték, általmenne Staten Islandbe, hol a Brunswicnél készült hajóhidat használta átszállításul.

Következő nap először vette hírül Washington, hogy Burgoyne rettentő hadsereggel nyomul Tibonderoga ellen. Már ezelőtt kémek és szőkevények rebesgeték, hogy hadi és terhhordó hajókból álló hatalmas hajóhad épült Uj-Yorkban, miből valami vízi háboru keletkeztét leheté hihetőleg gyanítani. Eleinte kiki azt hitte, hogy e készület Philadelphia ellen fordittatik; de az északról jövő hírek átlátszhatatlan fátyollal boriták az ellenfél minden terveit. Most már valószínűbb kezd lenni, hogy Howe és Burgoyne összehangzó vállalatra beszéltek össze, s hogy az első sebesen fog felvonulni Hudsonon, magát az utóbbival összekapcsolandó. A hajóhad kiállításának, a közhiedelem szerint, kettős czélja leheté, talán hogy az amerikaiakat elámítsa, mintha valami távol tengeri vállalkozásra volna irányozva, egyszersmind valósággal Hudsonon fölfelé szállítson seregeket. Azt is gyanították, hogy uj Anglia ellen tétetik az intézkedés, hogy Burgoyne kedveért az amerikai erő egy része más pont felé vonassék el; s valósággal ez vala Howe első terve, melyet az Európából érkezett csapatok elégtelensége miatt abbanhagyni kénytelenítettett.

A dolgok helyzete nagy zavarba hozá Washingtont. Mig egy felől minden pontra figyelmes szemeket kelle forditnia, más felől még szükségesebb volt rá nézve mindig csatára készen állani, akárhol ütne ki a harez. A brittek főczélja a háboru kezdetétől fogva vala Hudson vizét hatalmuk alá fogni, s általa Canadával összekapcsolni magokat, eképen egyszersmind a keleti tartományok a déliektől el lettek volna választva; e czél elérése oly fontos mi vala, hogy Washington nem kételkedhetett rajta, miképen Burgoyne táborjárása is kitűnőleg ide

irányoztatik; azonban annyi tanu bizonyitá Howe készületét Philadelphia ellen is, hogy nem tudhatá, hová fordítsa figyelmét. De jelenleg Hudsonnál fenyegetődzött a veszély, e végre két ezereket küldé előcsapatúl Peekskillbe, s ő maga is egész hadi erejével készüle oda vonulni.

Hanem ezen föltételt csak halkkal és vigyázva leheté végrehajtani; mert ha erejét Jersey középpontjáról hirtelen összehuzza, Howe déli Amboyban szárazra szállithatná csapatait, s Philadelphiára indulhatna, mielőtt az amerikaiak uton érhetnék. Mihelyest azonban bizonyos hire érkezett, hogy az ellenfél valóban hajóra szálla, Washington lassan léptetve ballaga a hegyhát felé, Morristown és Ramap helyeken által Cloweig nyomula, és Stirlinget egy osztálylyal Peekskillbe küldé. Az ellenfél hajóhada az alatt a tengerre mene. Mihelyest Washington erről meggyőződött, tüstént visszafordula azon uton, melyen jött. A két osztályt, melyeket Sullivan és Stirling alatt Peekskillbe küldött volt, visszahívá, s az egész hadsereg különféle utakon Delaware felé sieté. Itt vala szándéka maradni, mig ujabb tudósításokat halland a britt hajóhadról; mert még mindig lehetségesnek látszott, hogy Uj-Yorkba tért vissza, s a Hudsonon felvitorlázott.

De nem sokára tudósíttatott, hogy a hajóhad a Delaware fokához fordula, s rendeltetéséről már nem leheté sokáig kételkedni. Az amerikai hadsereg Germantownba mene, hol készen álla Philadelphia védelmére, s maga a fővezér Chesterbe sieté. Itt hallá meg, hogy a hajóhad ismét elhagyta a fokot és kelet felé váltott. Most ismét megzavartattak számításai; mert az irányról gyanítva, melyet a hajóhad vőn, azt kelle következtetni, hogy Howe vagy egyenesen visszamegy Uj-Yorkba, vagy uj Anglia valamelyik partján köt ki szárazra, Burgoyne hadával egyesülendő. Mig ez iránt bizonyos tudomást nem szerzett, semmibe sem kaphata. A tábor Germantown mellett tartózkodék, minden perczben elmenetelre kész; csak Sullivan osztálya, s némely más ezerek küldettek uj Jerseybe állomásokat foglalni.

Az alatt Washington két vagy három nap Philadelphiában vala, s több összejövetelt tartá a meghatalmazott képviselőkkel és a gyűlödelem némely tagjaival.

Itt látta Lafayettet is legelőször. Ama tüzes lelkesedés, melylyel ezen ifju nemes az amerikai ügy iránt viseltetett, ama regényes kalandja, mely vele honát elhagyatá, hogy a világtengeren túl vitorlázzon, valamint esetei megérkeztek, mind ezek tudvák elegendőkép. A szerep, melyet a háboru folytában játszott, Franciaország hatalmas segedelme, melyet az ő befolyásának köszönhetni, belső és állandó barátsága Washingtonhoz, azon buzgóság, melyet második hazája jóléteért mind halálig ernyedetlenül kitüntete és azon szeretet, melylyel az amerikaiak folyvást ragaszkodtak hozzá; mindezek egyesülve, azon napot, melyen amerikai szolgálatba lépett, a forradalom egyik legnevezetesebb napjává avatják.

Több napig mi sem hallatszott a hajóhadról, mig végre ismét a tengerparttól nem messze, délfelé 15 mérföldnyire Delaware fokától, előtűnt. E szerint világos lőn, hogy valósággal délnek akará utját venni; és mivel ujra tiz nap mulék el tudósítás nélkül, erősen hitték, hogy Charlestonba vitorlázott. Washington és tisztei ezt egész bizonyosnak tartották, miért elhatározzák a haditanácsban, hogy Hudson felé járjanak tábort, vagy Burgoyne ellen menendők, vagy Uj-Yorkot megtámadandók. A gyűlödelem jóvá hagyta e határozatot; de ugyanaz nap, midőn a hadseregnek meg kell vala indulnia, gyors hírnök érkezett azon tudósítással, hogy a hajóhad Chesapeakei öblön vitorláz fölfelé, s már 200 mérfölddel van a toroklaton innen. Most már nem volt kétség benne, s kiki átlátta, hogy Howe tervei Philadelphia ellen irányozvák, jöllehet Washington észrevétele szerint igen különös utat választ. A kiküldött csapatek visszahivattak uj Jerseyből, melyeket Sullivan nem jól sikerült vállalatra használt volt Staten Islandben, s az egész tábor Washington felé vette utját.

A czirkáló csapatok legott jelenték, hogy az ellenfél Elk alatt kikötött. Az amerikai erő Red Clay Creeknél állittatott fel, Wilmingtonon alul néhány mérföldnyire, mig az őrszemek Christiana Bridgeig előnyomulának. Folyvást csak apró csatepaték keletkeztek a két fő tábor portázó csapatjai között, melyekben az amerikaiak vitézül forgolódtak, nehányszor győztek, s mintegy hat-

vanat elfogtak. Midőn Howe egész seregestül, ágyustól és málhástól a szárazra kelt, induló irányából az tűnt ki, hogy szándéka az amerikaiak jobbik szárnyát bekeríteni; Washington tehát elhagyván előbbi állását, átkele Randywinén, s a Chads Ford melletti hegyháton üte tábor. Jobbik szárnya úgy volt intézve, hogy az átjárást szemmel tarthatá, s ezt Sullivan kormányozá; a pennsylvaniai katonaság Armstrong alatt a balszárnyon áll, két mérfölddel alább.

Ugyanezen idő alatt a brittek Kennet Squareig nyomultak, hét mérföldnyire Chads Fordtól. Szeptember 11-kén napkeltekor Howe két osztályban meginditá hadseregét; az egyik osztály Knyphausen főnökkel egyenest Chads Fordba mene; a másik osztály, melyet Cornwallis vezetett, a lancasteri uton nyomula előre, mely Brandywine folyó mentében több mérföldnyire elnyulik. Ezen osztálylyal volt maga Howe is. Mihelyest Knyphausen előre nyomult, hadi teste Chads Fordhoz közelite, azonnal Maxwell general könnyű serege által megtámadtatott, s tüzes csata keletkezett; de az ellenség tömege közeledék, s Maxwell kénytelenítettett hátrálni. Ekkor Knyphausen erős ágyuzáshoz fogott, mely a folyó tulsó partjáról viszonoztatott, de komoly szándéka a vizen átkelni nem vala. Több pontokon csatára került a dolog, s mind két részről folyt a lövöldözés, de kevés hatással. A hessz tábornagy egészen maga felé akará fordítani az amerikaiak figyelmét, hogy Cornwallisnak érkezése legyen jobb szárnyukat és utóhadukat elérni.

E tervet hamar átlátta Washington, s feszült várakozással leste a portázó örök tudósítását, kiket az utakra küldött volt, hogy a folyó átjárásait foglalják el, egész azon pontig, hol Brandywine ketté szakad, hat vagy hét mérföldnyire Chads Fordtól. Végre, tizenegy és tizenkét óra között, hírnök jött Sullivan által küldve, ki hirül hozá, hogy az ellenfélnek egy erős szakasza indulóban van a felsőbb átjárások felé. Sullivan Washingtontól parancsot kapott, menjen át a folyón, ama hadszakasznak szemközt, míg azalatt ő is átmenend és Knyphausent arcul megtámadja. Mielőtt a parancs teljesülhetett volna, ellenkező hírek szárnyaltak, s a bi-

zonytalanság miatt várakozni kelle. De két óra után valamivel a kétség eloszlott. Cornwallis 17 mérföldnyi kerülő után Brandywine két ágán általkele és Sullivan jobbik szárnyától távol a birminghami hegyhátára ére. Sullivan három osztálylyal előre nyomula és csatarendbe kezdé szedni seregeit; de mielőtt elkészült volna, Cornwallis megkezdte a csatát oly hevességgel, hogy az amerikai sorokat rövid ellenállásuk után keresztül töré; mire valamennyi csapatok megzavarodtak, s hirtelen hátrálni kényszerítették. Némelyek ismét összegyültek, s más állást foglaltak, melyet egy ideig bátran harczolva védelmeztek, míg a sokkal nagyobb ellenerő innen is elűzte őket.

Az ezen oldalon megkezdett lövöldözés jeladás vala Knyphausennek, hogy a folyón átkeljen, s az amerikaiak sánczait Chads Fordnál megrohanja. Wayne tábornagy védelmezé ez állomást szokott vitézséggel; de egyetlen osztálylyal nem vala képes a fél britt hadseregnek ellenszegülni. Green ugyan egy osztálylyal ott álla Chads Ford, és azon pont között, hol a csata Sullivan csapatával megkezdődött és küldhetett volna mind a két részre segédc csapatokat; de ő Sullivant fődözte hátrálásában, egy szorost foglalván el, hogy az utána nyomuló ellenséget akadályozza; itt is egész éjjelig tartott a tüzes harcz. Ekkor a lövöldözés megszűnt. A brittek a csatamezőn maradának meg, az amerikaiak pedig nagy rendetlenül különféle utakon Chesterbe vonultak vissza, hol még azon éjszaka mindnyájan összegyültek.

A seregek számát, melyek ezen nap összeütköztek, pontosan kitudakolni mindeddig nem lehet. Marchall főbíró a britt sereget, midőn partra szálla 18,000 ép, s jól fegyverkezett emberre becsülte. Gyanítása szerint az amerikai had, a tartományi katonasággal együtt 15,000 emberre ment; de a betegeket és holmi balesetek által elmaradtakat kivevén, az ütközet napján az egész hadsereg nem tett 11,000 embernél többet. — Howe szerint az ő vesztesége 90 holtból, 488 megsebesültből álla; az amerikaiak közül pedig elestek 300-an; sebet kapott 600 és elfogatott 400 ember. Ez csak úgy gyanítólag volt becsülve, mert Washington semmi tudósítást nem

ada a gyűlödelemnek vesztesége felől; minthogy ezt, sebesen és elszoródva hátráló seregénél, lehetetlen volt megtudnia. Lafayette, midőn lováról leszállana, hogy a csapatokat összegyűjtse, lábán sebet kapott, s két hónapig nem szolgálhatott.

Ha tanácsos volt-e oly csekély erővel, s oly bal körülmények között csatát merényleni, e kérdést a történetírók közül már sokan tették. Ha ez eset csupán katonai szempontból vizsgáltatik, talán akad igazságos ok rosszalására; de itt máskép szükség itélni. Washington ismerte a nép és gyűlödelem követeléseit, s meg volt győződve, hogy maga a csatavesztés sem fog oly kedvetlenül hatni a közvéleményre, mintha az ellenfélnek megengedettik ellenállás nélkül Philadelphiába menni. Ő kétség kívül jobb sikert reméle, mi teljesült volna is, ha a harc kezdetekor ellenkező hírek meg nem csalják, melyek ellen semmi előrelátás nem oltalmazhatá őt. Jóllehet némely ezredei nem állták ki a sarat, de mások megint kitűnő vitézséggel harcoltanak, s mind ő bele, mind magokba bizodalmat csepegtettek, melyet csak ilyféle kísérlet szülhetett.

Az ütközet utáni napon Washington Philadelphiába húzódott, s táborát Germantown mellett ütötte fel. A gyűlödelem e baleset által le nem veretett, hanem új készüléteket tőn, s elhatározá a hadsereget nagyítani s védelmére minden eszközt használni. Azon csapatok közül, melyek Putnam alatt állottak, 1500 ember a Hudsonon felküldetett, s a tartományi katonaság Pennsylvaniában és a határos állodalmakban felszólíttatott, csatolja magát minél hamarább a főhadsereghez. A gyűlödelem látván előre, hogy Philadelphiában nem maradhat, újra rendkívüli teljes hatalommal ruházta fel Washington-t. Fel lőn hatalmazva, hogy a tiszteket, kik rosszul viselték magokat, elbocsáthassa, s a megürült helyeket betölthesse; eleséget, s a mi a hadsereg kényelmére és tartására kívántatik, a főhadiszállástól 17 mérföldnyire fekvő környéken beszerezhessen kész pénzen vagy kötelezvényeken; és mindent, mi az ellenség kezébe kerülhetne, a tulajdonosok javára biztos helyre vitethessen.

Minekutána Washington néhány napot pihenésre adott seregeinek, visszament Schuylkillon keresztül s a britt tábornak balszárnya felé huzódott, eltökélett szándéka lévén harczot támasztani. E merész lépés tanúságul szolgálta, hogy az utolsó baleset meg nem változtatta határozatát, sem seregeinek bátorságát el nem lankasztotta. A két sereg Philadelphiától huszonhárom mérföldnyire találkozott is s harcz keletkezett a két előhad között; de az erős eső mindkét részről akadályozá a csata folytatását. Washington Yellow Springsbe vette utját, de a brittek nem követték őt, s végre Parkers Fordnál átkelt Schuylkillen. Ezen táborjárás történetét ő maga így írta le:

„Az ellenfél különféle mozgalmából, melyek egy ily ismeretlen földön zavarba ejtettek, a mult éjjel azt kezdém gyanítani, hogy ő Fatlandnél és még más közel lévő gázlókon szándékozik Schuylkill vizén átkelni. Ők valóssággal Philadelphia felé léptetnek, s úgy gondolom, hogy előhadok a legközelebbi éjjel nem messze lesz ezen várostól. Ők annyira megelőztek bennünket, mielőtt bizonyos hirt hallottam volna a vizen átmenetelőkről, hogy haszontalan fáradságnak tartottam üldözni őket katonáimmal, kik az utolsó harcztól fogva szüntelen járás által elerőtlenültek.

Midőn utólszor Schuylkillon átmenék, azt azon erős szándékkal tetém, hogy az ellenséggel ahol találkozunk, megütközzem; azért a lancasteri úton egész Warren Taverneig nyomultam, s itt mind a két hadsereg készülöben vala általános ütközetre; hanem a sebes záporosó, mely egész nap és éjszaka tartá, szándékomban megakadályozott. Megszünvén a zápor, nagy aggodalmunkra vettük észre, hogy minden eleségünk, mely nagy bőségben osztatott ki a legénység között, végképen elromola; s ezen helyzetben nem volt egyéb mit tennünk, mint valami erős álláspontra vergődnünk, hol addig maradhassunk, míg a fegyvereket ismét rendbeszedjük s új eleséget hozatunk. Mielőtt ennek végére jártunk volna, az ellenség elhagyta előbbi álláspontját s utat váltott Schwedes Ford felé. Én legott átkeltem Schuylkillon s arczul fordultam a britteknek, remélvén hogy vagy me-

net közt vagy nemsokára a folyó átgázolása után találkozom velök. Tegnapelőtt ismét mozgának s sietve léptettek előre az uton Reading felé. Ebből gyanítani kezdém, hogy két különböző tervök lehet, vagy hadseregünk jobbik szárnyát bekanyarítani, vagy egy kiszakasztott csapatot Reading felé küldeni, hol nekünk nevezetes hadi raktárunk van. E terveket keresztülvágandó, hadseregemet a folyó innenső részén vezettem; mert az ellenséggel lépést akarék tartani; de ma reggel tudósíttattam, hogy alább a gázlókon általkeltek. Miért nem követtem légyen őket tüstént, annak levelem első részében okát adtam; de legvilágosabb oka, miért nem tehetünk nagyobb indulókat, a lábbeliek hiánya. Carrol, Chase és Penn urak, kik néhány napig táborunkban mulattak, tudósíthatják a gyűlödelmet, mily nyomoru állapotban szenvednek a seregek ezen öltözetnemű szüksége miatt. Legalább 1000 ember meztlen lábbal jár s így kelle utazniok is.“

A gyűlödelem elsőben Lancasterbe, azután Yorktownba ment által, hol nyolcz hónapig marada, míg Philadelphiát ismét elhagyá az ellenség. Mihelyest a brittek a városba telepedtek, Howe azonnal hajóhadastul Delawarera ment azon szándékkal, hogy a folyón levő erősegeket elfoglalja s egész Philadelphiáig nyomuljon. Vállalatának előmozdítására nevezetes számu kiküldött csapat állíttatott fel Uj-Jerseyben a folyó balpartján. A hadsereg nagyobb része Germantown mellett táborozza, a többi a városban szállásolván.

Ezen elszakaszolás, melyet Howe tőn, oda volt irányozva, hogy Washingtont véletlen megrohanja. A britt tábor Germantown falun keresztül egész a nagy utig terjede ki. Innen tizennégy mérföldnyire állott Skippack Creek mellett az amerikai hadsereg. Washington október 3-án esti két órakor indítá meg táborát csatarendben, s reggelre elérvén az ellenséget, elkezdődött az ütközet. Eleinte a középponton keletkezett legtüzesb csata, utóbb az amerikaiak balszárnyán, s a szerencse ezekhez látszott hajolni; de végre ezeknek hátrálniok kellett s a csatamezőt az ellenfélnek engedniök. Washington így beszéli el e harcztot testvéréhez írt egyik

levelében: „Miután az ellenség Schuylkillon általkelt, használók az első alkalmat megrohanására. Ezt véletlen rajtaütéssel, mintegy 14 mérföldnyi éjjeli táborjárás után akarók megtenni, mi valóban sikerülvén is, mert örsze-meikhez eljutottunk, mielőtt közeledésünket észrevették volna; s ha nincs oly sűrű köd, mely miatt néha harmincz lépésnyire sem lehet embert embertől megkülönböztetni, úgy hiszem elhatározó csatát vívtunk, s a nap dicsősége miénk lett volna. De a gondviselés máskép rendelte; mert miután az ellenfél mintegy két mérföldnyire visszatoltuk s már oly zavarba ejtettük, hogy több pontokon szaladni kezdenek, s midőn teljes győzelemhez készültünk, ekkor ijedés és rémülés lepte meg hadseregünket s összezavarodva futásnak eredt. Ezt miképen magyarázzam nem tudom, hacsak, mint mondám, a köd nem okozá, mely miatt a katonák saját bajtársaikat ellenségnek nézték. Még egy körülmény igen nagyította zavarodásunkat, a jobb szárnyon tudniillik, hol a csata kezdődött, hiány vala a löszerekben, s a negyven perczig tartó ütközetben minden löport elfogyasztottak a katonák, mit magokkal hoztak volt. A csata után husz mérföldnyi távolságra visszahúzódtunk az ellenségtől; itt összeszedtük elszéledezett hadainkat, elbántunk a sebesekkel s beszereztük a szükségeseket, hogy készek legyünk vagy megtámadásra vagy legalább védelemre. Jelenleg ismét az ellenfélnek szemközt megyünk, mely 12 mérföldnyi távolságban áll tőlünk.“

„Veszteségünk ez utolsó ütközetben a halottakat, sebeseket és nem találtakat összevéve, 1000 emberre megy, én meg vagyok győződve, hogy sokan eiszökésre használták ezen alkalmat. Nash general megsebesített s két vagy három napra meghalt. Sokan legjobb tiszteink közül sebet kaptak vagy helyben maradtak. Szóval, ez vérengző nap vala, adná isten, hogy reánk nézve szerencsésnek mondhatnám.“

Mindazáltal e csapásnak jó következményei is voltak. Éleszté a nép reményeit, mert tanusítá, hogy az ellenség folytonos előnyomulásának daczára a katonáknak sem elszántsága, sem bátorsága nem lankada, sem a fővezér iránti bizodalmuk nem kisebbüle. A hadseregek

épen oly tűzzel vágytak az ellenféllel csatamezőre szállani, mint a háboru kezdetén. Nem kevésbé nevezetesek valának az utolsó események, ha politikai szempontból vizsgáljuk. Midőn az amerikai meghatalmazottak Párisban Vergennes gróffal először összejöttek, hogy Franciaországgal kötendő egyezkedésre nézve értekezzenek, ez örvendezését jelenté azon szép kilátások fölött, melyeket ők hazájoknak nyitottak, s az amerikai seregek vitézsége fölött, hozzátévén, hogy semmin sem csodálkozik annyira, minthogy Washington Howet megtámadta s csatára kényszerítette; mert ilyes vállalkozás olyan sereggel, mely csak egy év előtt állíttatott fel, a legfényesebb sikerrel kecségtet. Az bizonyos dolog gyanánt vala mindig elismerve, hogy Burgoyne csatavesztése volt a fordulópont, mely a francia kormányt reá birta, hogy az egyesült álladalmakkal Anglia ellen szövetkezzenek.

Miután a brittek a Delaware vizére szállottak hajóhadokkal, mindent elkövettek, hogy a folyót a rajta levő akadályoktól megszabadítsák s az amerikaiakat elűzzék erősségeikből. Több mint hat hétig erősen védették magokat különböző pontokon az amerikaiak, míg sokkal nagyobb erő, vizen és szárazon nem kényszeríté őket elhagyni a helyet, miáltal az ellenség hajói szabad utat nyertek Philadelphiába.

A germantowni csata után előbbi állását foglalta el Washington, s a Whitemarsh melletti erős ponton ütött táborn, 14 mérföldnyire Philadelphiától. Green tábornagy Uj-Jerseybe küldetett egy csapattal, ellentállni Cornwallisnak, ki erős haditesttel ment át a vizen. Lafayette marquis önkénytesül szolgálta Green alatt s a Gloucester Point melletti harezban kitünteté magát, jól-lehet sebeiből még nem gyógyula ki egészen. Semmi nevezetes nem történt. A brittek ismét átkeltek a folyón Philadelphia felé, s Green a főszereghhez csatlódott, melyet egyszersmind északról érkezett új csapatok szaporítottak.

Howe táborá is erősödött Uj-Yorkból jövő néhány ezreddel, s gondolá, most volna kedvező alkalma egy második ütközetben próbálni szerencsáját, ha az amerikaiakat jó móddal megtámadhatná. Deczember 4-én

este tehát kiindula 12,000 emberrel a városból s másnap reggel Chesmut halmán telepedett meg, körülbelül három mérföldnyire az amerikai tábor jobb oldalától. Washington könnyű csapatokat küldte csatepatézni, el lévén tökéelve, hogy a közütközetet elfoglalt állomásán várja be. Ily módon Howe nem merészle csatába kezdeni. Három napig jártatta seregeit az amerikai tábor szárnyainál és szemközt, alkalmat keresvén ütközésre, de mivel az ellenfél mozdulatlan marada, ismét sebesen visszasiete Philadelphiába.

Mivel már tél vala s a terhes táborjárás elerőtlenítette a seregeket, a téli szálláshoz kelle készülleteket tenni. Sokan a katonák közül ruha és lábbeli szükében szenvedtek; eleség és lóabrak szinte nehezen valának kaphatók. A lakosok idegenkedést mutatának, kivált mióta Philadelphiát bevették a brittek, sokan vonakodtak az amerikai vásárlóknak eladni valamit; némelyek ugyan az ellenségtől féltökben, de mások a király iránti vonzalom miatt; sőt a párthivek sem akarának többé a gyűlödelem utalványaira örömet adózni. Washington szokott szelidséggel és előrelátással óvakodott gyakorolni hatalmát, mely adatott neki, hogy az eleséget erővel is behajthassa. A valódi eszélyesség is tiltá az ily bánásmódot, míg csak kikerülhető vala; mert máskép a jó barátok is elidegenültek, az idegenkedők pedig okot kaptak volna újabb gyűlölségre.

„Megvallom, — így ír Washington a gyűlödelem elnökéhez — a katonai hatalom erőszakos végrehajtása nagy zavarba ejt engem. Lehet, hogy rosszul alkalmazott emberszeretetem miatt, s mert irtózom másokat bántani, nem gyakorlottam hatalmammat; de ez nem vala egyetlen oka szelidségemnek. Igen jól vettem észre, mily gyanus szemmel nézik a katonai erőt, s miként azt legjobbjaink és legértelmesbejeink mint szükséges rosszat rettegék. Ezen észrevétel óvatossá tőn, s e miatt iparkodám minden erőszakos cselekvést kikerülni, mely ezen eldítéletet megerősítette volna. Azonban meggyőződhetik a gyűlödelem, hogy nem kimélem fáradságomat mind annak beszerzésében, mi a katonaságnak szükséges, az ellenségtől pedig, mennyire lehet, elhuzom az eleséget.

Jelentenem kell egyuttal, hogy a hadsereg ellátása igen megnehezedett, midőn a legsürgetőbb pillanatban az éléstárnokra nézve változás történt. Igen fogok örülni rajta, ha az egyes tartományok polgári hatóságai akár a gyűlödelem felszólítására, akár önszántokból, vagy a katonák szűkölködésén megindulva, e célra hathatós rendszabályhoz nyulnak. Általán a nép a régi szokásokhoz ragaszkodik. Eleitől fogva hirdettetett nekik, hogy a polgári hatóságok rendeleteit készséggel kell fogadni, s célszerűségeket nem szabad kutatni. A katonai hatalom parancsait, akármely forrásból eredjenek is, mindig félve és gyanakodva szokták elfogadni.“ Egy másik helyen így ír: „Sohasem jó eleséget vagy ruházatot erőszakos módon kicsikarni. A posztó lefoglalása, melyre néhány nap előtt a legsürgetőbb szükség kényszerített bennünket, igen nagy zajt és roszalást gerjeszte még legszivezebb barátainkban is. E rendszabályok pillanatra ugyan kirántnak bennünket a szorultságból, de ha ismételjük, legkárosabb következtetéseket szülnék. Idegenkedést, gyanút és félelmet támasztanak a népben, s még a régi szolgálatbeli és kemény fenytékhez szokott katonákat is féktelenségre, rablás-fosztogatásra ingerlik; e hajlamot később nehéz elnyomni, mi gyakran nemcsak a lakosokra, de némely esetekben a hadseregére nézve is ártalmas volna. Fölötte fájlalom, hogy minap ily erőszakos eszközhöz kelle nyulnom, s legnagyobb szerencsétlenségnek tartanám, ha a szükség olyasmit tennem ismét kényszerítene.“

Igy gondolkozott Washington, nemcsak bölcsesség s szelidségből, hanem eszélyességből is. Ezt a háború folyta alatt hiven megtartotta, ha egyéb eszközt haszontalanul próbála, csak akkor fordula erőszakhoz, hogy hadseregének a szükségeseket beszerezze. Ő a tulajdonos jogait legnagyobb tiszteletben tartotta, egyarányos lelki-meretességgel, akár ellenséges érzelmű volt is az, vagy jóakaró barát. Valamig amaz elhatározott ellenkedést nem mutatott s csendesén honában marada, úgy nézte őt, mint olyat, ki gondolkozásáról és tetteiről a polgári hatóságnak számolni tartozik s a katonai hatalom körébe nem tartozik.

A tisztek igen különbözőleg vélekedtek az iránt, mi módon lehetne télen át a katonaságról gondoskodni. Némelyek Wilmingtonba akarák beszállásozni, mások alkalmasabb helynek tarták e célra Tredyfin völgyét; néhányan pedig úgy vélekedtek, jobb volna őket elkülönzött állomásokra Lancastertől Readingig vonalformában letelepíteni.

Minthogy a tisztek nem egyezhettek meg nézeteikben, a főparancsnok kénytelen volt végre ezen ügyet saját tetszése szerint s tulajdon felelősségére eldönteni. Határozá tehát, hogy Valley Forge mellett, mintegy 20 mérföldnyire Philadelphiától, megerősített táborban telejenek. A hely erdőséggel volt benőve, s egyik oldalról Schuykill vize köríté, másik felől halmok övedzék. A fővezér maga megszemlélte a tért, s minden ezrednek kijelölte helyét. A hadsereg megindula s december 18-án parancsot vőnek kalibák készítésére. A katonák fát vágta ki s gerendákból építettették a kalibákat, melyek hossza 16, széle 14 láb vala. Egyben mindig 12 közlegény feküdt; a tisztek rangjuk szerint kisebb számmal laktanak együtt. Felsőbb rangu tisztnek magának volt egy kalibája. Ezek, hol a hely természete engedé, párvonalokban állottak egymás mellett, s midőn az egész tábor elkészüle, városhoz hasonlított, utczái és kapui lévén. Ugyanazon tartománybeli katonák mindig egy utczában vagy városnegyedben laktak. A mezőség felől sánczokkal volt kerítve a tábor; a folyón pedig hidat vertek, hogy ezen oldalról is közösülésben legyenek a vidékkel. Itt marada a hadsereg jövő év junius haváig. Egy hadszakaszolat Wilmingtonnál álla, hogy Delaware tartományát az ellenfél portyázó csapatai ellen védelmezze.

Nemcsak az amerikai hadsereg vezérlete és azon felelősség miatt, melyre köteleztetett, hanem egyéb fontos okokból is Washington helyzete fölötte nyugtalanító vala. Nyilvános ellenségei, valamint titkos irigyei, kik a barátság álarcza alatt rejtőztek, mindent elkövettek cselekvőségének akadályozására s jó nevének becstelenítésére.

Londonban egy röpirat jelent meg, mely több le-

velet foglala magában, mint mondatott, Washingtontól az 1776-ik év nyarán írottakat saját neve aláírásával. Ezen irat bevezetésében mondatik, hogy midőn Lee vára elfoglaltatott, Washington egyik szolgája betegsége miatt ott kénytelenüle maradni; ennél egy kis ruhaizákot találtak volna, mely a fővezéré vala, s melyben más csekély becsü apróságok mellett több levélvázolatok találtak, melyeket Washington a nejéhez, Lund Washingtonhoz és Custishoz irt volt; ezen leveleket egy tiszt, kinek kezeibe kerültek, Angliába küldte volna. E történeteskét csak azért gondolák ki, hogy a közönséget a levelek valódiságáról elhitessék; mert igazán az egész háboru folytában sem valamelyik szolgája, sem málhájának valamelyik része soha az ellenség kezébe nem került. E levelek tartalma teszi tulajdonkép a fondorkodásnak kaján oldalát. Washington ezekben oly gondolkozást nyilvánít, mely tetteivel egyenest ellenkezik, roszalja a tévedésbe hozott gyűlödelem hirtelenkedését, midőn ez függetlenséget hirdet, s Nagy-Britanniának ellenszegülve, az országot nagy veszélybe dönti. A levelek Uj-Yorkban utánnyomattak s az ellenvéleményűek különféle alakban mindenfelé elterjesztették. E lelemény csekélyebb volt, hogysem alávaló czélzatát ne lehetett volna kitalálni. Ha talán Angliában hívőkre talált volna is, de Washington polgártársai, kik nemes jellemét ismerék, nem engedték eltántorittatni magokat.

Ezen hamis levelek szerzője soha ki nem tudódott; igen ügyesen voltak szerkesztve, s oly valakitől, kinek a Washington-család viszonyait jól kellett ismernie. Hihetőleg voltak köztök Washingtonnak saját kezével irt s valamikép elfogott levelei is. Ő ezen egész dolgot tudomásul venni sem tartotta méltónak; sokkal utóbb, épen midőn az elnöki székről akara lemondani, ismét egy új kiadása jelent meg ezen fondorlatnak, mely által valaki a közönséget ámitani s egy gonosz pártszellem kedvének akara hizelegni, még sokkal gyalázatosabb czélból, mint e levelek első koholójáé vala; csak ekkor nyilatkozott Washington az álladalmi titoknokhoz irt egyik levelében, hogy ezen irományok hamisak és nem valódiak.

Mig ily módon a haza ellenségei a rágalom és csa-

lás magvait hintegeték, az alatt egy ellenpártnak barátai titkon oda törekedtek, hogy a fővezér nevét a seregek és gyűlödelem előtt bemocskolják, s eláztassák. Ezen összeesküvés rendszeren azok neveiről, kik benne főszerepet játszottak volt, Conway-ármánynak neveztetik. Még két más főnökei Gates és Mifflin tábornagyok valának. Nem tudni mi okból gyűlölte és akarta megbuktatni e két tisztt a fővezért. Midőn a háboru kiütésekor hivatalt vállaltak, barátaiul mutatkoztak, s azok is valának igazán. Gates főleg az ő ajánlatára kapott alkalmazást; mert mivel ez született angol volt, a gyűlödelem némely tagjai nem bíztak hozzá, azt vélvén, hogy Amerika boldogsága csak a benszülöttek kezében áll biztosan, mert a népre hatást gyakorolni, s az ország szabadsága mellett őszinte szeretettel küzdeni csak ezek képesek. Ezen nehézségek mindazáltal Lee és Gates kedvéért elmellőztettek és főleg Washington közbejárására, ki bizott Amerikához való vonzalmukban, s hadi ismereteiktől és tapasztalásaiktól sokat remélett.

Az elégtelenség első jele, úgy mondják Cambridgeben mutatkozott. Gates tábornoksegéd vala a hadsereg-nél, dandárnoki ranggal. Mifflin segédtisztül szolgálta Washington mellett, s ennek kíváratára a gyűlödelem őt a hadsereg fő szállásmesterévé tette ezredesi ranggal. Az első szárazföldi sereg elrendezése után Gates dandárfőnökségért, Mifflin ezredességért folyamodott. Washington visszautasítá kérelmeiket, mert először, hivatalbeli kötelességeik úgy is egész figyelmöket elfoglalják, s másodszor, mert ilyes kedvezések a többi tisztek igazságos igényeinek útját állanak. E visszautasítás, mint mondják, annyira megbántotta e két embert, hogy azt a fővezérnek soha meg nem bocsáthatták. Annyi bizonyos, hogy miután a hadsereg Cambridgeből kiindult, Gates kérte a gyűlödelmet, adna neki oly alkalmazást, melyben ne legyen kénytelen Washington közvetlen parancsa alatt állani, Gates levelezésében, melyet hivatalos viszonyainál fogva Washingtonnal üzött, csak nyoma sem látszék a szivességnek és bizalomnak; gyakran valami rejtélyes van közleményeiben, nyíltszivűség nélkül, néha udvariatlanságot árulnak el.

Convay születésére irlandi vala, ifjúságától fogva francia szolgálatban álla, s igényeit abban helyezé, hogy már harmincz évig tisztelkedett. Morristownál jött a hadsereghez, s a gyűlödelem dandárnokká nevezte ki. Minden tisztei között őt szerette legkevésbbé Washington; mert dicsekedő, nagyralátó, és ravaszkodó vala; arra törekedvén egyedül, hogy önjavát eszközölje és magát felmagasztalja, mely célra minden használható eszközt jónak találá, nem gondolván a következményekkel. Gonosz jellemének és kártékony céljainak számtalan tanúságai már a hadviselés alkalmával napfényre kerültek; s midőn azt híresztélék, hogy Convay elő fog mozdittatni, Washington levelet irt a gyűlödelem egyik tagjához, melyben tartózkodás nélkül nyilatkozik Convay felől, s erős kifogásokat tesz előmozdítása ellen. A hadsereg szerencséje északon s Burgoyne elfogatása jel gyanánt szolgáltak az elégületleneknek, s bátrabb hangon kezdették pengetni céljaikat. A gyűlödelem elnöke és Virginia kormányzója névtelen leveleket kaptak, célzatokkal, panaszkodással és hamis állításokkal telvéket, melyek minden hadi csapást amaz ügyetlen, éretlen politikájú fővezérnek, amaz úgy nevezett Fabiusnak, tulajdonítottak. Ezen levelekben szintoly hamisan, mint szemtelenül állittatott, hogy Washington hadi ereje kétszer háromszor nagyobb volt az ellenfélénél; s minden erővel meg akarák mutatni, hogy minden tervei és vállalatai katonai tudatlanság, ész- s ítéllehiányát bizonyítják.

Ezen ármány, noha eleinte mélyen titkolák, ki nem kerülte Washington figyelmét. Keresztüljáró pillanata kinézte hamar azok célzásait, kik a szinlett engedelmesség palástja alatt rejtezkedtek; igaz barátai pedig, mind a haza iránti érzelemtől, mind fővezérek szeretetétől buzdittatva, óvakodásra inték őt, s megismertették ezen párt fufangjaival, mennyire ezeket nyilvános tényekből kitudhaták, vagy némely homályosabb jelekből gyaníthattak. Végre az összeesküvés szemmel látható alakban tűnt fel a fővezér előtt. Wilkinson ezredes Gates segédtiszteinek egyike, a gyűlödelemhez küldetett átvinni a tudósítást, a Burgoynevel kötött békealkuról szólót; a Saratogan ment keresztül, s Readingben Stirling

lord házában szálla meg. Egy közönséges beszélgetésben Wilkinson valami levél tartalmát mondá el, melyet Gates kapott Convaytól, s melyben ez Washington hadviseléséről nyilatkozik, s becsületsértő észrevételekre fakad. Stirling hazafiui és baráti érzelemből közölte Washingtonnal, a mit e levél felől Wilkinsontól hallott vala. Ennek következtében levelezés támadt Washington, Gates és Convay között e tárgyban. A mit Wilkinson monda róla, tagadtatott, de a levelet soha elő nem mutatták. Csak két vagy három személy látta később, kik között vala Laurens, a gyűlödelem elnöke, s jöllehet nem egyezett meg szóról szóra minden kifejezés, de az elnök állítása szerint a levél szelleme és tartalma tökéletesen meg egyezett Wilkinson beszédével. Az e fölötti tanácskozások nem maradhatnak a hadsereg tisztjei előtt sokáig titokban. Az ármánykodás híre elterjedt, s a közvélemény oly elhatározottan és tartózkodás nélkül nyilatkozott elene, hogy az összeesküvés fejei elveszték kedvöket; felhagytak terveikkel, s a veszélyes baj elhárítottatott, mely, ha nagyravágó szándékuk teljesül, bizonyosan bekövetkezett volna.

Hogy Gates, Convay és Mifflin kivül más tisztjek is közvetlenül részesültek volna ezen ármányban, nincsenek reá alapos adatok. De a gyűlödelem tagjainak egy nagy része osztozott ezen férfiak szándékában, mint azt több hónapos tanácskozásaik bizonyítják. A saratogai békealku után Gates nagy sietséggel küldé egy hivatalos tudósítást ez eseményről a gyűlödelemnek, a nélkül, hogy ezt valami uton a fővezérrel közölte volna, mit mind tisztj kötelességénél fogva, mind az udvariság szokott szabályai szerint kellett volna tennie; és a gyűlödelem soha sem jelentette visszatetszését ez illedelmi megsértés miatt, s hogy oly kevésre becsülte a hadseregek fővezérét, kinek tekintetét védelmezni köteles lett volna. Körülbelül ezen időben állított fel a gyűlödelem egy új hadi tanácsot, melyet nagy hatalommal ruházott fel, s melynek főnökeül Gates, s egyik tagjául Mifflin neveztetett ki.

Ezen tanácsnak első terve volt hadviselést kezdeni Canadában, melyet Gates indítványozta, s a gyűlödelem helybenhagya, a nélkül, hogy Washingtonnal közölte

volna. Erről őt először a hadi tanácsnak egy levele tudósítá, melybe egy másik, Lafayettehez szóló vala zárva, kinek tudtára adatott, hogy ezen vállalat parancsnokául ő volna kinevezve. E szembetűnő rendelkezésnek czélja volt, Lafayettet pártjok emberévé tenni; de igen csalatkozta ezen férfiú jellemében, kit sem csellel, sem hizelgéssel elcsábítani nem lehetett. Ő Washingtonhoz vitte a levelet, mondván neki, hogy átlátja a ravasz fogást, s nem vállalja el az ajánlást. Washington felele neki, hogy ő e vállalatnak sem tervét nem tudja, sem mikép fog végrehajtatni; de az ajánlás tisztességes, s alkalmat nyújt neki fényes dicsőség szerzésére; mert ha rosszul ütne is ki, Lafayette bizonyosan úgy viselendi magát, hogy reá semmi vád nem háromolhatik, s a felelőség azokra esik vissza, kik a tervet készítették. Lafayette követte e tanácsot, elfogadá az ajánlást és Albanyba mene, hol az ígéret szerint a hadsereget minden szükségessel együtt átveendő vala. Miután három hónapig itt várakozott, s a hadi tanács semmit sem tett ígérete teljesítésére s a vállalat megindítására, elfogyott a fiatal vitéz béketürelme, s mivel reményeiben csalatkozott, visszament a táborba, Valley Forgeba.

Mielőtt Lafayette Albanyba indult volna, Yorktownba mene, a hadi tanácsesal értekezendő. Mindjárt megérkeztek Gatest látogatta meg, kit baráti körében, ebédnél találta. Mindnyájan nyájasan üdvözlék őt, s az asztalhoz ülteték, hol a poharak keringvén, többek egészségére áldomások mondattak. Minthogy Lafayettenek szándéka volt nyilatkozni, s gondolkozása kijelentésére az első alkalmat használni, midőn már felakarnának kelni, mondá a többieknek, hogy egy egészségivást még elfelejtettek, melyet ő akar teljesíteni. A poharak újra megtöltettek s Lafayette felkiálta: „Az egész amerikai hadsereg fővezére!” Lehet gondolni, mily hidegen viszonztatott ez áldomás, és talán ezen őszinte nyilatkozás volt oka, hogy az ármány koholói a canadai éretlen vállalatokról oly hamar lemondottak. A terv szerint az alfőnökséget Conway viselte volna; de Lafayette Kalb bárót kívánta e helyre, kiben legnagyobb bizodalmt helyezte; mi nem kis ellen-

kezéssel megengedettett neki; harmadik főnökül pedig Conway neveztetett ki.

Mennyi részt vettek legyen a gyűlödelem tagjai ezen ügyben, nehéz meghatározni. Nevek ugyan említették, de világos tények soha sem hozattak fel, melyekből akármelyik ellen alapos vádat lehetett volna támasztani. A gyűlödelem rendeletei mutatják, hogy az ármányt némely tagjai pártolák; de kik voltak különösen, s mire czéloztak, az eddig ismert oklevelekből nem lehet bebizonyítani. A párt főszándéka vala kétségtelenül Washingtont boszantani, s hivataláról lemondásra kényszeríteni. Hihetőleg Gates pártolói oly reményben voltak, hogy ő leend Washington utóda, mivel ő maga is hizelkedni látszott magának. A gyűlödelem elégületlen tagjai pedig, úgy tetszik, Lee tábornagyot, kinek kiváltásához nem sokára remény vala, szánták ezen tisztségre.

Conway saját fondorlata és gőgje áldozataul esett. Miután egy amerikai tiszt által párviadalban megsebesítettett, halálát közelíteni látván, irt Washingtonnak s kijelenté bánatát a történtek fölött. „Pályám, így ir ő, nem sokára bevégeződik, azért az igazság és jogszeretet felszólítanak érzelmeim kijelentésére. Ön az én szemeimben nagy és jó ember. Vajha sokáig örvendhetne azon tisztelet-, szeretet- és becsületnek, melyek az álladalmak szabadságának alapítása miatt érdemle.“ Ez volt végvallomása, melyet ünnepélyes pillanatban s furdaló lelkiösmerete kínai közt monda ki. Minden reményen kívül kigyógyula sebeiből s Francziaországba tére vissza. Amerikában oly névre tőn szert, melyet kevesen fognak tőle irigyleni neki, s példát ada, melyet senki utánozni nem fog, kit a tapasztalás megtaníta, mily gyorsan követi a bűnt az igazságos büntetés.

X. FEJEZET.

A hadsereg szenvedései. — A gyűlödelmi választmány újonnan intézkedik. — Békealkudozások North lorddal. — Szövetség Franciaországgal. — Tanácskozások Philadelphia megtámadásáról. — Az ellenség tervei. — Philadelphia megürül. — A monmouthi ütközet. — Lee tábornagy befogatása és elítélése. — A francia hajóhad megérkezése. — Nem sikerült harci próba az ellenség ellen Rhode Islandben. — Gyűlödelem. — A canadai vállalkozási terv megbukik.

A valley-forge-i táborban töltött tél igen nevezetes ezen háboru történetében. A gyűlödelem új intézkedése a szállásokra és élelőtárnokra nézve, Washington tanácsa ellenére, okozá, hogy a hadsereg fölötte roszul vala ellátva, s az egész háboru folytában nem kelle a katonáknak annyit szenvedniök, mint első héten a táborba szálltuk után. Alig kaptak a kalibák csinálásába, midőn azon hír érkezék, hogy egy ellenséges hadesapat Philadelphiából kiindula, a tartományt pusztítandó és zsákmányt szerzendő. Néhány ezere legott parancsot vőn, lenne kész az indulásra; ekkor kitünt, hogy fogytán az eleség s minden pillanatban veszélyes öldökléstől lehele tartani. Nem vala tehát egyéb hátra, mint néhány csapatot kiküldeni, annyi eleség összegyűjtésére, mely a katonák sürgető szükségét kielégítse.

Ezen fogyatkozás többször előfordula a télen, mint Washington írja egyik levelében: „Néhány nap csaknem tökéletes éhség uralkodott a táborban. A hadsereg egyik

része egész héten által, a többi csapatok pedig három vagy négy nap falat húst sem kaptak. Meztelen és éhes állapotunkban nem győzőm eléggé csodálni a katonák türelmét és hivségét; mert ezen nélkülözések már régen általános gyilkolást okozhattak, s az egész tábort eloszlathatták volna. Az elégedetlenség aggasztó jeleit csakugyan gyakran vesszük észre; s csak köz- és hathatós segítség által háríthatjuk el a veszedelmes fölbomlást.“ Sok katona éjhosszant a tűznél vala kénytelen ülni, mert alunni nem mehettek, nem lévén mivel takarózniok; sokan pedig oly vékonyan öltözködtek, hogy a kalibából soha ki nem mehettek. Jóllehet e tekintetben a tisztek jobban állottak, de ezeknek is sok veszélyt, nélkülözést és nehézséget kelle tűrniök. Washingtonné asszonyság február havában jött el férjéhez a táborba, élete viszontagságait megosztandó vele.

Ámbár a hadsereg oly keserves állapotban sínlődött, találkozána mégis, kik a fővezér tehetetlensége ellen kikeltek, s indítványozták, hogy téli táborjárást próbáljon. Midőn a téli szállásra vonultak volt, az egész hadsereg száma 11,890 emberre ment; ezek közül 2,898-an szolgálatra nem használtathattak, mezitlábások és ruhátlanok lévén. Washington tudósítá eziránt a gyűlödelmet, s a pennsylvaniai kormány némely emlékiratáról tevén említést, ezeket írta: „E férfiak közül némelyek, mielőtt tudták volna, hogy a hadsereg téli szállásokra vonul-e vagy nem, rosszallák e rendszabályt, s azt látszának hinni, hogy a katonák fából vagy kőből alkotvák, s hó és fagy ellen érzéketlenek; azt képzelék, egyszersmind, hogy ily kis számú és alig tengődő hadseregnek könnyű dolog legyen, egy hatalmas, jól táplált, s téli táborjárásra felkészült ellenséget Philadelphiába bezárni, s Pennsylvaniát és Jerseyt a megtámadások ellen védelmezni. Ezen embereken kiváltképen kell csodálkoznom; mert ők magok is látták a hadsereg nyomoru állapotát, észrevették, mily rosszul vannak felruházva katonáik; nekem mégis azt tanácsolák, ne sűrögessem a katonai ruházatok előállítását; mert bizonyosnak állították, hogy állodalmaik rendeleténél fogva tíz nap alatt mindennel el lesznek látva; de mindeddig semmiben sem teljesedett ígéretök. És ezen emberek

sürgetik most a téli táborjárást, s azt hiszik, nem fog nehezünkre válni a tartományokat az ellenfél rohanásai ellen védelmezni. Azonban bizonyosokká tehetem ezen urakat, hogy sokkal könnyebb és kellemesebb valamely kényelmes szobában meleg kandalló mellett terveket készíteni, mint hideg, zordon hegyen tanyázni, s fagyban hóban, ruha s takaró nélkül alunni. Ámbár ők kevés szánakozással viseltetnek a nyomoru és meztelen katonák iránt, de én igazán sajnálom szivemből szegényeket, mert nincs hatalmamban segíteni és könnyebbíteni rajtok.

Miután a táborozó katonák szükségén némileg enyhítettek volna, a fővezér oda fordította első gondját, hogy jövőre célirányosb intézkedések történjenek. A három táborjárás tapasztalat megmutatá, mennyire kívánatos az eddig követett rendszabályokat alaposan megváltoztatni, mind a hadsereg elrendezésének, és fenytékének tekintetéből, mind az eleség beszerzésének módjára nézve. Washington e tárgyat igen fontosnak vette, mert a célirányos intézkedéstől a hadseregnek nemcsak ereje és hathatósága, hanem állandósága is függ. Hogy pedig tökéletesen kötelező rendszabályok szerint működhessék, s minden segedelemmel birhasson, melyet mások belátása és tárgyismerete nyújtani képes, felszólította a legelőkelőbb tiszteket, adnák elő írásban e tárgy iránti véleményeiket. S egy sereg munkálat jöve be, melyek tényeket, fölvilágosításokat és terveket adtak elő, a tisztek belátását, tudományát és képességét sokfélekép tanusítókat.

Washington sürgető előterjesztéseire a gyűlödelem is komoly tanácskozás alá vette ezen ügyet. Ebből keletkezett azon határozat, hogy kebelökből öt személyből álló választmány menjen a táborba, kik teljes hatalommal felruházva a főhadvezérrel értekezzenek, s közös egyezéssel rendelkezést tegyenek, mely az elharapozott visszaéléseket megszüntesse, üdvös javításokat hozzon be, s a hadseregnek czélszerű szerkezetet adjon. A táborba érkezett meghatalmazottak elébe Washington egy különös szorgalommal kidolgozott emlékiratot terjeszte, mely a fennálló rendszabályok hiányait részletesen festette s új és jobb szerkezet tervét terjesztette elő. A meghatalmazottak három hónapig maradtak a táborban, aztán javas-

lataikkal a gyűlödelembe tértek vissza, mely azokat jobbára elfogadta.

Mindazáltal egy pont iránt, melyet a fővezér a hadseregnek nézve igazságosnak és hasznosnak tartott, a gyűlödelemmel meg nem egyezhetett s a tagok között is elágaztak az e fölötti vélemények. A vitakérdés vala, mikép kelljen gondoskodni a tisztek felől, ha bevégeződik a háború? mert mindeddig semmi várni valójak nem volt, mint szolgálat alatti rendes díjak. A számos panaszok és elbocsátási kérelmek meggyőzték Washingtont a havi díj csekélyisége felől s hogy a becsületvágy és hazaszeretet nem elegendők minden egyéb tekintet elfelejtésére. Ő indítványozá, hogy a háború bevégezte után élethosszant földíjat huzzanak, vagy akármikép láttassanak el.

Midőn látná, hogy a gyűlödelem hibás alapszabályokból nem akarja elfogadni indítványát, annak egyik tagjához sokkal keményebb kifejezésekben irt: „A tisztek soha sem lesznek hajlandók jövőnk hasznukat feláldozni, s ezer veszélyeket és szenvedéseket eltűrni, melyeknek hazájuk védelmében kitétetve vannak, ha ez nem mutat nagylelkűséget hozzájuk, s jövőnk életök gondjain nem könnyebbit. Nem akarom ugyan egyenesen állítani, hogy a hadsereg szét fog oszlani, ha ez iránt intézkedések nem tétetnek; de a seregben, mely megmaradand, a tényező és fenyték hiányzani fog, s nem leszen képes hathatósan munkálkodni, s nélkülözni fogja a szükséges közeszközöket, melyek által egyedül ígérhetünk a háborúnak szerencsés kimenetelt, s ellenállhatunk a sors csapásainak. Nehéz meghatározni, mennyi rossz következt vonhat maga után, ha ezen indítvány elmozdittatik, vagy teljesítése elhalasztatik. Reám nézve nehéz feladás a tiszteket ilyen kínos hangulatban fentartóztatni, s megakadályozni, hogy szövetséget ne kössenek, s a szolgálatról lemondván, bennünket elkerülhetlen veszélybe ne döntsenek.“

Ezen értelmes és felvilágosító előterjesztések végre azokra is hatottak, kik az indítványozott rendszabályt leginkább ellenzették volt. Tökéletes egyetértést még sem birtak eszközölni, s némely nehézségek a tett indítványok teljesítését késleltették. Az egyik párt azt hitte, vagy legalább hinni látszott, hogy a gyűlödelem ezen

ügyben nem határozhat, s az egyes tartományok kormányai elébe kívánta terjesztetni; a másik párt rettegett, mint valamely kísértettől az állandó hadi sereg, a különösen pártolt tiszti osztály, s örök díjazás eszméjétől; a harmadik párt nem akart különbséget látni azon áldozat között, melyet a tisztnak hona védelméért kelle hoznia, és azon kárvallás közt, melyet a polgár szenved, midőn birtokát kirabolák és elpusztíták. Hosszas vitatkozás után az élethosszanti féldíjról szóló indítvány elfogadtatott, de oly csekély szótöbbséggel, hogy az ügy még egyszer tanácskozás alá vétetett s középuton tárgyalatott. A vég-határozat oda ment ki, hogy a tisztek hét év múlva huzzák a fél díjat, s minden tiszt és közvitéz, ki a háboru végeig szolgáland, 80 tallérnyi ajándékot kapjon.

E vitatkozásokból keserű fájdalommal értette Washington, mily erős gyökeret vert legyen a hadsereg elleni előítélet, s mily károsan folyt be ez a gyűlödelem valamennyi határozataiba. Más országokban az állandó hadseregek elleni indulat csak béke idején mutatkozik, azon okból, mert a katonák a polgároktól elkülönözött testületet képeznek; mind kettejüknek kevés közérdekek vannak, s a katonának nincs egyéb keresetmódja, mint szolgálata. De Washington jól gondolá, hogy épen nem okosság ily előítéletnek a háboru idején helyt adni, holott a katona polgár is marada, a polgári élet minden kötelekeivel lekötve, s jobbára birtoka is vala, mely katonai kötelességétől függésben nem álla. Ezen dolog annyira aggasztá a fővezért, hogy ez iránt a gyűlödelem egyik tagjához irt levelében szívét kitárá, s mindent elkövete, hogy egyességre és hazafiui érzelmekre gerjeszsze mindazokat, kiknek kötelességök vala mind polgári mind katonai szakban az ujonnan keletkezett köztársaság bátorságára és fenmaradására vigyázni. Levelében így ír: „Ha mi valódi politikai rendszert követünk vala, véleményem szerint mind ezen szakadások megszűnnének. Mi mindnyájan, gyűlödelem és hadsereg, egy nép gyanánt volnánk tekintendők, mely közakarattal önjaváért és állandóságáért harczol, ugyanazon elvekből és azon egy célra működik. Ezen meghasonlás, e gyanusítás, mely tápláltatik, s talán gondatlanul eltüretik, semmi jóra nem

vezethet; mert az a legnagyobb mértékben [politika el-
leni. Egyes embernél legbizonyosabb ut valakit ellen-
ségévé tenni, ha azt mondják neki, hogy annak tartják;
ugy van a dolog a polgári egyesületekben is; és a gyanu,
melyet némely rövidlátású politikusok a hadsereg ellen
fentartani törekesznek, hogy azt a főpolgári hatóság pa-
rancsa alatt megtartsák, épen ezen gyanu fogja az ellen-
kezőt szülni, s a hadsereget kényszeríteni olyasmire, mit
eltávolítani akarnának. Ezen előítélet fölötte igazságtalan,
mert a 13 szövetséges álladalom rendeleteinek a lakosok
egyik osztálya sem engedelmeskedik oly pontosan, mint
épen a katonaság, mert merészlet vagy az igazságtól leg-
kisebb eltérés nélkül állithatom, nem mutat a történet
példát, hogy valaha valamely hadsereg annyi bajokat és
nehézségeket oly ingathatatlan türelemmel és állhatatos-
sággal elszenvedett volna; hogy emberek, kiknek ruhá-
jok nem vala, melylyel testöket a hideg ellen védhessék,
takarójok, mely alatt alhassanak, kik lábbeliök nem lé-
vén, utjokat talpaik vérével festették, kik többször kop-
laltak mint jól lakhattak, fagyban és hóban utaztak,
téli szállásaikra karácsonkor vonultak, az ellenségtől csak
egy napi távolságban, s hol házat vagy kunyhót sem ta-
láltak, míg magok nem építettek; hogy ily emberek zu-
golódás nélkül mind ezen szenvedést eltűrték, az igazán
oly engedelmességre mutat, melyhez hasonló példát csak
alig találhatni a történetekben.“

Minthogy Washington oly erős kötelékkel volt a
hadsereghez csatolva, s becsülete annak jó vagy bal sor-
sától függé, nem kimélte fáradságát, hogy katonáinak
szenvedésein könnyítsen, jogaikat védje, s panaszait or-
vosolja; de egyszersmind szigorú és kérlelhetetlen volt
minden kihágás büntetésében, s nem türe semmi be-
avatkozást a polgári hatalomba, semmi előjogi követelést,
bármily czélszerű lett volna is ez néha-néha. Ha meg-
gondoljuk, mily alkotó részekből volt a hadsereg szer-
kesztve, tudniillik független emberekből, kik önkényt ál-
lottak össze, s kiket össze kelle tartani csaknem minden
törvényi segedelem, vagy korlátlan hatalmu fő nélkül;
kik nem szokták meg a katonai életet, a hadi fenyték
alá nem örömet hajoltak, és most kényszerítették szi-

goru nélkülözéseket és bajokat elszenvedni; igazán meg kell vallani, hogy ezen hadsereg főnöke igen terhes kötelességet vállalt magára; az által is igen nagy munka és nyomasztó felelősség nehezedett reá, hogy minden fontos rendszabályokat a gyűlödelem elé kellett terjesztenie; mely gyakran a pártok viszálykodásai miatt megsemmisítette.

Ápril közepe táján Uj-Yorkba érkezett azon indítvány másolata, mely North lord békeföltételeit foglalá magában; ő ezen írományban a parlamentnek egy tervet nyújtott elébe, mely szerint a Britannia és szövetséges álladalmak közti viszálykodásokat megszüntetni lehetne. E lépésre azon aggodalom ada alkalmat, nehogy Franciaország az álladalmak függetlenségét elismerje, s velők Anglia ellen háborúra szövetkezzenek. Tryon kormányzó, kinek ezen javaslatok másolata megküldetett, legott kinyomatá azt Uj-Yorkban, s intézkedéseket tőn, hogy a példányok országszerte elterjesztessenek, mit ő, mint mondani szokta, a király ő felsége iránti hódolatból cselekvék. Washingtonnak is küldé néhány példányt, azon udvarias kéréssel, lenne szives azokat köröztetni; hogy a nép ismerje meg végre Nagy-Britanniának az amerikai gyarmatok iránti szeretetteljes vonzódalmát. Washington e lapokat a gyűlödelemhez utasította.

Mi magát ez írományt illeti, az oly módra volt szerkesztve, hogy a meghasonlás kezdetén kétség kívül elfogadták volna az amerikaiak. De azóta nevezetes változások történtek. Ők független népnek hirdették ki magokat, vöröket ontották, segédforrásaikat kimerítették. s három évi háborúnak szenvedéseit, szabadalmaik védelmében, melyekről lemondani többé nem akarának, s a szabadság utáni törekedésben eltűrték. A britt miniszterium tervében pedig nem volt kitűzve, hogy az amerikaiakkal, mint független néppel alkudozzanak. A föltételek között az vala, hogy ők ismét régi viszonyaikba, mint az anyaország gyarmatai, visszatérjenek, bizonyos szabadalmakkal, kedvezésképen éljenek, az önkormányzási tehertől fölmentessenek s szabadságaikat ujra a szeretettel teljes Anglia gondoskodásaira bizzák. Mig az utolsó események emlékezete el nem töröltetett, nem lehete

várni, hogy ezen ajánlatok elfogadtassanak azoktól, kik meggyőződésből állottak ki az ellenpárt vezéreiül, mert teljes ismerettel bírtak a meghasonlás okairól, s mert már sokat szenvedtek, és munkálkodtak, hogy hazájok politikai fenmaradását biztosítsák, s polgártársaik boldogságát az egyesség és szabadság erős alapjára állítsák.

De voltak sokan olyanok is, kiktől félni lehe-
te, hogy elunván a vitát, vagy annak hosszantartása miatt elkedvetlenedvén, a békeigérő hizelgékeny szóra hajlani fognak, s a nép ügyének hideg védői, vagy épen az inditványozott föltételek szerinti békének sürgetői lesznek. E rossz következmények elhárítására Washington, meny-nyire tehetségében áll, igen elhatározott hangon nyilvánította gondolkozásmódját egy gyűlödelmi tag ellen, így irván: „Semminek nem szabad, úgy gondolom történnie, mi függetlenségünk rövidségére válhatnék. Béke, mely más föltételeken alapulna, ha szabad ily kifejezéssel élnem, nem volna egyéb, mint hadi béke. A bántalmak, melyekkel a britanniai nép illete bennünket, oly meg nem érdemlettek, oly nagyok, s oly különfélék voltak, melyeket soha elfeledni nem lehet. Viszálykodás, gyűlölség, gyanu elválaszthatatlanok lesznek az angol szövetségtől; ha nem említem is a hasznot, melyet a korlátlan kereskedésből nyerhetünk, már a becsületesség maga mint népnek, s a háladatosság mint férfiaknak tiltja, hogy jobbagyok gyanánt csatolódjunk az angolokhoz, valamig más út áll előttünk ennek kikerülésére. Ha könnyen reá hajlunk a békeföltételekre, melyek függetlenségünket kötik ki, akkor bármily igazságtalanok s égbekiáltók lesznek is jövőre Britannia zsarolásai, senki sem álland ki védelmünkre; és ha talán valaki segítségünkre jőne, az csak tartózkodó vonakodással történnék, s kemény és talán becsutelenítő föltételek alatt.“ Szerencsére a gyűlödelem is ezen oldalról vette a dolgot. Mihelyest a békeföltételek North lordtól megjöttek, választmánynak adattak által, kiknek véleményét rövid tanácskozás követé, azután egyhangulag így nyilatkoztak: Az ajánlott föltételek általán nem egyezkedésre való, s a britanniai kormány-
nak békeajánlata addig el nem fogadtatik, mig — az alkudozások kezdete előtt — vagy az angol hajóhad és

szárazföldi sereg Amerikától el nem távolíttatik, vagy világos kifejezésekben az egyesült álladalmak függetlensége el nem ismertetik. Ekkor a békeföltételek a gyűlödelem nyilatkozatával együtt kiadatván, tartományszerte elterjesztettek.

A meghatalmazottak, kik Angliából küldettek a békealkudozásra, hat héttel utóbb érkeztek Philadelpfiába, miután Tryon kormányzó a békeföltételeket kinyomatta. A követek ketteje, Johnstone és Eden ajánló leveleket hoztak Angliából Washingtonhoz ennek barátaitól, azon fölül más leveleket is földieiktől Amerika legnevezetesebb férfiainhoz. A béke olajága igen barátságosan nyújtatott által. E követség titoknoka Ferguson vala, az erkölcstan és bölcészet igen hires tanára Edinburgban. Szárazra szállván a követek legott a táborba küldék leveleiket Washingtonhoz, s utlevelet kérének Ferguson tanár számára Yorktownba, hol akkoron üléseit tartá a gyűlödelem, s hol a tanárnak személyesen kellett a hozott irományokat átadnia. Minthogy ezen ügy nem vala katonai, Washington nem tartá magát feljogosítva lenni ily utlevél kiadására, mielőtt arra a gyűlödelemtől engedelmet kért volna, elküldé tehát hozzá a követek eziránti folyamodását. Ezek vagy elunván a várakozást, vagy talán félvén, hogy a gyűlödelem elhatározottan visszautasítandja az okleveleket, közönséges uton küldötték el azokat egy lobogós tiszti hajón. Mikép fogadtattak legyen ezen irományok, el lehet gondolni azon nyilatkozatból, melylyel a North lord békeföltételeire válaszola. Azon elveknél fogva, melyeket e nyilatkozat fölállita, minden alkudozási ajtó el volt zárva, s a gyűlödelem hív marada első határozatához. A követek néhány hónapig Amerikában tartózkodtak, különféle kísérleteket tettek, ravaszul és finoman, valamint nyilvános tudakozások által, hogy céljaikat érhessék, s végre szégyennel és meghiusult reményekkel tértek vissza Angliába, ha csakugyan hitték volna, hogy küldetésök szerencsés sikerü leendő.

Ez alatt igen fontos esemény történt, mely Amerikaszerte nagy örömet gerjeszte. A francziák királya elismerte a szövetséges álladalmak függetlenségét, s kereskedelmi egyezkedést és védszövetséget kötött velök, min-

denik Párisban február 6-án aláíratott, Franciaország részéről Gerard, Amerika részéről pedig Franklin, Deane és Lee küldöttek által. Azt hitték hogy e szövetezés következtében háboru ütend ki Franciaország és Anglia között, s a szövetségesek megegyeztek benne, le nem tenni a fegyvert, valámig ünnepélyes egyezkedés útján az egyesült tartományok függetlensége el nem ismertetik. A hírnök, ki a tudósítást ezen öröndetes eseményről, az aláírt egyezkedéssel együtt általvitte, május 2-án érkezett Yorktownba, tized napra, miután a gyűlödelem North lord békeföltételeire adott nyilatkozatát kihirdette volna. Ez utósó körülmény megjegyzésre méltó, mert látni belőle, hogy a Franciaországgal folyt egyezkedések, melyek következményeit ekkor még nem lehetett tudni, ezen nyilatkozatra semmi befolyással nem voltak.

A hadsereg osztozott az örömjelekbén, melyek mindenhol mutatkoztak. A táborban egy nap nyilvános ünnepnek szenteltetett. Ez reggel kezdődék, isteni szolgálattal, mely alatt minden dandár tábori káplánja beszédet tartá; azután katonai mutatóványok következtek, s igen nagy dísztsztele, ágyu- és puskadurrogásokkal, a fővezér parancsolta rendelet szerint. Az ünnep fényes vala, s az ok miatt, mely alkalmat ada rá, igen nagy benyomást tön. Valamennyi ünnepélynél a legnagyobb rend uralkodott; végre lakoma, melyben sok hazafiui áldomás-szó hallatszott. Zene, s más multságok zárák be a napot.

A brittek télen által, meg a következő tavaszon is Philadelphia birtokában maradtak; jóllehet pedig Washington tábora 20 mérföldnyire feküdt a várostól, ellenségeskedést nem kezdettek vele. Portázó csapatok kikirándultak, s kifoszták a lakosokat; de az amerikaiak lesték őket s gyakran véres csatára kelt a dolog. Midőn Párisban elbeszélék Franklinnak, hogy Howe tábornok bevette Philadelphiát, az éles eszü férfiu válaszola: „Mondjátok inkább, Philadelphia vette be Howe tábornokot.“ Ezen jóvendölést, ha annak akarjuk nevezni, a következmény bebizonyította. A hódítás, mely egy táborjárás fáradaalmaiba került, s annyi véren vásároltatott meg, az ellenfélnek valódilag mitsem használt. Philadelphia, a száraz föld részéről megerősítve, a folyó felől pedig ha-

talmas hajóhad által fődözve lévén, nyolcz hónapig biztos nyughelyet nyujta a britanniai hadseregnek; ez volt a véres csaták és fényes diadalmak minden nyeresége. Uj-York szinte megtette volna ezen szolgálatot, és pedig táborjárásai nehézségek s emberveszteség nélkül.

A Valley Forgeban tanácskozó gyűlödelmi képviselők határozata szerint a szárazföldi hadsereg 40,000 emberig szaporítottatott a pattantyusok és lovasokon kívül. Május 8-án összegyülekezett a hadi tanács, a legközelebbi táborjárásra tervet készítendő, s ekkor kitűnt, hogy a hadsereg az északi folyóhoz és más állomásokra rendelt csapatokkal együtt csak 15,000 emberre megyen, s a kilátás szerint hamarjában csak 20,000-re lehetne vinni. A britt erő Uj-Yorkban és Philadelphiában közel 30,000-re tett. Azon fölül Rhode Islandben 3700-an állottak.

Az ellenséges hadsereg sokkal számosabb vala, mint a hadi tanács gondolá, mert ez a britteket Philadelphiában 10,000, Uj-Yorkban 4000, Rhode Islandben 2000 emberre becsülte az ágyusokat és lovasságot kikötve. Ezt tévén fel előre, kérdés tétetett, ha tanácsos-e harcmezőre szállani s az ellenséget megtámadni, vagy pedig várakozni, míg a brittek tervei nagyobb világosságra jönek, s azután a körülmények szerint intézkedni? A tanácskozásokban szembetűnő egyesség uralkodott. A várost rohanással venni be, csak sokkal nagyobb erővel lehetett volna; megszállani s bekeríteni szinte nem merészkedtek, mert természet és mesterség egyesültek, ezen helyet kivívhatatlanná tenni, melyet azonfölül a hadi hajók is védelmeztek. A tartományi katonaságot ugyan össze lehetett volna hívni, de azt nem tudták, ha megjelennek-e számosan, s ha így történnék is, ilyen vállalatra még sem lehetne támaszkodni. Semmi tekintetben sem volt tehát tanácsos megtámadó háboruba ereszkedni.

Ez nem sokáig tartta, s a dolgok új szint öltének. A tudósításokból, melyeket a kémek hoztak s más egyéb jelekből gyanítható vala, hogy az ellenség Philadelphiből kitakarodni szándékozik. Howe reá unt a szolgálatra, melyben elveszté lassan azok bizodalját, kik azt reá ruházták; látta, mikép ő maga készíte fegyvert ellenségeinek, melylyel jó nevét megtámadák, úgy látszott neki,

hogy azon tisztes állomást, melyre helyezték, igen drágán vásárolta meg; kéré tehát elbocsáttatását s a király elfogadá lemondását. Utána Clinton Henrik, ki tavalyi évben Bath rendével tiszteltetett meg, vevé át ő felsége minden hadseregeinek főnökségét Amerikában. A Franciaország és egyesült államalak közötti szövetséget a nagybritanniai udvar úgy tekintette mint hadüzenést Franciaország részéről, s ezen okból a tervben, melyet a háboru folytatásáról a miniszterium készített, holmi változtatások történtek. Ezek következtében Clinton rendelést kapott, hogy 5000 embert küldjön ki, s szállíttassa őket a francia király nyugotindiai birtokaira; 3000-et küldjön Floridába, a többi seregekkel pedig Uj-Yorkba vonuljon. Második okul ez utolsó rendszabályra azon gyanu szolgál, hogy nem sokára egy francia hajóhad jelenend meg; a Delaware torkolatánál, mely a hajózást a folyón megszüntetni, s az egész hadsereget nagy veszélybe fogná hozni. Clintonnak első szándéka vala az egész hadsereget vizen szállítani Uj-Yorkba; de ezt a teherhordó-hajók szüke miatt nem teljesíthet. Ennélfogva a lovasságot, a német csapatok egy részét, a királyhoz szító amerikaiakat, az eleséget, s a nagyobb málhákat hajókra szállította s a hadsereg fő részével Jerseybe indulni készül.

Mig a britt fővezér e készülleteket, mennyire lehetett, titokban intézé, Washington Valley Forgeból 2000 embert küld ki Lafayette vezérlete alatt; ezek arra voltak szánva, hogy a Delaware és Schuylkill közti tartományt fődözzék, a közlekedést Philadelphiával megszakasszák, az ellenfél rohanásait akadályozzák s a fővezérnek az ellenség terveiről és mozgalmairól tudósításokat adjanak. Azon esetre pedig, ha a britt hadsereg szárazon menne Uj-Yorkba, megparancsolá Washington Maxwell tábornagynak, menjen át a Delawareon egy dandárral, s egyetértve működjek Dickinson tábornagygyal, ki az uj Jerseyben levő katonaságot vezérlé. Mivel pedig már tudva lón, hogy Clinton csakugyan szárazon vezetendi hadseregét, véleményadásra szólíttattak fel a tisztek, mit fognának ezen esetre mivelni. A tanácskozás főkérdése vala, ha vajjon utána nyomuljanak-e a britt hadseregnek, s megtámadván utóhadát, ütközetet kezdjenek-e?

A vélemények igen elágaztak ; hanem majd mindnyájan ellenzették a megtámadást, minthogy az ellenség sokkal erősebb mind számra, mind a katonaság haszonvezetőségére nézve. Főleg, Lee tábornagy, kit nem rég váltottak ki, ellenszóla a megtámadásnak. A tisztek közül sokan mellette szavaztak ; mások, kik szinte nem tanácsolták ugyan az ütközetet, de azon voltak, hogy az ellenség menet között nyugtalaníttassék, ha pedig a körülmények úgy hoznák magokkal, ütközetre is keljenek.

Azalatt míg a haditanács együtt üle, megérkezett a hír, hogy Philadelphia az ellenségtől megürült. Arnold tábornagy egy szakasz haddal küldetett oda, a város őrizetét általveendő. Lee és Wayne tábornagyok, kiki egy zászlóaljjal Coryells Ferry felé indultak azon utasítással, hogy a folyón átkelvén, a legelső erős állomásponton telepedjenek meg. Washington utánok mene ezen uton, s hat nap múlva az egész hadsereg Delawareon tul vala s Hopewellig ére, Princetontól öt mérföldnyire. Innen különféle irányokban hadszakaszok küldettek szét az ellenség háborgatására.

A brittek, miután a folyón átkeltek, lassu léptekkel Croswiks és Allen-Town felé nyomulának. Mivel pedig velök sok szekér és teherhordó ló vala s egyetlen, utra szorítkozána, az egész menet tizenkét mérföldre nyult el. Azonfölül minden folyónál és mocsáros helyen meg kelle állniok s hidakat építeniök, mert ezeket mind elrontották volt az amerikaiak. E késleltetések igen hosszúra nyujtották a menetet, s csak Allen Townban határozta meg Clinton, mely irányt kelljen ezután követniök. Első szándéka volt Raritonig előrenyomulni s hadseregét Brunswicben vagy Amboyban szállítani hajóra Uj-York felé. De látván, hogy Washington csaknem homloka előtt áll, s mivel tanácsosnak nem tartotta ütközetet kezdeni, jobbra váltott utat, mely Monmouth és Sandy Hook felé vezet.

Washington hadserege már Kingstonig előnyomula. A haditanácsban kérdésül tétetett föl, mikép kelljen az ellenséget megrohanni. Lee tábornagy előbbi állításánál marada, s mivel rangra nézve legközelebb állott a fővezérhez, s mint régi tapasztalt tiszt becsületben vala,

elvei és nézetei nagy fontossággal bírtak a haditanácsban. Ő teljességgel vonakodott az ütközettől; de egy más indítványra szavazott őt más tiszttel együtt, hogy t. i. 1500 ember szakasztassék ki, mely az ellenség utóhadát szorítsa. A többiek pedig oda irányoztak, hogy ha kedvező körülmények nyílnak, ütközetre kényszeríttessék az ellenfél. Washington is ezen párthoz hajolt, s legott 1000 emberből álló csapatot, Wayne tábornagy alatt kiszakasztván, azon seregekhez küldé, melyek már közel állottak az ellenséghez, s az előnyomult valamennyi hadak főnökévé Lafayette tábornagyot nevezte ki, és ezen hadtest a tartományi katonasággal együtt mintegy 3800 emberre ment.

E főnökséghez, rangjára nézve, Lee tábornagnak lett volna igénye, de mivel ő a fővezér tervét nem javallá, lemondott Lafayette kedvéért jogáról. Miután pedig Lafayette az ellenség ellen csakugyan kiindult, Lee megváltoztatá szándékát, s ő maga kívána főnökösködni. De Lafayette-t az igazság és illedelem nyilvános megsértése nélkül visszahívni nem leheté, miért Washington közép-utat választá, mely véleménye szerint a meghasonlást akadályozandja, habár mind a két férfit tökéletesen meg nem nyugtatja is. Ugyanis Leenek áltai adá a két dandárt, melyek az előnyomult csapatokhoz valónak csatlakozandók, s ekképen ezen egész testnek ő lőn parancsnoka; de egyszersmind utasításul adá neki, hogy érkezéséről Lafayette-t tudósítsa s minden vállalatában segítségére legyen, melyeket talán már előre kitervezett. Washington irt Lafayette-nek is, közölvén vele zavarát, melybe őt Lee ingadozása ejtette s kifejezé reményét, hogy Lafayette engedni fog a rendeletnek, melyet a viszonyok szüksége csikara ki.

Az alatt Clinton megváltoztatá hadseregének helyzetét s felosztását, és Monmouth mellett üte táborn, hol mindenfelől erdők és mocsárok fődözék. Ily állása vala jun. 28-án reggel. Washington korán reggel hirül vevén, hogy a brittek indulásnak eredének, legott ő is megindítá seregeit, s egyik segédtszte által izené Leenek, nyomuljon előre, s kezdjen csatát, egyszersmind tudatá, hogy ő sietni fog segítségére.

Miután Washington öt mérföldet haladt, nagy bámulva és boszankodással hallá, hogy Lee 5000 emberestől hátrál, a nélkül, hogy legkevésbé ellentállott volna. A fővezér helyzete ezáltal annyival veszedelmesb lőn, hogy Lee ez iránt őt nem is tudósította, hanem csapataival szemközt jöve neki, mi által az egész hadsereget megzavarhatta volna, kivált ily pillanatban, midőn az ellenfél egész az amerikaiakra nyomula.

Washington sebesen a hátráló csapatok mögött termett, hol Lee tábornagyot lelé, s őt indulatos szavakkal megtámadván, nem titkolhatá elégtelenségét és boszankodását; azután parancsolá, hogy a seregek csatarendbe állittassanak, s kezdjék meg a támadást. Lee engedelmeskédék, de csak nagy nehezen állíthatá vissza a rendet annyira, hogy az ellenséggel szembe szállhasson, míg a második osztály segítségére érkezendik.

Elkezdődván az ütközet, minthogy a brittek az amerikai sereg homlokán erős ellenállásra találtak, megfordulának, s az amerikaiak balszárnnyát akarák bekanyarítani, de visszaverettek; szinte ezt próbálák tenni a jobbak szárnyával, de Green tábornagy s az ágyutelepek hathatósan ellenszegültek. Az alatt Wayne egy gyalog csapattal előnyomulván, oly sűrű és jól rendezett tüzeléssel rontott az ellenségre, hogy kénytelenek lőnek egy mocsáron túl hátrálni azon álláspontig, melyet az ütközet előtt birtanak.

E helyzetben az ellenfél mindkét szárnya erdők és mocsárok által födöttetett, s az amerikaiak csak egy szűk szorulaton támadhaták meg homlokról őket. Azonban a megtámadás elmaradt, mert Washington azon tekintetből, hogy a harc más nap új erővel megkezdődhessék, parancsolá katonáinak, hogy fegyverkezve aludjanak azon helyen, hol a sötétség érte őket. Köpönyegébe burkolva maradt Washington is a harctéren, vitézei között. De midőn reggel szürküle, eltűnt az ellenség. Clinton az egész hadsereget málhástul csendesen megindítá, s egy magasabb ponton vőn állomást; azután Sandy Hookba vonult, hol Howe lord hajóhada tartózkodék, a hadsereget Uj-Yorkba szállítani kész. Washington pedig a Hudson vizén túl menvén White-Plainsben üte tábort.

Lee tábornagy megsértve érzé magát azon szavak által, melyeket Washington monda neki, midőn a csata kezdetén fentartóztatta hátrálásában. Az ütközet utáni napon írt Lee Washingtonnak, oly kifejezésekkel élván levelében, melyeket egy tiszt sem használhat büntetlenül felsőbbsege ellen. E levélre Washington oly hangon válaszola, mely a tüzet szította, a helyett hogy oltotta volna, s Lee reá még sértőbb szavakkal felele. Ennek következtében ez ügy a hadi tanács elébe vitetett, s Lee befogattatván, három vádpont tétetett föl ellene; először, a parancsnak, mely szerint az ellenséget meg kelle támadnia, nem engedelmeskedett; másodszor, az ellenség előtt roszul viselte magát, s szükségtelenül, rendetlenül és gyalázatosan hátrált; harmadszor, a csata után írt két levelében a főhadvezérnek tartozó tiszteletét megsértette. A hadi tanács mind a három vádpontban bünyösnek találta őt, s tizenkét hónapra az egyesült államok seregének főnökségétől megfosztatott. A gyűlödelem jóváhagyta a hadi tanács ítéletét. Lee elhagyá a hadsereget, többé vissza nem térendő. Négy évvel később meghalt Philadelphiában.

Még mielőtt az amerikai seregek a Hudson vizén átmentek volna, Washington hirül vevé, hogy Estaing gróf egy hajóhaddal, tizenkét lineahajóból és négy fregatából állóval, szárazra kikötött. Washington nem készt üdvözlő iratot küldeni hozzá, melyben ajánlá neki, hogy vele egyetértve munkálkodjék, s terveinek végrehajtásában segítse. Midőn pedig hire érkezett, hogy a hajóhad Sandy Hook mellett köte ki, Washington Hamilton ezredest küldötte hozzá, négy ügyes kormányos kíséretében, kinek meg volt hagyva Estaing grófot a fővezér czéljairól kimerítőleg felvilágosítani.

Minthogy a nehéz francia hajókat a homokzátonyokon átszállítani nem lehetett, határozva lőn, hogy az ellenség Rhode Islandben támadtassék meg, hol 6000 britt tanyáza Newport őrizetűl, ágyutelepek, sánczok és néhány hajók által földözve. A francia hajóhad elhagyá előbbi helyét a nélkül, hogy Howe lord megtámadta volna, mert ennek csekélyebb vala ereje, mintsem harcza ereszkedhetett volna. Mivel Washington kitalálta a fran-

czia admiral szándékát, segíteni készült rajta, mennyire csak kitelhetett tőle. Egyébiránt ezen táborjárás története kevés érdekléssel bír, s csak az nevezetes benne, hogy a szárazföldi és tengeri erőnek egyesülése meggátoltatott, s a francia hajóhad részint szörnyű szélvész, részint egy tengeri ütközet által annyira megrongáltatott, hogy Bostonba kellett vonulnia helyreállítás végett.

A viszálykodások, melyek az alatt az amerikai és francia tisztek között törték ki, sok aggodalmat szereztek Washingtonnak. Lafayettehez írt egyik levelében erről mint nagy szerencsétlenségről panaszkodik, mert a jó ügy veszélyeztetik általa; iparkodott a pártok növekedő ellenségeskedéseit is csillapítani. Estaing grófnak szinte írt ez ügyben, igen válogatott és csendesítő kifejezésekben, melyek képesek voltak minden kellemetlen benyomást eltörölni.

Vége levén a táborjárásnak Washington téli szállásokra rendelé el hadseregét. Ezen idő alatt ismét megújultak a foglyok föleserélése iránti viták, melyek nem kevésbé aggaszták a fővezért, de mégis több gondot szerze neki a gyűlödelem jelen állapota. Azon lelkes és nagy befolyású férfiak közül, kik eleinte a szabadság és függetlenség zászlóját hordozták a nép előtt, sokan lassan hátra vonultak a gyűlödelemtől, s az egyesület mind számra, mind segédforrásaira nézve csökkenni kezdte. A múlt évben összegyűlt tagok száma alig ment harminczra, sőt néha huszonötön sem voltak. A viszonyos gyanakodás és vitavágy mind inkább elharapódzott a pártok között. Washington el nem mulasztá figyelmeztetni barátait a veszélyre, mely ezen meghasonlás miatt fenyegette a hazát.

Canada meghódítása mindig kedvencz terve volt a gyűlödelemnek, és kivált most, midőn a britt erő megoszlott, hogy Nyugatindianában a francziáknak ellentállhasson, igen időszerűnek gondolá Canada ellen fordulni. Lafayette is, miután Long Islandben tenni valója nem volt, Philadelphiába ment, s közbejöttével elkészült a Canada elleni terv, mivel pedig szabadsággal Franciaországba utazott el, megígéré, hogy ez ügyet a versaillesi udvarral is közleni s kiegyenlíteni fogja, melynek

tárgyalásában ötet Franklin, a szövetséges államalak meg hatalmazottja, segitendi tanácsával.

E hódítási terv a gyűlödelem által tárgyalás alá vétetvén, elfogadtatott, s Washingtonnal véleményadás végett közöltetett. A fővezér hosszú levélben válaszola, s a tervet legkisebb részekig bonczolgtatván, megmutatá, hogy végrehajtása lehetetlen, mert sem elegendő katonaságuk, sem pénzök; mert továbbá ez által a gyűlödelem olyasmire kötelezné magát szövetséges társainak, mit teljesíteni nem képes, s mert maga a terv szövevényesebb, mintsem szerencsés kimenetelét várni lehetne. De más tekintetek is lebegtek Washington előtt ezen háboru ellenzésében. Canada hajdan a francziáké volt, melynek elvesztése nem nagy dicsőségökre vált. Ha most az amerikaiak visszavennék azt a francziák segítségével, kérdés, ha nem tartanának-e ezek jogot annak birtokához, s ki vehetné nekik rossz néven, ha ezt tenni akarnák? „Egy időtől fogva, tévé hozzá Washington, Franciaország első hatalom Európában, s ha a spanyolokkal összeáll, a tengeri uradalmat is kiragadhatja Britannia kezéből. Jöjjön csak birtokába jobb oldalunkról Uj-Orleans, balunkról Canada és segítették az indiai néptörzsektől, kik ugy is nagy hajlandósággal viseltetnek a francziákhoz, félni lehet, hogy idővel ők fognak a szövetséges államalaknak törvényt szabni. A mi viszonyaink különös előrelátást kívánnak; mert mi még nem vagyunk eléggé erősek és érettek arra, hogy ismét fölemelkedhessünk, ha valami vigyázatlan lépés megbuktatott bennünket. Egyezzen bár eleinte Franciaország a legtisztább szándékkal tervünkbe, mégis tartani lehet tőle, hogy idő folytával a körülmények által elcsábítatva, vagy a canadai lakosok kívánata- és kérelmétől sürgettetve, megváltoztatja gondolkozását.”

E tekintetek és okok annyiban hatottak a gyűlödelemre, hogy elébbi tervét szűkebbre szorította ugyan, de egészen fel nem hagyta vele. A tagok azon közvéleményben voltak, hogy a francziákkal kiűtött háboru kényszeritendi a britteket seregeiket és hajóikat más világtájakra vinni, következőleg a szövetséges államalak tengerparti városaiból el fognak tisztulni. De az uj terv sem tetszett Washingtonnak. Minthogy pedig hadserege

téli szállásokon tanyáza, s jelenléte szükséges nem vala, a gyűlödelmi tagokkal személyesen tanácskozandó, Philadelphiába ment decz. 24-én. Miután itt közte és a gyűlödelem által kiküldött választmány között a kérdéses ügy meghányatott volna, végre a canadai vállalat terve tökéletesen megbukott.

Nevezetes ténydolog, ha azt Washington fennemlített félelmével összevetjük, hogy a francia kormány maga is elhatározottan nyilatkozott a canadai táborjárás ellen. A szövetséges álladalmaknál levő francia követ utasítást kapott, hogy semmi hódítási tervet ne pártoljon.

XI. FEJEZET.

Tanácskozások a gyűlödelmi választmánynyal, s tervek a legközelebbi táborozáshoz. — Sullivan az indusok ellen megyen. — Ezen háboru folyamata. — Washington összejövele a francia követtel. — A hadsereg téli szállásokra vonul. — A papirospénz leszállítása s ennek következményei. — Lafayette hirt hoz a francia hajóhad közelítéséről. A seregek elhelyeztetése. — Rochambeau grófnak adott utasítások. — Washington és a francia parancsnok összejövele. — Arnold árulása. — Terv Uj-York megtámadásához.

Washington tábornagy mintegy öt hétig marada Philadelphiában, hol a gyűlödelmi választmánynyal tanácskozott, s az 1779-ik évi táborozáshoz készült. E végre három különböző tervet dolgozott ki, észrevételeket tévén, mikép lehetne mindegyiket végrehajtani, és mily sikert lehetne várni szerintők. Az elsőnek kitűzött iránya volt az ellenséget tengerparti erős állomásairól elűzni, a másodikat Niagara és vidéke megtámadására intézte, a harmadik szerint védelmi állapotba helyezendő vala hadseregét, mely rendszabálytól csak akkor szándékozott elállani, ha szükség leendett az indusokat megfékezni, kik mult évben a határokat pusztították, s jól sikerült rablásaikat hihetőleg ismétleni fogták.

Komoly megfontolás után, tekintetbe vévén az ország gyöngült állapotát, mely mind pénzben, mind fegyverfogható katonaságban megfogyatkozott, a harmadik terv fogadtatott el, mert a jelen viszonyokhoz leginkább illet, legcsekélyebb költséget kívánt s legjobb sikerrel

kinálkozott. De ezen terv káros oldallal is bira. A hadsereg veszteglését könnyen erőtlenségre lehele magyarázni s az idegen hatalmasságok bizalmát elveszteni; továbbá a nép megcsökkenhete bátorságában s az elégtelenekhez állhata, kik a veszteglés alatt visszavonást s egyenletlenséget terjeszthettek el. Mindezen rövidségeket Washington véleménye szerint, más felől tetemesebb hasznok pótolták ki; miért a védrendszernek ada elsőséget, mert inkább lelkén feküdt a nép valódi jólétét eszközteni, mint nagyszerű hadi vállalatokkal, ha sikerülnének, fényes dicsőséget szerezni. A francziákkal kötött szövetségtől fogva, de kivált mióta Anglia és Spanyolország között háboru készült kiütni, nem kétlé Washington, hogy az előbbutóbb kötendő béke az egyesült államalak függetlenségét biztositandja. Szembetünő dolog vala, miképen Anglia európai elleneitől nyomatva, hadseregét Amerikában nem szaporithatá. A hadvezér véleménye szerint tehát szükségtelen volt az ország erejét kimeríteni s a népnyomort oly zsarolással nevelni, melyeket nagy hadi vállalatok kívánnak.

Megtéven Washington a szükséges intézkedéseket a gyűlödelemmel, visszavonula főhadiszállására Middle Brookba. A szárazföldi gyalogsereg 88 zászlóaljra osztályoztatott, s minden tartomány az eddigi felosztás szerint állította ki ujonczait. Ezekhez járult négy ezred lovasság és 49 pattantyus csapat (Compagnie). Mivel pedig a legközelebbi táborozáshoz kevesebb hadsereg kívántatott mint előbb, jelenen nagyobb figyelmet fordítottak a hadi fenyítékre és fegyvergyakorlatokra. Báró Steuben, ki II. Fridrik táborában és szemei előtt serdült fel, már az előbbi évben a hadsereg felügyelőjévé rendeltetett. Ő hadtudományi rendszert íra, mely kihirdettetvén, a táborban elfogadtatott s gyakorlatba vétetett. Ő nemcsak mint tapasztalt haditiszt nagy szolgálatot tön, de mint saját rendszerének ügyes előadója is, mely által a tábori fenyíték tetemesen javult, és az egyes tartományokban különfélekép gyakorlott seregek egyirányos módszerhez s rendszerhez szoktak.

Elmult a tél, el a tavasz is a nélkül, hogy nevezetes valami történt volna. A brittek Uj-Yorknál régi

állásaikon maradtak, nem mutatván semmi hajlamot valamely veszélyes merészletre, de intézkedéseket sem tettek némi nagyszerű vállalatra.

Washington azonban az indusok ellen indulni készüle. A szövetséges indusok, kivéven az Oneidasokat és a Mohawkok néhány törzsökeit, sir John Johnson és némely canadai britt izgatók által elcsábíttatván, az egyesült álladalmak ellen felkeltek, jöllehet eleinte közönösben nyilatkoztak volt. Ezek egy tory csapattal s holmi kicsapongó életű emberek gyülevész seregével egyesülvén, a véghatárok lakosaira rohantak és a védtelen és ártatlan ültetvényesek ellen vérengző és pusztító dúlásokat követtek el. E rabló csoportokat szétűzni és laktájaikat feldulni volt kitűzött czélja a készülő hadjáratnak.

Négyezer embernyi szárazföldi sereg küldetett ki ezen vállalatra, melyhez az uj-yorki polgárkatonság és néhány pennsylvániai független csapatok csatlakoztanak. E haditest kormányát Sullivan tábornagy vette által, ki először Wyoming mellett ütött főhadiszállást, honnan Susquehanna folyón átkelvén, az indusok tartományába rohant. Egy csapat, mely toryk- és indusokból állott, védállapotba helyezé magát, de nem sokára megszalasztott. Többé sem nagyobb sem apróbb csatázásra nem került a dolog. Sullivan Genesee folyóig léptete s feldulá a falvakat és házakat, elfoglalta a gabonát és minden eleséget, mi hatalmába esett. A lakok mind üresen maradának, mert az indusok családjaikkal együtt Niagara mellé vonultak, hol britt őrsereg védte és látta el őket. Elérvén ekkép a sereg kitűzött czélját, ugyanazon uton visszafordula Wyoming felé hová két hónapi távolléte után megérkezett.

Sir Henry Clinton, a britt tábornagy, kora tavaszszal 2500 emberből álló sereget küldé Mathews vezérlete alatt Virginiába. Ezek Portsmouthnál kikötvén, a várost rohanással bevették, azután Suffolk felé indulának s egy gabnatárt feldúltak, egy falut több magánházakkal elégettek s nagymennyiségű dohány birtokába jutottak, s miután több hajót elfoglaltak, másokat felgyújtottak vagy fenekeiket kifurták volna, tetemes zsák-

mánynyal visszatértek Uj-Yorkba. Ezen hadviselés módja a miniszterek parancsa és rendszabása szerint történt.

Ezen hadcsapat, Virginiából visszatérte után, még több seregekkel terhelt hajók által szaporodván, egy tömegben a Hudsonon felvitorlázott. Sir Henry Clinton személyesen vezérelte e táborozást s főczélja vala, Stony-Point és Verplank-Point erős álláspontjait elfoglalni, melyek Hudson két partján egymással szemközt állának, s hol az amerikaiak erős sánczokat hánytak, Kings Ferryt őtalmazandók, mely által a keleti és közép tartományok közti közlekedés fenntartatott. Ha a szerencse e merész vállalatnak kedvezendett, akkor a britt vezér a hegyhátig nyomulni szándékozék, az ottani szorulatokat és erős állomásokat elfoglalandó, minél fogva Hudson vidékének ura lett volna.

Washington e készülletekről tudósulván, legott átlátta a britt vezér szándékát s készülleteket tőn, melyek által tervének második részét megghiusitsa. Az Uj-Jerseyben szállásoló csapatokat siető léptekkel összeseregelteté s oly célirányosan elosztá őket különféle állomásokra, hogy Clintonnak nem volt kedve több vállalatba kapni a fennemlitett két erősség elfoglalásán kívül, melyek ugy sem valának képesek az ellenfél erős hajóhadának s 6000 embernyi seregének daczolni. Clinton elfoglalván junius 1-én e helyeket, ismét hajókra szállitá seregeit s velők együtt Uj-Yorkba tére vissza. Washington pedig főhadiszállását Uj-Windsorba tette át, néhány mérföldnyire West-Pointon tul; a hadsereget a hegyháton és közelében helyezte szét; de számos őrséget állított a folyó két partjára is, mely a netalán véletlen be-rohanó ellenséget visszaverje.

A brittek azonban következetesen üzték rabló és pusztító rendszeröket. Julius közepén Tryon kormányzó alatt 6000 emberből álló szakaszolat a long-islandi tengerszorosba vitorláza. E sereg először Newhavenben köt-vén ki, a lakosokat válogatás nélkül kirabolá s a hajó-rakodó helyen minden eleséget elégete. Ezt bevégezve ismét hajóra szálltak, majd Fairfield és Norwalk mellett kikelének s mindakét várost hamuvá égették. A lakóházakat, műhelyeket, templomokat, iskolákat és a kikötő-

ben álló hajókat összerombolák. A katonák korlát nélkül raboltak, undok erőszakoskodásokat követtek el s a rettentő háborút legfertelmesb alakjában gyakorolták mindenfelé. A nép felkele önvédelmére s némelyeket megöle; de az ellenség visszavonult hajóira, mielőtt a polgári katonaság nagyobb számmal összegyűlhetett volna.

A britt fővezér azon reményben vala, hogy az amerikai hadsereget a hegyhátról előcsalja és pedig oly állomási pontra, hol az kedvező körülményekben ütköztetve kényszeríthető. De Washington szokott előrelátásánál fogva óvakodott az ellenségnek ily alkalmat nyújtani. Ellenben, míg a britt erő megoszolva vala, elhatározá Stony-Point erős állomását megrohanni. Különösen hogy a nép várakozását némileg kielégítse, s azt a védelmi háborúval, melyet csak szükségből visele, kibékítse; ezek valának saját vallomása szerint vállalatának főindokai. A helyszínét ő maga megtekintvén, Lee tábornagyra bízta, ki egy csapat lovassággal közelében állomásozott, hogy a várerősség állapotja és őrseregének mennyisége felől tudomást szerezzen. Wayne tábornagnak pedig parancsul adá, menjen egy könnyű gyalog csapattal előre, tartsa szemmel az ellenség mozgalmait, akadályozza, ha partra akarna kikötni s támadjon meg egyes osztályokat, midőn alkalma leend. Miután Washington a kívánt tudósításokat megkapta s a támadásra elhatározta volna magát, Wayne tábornagnak írott és szóbeli utasítást adott, a többit a derék haditiszt vitézségére és hadtudományára bízván.

A megtámadásra július 15. éjszakája tüzetett ki, 14 mérföldnyi előnyomulás után esti nyolcz órakor érkezett meg a haditest az ellenségtől két mérföldnyi távolságra. A vezér és előkelőbb tisztai szemügyre vették a vár erősségeit s tizenegy után két negyedkor az egész sereg két osztályra választva nyomula elő a megrohanásra. Éjfél után mintegy husz percz mult el, midőn a csata elkezdődött. Az amerikaiak előtolongván, rettentő puskalövésekkel és ágyudurrogatásokkal fogadtattak, de ezek daczára is mindakét osztály csaknem egy pillanatban az ellenség sánczainak középpontján összetalálkoztak. Wayne tábornagy, ki a jobbik osztályt vezeté, fején

könnyű sebet kapott s a parancsnokságban segédtiszte-
által gyámolítottatott.

A támadásnak minden részről nagy lőn sikere. A
brittek közül elfogatott 543 ember, meghalt 63. Az
amerikaiak részéről 15 esett el, 83 megsebesült. Több
ágyu, különféle nagyságu mozsarak, nagy számu puska,
ágyu és puskagolyók, sátorok és eleség kerültek birtok-
ukba. Egyértelmű tanuvallomás szerint ez vala egyik
legfényesebb diadal az egész háboru folyamában. A gyű-
lödelem köszönő levelet küldé a tiszteknek, különös di-
jakat osztá ki s rendelé, hogy a várerősségben talált
hadiszerek megbecsültetvén, azok értéke a tisztek között
rangszerinti arányban és a közvitézék közt elosztassék.
Három emlékpénzt is verettek, melyeken e diadalmat
ábrázolák, Wayne tábornagy, Fleury és Steward ezrede-
sek tiszteletére. Washingtonnak szinte köszönetet mondott
a gyűlödelem azon bölcsesége, vigyázat- és nagylelkűsé-
geért, melyet, mint az egyesült álladalmak fővezére, kü-
lönösen ezen vállalat elintézésében kitüntetett.

Miután Washington Stony Point várát megtekin-
tette, elhatározá belőle a hadsereget kitakarítani, a lő-
szereket és eleséget elhordatni s erősségeit széthányini.
Mert ezen állomáshoz az ellenfél hajóhada könnyen hozzá-
férhete, s ennél fogva nagyobb őrsereg kívántatott földő-
zésére, mint melyet jelenleg a főhaditesttől el lehetett
volna szakasztani; azonfölül védelmezése oly ütközetre
adhat vala alkalmat, mely reá nézve épen nem lett volna
kívánatos. Utóbb az ellenség ismét elfoglalta ezen állo-
mást s ujonnan megerősítette.

Az ostrom után körülbelül egy hónap mulva Lee
őrnagy hasonló nemű vállalatot hajta végre, mely nem
kevesebb eltökélést igényle. Ő 300 gyaloggal és egy dra-
gonyos csapattal megrohant Paulus Hooknál, Uj-York
átellenében, egy ellenséges állomást, s 159 embert fog-
ságba ejtett, míg az ő részéről csak ketten vesztek s
hármán fogottak el. Lee őrnagy e vállalatot maga ter-
vezé, s nagy dicséretet nyere ügyessége és bátorsága
miatt, melylyel azt végrehajtotta. A gyűlödelem arany-
emlékpénzt veretett ez esemény dicsőítésére s az őrnagy-
nak küldötte.

Ezenkívül semmi nevezetes nem történt a hadsereg-nél, melyet Washington közvetlenül kormányoz. A britt haditest Uj-Yorkban vesztegle, s az amerikaiak hegyháti állomásaikon maradának.

Nem lesz talán érdektelen ezen időből emliteni valamit, mi csak Washington személyét illeti, de az egyhangulatu hadi eseményekbe holmi változatosságot hoz, s figyelmünket a nyilvános nagy ügyekről kevésse elvonja, mik a fővezér lelkét foglalatatoskodtatik. Egy levelet hozandunk fel, melyben Washington egy barátját a főhadiszállásra meghívja ebédre. E levél némi rajzát nyújtja az ő életmódjának, s tanuságul szolgál, miképen tréfálgodni tudá akkor is, midőn a közjó miatti aggodalom és hivatala sokféle kötelességei nyomák őt. A levelet Cochran doctorhoz, a hadsereg fősebészéhez augusztus 16-án West-Pointban írta. „Kedves doctor ur! Cochran és Livingston asszonyságokat meghívtam hozzám holnap ebédre; de ne tartsam-e lelkiösmeretbe járó dolognak leírni a lakomát, mely önökre vár? Leirom igenis, mert ellensége vagyok minden csalódásnak, habár csupán a képzelődést illeti is. Hogy asztalom elég tágas s a hölgyek elférnek mellette, nem szükség mondanom, mert azt tegnap látta ön. De miképen van rendszerint megakva, az fontosabb s ez leszen jelen levellem tárgya.

„Mióta e szerencsés helyen tartózkodunk, ebédre kapunk egy sonkát, néha darab disznóhus koszoruzza az asztal felső végét, darab marhasült ékesíti az alsót, s piczin szinte észrevehetlen babos vagy zöld főzelékes tálcaska képezi a középpontot. Midőn a szakács ki akar tenni magáért, mi gyanításom szerint holnap megtörténik, még két pástétom is vagdalt marhahustöltelékkel, vagy két tál rákkal tétetik fel a középpont két oldalára; ezek töltik ki a hézagokat s eszközlik, hogy a tálak csak hat lábnyi távolságra legyenek egymástól, holott különben az asztal hossza tizenkét lábnyi. Nem régen szakácsomnak meglepőleg éles esze fölfödözé, hogy almatortákat is lehet sütni, s nagy kérdés, ha nagyratörekedő eszénél fogva nem fog-e egyik pástétom helyett almatortát feladni. Ha tetszésökre leszen a hölgyeknek ilyenén lakomát jó néven venni s vele megelégedni, s oly tényérok-

ról enni, melyek egykor ónból voltak, de most vasból vannak, minek azonban nem a gyakori surolás az oka, igen fogok örvideni látásukon. Maradok, kedves doctor ur, ön barátja, Washington.“

Minthogy a britt vezér Clinton jelenleg csalatkozott várakozásában s Európából semmi segítsége nem érkezett, unni kezdé állapotját s nem remélé többé, hogy hadviselése által a britt fegyverek dicsőségét emelni s uralkodója várakozását létesíteni képes legyen. Augustus 21-én így irt Germain György lordhoz: „Többféle okonál fogva kénytelen vagyok azon hiedelemről, hogy itt valamit véghezvihessek, végkép lemondani. Azon óvakodási rendszabályok, melyeket Washington tábornagy követ, minden reményemtől megfosztanak, őt ütközetre kényszerithetnem, s e lemondásra maga a késő évszak int.“ Tudósítja továbbá a minisztert, hogy csak déli oldalról szándékozik Uj-Yorkot tökéletes védállapotba helyezni, s hogy a Hudson mellett állomásozó csapatjait eltávolítandja s hadseregének nagy részével Dél-Carolinába vitorlázand, mihelyest az évszak azon éghajlat alatt valami vállalkozást enged.

Azalatt Gerard a francia követ egy gyűlödelmi választmányyal bizonyos hadi terven tanácskozik a francia és amerikai haderő részére. Meglátogatá a tábornok is s többször találkozik a fővezérrel, kinek hatalmat adott a gyűlödelem ezen ügyről rendelkezni s azt végrehajtani saját belátása és eszélyessége szerint. Több terv indítványoztatott s fontolóra vétetett, de mivel a francia és amerikai csapatok Savannah megtámadásában szerencsétlenek voltak s Estaing gróf a tengerparttól eltávozott, e tervek egyikét sem létesíthették, miért említést sem akarunk tenni rólok.

A francia követre igen kedves benyomást tön Washingtonnali közelebb megismerkedése, mint Vergennes grófhhoz irt levelének ezen szavaiból kitűnik: „Többször beszélgettem Washingtonnal, néha három óra folyásig is. Lehetetlen kevés szóval megmondanom, mennyit tanultam légyen e férfiutól; de majd visszatérek erre leveleimben, valahányszor alkalmam akad reá. Ma csak azt mondom, hogy mióta ismerem őt, épen oly fellengző vé-

leménynyel vagyok szellemi tehetségei, erénye, mérséklése és honszeretete felől, mily nagygyal viseltettem már az előtt hadi tudománya és tetemes szolgálatai iránt, melyeket hazájának tett.“ Hasonlóan nyilatkozott gyakorta Gerard utódja is, mi fölötte nevelte és szilárdította azon határtalan bizodalmat, melyet a francia kormány egész háboru folytában az amerikai hadvezér iránt tanusita.

Jóllehet a közös munkálkodásra kitűzött terveket létesíteni nem lehetett, hasznosak voltak még is az ellenfél terveinek megghiúsítására. Mert mihelyest tudva lón, hogy Estaing gróf Georgiában tartózkodik, Clinton természetesen azon gondolatra jött, hogy az észak felé fordul, s Washingtonnal egyesülvén Uj-Yorkot támadandja meg. Ezen esetre önbátorságáról gondoskodólag Rhode Islandból kivezette seregeit, s a csaknem három évig ott tanyázott s 6000 emberből álló hadát Uj-Yorkba vezette.

Vége szakadván a táborozásnak, a hadsereg ismét téli szállásokra vonult. A tél oly keményen köszöntö be, hogy a vizen közlekedni nem lehetett, s a hadsereg igen nagy szükségét látott eleség dolgában. Nem lévén egyéb mód benne, kénytelenek lőnek a lakosoktól segédelmet kérni, minek behajtására tisztek küldettek ki. Ezeknek parancsúl adatott, hogy az illető tanácestől kérjék a gabonát és barmokat; minden lakos pedig köteles legyen annyit adni, mennyit családja rövidsége nélkül átengedhet. Ha a lakosok e rendeletnek ellene szegülénének, meghagyatott a tiszteknek, hogy szokott katonai erőszakos eszközökhöz nyuljanak. De szerencsére e rendszabályokhoz nem kelle folyamodniok. A polgári hatóságok munkássága vetélkedett a lakosok készségével, s bőséggel eleség szállíttatott a táborba, csupa önkéntes adakozásokból.

Az 1780. évi táborozáshoz a gyűlödelem rendeletéből a hadsereg száma 35,211 emberre határoztatott. Minden tartomány köteles lón april elsőjére kiállítani járulványát. A táborozásnak határozott terve még nem készült el, minthogy a vállalatban a körülményekhez kellett

alkalmazkodniok, valamint az ellenfél állapotához s erejéhez is.

Egyike a legnagyobb bajoknak, melyek az országot nyomák és szomorú jövővel fenyegeték, a papirospénz esökkenése vala. A gyűlödelem t. i. készpénz szűkében lévén s hatalommal közvetlen adó kivetésére nem bírván, már a háboru kezdetétől papirospénzt használta, mi eleinte mig aránylag kevés jöve forgásba, tűrhető vala; de 1780. év márczius havában már 200 millió dollárnyi bocsáttatott ki és még semmi be nem váltatott. Ezen időben 40 dollár papiros csak egy dollár ezüstöt ért, s az élésbiztosok a legnagyobb zavarba ejtettek, lehetetlen lévén nekik a hadsereg számára eleséget bevásárlani. A gyűlödelem tehát ismét új rendeletet hozván, fölszólita minden tartományt bizonyos mennyiségű szarvasmarha, sertés, buza és rozsliszt, lótakarmány, s egyéb szükségesek kiszolgáltatására. Azonban e rendeletnek, mint számtalan akadályokkal és nehézségekkel járónak, végrehajtása nem eszközöltetett. Végre a papirospénz értékének fölemelésére, a gyűlödelem tanácsából törvény hozatott, melynél fogva teljes becsesrel birjon azon adósságok kifizetésében, melyek, szerződésnél fogva, aranyban vagy ezüstben fizetendők valának. E törvényt sok adós hasznára fordította, melyet hogy Washington eredeténél fogva igazságtalannak, alkalmazásában kárhozatosnak tartott, e történeteske is mutatja: Midőn a hadsereg Morristown mellett táborozott, a szomszédságban egy tekintélyes s jó hírű férfiú lakott; ez sok szolgálatot tőn Washingtonnak, ki azt nyájasan fogadá s viszonzá. Szerencsétlenségre ezen ember leszállított papirospénzben fizette ki neki adósságait. Bizonyos idő múlva meglátogató a főhadiszállást, s szokás szerint a tábornagy szobájába vezettetett, hol éppen tiszteivel beszélgete s kevés figyelemmel látszott lenni a látogató iránt. Hasonló jelenés történt köztök másodszor is, s Washington még visszatartóbb lőn mint először. E magaviselet annyira elütött szokott modorjától, hogy Lafayette, ki történetből éppen jelen vala, azon ember eltávozta után nem tartóztathatá magát, és mondá: „Tábornagy ur, úgy látszik ezen ember önnek nagy tisztelője, még is úgy viselte magát iránta, mintha nem is

ismerné.“ Washington elmosolyodva felele: „Jól tudom, hogy nem voltam nyájas hozzá; erőködtem ugyan legalább udvarias lenni, s két három ízben is meg akartam az embert szólítani, de a papirospénz betömte szájamat.“ Tudniillik Washington e pénzszállítás által tetemes summában károsodott.

Április elején valamennyi tartománybeli seregeknek táborban kellett volna lenniök, de a Washington közvetlen parancsa alatt állók csak 10,400-ra mentek. E szám még az által is kisebbedett, hogy a marylandi s delawarei legénység a déli hadsereghez küldetett. Az Uj-Yorkban tanyázó britt katonák száma 7300 főnyi volt. A hónap végén visszatére Lafayette marquis Franciaországból s azon örvendetes hírrel érkezék Bostonba, hogy a francia kormány egy szárazföldi és tengeri erőt állítja ki, nem sokára az egyesült álladalmakba jövendőt. Lafayette legott Washingtonhoz mene a főhadiszállásra, s innen a gyűlödelembe.

Junius havában Knyphausen tábornagy egy csapattal, melyet Uj-Yorkban nélkülözni lehet, utnak indulván uj Jersey felé portázott. Az amerikai hadsereg némely szakaszolatai szembe menének vele, s több kemény csatázás keletkezék köztök, különösen Springfieldnél, hol az ütközet több órákig tart. Az ellenség visszaveretett s az amerikaiak ismét Staten Islandbe vonultak.

Végre hirül hozák, hogy a francia hajóhad julius 10-én Rhode Island newporti kikötőjébe megérkezett. A készület hét vagy nyolcz lineahajóból, két fregatból, két ágyus gályából és 5000 emberből áll, Ternay ur a hajóhadat és Rochambeau gróf a seregeket vezérlé. Ez vala, mint mondák, az első osztályozás; a másik szállító hajók hiánya miatt Brestben marada egészen felkészülve, de az elsőt nem sokára követendő.

A miniszterium utasító parancsa Rochambeau grófhhoz igen világos és oda irányzott vala, hogy a francia és amerikai seregek között az egyetértés fentartassék. A tábornagy, valamint katonái is, Washington parancsnoksága alá rendeltettek olyképen, hogy egyesülés esetére a francziák segédhadak gyanánt tekintessenek, s balszár-

nyat képezvén, az elsőség az amerikaiaké legyen. Amerikai tisztek parancsoltak az ugyanazon rangu és szolgálati idejű francia tisztek fölött, s minden alkudozásoknál és békeszerződésekben az aláírási elsőség az amerikai tábornagyoknak adatott. Ezen utasítások világos és értelmes kifejezésekbe foglaltattak, s Lafayette közölte azokat Washingtonnal, mielőtt a francia seregek kikötöttek. Rochambeau gróf is részletes tudósítást ad a rólok, minek örvendetes sikere lőn. Tökéletes egyetértés uralkodott nemcsak a két hadsereg, hanem a nép és francia katonák közt is, megérkezésök kezdetétől a háboru végeig. Washington rendeletéből a szárazföldi tisztek, barátság jeléül és a francziák iránti udvariasságból fekete és fehér cocardákat viseltek, — a fehér szín amerikaiaké, a fekete szín a francziáké lévén.

Washington az Uj-Yorkban tanyázó ellenség ellen köz vállalkozási tervet készít. Lafayette e tervvel ön maga Rochambeau grófhöz mene Newportba, azt részletebben értelmezendő s a francia tábornagygyal és hajóhadvezérrel tanácsot tartandó. Ezen tervében Washington alapul tévé fel, hogy a francia tengeri erő sokkal erősebb az angolnál, minélfogva az uj-yorki hajóhadat megtámadandónak vagy legalább bekerítendőnek vélte. Jelenleg azonban a francziák tengerihada gyöngébb vala, hogysen föltevő; sőt Graves admirál megérkeztével, ki hat lineahajót vezet, az angol hajóhad tetemesen fölülhaladta a francziát; miért a vállalat létesítése felfüggesztetett, míg Ternay ur tengeri ereje a második osztályzat megérkeztével Franciaországból vagy Guichen grófnak Nyugotindiából várt csapatjával nem öregbedik.

Ez alkalommal élvén Arbuthnot angol admirál a newporti révben álló amerikai hajóhadat bekerítette s kényszeríté a hadsereget ennek védelmére ott maradni. Egész nyáron át így vala, miért semmibe sem lehet kapniok. A második francia osztályozat Brestben tartott zárva, s nem juthatott soha Amerikába, Guichen gróf pedig Nyugotindiából visszahajózott Franciaországba, meg sem érintvén a szövetséges tartományokat. Mind a két párt tehát védelmi állapotban marada. Washington visszatérvén Hudsonon által, tábornok üte Orangetown vagy

Tappan mellett, Uj-Jersey határain, s télíg ezen állomáson marada.

Rochambeau gróf e nyugalmi időközben összejövetelre ajánlkozott, mit Washington örömmel fogada, s a két hatalmasság parancsnokai Hartfordban szeptember 21-én láták egymást először. E két férfiú összejövetele azon tekintetben vala hasznos és nevezetes, mert baráti szövetségre léptek, s azt a két párt jótékony közlekedése követte; de messzebbre ható hadi tervet még nem dolgoztak ki. Bizonyos valamit azért nem leheté határozniok, mert bármily szárazföldi vállalatához tulnyomó tengeri erő kívántatott, mihez pedig jelenleg kilátás nem mutatkozott.

Ezen idő alatt West-Pointban és a hegyhát egyéb erősített állomásain Arnold tábornagy parancsola. Az egész amerikai hadseregben egy sem szerze dicsőbb hirt akár hadi tudománya, akár vitézsége, akár fáradhatlan munkássága által nálánál. Miután az angolok Philadelphiát odahagyták, ezen város kormányja reá bizatott, minthogy harezban vett sebei egyideig alkalmatlanná tévők szolgálatra. Felfuvalkodott, pompaszerető és kicsapongó életü lévén, nemsokára annyi bajba kötélődzött, hogy meg nem buknia lehetetlen vala. Torkig adósságba merült, mely tehertől hogy megszabadulhasson s pazarlái hajlamát kielégithesse, oly csinekekhez folyamodott, melyek őt mint embert és tisztet megbecsteleníték. Virginia tanácsának elnöke súlyos vádakat támaszta ellene, melyek a haditörvényszék elé terjesztettek, s az oly ítéletet hozza, hogy a főhadvezér által nyilvánosan megdorgáltassék. Ezen büntetés s vagyonának tökéletes tönkretelése Arnold gögös lelkének elviselhetetlen kín vala. Magáért tehát boszut állandó, egyszersmind nyomorának véget vetendő, eltökélé magát, hogy hazáját elárulja s azt ellenfél táborában keresse szerencsáját. Ezt már régénföltevé magában, mert 15 hónap óta titkos levelezést folytatá André őrnagygyal, a britanniai hadsereg tábornagi segédtsíztével. Céljának minélelőbbi elérésére West-Point parancsnokságát keresé, mit meg is nyere s azt augusztus első hetében átvevé. Ez időtől fogva azon volt, a britanniai tábornagygyal folytonosan közlekedvén,

hogy West-Point várát a hegyhát legnevezetesebb állomásaival együtt az ellenfél hatalmába kerítse.

Midőn Washington Hartfordba elutazván, a főhadiszállást egyidőre odahagyá, ez alkalmat gondolá terve végrehajtására használandónak. E végre Hudson vize nyugoti partján éjnek idején titkos összejövetelt tartat André őrnaggyal. Reggelig együtt maradtak, de el nem végezvén tanácskozásukat, Arnold reá beszélte szövetséges társát, menne Smith Josua házába, mely a folyó közelében áll s maradna ott nappal elbujva. Arnold visszatérek West-Point várába. André pedig beesteledvén az idő, Smith házából kiindulván, lóháton átusztá a folyót, vele lévén Arnoldtól aláírt utlevele, melyben John Andersohn nevet viselt. Mielőtt Smith házából kiment volna, egyenruháját egyszerű polgári öltözzettel cserélte fel, melyet egy bő sötét öltönyvel fűde be.

Következő nap, midőn egyedül maga lovagolna Uj-York felé, hirtelen három polgári katona feltartóztatá őt s kimotozván ruháját, saruiban elrejtett irományokat lettek. Ebből gyaníták, hogy kém volna s letartóztatván, visszavezeték az első amerikai őrszemhez s általadák Jameson alezredesnek. Ez a megvizsgált irományokat Arnold kéziratának ismerte, s minthogy azok tartalmát fontosnak találá, gyorsfutár által legott Washingtonhoz küldötte, magát André pedig nagyobb biztosság végett következő reggel Sheldon ezredeshez vitette. André látván, hogy nincs menekvés reménye, ira Washingtonnak s fölfűdözé neki igazi nevét és állapotját. Azalatt Arnold, tudára esvén a fölfűdözés, bárkára ülvén, az angol hadsereghez menekült. André pedig, miután ügye a haditanács által megvizsgáltatott, mint kém hadi törvények szerint halálra ítéltetett. Washington helybenhagyá az ítéletet s André október 2-án Tappanban kivégezték.

Mig az éjszaki részen ezen események folyának, a déli tájakon az onnan érkezett tudósítások szerint igen mostohán állottak a dolgok. A brittek beütöttek Carolinába, s az uj-yorki készülétek oda mutattak, hogy egy szakaszolat Virginiába szándékozik rohanni. Gates tábornagy megveretése déli Carolinában nagy csapás volt az amerikaiakra nézve. Miért a gyűlödelem sürgetésére

Washington ezen tartomány parancsnokául Green tábornagyot rendelte, ki a csatapiácra érkezvén, a következő években fényesen kitüntette vitézségét.

Végre, minthogy a gyűlödelem hosszas tapasztalás után mindig nagyobb nagyobb bizalommal viseltetett Washingtonhoz, elfogadá minden javaslatait, melyeket már régóta végrehajtani sürgetett, különösen hogy a toborzandó ujonczok a háboru bevégezteig katonáskodni tartozzanak, s a haditisztek, kik végiglen szolgálatban maradnak, fele zsoldjokat életök fogytáig huzzák. De szerencsétlenségre a tartományok nem hajoltak a fővezér javaslatára, s csak három évre vagy még rövidebb időre állították ki seregeiket, ürügyül hozván fel, hogy másképfölötte nehéz lett volna ujonczokat szerezniök.

Deczember vége felé a hadsereg téli szállásokra vonula; a pennsylvániai csapatok Morristownál vettek álmást, az uj-yerseyi ezredek Pompton mellett s a keletiek a hegyháton. A főparancsnok szállásaul Uj-Windsor tüzetett ki. A franczia hadsereg Newportban marada, kivévén Lauzun herczeg ezredét, mely Lebanonban Connecticut tartományban telepedett meg.

XII. FEJEZET.

Lázadások a hadseregben. — Washington segítséget keres Franciaországban. — Lafayette egy szakaszolattal Virginiába jön. — Washington összejövele Rochambeauval. — Hadviselési tervek, különösen Uj-York megtámadására. — A tervnek véletlen esetek miatt némi változtatása. — Lafayette győzedelme Cornwallison. Az egyesült seregek Virginiába menetele. — Yorktown ostromlása. Békealku-készületek új táborozáshoz. — Lafayette haza megy. — Washington a katonák főhatalommal kínálják meg. — A hadseregek új elhelyezése. — Ezek elégtelensége. — A tiszti kar emlékirata a gyűlödelemhez. — Névtelen irományok. — Tudósítás a békekötésről. — Washington gondjai a polgári szervezetről. — Körlevelei a tartományokhoz. — A gyűlödelemben megy. — Elbucszik a hadseregektől és leteszi a vezériséget.

Az 1781-diki év oly eseménnyel kezdődött, mely az országot rémüléssel tölté el. Január 1-ső napján zendülés ütött ki a pennsylvániai seregek között Morristown mellett; hol mintegy 1300 ember fegyvert ragadván, tiszteiknek engedelmeskedni vonakodtak, egy kapitányt megöltek, egy másikat halálosan megsebesítettek s egyéb kicsapongásokat követtek el. A lázadók hadias sorokban Princetonba léptettek, hol hat ágyut elfoglalván, kinyilatkoztatták, hogy Philadelphiába mennek, ott sérelmeiket a gyűlödelem elé terjesztendők. Panaszkodtak ugyanis, hogy zsoldjuk nem illő időben és leszállított papirospénzben fizetteték ki, hogy sokan a katonák közül szolgálati idejük lefolyta után el nem bocsáttatnak, s hogy eleségben,

ruházatban, pénzben legnagyobb szükségét kell szenvedniök, Wayne tábornagy okosságának lehetne köszönni, hogy a lázadók rablásokat s más erőszakot nem követtek el. Washington is tudósíttatván a zendülésről, mindent elkövette annak lecsillapítására, utasítást adván Wayne-nak, bírná a katonákat reá, hogy sérelmeiket írásban nyujtsák be a gyűlödelemnek, s a pennsylvániai kormány-nak. Ennek következtében a gyűlödelem követői, s Pennsylvánia kormányzója a lázítóknak elébe menvén, alkudozásra léptek velök, s ezek letették fegyvereiket.

Washington tartván tőle, netalán e példa gonosz befolyással legyen az egész hadseregbe, annak ismételése ellen hathatós rendszabályokról gondoskodott. Rendelést tőn, hogy a hegyháti ezredekbl 1000 ember választassék ki, kikben meglehessen bizni, ezek négy napi eleséggel ellátva indulásra készen álljanak, mihelyest arra parancs érkezendik. Mily czélirányos volt ezt tennie, legott ki-tűnt; mert tudósítás érkezett, mely szerint az új-yorki csapatok, a Pompton és Chatham mellett állomásozók, felzendültek volt; ezek fegyvert fogván, tiszteik ellen fenyegetöztek, hogy Trentonbe menvén, hol a tartomány követői tanácskozána, szuronyokkal csikarandják ki sérelmeik orvoslását. Ez esemény gyors és szilárd elhatározást igényelt. Hatszáz ember, Howe tábornagy vezérlete alatt, küldetett ki a lázadást erőhatalommal elnyomni, ha a zendülők tüstént föltétlenül meg nem hódolnak, s engedelmességet nem fogadnak. E parancs pontosan végrehajtatott. A lázadók meg lévén lépve, mielőtt rendbe szedődhettek volna, kénytelenek lőnek tiszteiktől bocsánatot kérni, s engedelmességet ígérni. — Hogy pedig a kihágásuk nagy volta szembetünővé tétes-sék, s mind ők, mind mások jövőre hasonló tényektől elijesztessenek, két főczinkos a hadi törvényszék elé idéz-tetett és agyonlövetett.

E gyors eljárás a lázadási szellemet végképen kiir-totta a hadseregből.

Az angol tábornagy semmi tervet nem látszott a jövő táborozáshoz, az északi tartományokban vállalandó-hoz, készíteni. Figyelmét főleg dél felé fordítá, s a mi legénységet Uj-Yorkban nélkülözhet, mind Cornwallis

lordhoz küldötte segédhadúl. Tizenhatszáz embert, aránylagos számú hajókkal együtt Chesapeake felé szállított, Arnold parancsnok alatt, ki alig várta az alkalmat, hogy új barátihoz hajlamát, s az elhagyott amerikaiak ellen boszuját kitüntethesse; ki mielőtt Chesapeakehez ért volna, Leslie tábornagy Virginiából kiköltözött, s így e vállalat dicsőségét egyedül ő aratta, s mit még többre becsült, nagy zsákmány birtokába jutott. Mert Richmond városát felgyújtotta, sok magányjóságot elfoglalt s több helyeket kirabolt.

Arnold visszatorklására Washington kiszakasza hadseregéből 1200 embert, s szárazon inditá meg őket Chesapeake felé, hogy ott a francziákkal egyesülten harcoljanak Arnold ellen. E táborozás fejévé Lafayettet rendelé, mit nemcsak politikából tőn, hanem mivel a marquis eszélyessége és vitézségében bizott. Virginiába érkeztek az egész tartomány szárazföldi serege is a polgári katonasággal együtt parancsa alá vettetett.

Washington a legközelebbi táborozáshoz tervet készíteni s a franczia főnökökkel oly tárgyakról értekezni szándékozván, melyeket írásban nem örömet közlünk, Newportba utazott. Az odavaló polgárok egy irományt nyujtának be neki, melyben iránta buzgó szeretetöket, tett szolgálatiért hálájokat s örömeiket jelentik ki, hogy őt körükben üdvözölhetik. Válaszában különösen iparkodott a fővezér őket azon hajlandóságban megerősíteni, melyet a szövetséges francziák iránt nyilvánítottak. A szövetséges hadak vezéreinek összejövele minden tekintetben kielégítő vala mind a francziák- mind az amerikaiakra nézve; de az ellenség czélzatait igen nehéz vala kitalálni, s a jövő vállalatok előre nem látható, s ki nem számítható eseményektől függének, miért csak általános intézkedések tétettek oly közös munkálatokról, melyeket idő és körülmények kívánandnak.

Jöllehet a britanniai tábornagy szándéka tudva nem vala, de később kitünt, hogy esatamezőül Chesapeake mellékét vagy Pennsylvániát szándékozott kitüzni. E végre Clinton még egy szakaszolatot, 2000 emberből állót, küldé Virginiába, mely Arnolddal s utóbb Cornwallissal egyesüljön. Más részről meghagyatott Lafayette tá-

bornagynak, hogy a francia hajóhaddal egyesülve munkálkodjék; de mivel ez nem szálla be Chesapeakebe, az utasítást nem teljesíthette; mihelyt pedig bizonyosan megtudá, hogy egy angol csapat szállott be a francziák helyett Chesapeakebe, ismét a főszerephez készülvén visszatérni. Mentében vala már, midőn parancsot vőn Washingtontól, hogy délnek forduljon, s vagy Virginiában szembe menjen az ellenségnek, vagy tovább indulván a déli hadsereghez csatlódjék, hol Green tábornagtól bővebb utasítást veend.

Az egész hadsereg akkori állapotáról, s mit leheté vární a legközelebbi táborozástól, felvilágosításul szolgáljanak Washington naplójának ezen szavai:

„A helyett, hogy táraink eleséggel telve volnának, igen apróra szabott élelemmel birunk, mely itt-ott elszórva találtatik a tartományokban; a helyett, hogy fegyvertársaink el volnának látva fegyverrel, csak kevés mit találunk bennök, s a munkások nem akarnak tovább maradni; a helyett, hogy a hadviseléshez kívántató minden készület meg volna, s legott kiosztogattathatnék, a főhadi szállásmester még most fordul a tartományokhoz, s azért könyörög, mire saját csapatjaiknak szükségök legyen; a helyett, hogy a szállításra szabályozott rendszerrel birnánk, mely vagy hitelen alapulna vagy pénzen, melynek a szállásmester kezeiben kellene lennie, a költségek fődözésére, sem egyiket sem másikat nem birjuk, s a szükségesek legnagyobb részét katonai kicsikarással kell megszerezelnünk, naponként kénytelenek vagyunk a népet zsarolni, mi által kedélye elkeseredik és szíve elidegenül tőlünk; a helyett, hogy új toborzás által betöltetnének ezredeink s a tartományok kiállították volna illetőségeiket, az egész szövetségből maiglan alig vagyunk egy, mely seregeinek nyolczadát a táborba küldötte volna, s kevés reményem van hozzá, hogy felét kiállítsa; szóval, a helyett, hogy teljesen fel volnánk készülvén a csatamezőre, minden készületlenül áll, s a helyett, hogy az ellenfélt megtámadnók, s dicső diadalt szerezhetnénk, homályos és zavart jövőndő vár reánk.“

Szerencsére a dolgok kedvezőbbre fordulának mint a hadvezér gondolta. Azon örvendetes hír futamodott,

hogy Barras gróf egy francia fregátával a bostoni kikötőbe jött, s nem sokára tengeri erő és szárazföldi segéd sereg érkezik Franciaországból; azonfelül julius vagy augusztus hónapban Grasse gróf vezérlete alatt egy hajóhad induland ki Nyugotindiából az egyesült tartományokba. Ez oknál fogva az amerikai és francia seregek fővezérei még egyszer összejöttek május 22-én. Két főtárgy vétetett fontolóra, ugymint az ellenségnek Virginiában megtámadása, és egy közrohanás Uj-Yorkra. A francia hadvezér az első vállalatnak ada elsőséget; de utóbb hajolt az erősebb indokokra, melyeket Washington a második terv mellett hoz fel. Virginiába t. i. csak szárazon lehet eljutni, minthogy a francia hajóhadat a sokkal erősebb angol tengeri hatalom zárva tartá. A szállítási nehézségek és költségek, az évszak, melyben a seregek Virginába érkeztek volna, mi legforróbb nyárban vala történendő, s az emberveszteség, melyet oly hosszú utazásban elkerülni nem lehet, mind ezek nehezíték az első terv végrehajtását. Más részről hihető vala, hogy az ellenerő Uj-Yorkban a szerteküldözött szakaszolatok által annyira megkevesedett, minél fogva Clinton kénytelen legyen vagy feladni a várost vagy védelmül a déli seregek egy részét visszahívni.

Elhatározzák tehát a vezérek: Rochambeau gróf minél előbb induljon ki Newportból, s Hudson mellett az amerikai táborral egyesüljön. Mielőtt Washington Weathersfieldet elhagyta, körleveleket bocsáta a keleti tartományok kormányzóihoz, melyekben a határozatokról tudósítja és felszólítja őket, hogy szárazföldi részhadaikat minél hamarabb kiállítani, s bizonyos számú polgári katonaságot készen tartani igyekezzenek. Tanácslá tovább nekik, ha 3 évre, vagy az egész háboru folyamatára ujonczokat nem kapnának, fogadják azokat csak ezen táborozásra, minthogy sürgető szükség van rájuk, mind hadi vállalatok, mind politika tekintetéből; mert az amerikaiak csak azáltal tüntethetők ki buzgalmukat, s a közjó iránt áldozati készségöket, ha mindent elkövetének, hogy szövetséges társaikhoz erőre és vitézségre hasonlók lehessenek, s ez vala egyetlen mód ezeknek segedelméről biztosítani magokat.

Megkötöttvén Franciaországgal a szövetség, az egyesült tartományok népei bizakodván azok segítségében, mintha már ki volt volna viva függetlenségök, hova tovább hanyagabbak lőnek a gyűlödelem kívánatainak teljesítésében, különösen kitűnt pedig a keleti és közép álladalmak tunyasága és részvétlensége, egészen ellenkezőleg ama buzgalommal, készséggel és szilárdsággal, mely által ugyanazok a háboru kezdetén kitűntenek. Washington őket e tehetetlenségből felrázandó, mindent elkövetve, mi által a népet felbuzdítani s tulajdon hasznára figyelmeztetni lehetett. Ezen okból már egy évvel előbb azon véleményt kezdé terjesztgetni, hogy Uj-York megtámadása az, mire teljes erővel törekszik, s minden eszközt fordítani kíván; mit végrehajtandó valamennyi hadait Peekskill mellett összegyűjté, azután Uj-York ellen indulván Dobbs-Ferrynél, mintegy 12 mérföldnyire Kingsbridgetől, július 4. tábort ütött. Két nappal utóbb hozzá esatlakozott Rochambeau gróf is a francia hadsereghez. Az amerikaiak két vonalban telepedtek le, s jobbik szárnyuk a Hudsonra nyult. A francziák bal oldalon maradtak, s egy vonalban a Brunx folyóig terjeszkedtek.

Még mielőtt a két hadsereg egyesült volna, készültek tétettek Uj-York szigete északi kikötőjének megtámadására. Lincoln tábornagy 800 emberből álló szakaszolattal a Hudsonon lehajókázván, Kingsbridge ormaít foglalta el. Washington maga a derékhaddal Valentins Hellig nyomula, négy mérföldnyi közelségre Kingsbridgehez, onnan, ha szükség hozandja, Lincolnt segitendő. A seregek éjente fegyverben állának s másnap ismét a táborba vonultak vissza Dobbs-Ferry mellé.

Hat hétig állomásoztak itt a hadseregek. Az alatt terv készítettett a megtámadásra, s mindkét fővezér megtekinté az ellenfél várerősségeit; elsőben a Hudson szemközi partjáról vevék azokat szemügyre, azután Kingsbridge s más szomszéd pontok felől. Minthogy azonban az álladalmak igen késtek illető ujonczákat beküldeni, a hadsereg nem volt oly állapotban, hogy nagy vállalatba ereszkedhetnék, mert a francia hajóhad által sem segítették, de kívált, mivel a város védelmére háromezer hessz érkezett Európából, Grasse gróf pedig, ki Nyugot-

indiából hajóhaddal vala 'jövendő, közbejött akadályok miatt segítségül nem érkezhettek. Nem lévén ilyképen remény az ostromlás sikeréhez felhagytak a megtámadási tervvel, s az egész francia erő s ugyanannyi amerikai sereg, melyet a hudson-melléki állomásoknál, és a hegyháton nélkülözni lehet, Virginiába indula. Ennek alsó vidékeit Cornwallis egy britanniai szakaszolattal egyesülvén, megtámadta, de Lafayette bátorsága s ügyes vezérlete által visszaűzetett; mi Washingtonnak nagy öröme szolgálja, minthogy ellenkező esetre azon vád érhetne volna őt, hogy oly nehéz vállalattal oly fiatal tisztet bízott meg, s őt a század egyik legtapasztaltabb és legügyesebb tábornagya ellen küldötte legyen. E tényért Lafayettet mind Washington, mind Vergennes gróf, sőt maga a francia király különös dicsérettel halmozták el, s fejedelme részéről ígéret tétetett neki, hogy a francia seregekben főtábornagy leend, mihelyest szolgálatát az egyesült tartományokban bevégezdi.

Washington és Rochambeau első vállalatuk volt Virginiában Cornwallis ellen indulni. Ha ez északi Carolinába vonulandó vala, akkor őt az egyesült sereg egy részével üldözőbe venni, a többi hadakat pedig francia hajókra szállítva Charlestonhoz vitetni határozzák, melyet a britannok bekerítve tartanak. Kings-Ferry mellett kele át mind a két sereg a Hudsonon, s innen külön utakon Trenton felé, azután Philadelphianak tartván Elkormához indulának. Clinton mit sem tudott benne, hogy Grasse gróf Chesapeakebe váratik hajóhadával, s a legfurfangosabb fogások követték el, hogy tévutra vezettetsek, s ezen táborozás valódi célja felől hibás fogalma legyen; mert félni lehet, hogy ha szándékukról bizonyos tudomása leszen, a francia hajóhad érkezete előtt segéderőt küldend Virginiába. E végett ámitó leveleket költöttek, melyeket az angolok elfogának; új Jerseyben szinlelésül sütőkemenczék felállítására, nem különben lótakarmány beszerzése által a sereg fogadására készületek tétettek, mintha ezen oldalról szándékoznának a megtámadást kezdeni. Mely hadi cselnek kívánt sikere lőn, s a hadak már messze előnyomultak volt, mielőtt Clinton tudta volna rendeltetésöket.

Washington és Rochambeau a hadseregnek előtte menének; amaz, miután rövid ideig Philadelphiában tartózkodott volna, Mount Vernonba siet, mely útjában feködt. Ez volt első véletlen látogatása hazájában, mióta azt hat évvel s öt hónappal ez előtt elhagyta, az első gyűlödelmi ülésbe mentekor; oly osztatlanul áldozta fel idejét, s mindenét, mi személyét illeté, a közhazának. Ott is csak addig marada, míg Rochambeau, kit Baltimoreban hagyott, elérkezendő vala. Mindketten azután sietve siettek Lafayette hadseregének főszállására Williamsburg mellé, hová szeptember 14. értek el.

Azalatt Grasse gróf, huszonhat lineahajóból és több fregátából álló hajósergével Chesapeakebe vitorlázott, miután Graves admirallal megütközött volna. Barras gróf is hozzá csatlakozott egy francia csapattal. Nyugatindiából háromezer ember St. Simon marquis vezérlete alatt már előbb partra szállván, Lafayettel egyesült. Cornwallis azon reménnyel lévén, hogy Clinton segitendi őt, s az angol tengeri erő a francziát felmulandja, Yorktownt és Gloucestert elfoglalá. E két hely York folyó partjain szemközt álla egymással. Clinton hadseregének nagyobb része Yorktownban álla, mely erősen körülárkolva, s az ostrom kiállására mindennel ellátva vala. Mihelyest valamennyi sereg összegyülekezett, az amerikai és francia tábornagyok kiindultak a Williamsburg melletti táborból, s megszállották Yorktownt szeptember 30-dikán. Az amerikaiak a félkörnek jobbik, a francziák bal oldalán állottak fel, mindkét szárny a York folyó felé terjeszkedvén.

Az ostrom szokásos mód szerint kezdetett meg; párvonalakat nyitottak, ágyutelepeket állítottak, golyókkal és bombákkal lödözték a várost, s megrohanták az ellenfél sánczait; de ez sem volt önvédelmében hanyag, sem az ostromlók visszaverésében erőtlen. Legfontosabb esemény vala két sáncznak kivívása egy időben; egyiknél egy amerikai könnyű gyalog csapat harczola, másiknál egy francia gránátos és vadász szakaszolat; amazokat Lafayette vezérlé, ezeket pedig Biomenil báró. Mindketjüknek kedveze a szerencse. Az ostromlók tüzesen és

bátran rohantak öklelő szuronyokkal a sánczokra, az ellenfél lövöldözéseinek daczára.

Az ostromlók most árkokat hánytak az erősség közelében, s ágyutelepeikből szakadatlanul tüzelének, míg végre október 17-ikén Cornwallis levelet küldé Washingtonnak, melyben ajánlatot tön, hogy huszonnég óráig fegyverszünet legyen, s mindkét részről követek választassanak a föltételek meghatározására, melyeknél fogva Yorktown és Gloucester az ostromlóknak átadassanak. Washington válaszul adá, küldené meg előleg a lord írásban, mily föltételek alatt akarná az erősségeket átadni. Ez megtörténvén, az ellenségeskedések megszűntek.

A békeszerződés fő feltételei, melyeket a britanniai tábornagy Washington elé terjeszte, ezek valának : a várőrsereg hadi foglyokúl tekintessenek, s illendő bánásban részesüljenek ; a britanniai és német katonák Európába szállittassanak oly kötelezéssel, hogy a francziák és amerikaiak ellen ne szolgáljanak ; minden fegyver és hadi készület adassék által ; a tisztek és közvitézek minden holmióket megtartsák ; végre a katonasághoz nem tartozó polgári személyek birtoka megkiméltessék.

Minthogy e pontok némelyeit elfogadni nem lehetett, Washington másnap választ küldé a várba, mely új szerződési tervet foglala magában, ugymint : Az egész vársereg hadi foglyok gyanánt tekintessék s az ország azon részeibe küldessék szét, hol tartásukról gondoskodni lehet ; a lövészek, fegyverek, ruhaneműek, hadi pénztár s minden eleség a hajókkal és sajkákkal együtt s ezeknek minden eszközei adassanak által ; a tisztek megtarthassák kardjaikat s podgyászaik a katonákéval együtt maradjanak nekik, kivévén mit Amerikában rablottak volt. Ezen alkudozásra kiküldött követek valának : Laurens ezredes és Noailles, az amerikaiak és francziák részéről ; Dundas ezredes és Ross őrnagy az angolokéról. A szerződés október 19-én aláíratott, s ugyanaz nap délután kitakarodott a várőrség s általadá fegyvereit. A foglyok számra, nem számítva ide a hajós legényeket, 7000 embernél többre ment s az ostrom alatt 5—600-at vesztek el a britannok. A szövetségesek serege 7000

rendes amerikai, 5000 francia és 4000 polgári katonából áll, kik közül megsebesültek vagy elvesztek mintegy 300-an.

Cornwallis fogságba ejtése nagy örömet gerjesztett amerikaszerzők, s úgy vétetett, mint csalhatatlan előjele a háború szerencsés kimenetelének. A gyűlödelem külön hálairattal tisztel meg mindenik fővezért, nemkülönben a tiszteket és közvitézeket is. Két zászló, melyek békeszerződésben vétettek el az ellenféltől, Washingtonnak adattak ajándéknak, két nagy ágyu pedig Rochambeau és Grasse grófoknak az amerikai nép hálaáldozatául. Határozatott továbbá, hogy e dicső esemény emléke márványoszloppal örökíttessék, Yorktownban állítandóval.

Mint hogy az egyesült hatalmak jelen táborozás alatt újabb vállalatba többé nem ereszkedhettek, St. Clair tábornagy két ezer emberrel a déli tartományokba küldetett; egy másik része a derékhadnak hajókra szállván, Elk csucsáig vitorláza, honnan Uj-Jerseybe és Hudson mellé indult. A francia seregek a legközelebbi nyárig Virginiában maradtak.

Washington aggódott, netalán a Virginiában kivítt diadalmakat a nép tulbecsülje, s hízogó reményektől elaltatva, törekvéseivel alább hagyjon, többi között így nyilatkozván e tárgyban: „Én mindent elkövetek, mi erőmtől telik, ily nagy csapás elhárítására, s kecsgetet a remény, hogy a tartományok buzgalma nem lohadand, hanem legszilárdabb előkészületek által vetélkedni fognak az utolsó, elhatározó és dicső táborozásban, mely úgy remélem, ha vitézül viselendjük magunkat s az ég kegyelme pártoland bennünket, e hosszas és fáradalmas háborúnak véget vet, s azon nemes birtokainkat, melyekért harcolánk, a szabadságot, békét, függetlenséget biztosítani fogja.“ Hasonló véleménynyel volt a gyűlödelem is, midőn elhatározá, hogy a tavali hadi erő jövőre is fenntartassék s a tartományok megintessenek járandó ujonezaik kiállítására. Pénz és hadi készülétek beszerzése is megrendeltetett. Mindezen határozatok szokatlan gyorsasággal, tüzzel és egyetértéssel történtek. Maga Washington sem mulasztá el sürgetni azok végrehajtását, két körlevelet irván ez ügyben valamennyi tartományok

kormányzóihoz. Az elsőben megmutatá, mily szükséges legyen annyi pénzt kölcsön venni, mennyi a katonaság díjazására és felruházására kívántatik. A másikban tudósítást nyújt a hadsereg állapotáról, mely táborban áll, s sürgeti a gyűlödelem által kivetett ujonczok toborzását. Kivülről sem mulasztá el segedelmet keresni, különösen Franklin közbenjárása által reá birta a francia udvart, hogy hat millió livrét kölcsönözzön a következő évre, mely summa hónaponként részekben lenne általveendő.

Nem lévén a jövő táborozásig semmi nevezetesh vállalatra kilátás, Lafayette marquis a gyűlödelem engedelmével egyidőre hazájába utazott. Köszönő irat adatott neki, melyben buzgalma, hadiszolgáta és nemes magaviselete nagy dicsérettel halmoztaték, azonfölül levél a francziák királyához, mely őt fejedelmének legforróbb kifejezésekben ajánlá. Az egyesült tartományok európai követeknek utasításul meghagyatott, hogy Lafayettel egyetértőleg annak ismereteivel és tanácsaival éljenek.

Ápril közepe táján elhagyván Washington Philadelphiát a hadsereghez mene, s főhadiszállást Newburgban ütött. Ide érkeztekor nem lele többet a táborban tizezer embernél. Mert a yorctowni békekötés után közhiedelemmé vált, hogy a háboru nem tartand löbbé az egyesült tartományokban. Ezért folytak vontatva a toborzások. Május első napjaiban tudósítások érkeztek, melyek szerint a britanniai cabinetben nagy változások történvén, a békére nagyobb hajlandóság mutatkozik. Washington áttól tartván, netalán rosz következtetést szüljön a rosz hír, körlevelet bocsáta valamennyi tartománybeli kormányzókhöz, melyben véleményét szabadelműleg előadja :

„Higgadt megfontolás után, ugymond, kénytelen vagyok következő szilárd meggyőződésemet nyilvánítani: A rendszabályok, melyekhez az ellenfél nyul, minden tekintetben a mi elámitásunkra számítvák; mert az angol királynak nincs igazi akarata függetlenségünket valódiságában megismerni; az ellenség csak tulajdon népét akarja megnyugtadni s a háboru folytatásához szoktatni; minket pedig a béke hizelgő reményével megcsalni, ez által a francziákkal kötött szövetségünket felbontani,

bennünket az elbizás és hanyagság szenderébe ringatni, s miután magunkat így rászédetni engedték, a háborút nagyobb erővel és szerencsével folytatni törekcszenek. De ha az angol nép és parlament komolyan szándékoznék is Amerikával békét kötni, ajánlataikat mindenesetre nagy óvatossággal kell fogadnunk s a fegyvert kezeinkből le nem tennünk; a helyett hogy törekvéseinkkel legkevésbé alább hagynánk, kettőztetett erővel kell fölkelnünk, minden kedvező alkalmat használva, míg kívánataink tökéletesen be nem telnek. Soha népnek békealkudozásokban rövidségére nem vált, hogy háborura készült.“

A tiszték és közvitézék elégületlensége a zsold elmaradása miatt mindinkább nagyobbodott s nyilvános panaszokra és mozgásokra fakadt. De ennél még veszélyesebb dolog kezdé titkon terjengeni. A katonák t. i. tekintetbe vévén a gyűlödelem korlátolt hatalmát, s meny nyire vonakodnak az egyes tartományok annak rendele teit végrehajtani, azon gondolatra jöttek, hogy e kormányzási módot el kellene törteni s egészen új rendszert behozni. E végre közértelemmel egy derék jellemű és éltés ezredest biztak meg, hogy szándékukat Washington elébe terjeszsze. A megbizott levelet küldé a fővezérnek, melyben előadván, mily gyöngé legyen a köztársasági kormányzás s hogy a hadsereg egyedül azért képes valamit végrehajtani, mivel egy főparancsnok alatt áll; új kormányrendszert ajánl az országra nézve behozatni. Ámbár pedig némelyek az egyszemélyű uralkodásról oly véleménynyel vannak, hogy azt zsarnokság nélkül gyakorolni lehetetlen: ők mindazáltal hajlandók a főkormányt egy oly férfinak adni át, kitől az alkotmányt féltetni nem kell; s ezen férfiú Washington volna, kit királyi czimmel felruházni kívánnak.

Ez oly rendkívüli, mint váratlan levélre Washington következőleg válaszolt: „Newburg, május 22. 1782. Uram! Bámulat és zavarodás lepött meg, midőn ön levelét figyelemmel átolvasám. Bizonyossá teszem önt, egész háboru folytában egy eset sem szomorita el annyira, mint e velem közlött sorok tartalma, melyekből látom, hogy a hadsereg oly véleménynyel van, mely ir tózatra gerjeszt s legszilárdabb visszautasítást érdemel.

Mit ön most nekem nyilvánita, maradjon kebelembe temetve, mennyire ez ügynek további sürgetése azt világosra hozni nem kényszeritend. Meg nem foghatom, mily tettem bátorithatá önt nekem oly ajánlatot tenni, mely meggyőződéseim szerint hazámat legnagyobb vészszel fenyegeti, mely azt valaha csak érhetné. Ha általan nem csalatkozom magamban, nincs egész Amerikában ember, ki előtt ön terve utálatosabb volna, mint nekem. De egyszersmind ki kell jelentenem, senki oly őszintén nem óhajtja, hogy a hadseregnek tökéletes igazság szolgáltatásá ki; s mennyire hatalmam és befolyásom alkotmányyszerű uton kiterjed, mindent el fogok követni, mi erőmtől telik, s semmi alkalmat el nem szalasztok mindnyájoknak kieszközleni azt, mi illeti őket. Azért mindenre kérem önt, ha még bir hazája iránti szeretettel, ha ön és utódai szerencsáját szíven hordozza, s ha még némi csekély tisztelettel viseltetik irántam, száműzze e gondolatot lelkéből, s ne nyilvánítson soha senkire nézve, sem önindulatából, sem mások megbízatából hasonló véleményeket. Teljes tisztelettel Washington György.

E válasz Washington tántorithatlan hazafiságának legfényesb tanúsága, midőn a hadsereg fővezére lévén, s a hatalom felső fokán állván, a népnek szeretett és imádott embere, a neki ajánlott királyi méltóságot visszautasítá.

A haditisztek és közvitézek nem szüntek meg tovább is nyugtalankodni. Aggasztá őket jövőndő sorsuk, s igen kételkedének, vajjon a háboru bevégeztével leszen-e irántok elegendő hálával a haza? sőt kevés reményök vala, hogy a már gyűlödelmileg megigért félzsoldot életők fogytaig megkaphassák. Elhatározák tehát felírást bocsátani a gyűlödelemhez, s előadni sérelmeiket. Ebben fel volt számítva azon summa pénz, melyet követeltek, s indítványoztatott, hogy az örökös félzsold helyett bizonyos mennyiség ígértessék nekik, végre kérték, hogy a megajánlandó pénzről kielégítő biztosítást adjon. Ez iromány átvitelére három tiszttel választottak, erősen meghagyván nekik, követnének el mindent kedvező válasz nyerésére. A gyűlödelem tagjai meghasonolva lévén, oly

nemű határozatot hoztak, mely a hadsereg kérelmeit ki nem elégíté, sem aggodalmait meg nem szünteté. Miért sokan elkeseredve és felingerülve oly rendszabályokhoz készülnének nyulni, melyek képesek valának fegyveres erővel kicsikarni kívánataik teljesítését. Innen keletkezett ama híres newburgi emlékirat. Több tisztek titkos tanácsot tartván, abban állapodtak meg, hogy a főhaditisztek gyűlésbe hívassanak össze, melyben minden századból egy-egy tiszt s az orvosi karból egy küldött szinte részt vegyen, kik az általok hozandó határozatokat a gyűlödelemnek nyujtsák be. Márczius 10-én hirdették ki táborszerte ezen szándékukat, s ugyanaz nap jelent meg egy névtelen felszólítás is a hadsereghez, mely indulatos kifejezésekben s tüzes ékesszólással fogalmazva arra volt szánva, hogy a katonák érzelmeit felingerelje s őket lázadásra bírja.

Washington előre látá a szerencsétlen következményeket, melyeket a tisztek összejövedele szülendő vala: de mivel azt jól érezé, mily igazságosak legyenek sérelmeik, helyzete ily körülményekben igen súlyos volt, mégis mint mindig, szilárdul, bölcsen és erősen viselé magát. A helyett hogy a vállalatot kemény bánásmóddal elnyomni vagy akadályozni törekedett volna, inkább intézgeté azt s urává lőn. Legközelebbi reggel kiadott napi parancsában a névtelen felszólítást, mint szabályellenit és rendbontót roszalá, egyszersmind napot és órát határozott a tisztek összejövetelére, melyben mint mondva volt, arról fognának tanácskozni, mikép lehetne céljokat legokosabban elérni. Erre ismét egy névtelen irat jelene meg, mely az előbbinél mérsékeltebb hangulatban ugyan, de hasonló érzelmeket nyilvánítá, a napi parancsot mint célirányost dicséré, csak az összejövetelre ajánla más időt. Washington azalatt rajta volt, hogy az író szándékát meghiusítsa; szóba ereszkedett a tisztekkel, kikben legtöbbet bizott, eleven szinekkel lefestette a veszélyeket, melyek ily elhamarkodott vállalatból keletkezhetnének, mérsékletre intette őket, szóval minden erejét lecsillapításukra fordította.

Kirendelt időben összegyűlvén a tisztek, Washington hathatós beszédet tartá hozzájuk; kéré őket, ne fe-

lejtenék el, mi végre fogtak légyen eleinte fegyvert; dicseré hűségöket és állhatatosságukat, melyet eddiglen hazájok iránt tanusítottak; emlékezteté őket azon szent bizodalomra, melylyel az őket, mint a szabadság védőit megtisztelte; hivatkozik becsület- és hazaszeretetőkre, nemes- és nagyszívűségökre, melyet a csaták vészeiben kitüntettek, s a hosszú háboru példátlan sanyaraiban megőriztek; végre kéré őket, ne homályosítsák el szerzett dicsőségöket, nevök érdemlett fényességét be ne mocskolják s önbecsöket ne áldozzák fel holmi jogtalan és meggondolatlan cselekedet által épen azon pillanatban, midőn fenséges harczaiknak már czélján vannak, s vitézségök, erős lelkök és tetteik dicséretét az egész világ harsogtatja. Ő megismeré kívánataik igazságát s méltányolá panaszaikat; de roszalá a haza iránti bizalmatlanságukat s a gyűlödelem becsületes szándokának félreértését; bizonyossá tevé őket, hogy elbocsáttatásuk előtt ki fognak elégíttetni, s becsületszavát adá, minélfogva mindent elkövetend, hogy tökéletes igazság szolgáltatassék ki neki.

Miután Washington ilykép nyilatkozott s még többet is említett volna az indulatok lecsillapítására és bizodalom visszaállítására alkalmast, eltávozott a gyűlésből. A tisztek tanácskozása nem sokáig tartott s gyorsan és egyértelemmel határoztak. Köszönő iratot küldöttek a fővezérnek azon indulatáért, melyet nyilvánított volt, s bizonyossá tevék őt csökkenhetlen szeretetökről; továbbá kijelenték, hogy a gyűlödelem ígéreteihez teljes bizalommal leendnek, s el vannak tőkélve sérelmeiket békével viselni, mig annak idején orvosoltathatnak.

A katonai forrongásnak ily szerencsés lecsillapítását néhány nap mulva sokkal fontosabb dolog, azon örvendetes hír követé, hogy Párisban azon előleges békekötés aláíratott. E tudósítást egy francia hajó hozta Cadixból, Lafayette marquis levelével együtt, ki épen ott tartózkodék, onnan Estaing gróffal Nyugotindiába indulandó. Nem sokára ugyanazon jelentés érkezett Guy Carletontól is hivatalosan, azon meghagyással, hogy az ellenségeskedések szüntessenek meg. April 19-én nyolcz évvel utána ama nevezetes csatának Lexington mellett, hir-

dettetett ki ünnepélyesen a béketudósítás az amerikai táborban.

Ilyképen a hadi munkálatok Washington részéről nem sokára megszünendők voltak, de annál több nehézségeket kelle legyőznie a polgári szerkezetre nézve. A szabadság szeretete, melyért oly erős harcokat vívott, ösztönözte őt, hogy hazája boldogságának épületét szilárd, rendithetlen alapra állítsa. Ebbeli törekvését mind Hamilton ezredeshez, mind Lafayettetehez intézett leveleiben lelkes szavakkal nyilvánítá. Nevezetesen az utóbbihoz írt ezen szavai: „Végre független nép vagyunk, de a politikának első alapszabályait sem tanultuk meg. Fellépünk a föld nemzetei közé, s ki kell ott vivni állásunkat, de mint viselendjük majd magunkat, azt az idő mutatja meg. Mi ha ezen nagy színpadra lépünk, sok hibát követendünk el, mielőtt némi tökéletességre juthatunk; szóval, a tapasztalás, melyet csak nagy kárral és kiállott nehézségeken lehet megvásárolni, végre meggyőzend bennünket arról, hogy ezen ország becsülete, hatalma és haszna a szárazföldi rendszertől függ, s hogy minden elkülönbözés az egésztől az egyesületet gyöngíti, s végre az azt összetartó kötelék elszakadhat.“

A gyűlödelem megkérte Washingtont, készítene előleges terveket a béke utáni intézkedésekhez, ez és az Uj-York kiűritését tárgyzó rendelkezések, miről a britanniai fővezér értekezett, több hetekig elfoglalák őt. Érdemes leszen itt felhozni azon utolsó hivatalos közlését, melyet a tartományok kormányzóihoz küldé. Négy főpontot mint vezéresillagokat tűz itt ki, melyeknek a nyilvános gyűlések tanácskozásaiban világosságnak szolgálni, s melyekre minden polgárnak figyelni kellene; e négy főpontok: a tartományok elválhatlan egyesülése, az igazság lelkiismeretes megtartása, célirányos intézkedések a béke után, s valamennyi tartományok lakosainak békés és barátságos indulata egymás iránt; mert ez fogná őket reá bírni, hogy előítéleteikről lemondjanak s hajlandókká tenni, hogy a közjóért egymás iránt engedékenyek legyenek. Ez alapszabályokat azon oszlopoknak nevezé, melyekre a nemzet becsülete támaszkodik.

Minthogy sokan a katonák közül szabadsággal haza széledeztek, ő maga is elutazott az éjszaki vidékekre, részint kíváncsiságát kielégítendő, szemügyre vévén az utolsó hadi vállalatok térmezejét, részint, hogy a tartomány segédforrásairól ismereteket szerezzen. Newburgba érvén vissza, levelet kapott a gyűlödelem elnökétől, melyben őt a Princetonban tartott gyűlésekre meghívá. Az alatt már a tisztelet egy új nemével különböztette meg őt a gyűlödelem, midőn közértelemmel elhatározá, hogy azon helyen, hol jövőre a gyűlödelem széke leszen, Washingtonnak lovas szobor állíttassék. Európa leghiresebb művésze készítse a művet s az egyesült álladalmaknak Versaillesben levő követe ügyeljen fel a munkára.

Washington a hadsereg főnökségét Knox tábornagnak adván át, Princetonba mene s a gyűlés alatt két választott tag által a terembe vezettetett. Az elnök beszéddel üdvözlé őt, szerencsét kívánván neki a dicsően bevégzett háboruért, melyben ő oly fontos szerepet játszott. „Más népeknél monda az elnök, ha valaki nevezetes szolgálatot tőn, a nemzet háláját nyerte meg. De őnt magasabb dicsőség illeti, mert ön hazájának szabadságot és függetlenséget alapított, s ezért egy szabad nép hálatisztelete jutalmazza meg őnt.“ Washington e beszédre a gyűlödelem előtt válaszola s azután eltávozik. Rocky Hillban Princeton közelében készíttetett el egy ház számára; itt értekezett időnként a követekkel, s az elébe terjesztett tárgyakról elmondá véleményét.

Október 18-án hirdettetett ki a gyűlödelem határozata, minélfogva mindnyájan, kik a szabadsági háborura lekötözték volt magukat, haza bocsáttattak. Ez alkalommal bucsubeszédet tartá Washington a katonákhoz, mely nem kevésbé nevezetes az álladalmakhoz írt körlevelénél, többek közt mondván: „Ezután is arra legyen gondotok, hogy az egyesült hadsereg becsületét még az irigység se mocskolhassa be; és a véghezvitt jeles tettek emléke mindnyájatoknak ösztönül szolgáljon tisztességes életre, s tartson meg benneteket azon hiedelemben, hogy mérséklet, eszélyesség és ipar épen oly tiszteletre méltók a polgári életben, mint a vitézség fényes tulajdonságai, a katonai kitartás és bátorság, vol-

tanak a háboruban. Kiki győződjék meg róla, hogy mind a tisztek, mind a közvitézek jövődő boldogsága okos és erkölcsös magaviselettől fog függeni, melyre törekedniök kell, ha ismét a nagy néptársaságba állandanak.“

Végre megérkezett a parancs a miniszteriumtól, hogy a britanniai seregek Uj-Yorkot hagyják el, mi november 25-én egész ünnepélyességgel megtörtént. A napi szertartásokat Clinton kormányzó által adott lakoma fejezte be. Eljött Washingtonra nézve is az óra, melyben bajtársaitól végbucsut kelle vennie, minél mélyebben talán az egész háboru folytában semmi sem illette meg szívét; mert a legszorosabb barátsággal volt némelyekhez fűzve, s mindnyájok iránt benső hálával és szeretettel viseltetett. Ez érzékeny elválás deczember 4-én délután ment véghez. A hadsereg főtisztjei a vendéglőben gyülekeztek össze ebédre, s nem sokára közéjük lépett szeretett vezérök is. Megilletődése nagyobb vala, hogyszem eltitkolhatná; megtöltvén borral poharát s a jelenlevőkhöz fordulván monda: „Szeretet- és háláteljes szívvel bucsuzom tőletek s kérem az istent, legyenek későbbi napjaitok oly örvendetesek és boldogok, mily dicsők és hiresek voltanak az előbbiek.“ Erre felhajtá poharát és tovább monda: „Én nem mehetek mindenitekhez isten veledet mondani; de örülni fogok, ha ti hozzám jővén, kezet fogtok velem.“ A legközelebb álló Knox tábornagy hozzá lépett. Washington, szólani képes nem lévén, kezet ada neki s megölelé őt. Hasonló szeretetjellel vón bucsut mindannyi tisztától. Férfias fájdalom könnyüi csillogtak mindnyájok szemeiben s egy szó sem szakasztá félben ezen ünnepélyes csendet, s nem zavarta meg e belső megindulási jelenetet. Washington elhagyta a termet; egy könnyü gyalog csapat állíttatott fel az ut két oldalán, melyen White Hallba mene, hol bárka várakozék reá, mely őt Paulus Hookba viendő vala.

A gyűlödelem Princetonból Annapolisba tétetvén által. Washington is oda vevé utját; mindenfelé ünnepélyesen fogadák őt polgártársai. A hova jött, tisztelkedő irományokat nyujtottak be neki, az uj-yerseyi, pennsylvániai és marylandi kormányok, a philadelphiai egyetem bölcselkedési osztálya, a városok polgárai és ta-

nácsai, a papi társulatok és egyéb testületek. A gyűlödelmi ülésbe érkezvén, megízené az elnöknek, hogy leteendi hivatalát, melylyel a haza szolgálatára megtisztelve volt. Ez ünnepély a gyűlésteremben deczember 23-án ment végbe, töméntelen nézők sokasága előtt. Miután Washington az ily alkalommal mondatni szokott beszédet elvégezte volna, végre szóla: „Minthogy munkámat bevégeztem, lelépek a nyilvános élet nagy színpadáról s ezen tiszteletreméltó egyesülettől, melynek parancsai szerint oly sokáig működtem, szíves bucsut veszek. Ime átnyujtom itt meghatalmazásomat s lemondok a nyilvános élet minden ügyeiről.“ Ekkor néhány lépéssel előre menvén, átadá meghatalmazását az elnöknek.

Következő reggel utnak indulván, még az nap Mount Vernonba érkezett, honnan mióta a hadsereg főnökévé lett, nyolcz és fél évig távol vala, ezen idő alatt nem lépett be önházába egyszernél többször, mint felebb említettük.

XIII. FEJEZET.

Washington nem fogad el szolgálati díjat. — Magánéletre és földművelésre adja magát. — Hajózási tervei Amerikában. — Lafayette meglátogatja őt. — Virginiától nem fogad el ajándékot. — Oskolákról és az indusok neveléséről gondoskodik. — Kertészkedése és életmódja. — Houdon szobra. — Javaslat a szövetség jobbitásáról és tartandó közgyűlésről. — Virginia képviselőjévé választatik. — Elnökké tétetvén, az új alkotványt megerősíti. — Nézetei az alkotványról. — Az egyesült államalak első elnökévé nevezetik. — Uj-Yorkba megy lakni. — Esküje és ünnepélyes beszéde. — A nyilvános ügyekkel megismerkedik. — Magános és nyilvános háztartása. — Nagy betegségbe esik. — Anyja meghal. — Kormányhatóságot alkot és tisztviselőket nevez. — Törvényes rendszert hoz be. — Szabályai a hivatalok betöltésében. — Utazása a keleti részekben. — A kormány új székvárosa. — Az idegen országok viszonyai az egyesült államalakhoz. — Baj az indusokkal. — Gyűlödelem Philadelphiában. — Pártok a gyűlésben és cabinetben.

Mount Vernonban megtelepedte után első gondja volt Washingtonnak, birtokai állapotját szoros vizsgálat alá venni, mert hosszas távolléte alatt, s az idők zavarai miatt rendetlenségbe jöttek. Mint köztársasági polgár, és oly férfi, kinek sem hiuságból, sem élvezetvágyból a pazarlásra hajlama nem volt, nevezetes jószággal bírt. Mivel pedig hű maradt azon határozatához, melyet a főkormány átvételekor nyilvánított, hogy jutalmat nem fogad el sem díjalakban, sem egyéb kárpótlásképen, kötelességeül tartotta a szenvedte károkat takarékos életmód-

dal, s mezei jószágainak javításával helyre ütni. És valóban, midőn Pennsylvánia küldöttei utasítást kaptak volna a gyűlödelemből, hogy Washingtonnak kárpótlást eszközöljenek, ő ezen ajánlást elfogadni vonakodott.

Mennyire örült legyen, hogy hivatala gondjaitól és terheitől megszabadula, azt barátaihoz irt leveleiben élénken festette. „Végtére, így írá Lafayettehez, ismét nyugalmas polgárként élek, Potomac partjain, saját lugosom és fügefám árnyaiban; a tábori zajtól, s a nyilvános élet foglalkodásától megszabadulva, enyhülök azon csendes örömek által, melyekről a szüntelenül dicsvadászó katonák mit sem tud, nem a kormányfi, ki fáradoalmas napokon s álmatlan éjeken oly tervekben törí fejét, melyeknek hona boldogságát kellene előmozditniok, míg talán más népeket romlásba taszítnak, mintha bizony e föld kerek-ségén nem jutna elég hely mindnyájoknak; nem az udvaronc, ki folyvást fejedelme pillanatát lesi, azon reményben, hogy talán egy kegyes mosolyt nyerend tőle. Én nem csak minden nyilvános ügyektől vonultam vissza, de visszavonulok saját belsőmből, s képes vagyok az élet magános utain, s csendes ösvényén járdalni.“

Knox tábornagyhoz pedig így írá: „Csak most kezdem érzeni, mily jól esik a közügyek gondjaitól szabadnak lenni, mert noha bár annyira kívánatos a nyugalom, még is idő kell hozzá, hogy bele szokjunk. (Csudálkozni fog talán ön rajta, de meg kell vallanom, hogy csak nem rég szoktam hozzá nem töprenkedni mindjárt fölébredésemkor, mit kelljen ez nap tennem; mindeddig reggelenként csudálkoztam, midőn eszembe jutott, hogy többé nem viselek nyilvános hivatalt. Most értem, mint verhet a fáradt vándor szíve, ki, miután nem egy nehéz lépést tőn, és súlyos terhet visele vállain, örömmel pihen meg, terhét ledobja, s háza ablakából nyugodtan tekint ki a meghaladott utra, s annak minden tekervényeire, melyeken számtalan fenyegető veszélyek közt járt vala, s melyeken csak az emberi sors mindenható intézője és rendezője mentette meg őt a végveszélytől.“

Washington most minden gondját a mezei gazdálkodásra fordította, s vendégszeretetre barátai és idegenek iránt, kiket Mount Vernonba kíváncsiság, csudálat és

tisztelet vonzott. Bár mily alkalmatlanok voltak is néha ezen látogatások, még is minden jövevény számára tárva állott háza, s nyájassága mind barátait szorosabban kötötte hozzá, mind azoknak sziveit megnyerte, kik őt az előtt csak nevéről, s hadi tetteiről ismerték. Mind ezen foglalkodásokban hű segédkezeket nyujta neki hitestársa, ki szinte udvariasan fogadá férje látogatóit, s megvendégelé őket nem ugyan nagy pompával, de szolgálati készséggel, és oly szívesen, hogy mindnyájok szívét megnyerné.

Nagy örömeire szolgált Washingtonnak, hogy Lafayette marquis is megtisztelte őt látogatásával, kihez mindig benső barátsággal viseltetett. Miután ez hosszabb időt Mount Vernonban töltött volna el, elkísérte őt Washington Annapolisig. A két jó barát elválása igen szívreható volt, s látszott belőle, mily szoros kapcsolatban álltak lelkeik. Mihelyest haza ére Washington, így ira barátjának Lafayettenek: „Elválásunk pillanatától fogva egész utamon s azóta minden órában érzém mily erős szeretet, tisztelet és hajlandóság vonz engem önhöz. Midőn kocsiaink ellenkező irányban elindultak, kérdezém magamtól, valjon ez-e a mi utolsó találkozásunk? És ámbár én nemmel felelhetni óhajték, félelmem igen-nel válaszola. Visszaemlékezém fiatalságom napjaira, s gondolám eltűntenek azok, nem térendők többé vissza; elgondolám, már lefelé megyek a halomról, melyre 52 évig másztam, és ámbár jó egészséggel áldott meg az isten, de oly család ivadéka vagyok, melynek tagjai közül egy sem ért hosszú életet, s én is várhatom, hogy nem sokára őseim sirjába szállandok. E gondolatok mély árnyékot vetettek kedélyemre s elhomályosították kinézésemet a jövőndőbe, midőn a viszonzlátásra elméltem.“ E szomorú sejtés teljesedett, mert a két barát többé nem látta egymást.

1784-dik év szeptember havában a nyugoti vidékekre utazott el Washington, részint az Allegany hegy-ségen túl fekvő mezei jószágait megnézni, részint bizonyosan megtudni, ha valjon nem lehetne-e az Allegany folyó fő ágát, mely kelet felé az atlanti tengerbe szakad, a másik ággal összekapcsolni, mely nyugot felé Ohioa ömlik. Ezen mintegy 680 angol mérföldnyi utat

lőháton tette meg, minden észrevételeit és tapasztalatait naplójába pontosan följegyezvén, melyeket haza térte után legott levél által közlött Virginia kormányzójával. Ezen iratában megmutatja, hogy a keleti és nyugoti vidékek között a kereskedési közlekedést könnyebbíteni lehetséges; azután czáfolhatatlan bizonyítványokat és felvilágosításokat hoz fel azon véghetetlen haszonnak kimutatására, mely ezen rendszabály által keletkeznék, s mely az egyesült tartományokat szilárdítani, a kereskedés segédforrásait megkettőztetni, s az ország jólétét előmozdítani fogná. Ohajtása, hogy a hajózásra nézve tétessék valami rendelkezés, csakugyan nem sokára teljesült. A virginiai gyűlés tanácskozás alá vevén a kormányzóhoz irt levelét, elhatározá, hogy az ott indítványozott mérések történjenek meg, s két társaságot állita össze, melyek „Potomac és James társaság” nevezetek alatt célul tűzik ki Washington terveinek létesítését. Ugyanezek köz akarattal részvényekkel, és pedig az első ötvennel, a második százal ajándékozá meg őt; az ötven első 10,000 dollár, a második ajándék 5000 font sterlingre becsültetett. Mivel pedig e pontbeli lelkiismeretességét, hogy nyilvános pénztárból semmit elfogadni nem akar, ismerék, az ajándék-oklevél bevezetését úgy szerkeztette a gyűlés, hogy Washington nehézségei megszűntessenek; az előszó így hangzék: „E tartomány képviselői minden illő alkalmat használni akarnak, hogy hálájokat bebizonyítsák azon hasonlíthatatlan érdemekért, melyeket Washington György hazája iránt tőn; de mindenek előtt ohajtják, hogy az Amerika jólétére alkotandó nagy művek, melyek az általa alapított szabadságból erednek, s az ő szárnyai alatt kezdetnek meg, mind az ő dicsőségének, mind polgártársai hálájának örök emlékeül szolgáljanak.” Ámbár a szeretet és tisztelet ezen nyilvános bizonyítványa megörvendezteté Washington, de egyszersmind zavarba is hozá. Elfogadá végre az ajánlatot, de csak oly feltétel alatt, ha azt közcélokra fordíthatja. Mit helyben hagyott a gyűlés oly módon, hogy míg él, ő határozza meg annak mire fordítását, holta után pedig végrendelet szerint használtassék.

A cél, melyre ő ezen summákat használni szán-

dékozék, az oskolák javítása vala, és csakugyan utóbb is e végre fordítottak. Nem sokkal halála előtt a James-társaság részvényeiből intézetet alapíta Rockbridge kerületében, mely szabadság akadémiájának neveztetett. E nevezet később megváltozott, s ma Washington-kollegiumnak hivatik. A Potomac-társasági részvényeket a kormány felügyelése alatt Columbiában építendő egyetem alapítására szánta; ha pedig az építéstől a kormány vonakodnék, akkor a kamatok tőkésíttessenek mindaddig, míg más alapítványokkal egyesülve elegendők nem lesznek a főiskola felállítására. Amerikában egyetemet állítani mindenkor kedvencz eszméje volt, s általán az iskolákat és akármiféle tanító intézeteket buzgón pártolá. Saját vagyonából nevezetes mennyiséget fordíta az ifjúság oktatására. Hosszas ideig évenként 50 fontot ajándékoza a szegény gyermekek nevelésére Alexandriában és végrendeletében 4000 dollárt hagyta, melyek kamata e jótékony célra fordítandó vala. Tudva vagyon az is, hogy fiatal embereket saját költségein taníttata. Több ilyen jótéteményeit lehetne még felhozni; és minthogy a nemes férfiú a világ előtt rejtegeté kegyes tetteit, föltehetjük róla, hogy sokat tőn, mi tudomásra nem jött.

Huttington grófné, ki vallási buzgalmáról és alalmazkodásáról ismeretes vala, az északamerikai indusok megtérítésére vállalkozott, ki atyafiságban lévén Washingtonnal, közlé vele kitűzött szándékát. A tiszta indokokból eredett tervet pártolása alá vevé Washington. De minthogy álladalomtani tekintetből a grófné tervét jelennen végrehajtani a tartományok jónak nem találták, Washington saját birtokaiban helyet engede a térítőknek, hogy a feltett szándék legalább kicsinben eszközthetessék.

A háboru utáni első évben főleg a földmivelés javításra fordítá figyelmét Washington. Lassan lassan abban hagyá a dohánytermesztést, mely a földet igen kiszívja, s buzát és takarmányt vete, melyek az országra nézve hasznosabbak. Be kezdé hozni a váltógazdaság bizonyos nemét is a gabonatenyésztésben, mire nézve telkeinek különböző tulajdonságait megkísérlette. Buzát, kukoriczát, burgonyát, zabot, s más gabnafajokat vetett

bizonyos időkben ugyanazon földbe egymás után. Miután mezei gazdaságát rendbe hozta, nagy hévvel hozzá fogott jóságainak s lakása környékének szépítéséhez ültetvények által. Első kikeletkor a legszebb csemetéket kereste ki erdejében, s beültette velök háza körét s folyosói mellékeit. A fák azon fajait, melyek saját jóságán találhatók nem voltak, más vidékekről hozatta, míg ezéja, mint óhajta, nem teljesedett. Azután gyümölcsfák ültetéséhez fogott, melegházakat épített, s legkülönbözőbb és legritkább gyümölcsfákkal gazdagon ellátott kerteket rendezett. A fák nyesésében nagy öröme telt, s azon időszakaszban, midőn ennek történnie kelle, látható vala ültetvényeiben és kerteiben, kertészkéssel vagy más eszközökkel mikép foglalkodott.

Látogatóinak száma Mount Vernonban mindegyre szaporodott. Jöttek hozzá az ó és új világból, köztök igen nevezetes emberek, különösen francziák s egyéb európabeliek, kik Washingtonhoz ajánlóleveleket Lafayette marquis, Rochambeau gróf, Estaing gróftól s több jeles férfiaktól, kik az amerikai háboruban részt vettek volt, hozának magokkal. Ama híres szabadságvédő és író Macaulay Graham Katalin, önvallomása szerint, egyedül azért hajózott által a világ tengerén, hogy a nagy és nemes Washingtonnak személyesen tisztelkedhessék. Gondolni lehet, mennyire iparkodtak saját földiei is az egyesült álladalmak különféle vidékeiről kitüntetni iránta szeretetüket és vonzalmukat. E gyakori látogatások, tudnivaló, sok idejébe kerültek Washingtonnak; de más részről a számos vendégek fogadását derék nejének szívessege igen könnyítette.

Washington életmódja felette egyszerű s csak nem olyan vala, mint háboru előtt. Ágyát nap kelte előtt elhagyá, s reggelizés idejeig dolgozó szobájában marada írással és olvasással foglalkodván. Reggeli után már ajtóban álla fölnyergelt paripája, melyen földeire rándula ki, napi utasítást adandó gazdatiszteinek és a munkásoknak. Mindenkor állottak kész lovak a vendégek számára is, ha őt kísérni vagy a vidéken sétalovaglást tenni kedvök jött volna. A mezőről haza térvén, ismét írószobájába vonula, s ott marada d. u. 3 óráig, míg ebéd-

hez nem ült. A nap egyéb részeit az esttel együtt társalgásban s családjával töltötte. Tíz órakor alunni ment. Ez életrendtől ritkán távozott el, s csak akkor, ha különös körülmények kényszeríték reá.

Mint hogy a virginiai álladalom elhatározá Washington emlékeül szobrot állítani, megkérte a kormányzó, e munka végrehajtására hozatna művészt Európából. Az épen akkor Párisban tartózkodott Franklin és Jefferson voltak megbízva a művész-választásra és a vele kötendő szerződésre. Ők Houdont választák, ki akkor első szobrásznak tartatott. Céljok vala a szobort tökéletesen természet után készíttetni. Houdon nagy lelkesedéssel vevé által a munkát, s ugyanazon hajón mene Amerikába, mely Franklint vitte vissza honába, melytől oly rég távol vala. Houdon 1785-ik év október havában három hetet tölte Mount Vernonban, s lemintázá Washington, minden vonásaig hiven. A szobor ezen minta szerint készülé, s kétség kívül legjobb ábrázolata Washingtonnak, mivel birunk.

Magányos elvonulásában sem feledkezett el Washington hazája politikai viszonyairól. A közgyűlekezetek elnökei, s minden jeles férfiak, kik a függetlenség nagy művében részt vettek, őt semmi fontos ügyben el nem kerülék, mindenben véleményét és tanácsát kérvén ki; mert aggódtak az alkotmány felől, mely jelen állapotában saját erejéből felállani képes nem vala. Az egyesülést tudniillik eddig a háboru köz nyomorai tartották csak fenn, mely inkább szükségen, mint a tizenhárom köztársaság önkéntes megegyezésén alapult. A béke megtágitotta a szövetségesek ezen kötelékét is. A gyűlödelem lett volna a hatóság középpontja, de ennek elrendezése tökéletlen vala, csekély belső hatalommal bíra, s gyakori meghasonlásai miatt tehetetlenné lőn. A hazát szemlátomást veszélyes fordulat fenyegeté, mely semmivel sem lehetett kedvezőbb a háborunál. Belső megindulással nyilatkozék ez iránt Washington: „Hogy rajtunk áll, ugymond, a föld egyik főnépévé lenni, abban szerény véleményemként, nincs kétség; csak eszélyes, jogos és szabadelmű politikát kövessünk egymás között, a többi világ iránt pedig legyünk bizalmas hűséggel. Hogy segédforrásaink gazdagok s folyvást növekednek,

senki sem tagadhatja; de hogy azokat fukarul vagy épen nem használjuk. nemzeti becsületünkön halálos sebet ejtünk s egész Európa szeme láttára szégyenbe kell süllyednünk. Azért kötelességünk volna a kereskedelmi szellemnek utat nyitnunk, mit, valamint egyéb intézményeket lehetetlen oly tizenhárom különböző hatósággal végrehajtani, melyek mindegyike más véleménynyel és akarattal vagyon. Világos tehát, hogy hatalomra van szükség, melynek valamennyi alá legyen vetve, s én meg nem foghatom, miért irtózunk mi annyira az ily hatalomtól.“

Más alkalommal így ír: „Félni attól, ha a gyűlödelem hatalma a nemzet javára kiterjesztetik, úgy vélem, legnagyobb foka az ostobaságnak és böszültségnek a népben. Hiszen hogyan fordíthatná hatalmát a gyűlödelem a nép kárára a nélkül, hogy magának hasonlóan vagy még jobban ne ártson? Nincs-e az ő haszna a népével feloldhatlanul összekötve? Akármint van a dolog, elég az hozzá, a követelések valóságos semmik, ha tizenhárom uralkodó független, egyesületlen álladalmak tanácskoznak, s a végrehajtást önkényök szerint halogatják. Ezen követelések nem egyebek gunynál és országos példabeszédnél. Ha ön a kormányoknak azt mondja, hogy a békeszerződést megszegették s a szövetségesek jogait megsértették, szemtől szembe kinevetik önt. Mit kell tehát tenni? Ez így nem tarthat tovább? Félni lehet, hogy a nép jobbjai megunván e viszonyokat, forradalmat főznek magokban.“

„Kevés évek mily borzasztó változásokat szülhetnek! Ugy hallom, hogy tiszteletreméltó férfiak is minden tartózkodás nélkül monarchiai kormányzásról beszélgetnek. Gondolatokból szavak támadnak, s ezektől gyakran csak egy lépésnyire áll a cselekvés. De mily visszahuzhatlan és borzasztó ez! Mily diadalmi öröm ellenségeinknek jóslataikat teljesülve látni! Mily diadalmi öröm, ha mi nem vagyunk képesek magunkat kormányozni, s általa azt mutatjuk, hogy a jog- és szabadságegyenlőségre alapított alkotmány nem egyéb csalképnél és ámitásnál! Adja isten, hogy még jókor értelmes

rendszabályokhoz nyuljunk, azon következmények távolítására, melyektől sok okból félhetünk.“

Nem kevésbé tartott Washington az ármányos és rossz emberektől, kik ha szilárd hatalom által féken nem tartatnak, fölötte veszélyesek a hazának: „Vannak hibák kormányzásunkban, mond ő, melyek javításra várnak, s hozzá teszem, rögtön. Mi valósággal veszélyes állapotban létezőnk, s attól félek, hogy a nép még nincs annyira félrevezetve, hogy tévedéséből visszatérni készülne. Azaz, világosabban szólva, a gonoszság még inkább uralkodik gyűléseinkben mint a tudatlanság. Tudatlanságon és ravaszságon nehéz kifogni, mert ezekből nemtelen gondolkozás és alaptalan gyanusítás származik, egész seregével a roszaknak, melyeket a köztársasági kormányokban előbb fájdalmasan érezni kell, mielőtt gyógyszert használhatni ellenök. A tudatlanság termékeny mező, melyen a ravaszság elhinti magvait, s mely oly eszközök által engedi míveltetni magát, melyeket nemes lélek soha nem használ. Én igen sokat gondolodom és aggódok állapotunkról.“

A szövetség feloszlása csak az alkotmány teljes átalakítása által vala megelőzhető. Mikép lehessen ezt végrehajtani s a köztársaságot megmenteni, ez volt a feladat, melyről Washington mind barátságos beszélgetésben, mind levelekben aggodalmasan nyilatkozott. Kedvező körülmények találkozása által történt, hogy tanácsa és munkássága hazájának hasznára vált azon forrongás kezdetén, melyből végre tökéletes alkotmány került ki.

Virginia és Maryland tartományok meghatalmazottai 1785-ben Alexandriában összegyűltek, hogy a Potomac és Pocomoke vizeken és a Chesapeake-i öböl egyik részén üzendő hajókázás iránt szerződjenek. Ezek kirándulának Mount Vernonba, hol együtt értekezvén, illető kormányaiknak indítványt tőnek, hogy nevezzenek ki más követeket s batalmazzák fel őket egyértelmű intézkedések tételére, s kérjék meg a gyűlödelmet azok helybenhagyására, hogy a Chesapeake-n egy hajóhad állittassék fel s vámárszabás készítettessék, mely az álladalmak törvényeihez alkalmazva legyen. Virginia kormánya elfogadván ezen indítványokat, egy más terv dolgoztatott ki

a behozatali adóra nézve s felszólítottak az összes álladalmak, hogy annak tárgyalására követeket küldjenek. Ezek 1786. szeptember havában jöttek össze Annapolisban. De csak öt álladalom küldte képviselőket, s azok is oly korlátolt meghatalmazással voltak ellátva, hogy mindnyájan legott általlátták, miképen így semmi sem történhetik, mi őket a célhoz közelebb juttatná. Tanácskozásukból nem került ki más, mint egy tudósítás az álladalmakhoz, melyben az egyesület hiányos volta és a javítás szüksége terjesztetett elő. Továbbá javaslatot tőnek közálladalmi gyűlödelem egybehívására, melynek követi elégséges meghatalmazással birva május 2-án Philadelphiában jőjenek össze.

E követi tudósítást a virginiai gyűlés tárgyalás alá vétén, elhatározá, hét meghatalmazottat nevezni ki, kik a többi tartományok küldötteivel gyűljenek egybe. A választandók sorában Washington neve álla legelő s a választók egyhangulag kinevezék őt, miről először Madison gyűlési tag, utóbb a kormányzó által hivatalosan tudósíttatott. E megválasztás nem kis zavarba ejté őt, mert jóllehet a dolgot magát helybenhagyta, de több oknál fogva nem tartá tanácsosnak és illőnek ezen ügybe avatkozni. Ira tehát a kormányzónak: „Reám nézve nemcsak alkalmatlan elhagyni házamat, de tartok is tőle, hogy állhatatlanságról vádolandnak, ha ujra fellépek a nyilvánosság szinpadára, miután nyilatkoztam volt, hogy azt többé tenni nem fogom; aggaszt az is, hogy e lépés visszaragadand a foglalatosságok folyamába, holott a magány és nyugalom már szükségemmé és egyetlen vágyammá lőnek.“

Egy másik kifogás úgy látszik még többet nyomott Washington előtt. A háboru bezártával több tisztek társulatot alapítottak, melyet Cincinnatus-egyesületnek hívtak; ennek célja vala tőkepenzt tenni össze, melynek kamatjából a szerencsétlen tagtársak vagy azok özvegyei és árvái gyámolittassanak. E társulat elnökeül Washington választatott. De várakozásukon kívül országszerte nagy elégtelenség támadt ezen társulat ellen bizonyos alapszabályai miatt, különösen, hogy a társaság az illető családokra nézve örökös vala; hogy bizonyos rendjegye volt,

mely a köztársaságnak szemét sérté, mert az európai lovagrendekre emlékeztete; hogy idegen tiszteket, kik a háboruban résztvettek, s azok utódait tagtársakul fogadá; hogy az alapítványi tőkét határozatlan mennyiségig engedé összehalmoztatni, melylyel a tagok önkényök szerint bánhassanak. Az elégületlenséget nem sokára köz rosztalás követé, röpiratok jelenének meg a társulat ellen, mely köztársaságelleninek nyilvánított. Első gyűlésökben, mely Philadelphiában tartatott, nagy erőködéssel kivitte Washington, hogy ama botrányos alapszabályokon változtatás történék, mi által a nagy zajongás némileg ugyan lecsillapodott, a társulat mindazáltal bizalmat és javalást nem nyerhete.

Második összejövetelét szinte Philadelphiában épen akkor vala tartandó, midőn az álladalmak küldöttei egybegyülekeztek. Washington erre a társulat minden tagjaihoz körlevelet bocsáta, melyben kijelenté, hogy szándéka van az elnökségről lemondani, előadván az okokat, melyek miatt a gyűlésben meg nem jelenhet. Ez valóban kényes helyzet volt reá nézve, mert ha mint tartományi képviselő Philadelphiába megyen, a Cincinnatus-társulat előtt gyanuba jöhet, mintha elpártolna néhai tiszttársaitól, kik oly hiven állottak oldalán a háboruban, s ingatlan tiszteletet és szeretetet tanusítottak iránta. Szerencsére ezen akadály véletlenül megszűnt, mert újabb rendeletnél fogva a gyűlödelem határideje egy héttel későbbre halasztatott, s nyilván okát adhatá, miért mondott legyen le az elnökségről, s miért nem akarja azt többé elvállalni. Elháríttatván ez akadály, reá birták Washington barátai, hogy a közgyűlödelemben mint meghatalmazott képviselő jelenjen meg. E hivatásának megfelelő, illő készülettel járult a fontos tárgyak megvitatásához. Ő ugyan az ország törvényeit és politikai viszonyait egészben és részletekben alaposan és tökéletesen már előbb ismerte; de ezzel ő nem érte be, hanem olvasta és fontolgatta az ó és új világ köztársaságainak alapszabályait. Kéziratai között fenn vannak több irományok, melyek az ide vonatkozó történetek kivonatait foglalják magokban, s bennök a köztársaságok alapvonalai, azok hatalma, kormányrendszere és fogyatkozásaik

följegyezték. Olvasá a legjelesebb országlástani műveket is, melyekből szinte kivonatokat tőn, hogy a leglényegesebb pontokat mélyebben rója be emlékezetébe.

Philadelphiába jöve tele nyilvános tiszteletjelekkel megünnepeltetett. Chesterben találkozott Mifflin tábornaggyal, a pennsylvániai gyűlés szónokával és több jeles tisztekkel, kik őt tovább útjában kísérek. Gray Ferry mellett egy csapat könnyű lovasság várakozék reá s a városig követé. Itt először Franklint, Pennsylvánia elnökét látogatta meg. Valamennyi álladalmak küldöttek meghatalmazottakat, Rhode Islandet kivéve, s miután ezek összeültek volna, a gyülekezet elnökeül közakarattal Washington tisztelék meg. Az ülés négy álló hónapig naponként öt-hét óra hosszant tartának, miből kitűnik, mily szorgalmasan munkálkodtak légyen a tagtársak. Az egyesült álladalmak alkotványa ezen megfeszült munkás-ságból vette eredetét. Az itt alkotott czikkelyeket szeptember 17-én 1787-ben három követet kivéve mindnyájan aláírták s levél kísérete mellett a gyűlödelemhez (congressus) küldötték, s ez ismét az egyes álladalmak kormányaival közlötte azokat oly meghagyással, hogy mindegyik a nép által választandó követeket hívjon össze, kik a tervezett alkotványt gyűlésileg vizsgálat alá vegyék.

Ezen alkotványt mint első kézből kikerültet, senki az alkotók közül eszményileg tökéletesnek nem tartotta. Mert szövetséget alakítani, mely tizenhárom külön köztársaságot egy szilárd kormányformában egyesítsen olyképen, hogy ez az egész fölött uralkodjék, nem oly könnyen kivihető munka vala, habár a különféle álladalmak belszerkezete egyenlő volt volna is. De ez esetben nevelé a nehézségeket az álladalmak többféle fekvése, kiterjedése, népessége, vagyonossága és magányérdeke. Jogokat és szabadalmakat kelle feláldozni, melyekkel a más részről igényelt kárpótlások nem mindenkor állottak egyenlő arányban. Azért Franklin az ülések végén így nyilatkozott e tárgyban: „Én szavazok ezen alkotványra, mert más jobbra nem számítok, s mert nem tudom, ha nem ez-e a legjobbjik. Mennyire fogyatozásait ismerem, azt a közjóért feláldozom.“ Washington is nem sokkal utóbb így ira felőle: „Vannak pontok az uj kormány-

rendszerben, melyek valódi megegyezésemet nem birják, s meggyőződéseim szerint birni nem fogják, de általlátám, s jelenleg meg vagyok győződve róla, hogy egészben véve ez a legjobb alkotvány, mit most birhatunk, s hogy annak elfogadásán vagy teljes feloszlásunkon kívül nincs választás.“

Az álladalmak kormányai külön-külön gyűlésekben vizsgálat alá vevék a javasolt alkotványt. Kilencznek kellett megegyeznie, hogy föganatba vétethessék. Mint-hogy az álladalmi gyűlések különböző időkben tartattak, csaknem egy év telt bele, míg a kívánt határozatok meghozattak. Ez időközben nagy munkásságot fejtettek ki az alkotványnak mind baráti, mind ellenzői. Némely álladalmak egyértelműleg elfogadák, a többiben pedig oly nagy szótöbbség nyilatkozott mellette, milyent legtüzesebb védői sem remélhettek volna. Ugyanazon szellem és viszonyos engedékenységgel mutatkozik itt, mely a közönséges gyűlésben uralkodott. Szóval a nép szavazata oly elhatározottan nyilatkozott, hogy legbiztosabban lehe-e remélni, mikép az új kormányrendszer üdvhozó leend az egész szövetségre nézve. Minden álladalom a gyűlödelemmel kéziratban küldé meg helybenhagyását, melyet a tagok valamennyien aláírtak. Miután a helybenhagyó bizonyítványok megkívántató számmal beérkeztek, a gyűlödelem napot határozott, melyen a nép valamennyi álladalomban választókat nevezzen ki, egy másik napot pedig kitűzött a végre, hogy az illető választók összejövén, az egyesült álladalmakban elnököt válasszanak. Az első választás február első szerdáján 1789-ben, a második márczius első szerdáján történt. A közvélemény oly hangosan és világosan Washington mellett nyilatkoza, hogy figyelmét el nem kerülheté. Baráti jól tudák, mennyire vonakodik ő a nyilvános élet zajaitól; azért már eleve igyekeztek okokkal és rábeszéléssel meggyőzni őt, s reá birni e fényes, de nagy felelősséggel járó hivatal felvállalására. És valóban elérkezvén a választás napja, Washington György egyértelemmel az egyesült álladalmak első elnökévé neveztetett.

Legott követ küldetett Mount Vernonba, ki a tanács elnökétől irt levélben hivatalosan hirül vivé a meg-

választást. Ugyan ekkor jelent meg a tudósítás, hogy az egyesült álladalmak másod elnökeül John Adams választott el. A hírvétel után Washington harmadnapra elhagyá hazáját, s Uj-Yorkba mene, hol akkoron a kormányzók vala. Mit érzett legyen ez alkalommal, láthatni naplókönyvének következő kivonatából, melyet elindulása napján jegyzett fel: „Tíz óra tájban vettem bocsút kedves Mount Vernonomtól, a csendes élettől és házi boldogságomtól; nem fejezhetem ki szóval, mennyire leszújták kedélyemet a kínzó és aggodalmas gondolatok. — Thomson ur és Humphreys ezredes kíséretében indultam el Uj-York felé, azon őszinte szándékkal, hogy hazámnak elfogadjam hívását, szolgáljak, de csekély reménynyel, hogy várakozásának megfelelően.” Ut hosszszant egy nemét éldelé a diadalmenetnek. Alig hagyá el házát, midőn Alexandria küldöttei elébe menének, kik e városba vezetéek őt, hol lakoma várakozott reá. Az utakon összetódultak az emberek valamerre mene. Mihelyest valamely városhoz közelite, a legelőkelőbb polgárok siettek elébe, és üdvözlék; polgári katonák vezették helyről helyre, s a fővárosokban ágyudörgések, harangzugások és katonai tisztelkedések hirdették jövetelét.

A gyűlödelem részéről nyolcz személyből álló választmány küldetett elébe uj Jerseyig, s ez őt Uj-Yorkba kíséré. Elisabethtownál még többen fogadák őt az álladalom legjelesb emberi és törvényhatóságok főnökei közül. Itt szálla Washington egy gazdagon ékesített bárkába, melyet fehér egyenruhába öltözött tizenhárom matróz terel. Ezt számos nagyobb és apróbb hajó követé, tarkán diszesítve és emberekkel töltve. Midőn az elnök bárkája a városhoz közeledék, a kikötőben álló hajókról tizenhárom ágyulövessel üdvözöltetett. Kiszálltakor ismét pattantyudurrogások fogadák, s a kormányzó az álladalom tisztviselőivel és városi czéhekkal a parton tisztelkednek neki. Innen az egész üdvözlő néptömeg ünnepélyes diszmenettel vonult a ház felé, mely az elnök fogadására elkészítve volt. A nap örömrivalgások és multságok között telt el, s estve a város kivilágittatott.

Az elnök első cselekedete volt az eskütétel, mely april 30-ikán ilyképen hajtatott végre: Reggeli kilencz

órákor a város minden templomaiban alkalomhoz szabott ünnepélyes isteni szolgálat tartatott. Tizenkét órákor katonacsapatok állanak fel az elnöki lak előtt, s nyomban gyűlödelem küldöttei s különféle hatóságok főnökei gyűltek oda hintókon, Washington a szövetségi terembe kísérendők, hol a gyűlödelem mind két háza együtt vala. A diszmenetet a katonacsapatok vezérlék, kiket a küldöttek és főnökök követtek, azután jött maga az elnök hintóban, s utána az idegen követek, az álladalmi tisztek és polgárok. A palotához érkezvén az elnök felméne az erkélyre, hol az eskü szavait a nép szeme láttára Livingston kancellár után elmondotta. Ennek végeztével a nézők örömrivalgásai között visszament a tanácsterembe, s mind két ház tagjainak jelenlétében beszédet mondott. Innen gyalog szent Pál templomába mene, hol a püspök elmondván imádságait, az ünnepély befejeztetett. Valamint jövetele napjain, most is mindenütt örvendezés hangja harsogott, mit éjen át fényes kivilágítás és nagy tűzijáték követett.

Ily kedvező előjelek között lépett fel újra Washington a nyilvános élet pályájára. De nem vala titok előtte, mily fontos kötelességet vállalt legyen magára, s mily nagy felelősség és munka várákozik reá. Kijelenté ezt iktató beszédében is, midőn többek között mondá: „Meg kell vallanom, hogy érzelmeimnek ezen küzdésében egyedül oda törekedtem, hogy oly utat válasszak, melyet a kötelesség jelelt ki, s az elhatározó körülményeket szoros fontolóra vegyem. Reményemet abban helyezem egyedül, hogy miután e magas hivatalt polgártársaimnak irántam kimutatott szeretete és bizodalma miatt vállaltam el, s nem vettem eléggé tekintetbe saját gyöngeségemet és nehéz kötelességem fontosságát; az indokok, melyek e lépésre birtak, ki fognak menteni, s az abból eredő következményeket hazám kegyesen fogja megítélni.“ Ily érzellemmel s buzgó imákat intézve a mindenhatóhoz, kinek gondviselését élete minden eseteiben elismerte, vállalá fel Washington ama nehéz feladatot, egy nép főigazgatását. Az eddig követte szabály szerint tudatá a gyűlödelemmel, hogy szolgálataért egyéb jutalmat el nem

fogad, mint kárpótlást azon költségekért, melyeket nyilvános hivatala következtében tenni köteles.

Minthogy az igazgatás hivatalosztályait újra rendszerezni addig nem lehet, míg a gyűlödelem reájok nézve új törvényeket nem alkotott, eleinte a régi tisztviselők kezében hagyatott a közügyek gyakorlata. Jay, a külügyek titoknoka vala, Knox pedig hadititoknok. A kinestárra meghatalmazottak ügyeltek fel. Az elnök ezek közül mind egyikét felszólította, hogy hivatalos ügyeiről részletesen tudósítsák, miszerint a kormány jelen állapotjával, s bel- és külföldi viszonyaival megismerkedhessék. E tudósításokat elolvasá, s ön észrevételeivel kiegészíté; különös figyelmet fordított a nyilvános pénzekre, s mennyiségökről szoros ismereteket szerzett. Mi a külügyeket illeté, ezeket sokkal több fáradsággal kezelé. Kezében tollat tartva, elejétől végig elolvasa minden hivatalos levelezéseket, melyek a levéltárban letéve voltak, a békekötéstől kezdve azon napig, melyen elnökké lön. Ezen kötetekre terjedő leveleket általtanulta, s bevett szokása szerint kivonatokat csinált belőlök, hogy minden fontosabb pontot mélyebben rövjon emlékezetébe.

A nyilvános ügyek gondjai között háztartásáról sem feledkezett meg. Különös előszeretettel volt a földműveléshez. E tudományról a legválogatottabb könyveket rendelte meg Európából, s nagy tüzzel és figyelemmel olvasta, ezekből meritette tudományszerű alapszabályait és alkalmazható segédeszközait, melyeket mezei gazdasága körül használá. Mount Vernonban lakó gazdatisztének írásbeli részletes utasítást adott, s meghagyá neki, hogy hetenkint tudósítsa őt, a mindennapi munkákról, a nap-szamosok számáról, ezek egészséges vagy beteges voltáról; továbbá, mit ültetett, mit vetett, vagy aratott, s betakarított, mily karban vannak lovai, szarvasmarhái, s egyéb házi állatai. Rendesen egyszer és néha kétszer íra gazdatisztének, észrevételeket tőn a mult heti tudósításokra, s új rendeléseket ada. Fáradalmas pontossága oly nagy vala, hogy még ezen leveleket is előbb kidolgozta, azután saját kezével letisztázva küldé el. Azon fölül még egy másolatukat vette, s azokat a gazdatiszt tudósításához füzé, utóbbi átnézés könnyebbitése végett. E szokást

elnökségének nyolcz álló éve alatt ernyedetlen szorgalommal megtartá, azon rövid időt kivéve, midőn hivatala megengedé néha-néha Mount Vernonba rándulnia. Meszszeterjedő levelezést is folytata a földmivelésről Amerika és Európa több férfiaival. Sir John Sinclair, Arthur Joung és dr. Andersohnhoz irt e tárgybeli levelei nyomtatásban megjelenvén, sokfelé elterjedtek. Ugy látszik, a gondolatok soha gazdagabban nem ömledeztek tollából, mint midőn a földmivelésről ira.

Uj-Yorkban megtelepedte után nem sokára általlátta Washington, hogy a látogatók fogadására nézve szükséges legyen bizonyos szabályokat megalapítani. De nem lévén példa, melyhez irányozhatta volna magát, nehéz lőn bizonyos mit határoznia. Mindenekelőtt hivatala méltóságát oly módon kelle fenn tartania, mely tiszteletet és hódolatot gerjeszsen; de másodszor a köztársasági alkotmány szerkezete s a nép szokásai megkívánták, hogy ahhoz, ki a fő hatalmat képviseli, bizonyos alkalmakkor és észszerű okok miatt könnyen hozzá lehessen férni. Azért pontosan ki kelle jelelni a vonalt egyrésről a szerfeletti pompa és ünnepélyesség, más résről az igen köz egyszerűség és bizalmasság között. Illő vala az elnök idejét s kényelmét is tekintetbe venni. Miután ideiglenes próba gyanánt semmi bizonyos határt nem szabott volna a látogatásoknak, legott tapasztalá, hogy nap hosszant egy szabad órája sem marada. Reggeltől délig tele volt ajtaja emberekkel, kik gyakran csak tisztelkedni, vagy aprólékos ügyekben jövőnek tanácsát kérni. Ennél fogva kénytelen lőn napirendet behozni.

Minden kedden két és négy óra között kit-kit elfogada, ki vele szólni kívánt. Külső követek, kitünő idegenek és polgárok akadály nélkül hozzá járulhattak. Pénteken délután rendesen nyitva állottak Washingtonné aszszonyság társalgási teremei, hol maga Washington is mindenkor jelen volt. A nyilvános tisztviselőket vagy polgárokat, ha országos ügyekben jártak, minden órában figyelmére méltatta. Vendégül ebédre sehova sem mene, de saját asztalánál a külföldi követeket, a kormány tiszteit és idegeneket, bizonyos számmal, házi készületéhez képest, megvendégelte. Ily alkalmakkor sem fényűzést,

sem zsugoriságot nem tüntetett ki, hanem azon egyszerűséggel és kényelemmel fogadá vendégeit, mint előbb Mount Vernonban. Vasárnap nem társalga senkivel. Dél előtt rendesen templomba ment, délután pedig szobájába vonult. Az esti időt családjával töltötte, néha egy barátja is járula hozzájuk, de vegyes társaság soha be nem bocsáttatott.

Nyárközben igen nehéz nyavalyába esett, mely nagyon megviselte; sőt néhány napig élete is veszélyben forgott. Hat hétig marada az ágyhoz szegezve, s három hónap kelle hozzá, míg feléperedett. Erős természete, s Bard gyógytanár szorgalma és tudománya segítettek rajta; de ez volt leghuzamosb és legkinosabb nyavalyája egész életében, melynek bajaiból soha többé teljesen ki nem tisztult.

Alig hogy annyi erőhöz juta, mely kijárni engedte, hirt vőn anyja haláláról, ki augusztus hóban élete 82-ik évében halt meg. Ez alkalommal hugához írt egyik levelében így szól: „Egy anyát elveszteni mindig szörnyű és fájdalmas dolog; de vigasztaljon bennünket azon gondolat, hogy a miénket oly késő korig tartotta meg az ég, milyet kevesen érnek el, s azon kegyelmet adta neki, hogy lelki ereje mind végig épségben marada. Ezen gondolat s a remény, hogy már boldogabb életnek örül, vigasztaljon bennünket, de kötelességünk is magunkat a teremő akarátának aláztatosan alávetni.“ Mielőtt Mount Vernonból elköltözött volna Washington, meglátogatta édes anyját Fridriksburgban. Ő már akkor betegeskedett, s halálát gyanítani lehetett. Özvegyiségben 46 évet töltött. Teljes életében a legépebb testi és lelki erővel bíra, kedélye őszinte s erkölcsi egyszerűek valának. Neki valódi anyai örömet kelle éldelnie, látván fiának hírét és szerencsáját; de ez semmi változást nem okozott életmódjában és viseletén. Sem gögre, sem hiuságra nem gerjeszté e derék asszonyt azon figyelem és tisztelet, mely őt mint Washington anyját kitüntette. Csöndesen hallgatta, midőn fiát magasztalák előtte, s csak azt mondotta reá: „Ő mindig jó fiu volt, s úgy hiszem, hogy mint férfi is megfelelt kötelességének.“

Mihelyest Washington a hivatalához szükséges in-

tézkedéseket megtette, háztartásába is szoros gazdasági rendet hozta be, mely élete fogytáig, lényeges változtatás nélkül, meg is tartatott. Összes gazdaságára egy udvari tiszt ügyele, kinek ő csak általános parancsokat adott. A többi cselédség valamennyi az udvari tisztnak adott számot, s kinek-kinek meghagyatott, hogy a vételeket és kiadásokat pontosan feljegyezzék. Ezen számadások, a kalmárok nyugtatónyaival és számadásaival együtt hetenként egyszer Washington elébe terjesztettek, ki azokat figyelmesen átnézte s neve aláírásával bizonyítja, hogy elismeri. Ily bánással lőn képes tudni minden pillanatban pénztárának állapotát, s a fölösleges költségekről őrizkedni. Ő elmondhatta Senecával: „Számot veszek kiadásaimról; nem állíthatom ugyan, hogy semmit sem vesztek, de tudom, mit, hol és mi okért vesztek valamit.“ Az elnök évenkénti díja 25,000 dollárban állapított meg törvény szerint; de a legtakarékosabb gazdálkodás mellett sem fődözhetette vele Washington minden költségeit, s mindig kénytelen volt saját magából pótolni, hogy beérhesse vele.

Azalatt a gyűlödelem ülései szeptember végeig folynak, melyekben törvények hoztak a kormányzás elrendelésére, az igazság kiszolgáltatására, és álladalmi jövedelmek fölemelésére nézve. Három kormányszak alkottatott, mindenik egy főtitoknokkal; úgy mint a külügyek kormányzata, a kincstári kormányzat és hadi kormányzat. Az első későbbben álladalmi kormányzatnak neveztetett el, s a bel- és külügyek igazgatására terjed.

Mintán a szükséges törvények meghozattak, az elnök dolga vala a különféle hivatalokat betölteni. E betöltés a kormányzakokra nézve igen nagy fontosságu vala, minthogy a titoknokok nem csak az alkotmány szabta törvényeket köteleztettek végrehajtani, de mivel az elnök belső tanácsát is ők képezték. Az álladalmi kormányzat főnökeül mindenek fölött Jefferson Tamás vala képesítve, mind az álladalmi ügyekben hosszas tapasztalása, mind politikai magas állása és elismert tehetségei miatt. Ő épen most érkezett vissza Franciaországból, hol mint meghatalmazott miniszter, s Franklin utóda

tartózkodott, s magának és hazájának egyiránt nagy hirt, nevet szerzett. Hamilton Sándornak a kincstár adatott által, kinek jeles tulajdonságait, becsületességét, szilárdságát és hazaszeretetét Washington már a háboru folytában, és több évi társalkodása alatt méltánylani tanulta. Knox Henrik megtartá a hadi titoknóságot, melyet az álladalmak egyesülésétől fogva visele. Mint hadi tisztet, mint embert és mint barátot nagyra becsülte őt Washington, s tántorithatlan elvei, és hadi érdemei miatt, a nép köz bizodalmát birta. Az országos ügyvédi hivatal Randolph Edmundra bízott, ki az által tüntette ki magát, hogy sokáig jeles törvényszéki elnök volt, s utóbb mint Virginia kormányzója az alkotványalapító gyűlésben egyike vala a legmunkásabb tagoknak.

Az igazság kiszolgáltatására nézve határoztatott, hogy a főtörvényszék elnökeül egy főbíró tétessék, s melléje segédül öt törvénytiszt rendeltessék. Az álladalmak minden kerületében egy bíróból álló ítélőszék legyen. Azon fölül egy az álladalmakat bejáró ítélőszék állittatott, melyet két személy, úgy mint egy törvénytiszt s egy kerületi bíró képeze. A főtörvényszék főbírájává Jayt nevezte ki Washington; így nyilatkozván hozzá irt levelében: „Teljesen bizom önben, hogy hazánk iránti szeretete, s a köz jót előmozdítani kívánása ösztönzendí önt, minden erejét és tudományát oda fordítani, hogy becsülete mocsoktalan maradjon, mi ezen hivatal elnökére nézve különösen szükséges, s politikai épületünk zárköve gyanánt tekintendő.“

Az elnök minden kötelességei között legterhesebb volt a hivatalok betöltése. Számtalan folyamodások érkeztek hozzá, mielőtt Mount Vernonból eltávozott volna, némelyek saját barátaitól, mások baráti ajánlásokkal támogatva, s ez így tartá, míg csak egy kiadandó hely vala. Ezen okból Washington megmásithatatlan szabályul tűzte ki, hogy előre egy folyamodónak sem tesz ígéretet, sem folyamodásra nem biztatja. E tárgybeli indokait és gondolkozását leginkább kifejtette egy barátjához irt levélben, ki egy másik részére hivatalért folyamodott hozzá:

„Azon pillanattól fogva, melyben világosan által

láttam annak szükségét, hogy ezen állást el kell fogadnom, egyszersmind aggodalmas szívvel éreztem azon ezerféle gondot, nyugtalanságot és zavart, melyeknek éltem alkonyán, s hazám szolgálatában korán megőszülve, újra kitevém magamat. Meg kell önnek vallanom, hogy mind ezen kinos érzelmek közül egy sem nyomott annyira mint annak előrelátása, mily sok kérelem nyújtatik majd hozzám azon hivatalok betöltéseért, melyek az új kormányrendszerben alakultak. Nem tagadhatom, hogy félelmem fájdalmamra való sodott. Alig mulik el egy nap, melyen legkülönműebb kérelemlevelek ne küldetnének hozzám, és pedig oly nagy számmal, hogy ha mindjárt eleinte szilárd elveket nem állítok fel reájok nézve, ezen ügy maga minden időmet elfoglalta volna. De a mostani rendelkezés mellett is azon levelek sokasága, melyeket ez ügyben saját kezemmel írnom kell, csak nem elviselhetetlen teher reám nézve.“

„Azon pont, miben e leveleim összeegyeznek lényegesen abban áll, hogy midőn valaki nyilvános hivatal vállal, legyen az bár miféle, soha magát le ne kötelezze senki iránt, s hogy én mennyire magamat ismerem, a hivatalok betöltésénél legkisebb befolyást sem engedek a választásba, sem barátimnak, sem rokonaimnak és hogy véleményem szerint különösen háromra kell tekintettel lenni, nevezetesen, ha alkalmas-e valaki a hivatalra; ha összehasonlítva más vágytársaival, nem bír-e több igényvel arra a hazának tett szolgálati miatt; végre, hogy mennyire lehet, a hivatalok arányszerűleg osztassanak fel az egyesületi álladalmak polgárai között. Ha ezen szabályt nem tűzöm ki, előre láthatám, hogy szüntelen gyanura adtam volna okot, s legrosszabb következtetések fenyegették volna a kormányt, mely egyedül a nép jó akaratából áll fenn. Továbbá fontolóra vettem: ha bár mennyire lekötelezhetnék is pillanatnyira egyeseket, vagy pedig ellenségemmé tehetnék némelyeket, mindazáltal becsületesem, s a köz jó iránti lelkiismeretesség kívánja, hogy e pontban teljes szabadsággal bíjak, valamig az álladalmat szolgálom, és egyedül a kívánatok igazságát és a haza javát vegyem tekintetbe.“

Ezen elveket vette gyakorlatba Washington, s teljes függetlenséggel működött minden alkalommal.

Régi óhajtaása levén a keleti álladalmakba kirándulást tenni, mind egészsége visszaállítása végett, mind a nép állapotát és az új kormány iránti vélekedését kitudandó, október közepén Lear és Jackson titoknokok kíséretében elhagyta Új-Yorkot, s egy hónapig oda maradt. Leirhatatlan szeretet uralkodott a nép minden osztályaiban Washington iránt, a lelkesedés, melyet hire és erényei gerjesztettek, oly nagy vala, hogy a merre megjelent, ezereként tódultak hozzá; az emberek boldogoknak érezvén magokat, ha csak egyszer láthatták is, s örömkialtásukkal üdvözölhették, és tiszteletüket némileg tanusithatták. Férfiak, nők és gyermekek, minden rend és korbéli emberek távolról és közélről nyomulának elő, az országutakon összegyülekezvén, vagy más nyilvános téreken, hol általmenendőnek gondolák. Az uton katonaság kíséré, a nagyobb városokban pedig polgári hatóságok fogadák és megvendégelék.

Utazása minden tekintetben kielégítő vala, mert nem csak a nép szeretetének örvendetes jeleit tapasztalá, hanem meggyőződött a növekedő jólétről, s az új kormány és alkotvány iránti köz érzelemről. Jól esett látnia, miképen a háboru nyomai eltűntenek, s a földmivelés szorgalmasan üzetett, mily áldott vala az aratás, s mint gyarapodott a müipar és kereskedés. A nép állapota, a míveltség haladása, az ipar-vállalatok szerencsés sikere tanusíták a rendet, nyugalmat és meglegedést, s a legsebbe jóvendőkkel biztatának.

Elérkezett ismét az idő, midőn a gyűlödelem ülései ujra elkezdődtek, s mind a két ház január első hetében összegyülekezett a tanácssteremben, hol az elnök megnyitó beszédet tartá. E mód mindig megtartatott Washington igazgatása alatt, mely utóbb annyiban változott, hogy az elnök csak írásbeli közleményekben tanácskozik a gyűlödelemmel. Ezt Washington is tévé ugyan, csak hogy az ülések megnyitásakor mind a két házban beszédet monda. A megnyitó szónoklatok, beszédeknek (Speeches), az írásbeli közlemények pedig izeneteknek (Messages) neveztettek. E megnyitáskor Washing-

ton szerencsét kívánt a gyűlödelemnek a haza sikere és állapotához, és azon kedvező indulathoz, melylyel a kormány első cselekvései fogadtattak; ajánlá a gyűlekezetnek azon tárgyakat, melyek leginkább igénylik figyelmeket, különösen a szükséges védsereg szerkesztését, az idegenek polgárosítására való törvényeket, a pénznek és mértéknek egyformaságát, a földmivelés, kereskedés és kézművek előmozdítását, a művészetek és tudományok ápolását, végre egy hathatós rendszert a nemzeti hitel fentartására. E pontoknak alapos tárgyalása után még egy fontos ügy kerüle szőnyegre, hol legyen tudniillik ezután a kormány állandó széke. Határozattá lőn, hogy a következő tiz évre Philadelphiában, azután a Potomac mellett kijelölendő helyre tétessék által. E pontot legottan kijelölték, mely jelennen Columbia kerületének neveztetik; a tér kiméretett, az építendő város terve elkészült, s a nyilvános épületek elkészítése Washington felügyelésére bízott, minthogy ez kizárólag az elnököt illette.

Elfogadván Rhode Island is az új alkotványt, a magát az egyesülethez kapcsolván, az elnök, mihelyest bevégeződtek a gyűlödelmi ülések, elutazott ezen álladalmomba. Utolsó kirándulásakor tudniillik elkerülé e tartományt, mert akkor még nem állott az egyesülethez.

Súlyos betegség, s a folytonosan feszült munkásság ismét megromcsolák Washington egészségét, miért elhatározá, hogy a gyűlödelem utáni szünidőt nyugalomra és felüdülésre használandja. E végre Mount Vernonba utazott, hol mindig belső meglegédezzel mulata, most pedig kétszeresen kedves helye lőn neki, midőn munka után pihenést nyujta, s időt engede, hogy földeit bejárassa, kerteit és faültetvényeit megnézhesse, s gazdasági vállalatainak sikerén örülhessen.

Az új igazgatás kezdetekor egyesült álladalmak külügyei ha nem voltak is bonyolodottak, de rendezve sem valának. Franciaországgal jól egyetértettek, mert a szövetségkötést és kereskedelmi szerződést mindkét részről lelkiismeretesen megtartották. De a nem sokára kiütközött forradalom viszálykodásokra, idegenkedésre és zavarra nyujtott alkalmat.

Angliával sokkal bajosabb viszonyban állott a kormány, mint akármely más hatalmassággal. A régi bosszankodás és háboru emlékezete csak lassan muladozott. A britt cabinet nem volt hajlandó kereskedelmi szerződésre lépni és nem küldte soha követet az egyesült álladalmakhoz. Minthogy a gyűlödelem csak korlátolt hatalommal birt a szerződések megtartásának eszközzésére, ez volt egyik főok, miért vonakodtak a külhatalmasságok Amerikával szerződni. Miután e viszonyok az új alkotvány által megváltoztak, Washington igen óhajtott bizonyos tudomást szerezni a britt kormány terveiről és szándékáról, s mennyire volna hajlandó az egyesült álladalmakkal barátságos szerződésre lépni. E végre Morris kormányzót, mint titkos ügyviselőt küldötte Angliába, e tárgyról a miniszterekkel értekezendőt.

A spanyolokkal folyt alkudozások még kevesebb sikerrel biztatának. A forradalom kezdetekor úgy látszott, mintha a spanyolok királya engedne Francziaország kérelmének, s az amerikai ügyet pártolná; de utóbb megváltoztatta szándékát, s az álladalmak függetlenségét nem akarta elismerni. Bizonyosan attól tartott és nem alaptalanul, hogy az északi köztársaságok példája az ő déli gyarmataira befolyással leend. Florida és Louisiana Spanyolországhoz tartoztak, s a vita legfontosabb tárgya a Misisippi folyón üzendő hajózás vala, mi a nyugoti gyarmatokat igen érdeklé. De Spanyolország határozottan kimondá, hogy e hajókázás jogától és szabadalmaitól az egyesült álladalmak polgárait eltiltja.

E mostoha viszonyokból az országra nézve még károsabb következmények folytak. A háboru folytában az egyesült álladalmak határain lakó indusok csaknem mindig az ellenséggel szövetkeztek. Békekötés után hadi állásban maradának, s bosszuvágyó lelkök öldöklést és vért szomjuhozék; az álladalmak dolga volt tehát őket lehetőségig megszelidíteni és megkérlelni. Ez minden esetre terhes feladat volt, s az által még inkább növekedett, hogy az indusok ellenszenvét az idegen hatalmasságok bujtogatták.

E viszonyokból hosszas és költséges háboru keletkezett. Washington az indusok irányában mindenkor bé-

kés és emberszerető politikával éle. Ugy nézte őket, mint gyermekeket, kikkel engedékenyen és gondosan kell bánni. Ő iparkodott őket barátságos közlekedéssel megkérlelni, földbirtokaikat igazságos alku és pontos fizetés által megvásárlani, illő föltételekkel és viszonyos haszon fejében velők szerződni, s minden lekötélést pontosan teljesíteni. De hűtelen, rabló és vérszomjuzó indulatukat tovább tűrni lehetetlen vala; és mivel velők békét kötni nem sikerült, Washington kénytelenült háborút kezdeni. Ez öt évig tartta, változó szerencsével; Harmar és St. Claire mellett az amerikaiak megverettek, egy másik ütközetők is végkép rosszul ütött ki; sok vér és pénz elpazaroltatott, míg végre Wayne tábornagy először ugyan nyert győzelem, utóbb alkudozás által a háborúnak végét vetett.

A gyűlödelem Philadelphiában tartotta harmadik tanácskozását, s az elnök Mount Vernontól szinte oda utazott, e városban maradván, míg hivatalát le nem tette. Ezen ülések vitatkozásai szintoly hevesen folytak, mint az előbbieké, mert a pártosság szelleme itt is uralkodott. Két fontos tárgy fogadtatott el ezen alkalommal: a nemzeti hitelbank felállítása, és adóvetés minden égett italokra, melyek az egyesült álladalmakban készültek.

Az ülések után Washington a déli álladalmakba rándula el. Márczius közepén indula utnak, s három hónapi távolléte alatt 1887 angol mérföldet jára be ugyan azon lovakon. Elindulása előtt szoros pontossággal kiszámította volt a helyek messzeségét egymástól, s meghatározta mindenütt a megérkezés napját, valamint az időt is, melyet ott tölteni fog. Legkisebb akadályra sem talált, s oly előrelátással számította ki uti tervét, hogy azt tökéletesen végrehajthatta, kivévén, hogy némely helyeken egy nappal tovább, másutt pedig annyival kevessebbig mulatott.

Mindenfelé a szeretet és tisztelet ugyanazon jeleit tapasztalá, melyekben a keleti és közép álladalmak beutaztában részesült.

A legfontosabb törvények, melyek a mult ülésekben elfogadtattak, ezek valának: aránylagos felosztása a kép-

viselőknék; egy arányos hadi rendszer behozatása, és a hadsereg nagyobbitása. A képviselőkre nézve megállapított, hogy azok a népesség száma szerint választásának, s 30,000 lélek közül egy legyen, s így valamennyi álladalmak részéről 120 képviselő került ki.

A pártszellem és viszonyos féltékenység, mely a tanácskozásokban kifejlett, különös fontosságot ada e tárgynak. A tagok közül sokan a képviselők számát szaporítani törekedtek, hogy az álladalmak jogai jobban védelmeztessenek, s a végrehajtó hatalom növekedésének gát vettessék. A hadszaporítási javaslat ugyanazon okból nagy ellenzékre talált, azt állítván többen, hogy így a végrehajtó hatalom kegyenczei szaporodnának, mi által a szabadság veszélyeztetnék. Washington e meghasonlásokat mély aggodalommal és fájdalmasan vette, annyival inkább, mert azok már nem csak a gyűlödelemben uralkodtak, hanem becsusztak a kabinetbe is.

Már egy idő óta vette észre Washington, hogy igen meghasonlott véleményben vannak egymás között az álladalmi titoknak és a kincstár titoknak, az igazgatás legfontosabb kérdéseire nézve. E meghasonlás oka mélyen rejtőzött. Hamilton rosszallotta az alkotványban, hogy a közigazgatásnak elegendő hatalmat nem ad s úgy vélekedett, hogy ennek gyöngesége amannak legnagyobb hibája. Azért ő azt állította, ha valamit végre kell hajtani, e hatalom körét annyira ki kell tágitani, hogy a kormány a lehetőségig legnagyobb erővel birjon. Jefferson véleménye és félelme pedig éppen ellenkező irányu vala. Ő neki úgy tetszett, mintha a kormányfőnök igenis nagy hatalommal birna, mi miatt az álladalmak jogai és népszabadságai veszélyben forognának.

Mennyire iparkodott Washington e viszálykodásoknak véget vetni, az illető felekhez intézett levelei mutatják. Jeffersonnak így ira:

„Mily sajnálatra méltó szerencsétlenség, hogy az alatt mig minden oldalról nyílt ellenségek és hamis barátok keritenek bennünket, legnemesb életműszereinket belső meghasonlás szaggatja és dulja. Az utolsó sokkal veszélyesebbnek látszik előttem, s jobban nyugtalanit és

gyötör az elsónél; és ha az igazgatásban egyik a másiknak véleményeit az országos ügyek körül nem itéli meg nagyobb szeretettel, vagy a csupa eseményi nézeteknek becs tulajdonittatik, mielőtt azok a tapasztalás mérő serpenyőjén megfontoltattak volna, véleményem szerint úgy igen nehéz leszen, vagy épen lehetetlen, a kormánygyeplőjét igazgatni. Mert ha a helyett, hogy az épületet vállainkkal támogatnók, egyikünk ide, másikunk amoda huz, mielőtt az eszközök czélszerűségét megvizsgáltuk volna, úgy okvetlenül az egésznek össze kelle omlania. És így a legszebb és a legnemesb épület, mely valaha az emberiség szerencséjére és javára építettett, örökre oda lesz.“

„Azért az én komoly óhajtasom és egyetlen reményem az, uralkodjék köztünk a sértő bizalmatlanság és boszantó panaszok helyett viszonyos türelem s korszerű engedékenység minden részről; ily móddal, úgy vélem, minden nagyobb békével és szerencsésebben folyand. Ha pedig e támaszokat nélkülözzük, mindenütt megütközünk s a kormány szekere megsülyed; akkor elleneink diadalt fognak zengeni, gyűlölségek nyomatékát a szerencsétlenség csészéjébe vetendik, s utolsó erejüket megfeszítik az általunk rakott hatalmas épület ledöntésére.“

Ugyanazon időben csak nem hasonló kifejezésekkel ira Hamiltonhoz, s utána veté: „A vélemények eltérése politikai tekintetben kikerülhetetlen, s talán szükséges; de igen sajnálatos, hogy egyik rész nem bir e tárgyakról mérséklettel beszélni, másik rész pedig nem tud bele egyezni a határozatokba a nélkül, hogy a határozat indokait meg ne itélné; ezen eljárás fölötti fájdalom benem haragra változik, ha elgondolom, hogy tehetségdús férfiak, kik általán buzgón és hazaszeretetből egy célra törekeshnek, nem tanusítanak több viszonyos szeretetet egymás véleményei és tettei megítélésében. Ha végre ennyire került a dolog, természetesen következik, hogy az iv hurjait kiki tulfeszíti, s azért a tapasztalásnak kell elhatároznia, ki jár az igazi uton.“

Egy másik levelében Washington viszonyos türelemre és kibékülésre inti Jeffersont, s folytatja: „Ilyetén eljárás egyességet és szerencsét hozna tanácsgyűlésünkbe;

az ellenkező pedig elkerülhetlen zavart és szerencsétlenséget támaszt. És valjon miért? Mivel különféle emberek nem lehetnek egy véleményen, és különböző eszközöket használnak ugyanazon célra. Mert én őszintén és ünnepélyesen megvallom, erősen meg vagyok győződve, hogy önök mindketten a legtisztább és legjóakaróbb szándékkal vannak, s hogy csak a tapasztalás határozhat fölötte, üdvösek a vita alatti szabályok vagy sem. Ha tehát egyesült álladalmaink legnemesebb polgári, észszel teljes és hazaszerető férfiak, kik nem alattomos, hanem tiszta gondolkozásuak, ha, mondom, ezek közül némelyek az egyik, mások a másik részen állnak, midőn valami feladott kérdés eldöntendő; valjon oly nyakasan ragaszkodjék-e ezen emberek egyike önvéleményéhez, hogy legkevesebbet se engedjen a másiknak? — — Én nagyra becsülöm mindkettejüket, s nem ohajtok semmit is annyira, minthogy feltaláltassék az út, melyen önök mindketten járhasanak.“

De ezen út fel nem találtatott. A két titoknak mind politikai véleményeikre, mind egyéb gondolkozásmódjukra igen elütöttek egymástól, s viszálykodásaik végre oly elszánt gyűlölséggé fajultak el, melyet sem barátaik törekvése, sem az idő kiirtani nem birt.

XIV. FEJEZET.

Washington másodszor esküszik fel elnökül. — Az álladalmak viszonyai Franciaországgal. — Genet francia követ. — Demokratiai társulatok. — Viszonyok Angliával. — Gyűlödelem összehívása. — Jay küldetése Angliába. — Pennsylvániai lázadás. -- Washington rendszabályai a lázadók ellen. — Fox nyilatkozata Washington felől.

Vége felé közeledvén az idő, melyet az alkotmány az elnöki hivatal tartásának kitűzött volt, mindenfelé azon aggódának, ha valjon hajlandó-e Washington a fő-kormány széket újra elfogadni. Már sokkal előbb különféle álladalmakból irtak neki barátai, kérvén őt, ne hirtelenkedjék ez ügyben elhatározni magát a lemondásra, s iparkodtak őt a második elválasztással megbarátkoztatni. A kabinet három tagjai, Jefferson, Hamilton és Randolph, hosszas leveleket irtanak neki, vitatván bennök, mennyire fontos dolog legyen, nem csak saját becsületére, de a haza boldogságára nézve is, hogy magát ez egyszer legalább hátra ne vonja. „Az egész nemzet bizodalma — mond Jefferson — önön nyugszik. Ha ön kezében van a kormány, ez elegendő czáfolat minden ok ellen, melyet használni lehetne, hogy a nép elpártolásra vagy erőszakoskodásokra csábíttassék. Az észak és dél összetartandanak, ha szorosan önbe fogódzhatnak. Jól érzem én, mennyire lesújtja ön kedélyét a hivatal terhe, s mint óhajtja a háziasság csendes nyugodalmát. De néha oly tündöklő szellemek jelennek meg a földön, kiket az emberiség joggal igényel magának, hogy oly polczra he-

lyezze őket, melyről ők képesek egyedül jelenleg és jövőre áldást hinteni az emberiségre. Ez önnek hivatása és kötelessége, melyet önre a gondviselés szabott, midőn oly gazdagon ékesítette fel, s oly eseményeket támasztott, melyekre befolyjni önnek rendeltetése; ezek az indokok, melyekre támaszkodom, nem magam vagy más emberek aggodalmai, kiknek nincs joguk öntől áldozatot követelni.“

Nem kevésbbé tüzes és elhatározott vala Hamilton felszólítása. „Világos — ugymond — hogy semmi nagy bajtól nincs mit tartanunk, ha ön hivatalban marad; de ha visszavonul, úgy sok megeshetik. Vajha azon indokok, melyek önt e hivatal elfogadására birták volt, most is érvényesek lennének, míg minden viszonyaink elhatározott alakot nem öltenek; vajha elismerné ön, hogy saját becsületére nézve jobb lett volna a kormányt inkább soha meg nem ragadnia, mint hogy azt most másnak engedje át, s az által a hajót veszélyeztesse; mert ha most zivatarok támadnak, önt fogják kárhóztatni, hogy azokat vagy előre nem látta, vagy nincsen bátorsága ellenök állnia. Vajha meggyőződnék ön róla, hogy mind a hazaszeretet, mind az eszélyesség parancsolja, miszerint ön egyenes uton járjon, s a haza szavának engedelmeskedjék. Én bizom istenben, és remélem, hogy ön még egyszer feláldozza nyugalma és szerencsáját a köz jólétéért.“

Szinte oly hevesen sürgette Washingtont Randolph is, irván neki: „A gyűszer, mely összegyűlt, már elég. De mily szörnyűre fog még szaporodni, ha az ingerültségnek, melyet az ön parancsainak tisztelete zabolán tartott, visszavonulása által szabad nyílás engedtetik. Az alkotmány soha el nem fogadtatik vala, ha tudva nincs, hogy azt ön helybenhagyta, s gyakorlatba fogja léptetni. Ennek próba-ideje még nem mult el. A legerősebb vitákon ugyan már általestünk, de a nyilvános tanácskozások még nem vergődtek szilárdságra, mit csak ön adhat nekik. Ön szót fogadott a hazának, midőn az önt az igazgatás főnökévé tette. Ha polgári háboru ütend ki, kénytelen lesz ön elhagyni mezei csendes lakát; és mennyivel könnyebb önre nézve a mostani pártokat szétoszlatni, mint miután fegyvert ragadtak, megzabolázni. A világ úgy van meggyőződve önről, hogy semmit félig nem tesz.“

Ilyetén nyilatkozatok és sürgetések után nem vonakodott többé Washington, s miután a választók egyező akaratával ismét elnökké neveztetett volna, mart. 4-én 1793-ban a tanácssteremben a kabinet tagjai, különféle nyilvános tisztviselők, idegen követek, s más személyek előtt felesküdt.

Alig foglalta el az elnöki széket, midőn hire érkezett, hogy Franciaország háborút izent Angliának és Hollandiának. A francia forradalom eleinte örömtapssal üdvözültetett az egyesült álladalmakban, mint oly öröndetes esemény, mely az emberiség szabadságára és jólétére nézve a legszebb gyümölcsöket termendi meg. De a vérengző tettek, melyek nem sokára követték, s a vad indulat, mely főnökeiben nyilatkozték, szétoszlatta az első reményeket; voltak még is elegenden, kik Franciaországhoz szítottak, s a forradalmat jóvá hagyták, ámbár eszközeit undorodással fogadták. Ugy nézték azt, mint az elnyomottak harcát az elnyomók ellen, melyben az igazság önügyeért vívott s a szolgaságból kiszabadította azon áldozatokat, melyeket régtől fogva a rabság igája nyomorgatott, s a zsarnokság ostroma össze marcangolt.

Az egyesült álladalmak meghatalmazott követél Morris kormányzó küldetett Franciaországba. A két nemzet barátságos viszonyban állott egymással, mely a szövetségi kötésen és kereskedelmi szerződésen alapult. De a király kivégeztetése, és közrombolás után, mely azt követé, a követ állása mindig terhesebb lön. Washington oly véleményben volt, kabinetjével együtt, hogy minden nemzetnek joga vagyon magát saját tetszése szerint kormányozni s a többi népek kötelesek a fennálló hatalmat elismerni és tisztelni, akármily alakban jelenjék bár meg. Az utasító parancs, melyet Morris kapott volt, ezen nézetel egyezett. De a nehézség abban állt, hogy darab ideig senki ön magával tisztába nem jöhet az iránt, ha valjon fennállhat-e valahol oly hatalom, mely a nép akaratából vette eredetét? A követ óvakodása e tekintetben gyanura gerjeszté az ugy nevezett kormányokat, vagy inkább a küzködő pártok főnökeit, kik keservesen panaszkodtak, s nemtetszésöket nyíltan kimondották a fölött,

hogy az álladalmak az ő első barátaik, szövetségeseik, a szabadság boszulói, és emberiség jogainak vitatói iránt oly kevés bizodalommal viseltettek. Így állottak az ügyek, midőn a francziák háborut izentek Angliának.

Ekkor Washington Mount Vernonban mulatott; iratát tüstént az álladalmi titoknoknak, kijelentvén akaratát, hogy az ellenséges pártok között semlegesség tartassék meg. Visszatértekor pedig Philadelphiába, a kabinetet összehívta, melyben közértelemmel elhatározott: adassék az egyesült álladalmak minden polgárainak tudtára, hogy az ellenségeskedésben senki a tengeren részt ne vegyen, a hadakozó hatalmasságok mellett vagy ellen semmit ne vállaljon, egyik vagy másik részére oly portékákat ne szállítson, melyek a népek köz egyezése szerint csempészetek gyanánt nézetnek, s minden cselekvényektől ovakodjanak, melyek a hadakozó hatalmak iránti barátsággal ellenkeznek. Hasonló egyetértéssel határozattá lőn, hogy a franczia köztársaság követét elfogadják. E semlegességi nyilatkozat april 22-én aláíratván legott kihirdettetett. E rendszabály mind természeténél, mind következésénél fogva egyike vala a legfontosabb cselekvényeknek Washington igazgatása alatt. Ez vetette meg alapját egy rendszernek, mely zsinormértékül szolgálá más népekeli közlekedésnek, s melytől soha el nem tértek. Ez volt továbbá azon eszköz, mely megóvta az egyesült álladalmakat, hogy az európai háboruk örvényébe ne sodortassanak, melyek oly számos évekig dühös erőszakkal dulongtak sok országokon.

Csodálatos dolog, hogy még is ezen határozat, mely az igazság legtisztább alapelvein épült, s célja volt a nemzet békességét fentartani és jólétét előmozdítani, félre magyaráztatott, mintha az a Franciaországgal kötött szerződést megsértené, s a szövetséges társak ellen az angolokat pártolná. Szóval: ez alkotott elválasztó vonalt a két párt között, melyek az alkotvány behozatala óta alakultak, s néppárt, és szövetségi párt nevezetek alatt mindinkább erősödtek, emez a kormány mellett, amaz pedig ellene levén. Washington sok ideig nem keveredett e vitákba. De most elérkezett azon idő-pont, melyben őt sem feddhetetlen erényei, sem haza iránti tett szolgálá-

latai a pártdüh ellen em óalmazhatták. A kormány ellenségei látták, hogy addig céljokat nem érhetik, míg a nép szívét Washingtontól el nem idegenítik. E feladat nem csak nehéz, de kellemetlen is volt; hanem nyakasan és tűzzel folytattatott. Ámbár pedig Washington nyugalmát ez zavará, s működését a köz ügyekben gátolá, mindazáltal szilárdságát meg nem rendíté.

E forrongások közepett érkezett meg Genet, mint a francia köztársaság követe, az egyesült álladalmakba. Mindenütt lelkesedéssel, s a tisztelet tulságos jeleivel fogadtatott elannyira, hogy azon családok hiedelembe ringatá magát, mintha az amerikai nép legélénkebb részt venne a francia forradalomban, s legforróbb vágya volna, az új köztársaság polgáraival szövetkezni, s a szabadság és egyenlőség lobogóját a föld végeig hordozni. Ezen polgári követ, mint őt nevezék, igen heves indulatu levén, s a fényes fogadás által felbátorodván, legott oly lépést tőn, mely épen oly szokatlan, mint menthetetlen vala. Mihelyest tudniillik Charlestonban kiszállt, néhány hajót a kikötőben felvitorlázattatá, hogy mint rablóják a tengeren kalandozzanak, s támadják meg azon országok kalmárhajóit, melyekkel az egyesült álladalmak békes viszonyokban éltenek. Ezen követelő és meggondolatlan magaviselet daczára is, a Philadelphiába érkezett követet Washington nyájasan, s mint idegen hatalmasság képviselőjét, illő tisztelettel fogadta.

Genet eleinte úgy nyilatkozott, hogy a francia kormány őszinte barátsággal viseltetik az egyesült álladalmakhoz, s épen nem szándéka háboruba bonyolítani őket; de titkos utasításai, melyeket utóbb nyilvánított, egészen más hangon szóltak, s világosan kitüntették, hogy küldőinek szándéka a követ első nyilatkozatával ellenkezik. Egész eljárása, míg Amerikában tartózkodott, nem más-hova célzott, minthogy az egyesült álladalmakat közvetlen háboruba keverje azon hatalmasságokkal, melyek a francziákkal harczoltak. Az általa kiküldött rablóják ragadmánynyal rakodva tértek vissza az amerikai révekbe. Ez a britt követ részéről alkalmat adott panaszra, s visszatérítés követelésére. Az ügy a kabinet elébe került, mely az elfoglalás jogtalanságát egyhangulag kimondotta,

ezen nyilatkozattal: minden nemzetnek van kizáró törvényhatósága saját határain belül, minélfogva ott hajókat idegen hatalom ótalma alatt felfegyverzeni annyi, mint a népfelsőség jogába avatkozni, s a semlegességet megsérteni, mit a kormánynak kötelessége akadályozni.

A francia követ ellenmondott ezen ítéletnek, s mérges indulatra gerjedvén, bántó leveleket írt az álladalmi titoknoknak és sem hivatala méltóságát, sem saját becsületét nem látszott tekinteni. Nem szűnt meg továbbá is fegyveres hajókat kirándulásokra sürgetni, melyek francia lobogók alatt az amerikai kikötőkből elvitorláztak. Az igazgatás szilárdságának sikerült e vakmerőséget megzabolázni, s oly rendszabályokat tenni, melyek a hajókat erőszakosan megakadályozák; de a követ még inkább felbőszült ez ellenállásra. Miután minden törekvései meghiusultak, fenyegetésekhez folyamodott, kárhoztatá az elnököt, hogy a gyűlödelem jogaiba vágott, s értésére adá, hogy elégtétel végett a néphez forduland. Ezen megsértést, melyet magaviseletével még bántóbbá tett, többé eltűrni, s hallgatással mellőzni nem lehetett; remény sem vala ily eszeveszett emberrel összeférhetni. A tények tehát írásba foglalva a francia kormányhoz küldettek oly kérelemmel, hogy Genet visszahivassék. A diplomácia történeteiben aligha található nevezetesebb czikk, mint a Genet követségéről szóló tudósítás; emlékezetre méltó tanúságot nyújt ez, mint ragadhat el politikai örültség jeles tehetségű s feddhetlen jellemű embert is a legtulzóbb balgaságokra.

Genet követsége némely kárhozatos következményeket szüle, melyekhez tartoztak némely társulatok felállításai az ország több részeiben, melyek demokratiai egyesületek neve alatt a jacobinus ezimboraság mintájára alakultak. Az első társulat Philadelphiában Genet vezérlete alatt kelt össze. A többi nem sokára követte. Washington ezek czélját és befolyását így ír le:

„Hogy ezen társulatokat gonosz akaratú s fondorkodó emberek alapították, (ámbar tagtársaik közül sokan jó gondolkozásuak, s annak valódi czélját nem tudják) hogy kitűzött irányuk a bizalmatlanság és idegenkedés magvát szórni el a kormány és nép között, s aláásni az

igazgatás iránti bizodalmat, hogy ezen tanok már bim-bóznak, s virágzanak is; mindezt kiki tudja, ki a főczinkosok jellemét ismeri, s azok eljárására figyelmezett.“

„Lehet-e képtelenebb, merészletesebb, vagy veszélyesebb valami a nép békességére nézve, mint ha önmagok által alakult testületek folytonos birácul tolják fel magokat, s gyűléseikben az éj palástja alatt a gyűlödelem határozatait megsemmisítik, melyek a képviselők megöntölt és ünnepélyes tanácskozások által szentesítvék! Senki sem tagadja a néptől azon jogot, hogy a kormányhoz folyamodást adhasson, azt vagy valamely rendelkezésre megkérendő, vagy valamely határozataira észrevételeket teendő. De ha egy magától keletkezett társulat hatalmat tulajdonít magának a kormány rendeleteit alkotványellenieknek nyilvánítani, s az alkotvány védőit arról vádolja, mintha önzésből cselekednének, s hazaárulók gyanánt idegen hatalmak befolyása alatt volnának; ez oly szemtelen vakmerőség, melyet a legnemesebb indokok sem képesek mentegeni.“

Angliával még bonyolodottabbak voltak a viszonyok, mint Franciaországgal. Miután az alkotvány gyakorlatba vétetett, diplomatiái közlekedés keletkezett az egyesült álladalmak és Anglia között. De lépések még nem tétettek kereskedelmi szerződésre, vagy az elégtelenség okainak elmellőzésére; s a sérelmek száma inkább szaporodott, mint kevesbedett. A határokon levő erősségek, mint a békekötésben föltételezve volt, még nem adattak által, s az indusokkal való közlekedés nem szűnt meg. Az egyesült álladalmak tartományain belől a britt tisztek hajókat fürkésztek, s a matrózokat zsarolták; s angol kalózhajók az amerikai gályákat büntetlenül kirabolák.

A britt kabinet, hogy Franciaországnak árthasson, s a bevitelt akadályozza, kétféle rendeletet bocsáta ki, melyek által az amerikai kereskedés nagy kárt vallott. Az első rendelet meghagyá a britt kalóznak, hogy a Franciaországba induló gabonás és lisztes hajókat valamely kirakodó helyre tereljék, hol terheik ő felsége nevében bevásároltassanak. A második rendelet hadi és kalóz hajókat tüzött ki, melyek minden portékás gályákat

tartóztassanak fenn, melyek vagy valamely francia gyarmatból indultak ki, vagy oda vettek utat; a bennök levő vagyon pedig egy angol tengeri törvényszék elé vitessék megbecsülés végett. Ezen rendeleteket úgy kelle tekinteni, mint nyilvános és feltűnő sérelmeit a semlegesség jogainak, s az amerikai kormány óvást tett ellenök, mert elveikben jogtalanok s működéseikben fölötte kártékonyak voltak.

A gyűlödelem összeültekor az elnök kimerítő beszédben előadá az ország állapotát, s külföldi viszonyait, tanácsolván egyszersmind, nyulnának gyors rendszabályokhoz, hogy mind védelmőkre készen álljanak, mind igazságos követeléseiket kivíhassák. „Az egyesült álladalmaknak — ugymond ő — illő helyök van a népek között, melyet nem engednek át nekünk, ha gyöngének tartatunk. Ha sérelmeket tűrni nem akarunk elég erőseknek kell lennünk azoknak megtorlására; és ha békeségünket, a jólétnek ezen leghatalmasabb támaszát biztosítani akarjuk, mindig készek legyünk a háborura.“ E közléseket mind a két ház tárgyalás alá vette, s a gyűlödelem mindkét pártja roszallotta a hadviselő hatalmaságok eljárását a semleges amerikaiak iránt.

Az ülések kezdete előtt az álladalmi titoknok Jefferson fontos jelentést dolgozott ki az egyesült álladalmak kereskedelmi közlekedéséről, mely munkája bevégeztével hivataláról lemondott. Utódja Randolph Edmund lón, s e helyett Bradford tétetett országos ügyvéddé. A titoknok előadására építé Madison a kereskedést tárgyzó híres munkálatát, melyről a képviselők házában hosszasan folytak a tanácskozások, s oly tüzzel és keserőséggel, mint egykor a nemzeti bank felállításáról.

Mig a viták folytanak, az alatt az elnök oly rendszabályhoz nyula, mely az ügy kimenetelére nézve igen nagy hatással volt. A Londonban levő amerikai követ tudósítása szerint hihetőnek látszott, hogy a britt kabinet a két ország közti viszálykodásokat megszüntetni barátságos föltételek alatt hajlandó. Ennek következtében Washington indítványára a tanács Jayt rendkívüli követül választá el a nagybritanniai udvarhoz. „Szándékom — így ira Washington az álladalmi titoknokhoz — kikerülni

a háborút, ha értelmes és komoly előterjesztés által elégtételt eszközölhetünk azon sérelmekért, melyeket Nagy-britannia több alkalommal elkövetett hazánkban." Mivel pedig a háboru elkerülhetlen vala, ha Jay küldetése nem sikerül, a gyűlödelem intézkedék, hogy az ország védelmi állapotba helyeztessék. A legnagyobb kikötőket megerősítették, s 80,000 polgári katonaságnak készen kellett állnia tüsténti szolgálatra. Megengedettett a fegyverek vámmentes beszállítása, s az elnök felhatalmaztatott gályák vásárlására, s hajók lefoglalására, ha azt a közjólétre üdvösnek találandja. Új adó is vettetett ki költségek fődőzéseül.

A gyűlödelem hosszas és zajgó tanácskozások után eloszlott, melyek a pártok gyűlölködését nem kevésbé felbujtották, a viták okait szaporították, s a nép kedvét még inkább elkészerítették. A kormány mindazáltal szilárdan állá és Washingtonnak sem politikája, sem nézetei nem változtak. Jogosnak lenni minden nemzetek iránt, békében élni valamennyivel, és a béke biztosításaul mindig készen lenni a háborura, ezek valának politikájának alapszabályai és szüntelen törekvései.

A mult télben Fouchet mint francziák követe érkezett az egyesült álladalmakba. A franczia kormány felszólítására Morris visszahivatott Párisból, s helyette Monroe küldetett. E választás nyilván tanusítá, mily pártatlan az elnök, s mily forrón óhajtja a belső viszálykodásokat lecsillapítani, s az idegen hatalmasságokkal barátságban maradni. Mert tudni kell, hogy Monroe volt a néppártnak főnöke, s a kormány pártjának legelhatározottabb ellensége, s mint olyan Franciaországnak tüzes párthive.

Miután a gyűlödelem eloszlott, az elnök egy más, nem kevésbbé fontos tárgyra fordította figyelmét. Azon gyűlödelmi határozat, melynél fogva az égetett italokra adó vettetett, sok vidéken nagy elégületlenséget gerjeszte, s némely kerületek vagy elmellőzték az adófizetést, vagy nyilván ellene szegültek. Néhol már 1792-dik év szept. havában annyira mentek az erőszakoskodások, hogy az elnök rendelményt bocsáta ki, melyben kiki megintetik, óvakodjék minden czimborálástól és erőszaktól, mi a tör-

vény gyakorlatát gátolhatná; felszólíttatnak egyszersmind a felsőségek és törvényhatóságok a nekik adott hatalom végrehajtására, s a kihágók megfenyítésére. De az elégtelenek daczossága fokról-fokra emelkedett; lázító gyűléseket tartának, fölfegyverkezének, s szembeszállának a kormány tisztviselőivel, míg végre valóságos zendülés keletkeztén belőle, rendezett ellenállásra egyesülének.

Washington, ki eleinte, szokása szerint, mérséklettel és szelíden viselte magát a lázongók iránt, most már kénytelen lőn határozottan fellépni, s használatba venni a kezeiben levő törvényes eszközöket, s a zendülést fegyverrel elnyomni. Ezen eljárás előzményeül augusztus 7-én hirdetést bocsáta ki, melyben röviden a lázadók törvénytelen tényeit lefesté, előadván egyszersmind, mit követett el a kormány elégtelenségük lecsillapítására, s honáruló vállalatuk elnyomására; azután kijelenté, hogy elhatározta magát a törvényeket gyakorlatba venni, s a polgári katonaságot fölkelésre szólítani.

Miután ezen előleges rendelmény törvényszerű szer-tartással kihirdettetett volna, Washington új Jersey, Pennsylvánia, Maryland és Virginia tartományok kormányzóihoz fordult polgári katonaság kiállítása végett. A lázadás legdühösebb volt Pennsylvánia nyugoti kerületeiben, melyek 7000 fegyveres embert valának képesek állítani. A kormány részéről először 12,000 embernyi polgári katonaság hivatott össze, mely utóbb 15,000-re szaporodott. Az egész hadsereget Lee, Virginia kormányzója vezérlé. A pennsylvániai és új jerseyi csapatok gyűlhelyéül Bedford tüzetett ki. A virginiai- és marylandiek Cumberland táján állottak össze. A legnagyobb készség uralkodott valamennyi kerületbeliek között, s a tisztek és legénység legjobb indulattal és pontos engedelmességgel viseltettek a kormányhoz.

Az elnök a hadi titoknak kíséretében a hadsereget mind a két gyűlhelyen szemlére vette, s parancsul adta nekik, hogy az Allegany-hegységen át járjanak tábort, azon túl érvén egyesüljenek, s azután bánjanak a lázadókkal, mint a körülmények engedik. Miután Lee tábornagnak utasítást adott volna, visszatért ismét Philadelphiába. A hadi titoknak kísérte a sereget Pittsburgig, s

a vállalat várakozáson felül sikerült. Semmi ellenállás nem mutatkozott, s vérontás nem történt. A nyugalom fentartása s biztosítása végett egy hadi csapat Morgan tábornagy parancsa alatt még egy ideig a lázadó tartományban marada.

Érdemesnek tartjuk itt, mind ezen időtájban történt dolgot, ama hires miniszter Fox beszédét megemlíteni, melyet január 31. 1794. a parlamentben Washingtont érdeklőleg mondott:

„Lehetetlen ez alkalommal elmellőznöm, hogy Washington tábornagyról, az egyesült álladalmak elnökéről, említést tegyek, kinek cselekvésmódja annyira különbözik a mi országunk minisztereiétől. Mily végtelenül bölcsébbek az ő elvei, melyeket utolsó gyűlödelmi beszédében nyilvánított, mint valamennyi európai udvarok politikája! Valóban, dicsőségre méltó férfiú! Kinek nem annyira magas helyzete, mint lelkének nemessége tulajdonít tiszteletet; ki előtt a kölcsönözött nagyság semmiségbe süllyed, kihez képest Európa minden hatalmasságai, királyi családunk tagjait kivéve, csekélyek s megvetendőknek látszanak! Ő nem szorult reá, hogy politikai cselfogásokban, vagy kápráztató ijesztésekben keressen menedéket; mert hatalmát ugyanazon eszközök támogatják, melyekkel azt szerezte, s cselekvésmódja mindenkor magán viselé a bölcsesség, mérséklet és jogosság bélyegét. Nem tekintve azt, hogy Amerika Franciaországnak hálával tartozik egykori segítségeért, melyet ama függetlenségért vívott nagy harcban nyújtott volt, Washingtont semmivel reá bírni nem lehet, hogy nézeteit a semlegességre nézve megváltoztassa. Miután az ösvényt, melyet neki mind a politika, mind a háladatosság javaslott, maga elébe kiszabta, nem voltanak képesek őt a francia követ Genetnek minden sértései, és kihívásai föltételétől eltántorítani. Ő nem félt a jacobinusoktól, ezeknek elvei rémitették el őt, s ő nem tartá szükségesnek gátolni előmenetelőket.“

Tudta ő, hogy a nép, melynek ő keze, ismeri saját jogait és kötelességeit, s bízott benne, hogy annak józan indulata ellenszegülend ama cselek befolyásának, melyeket elcsábított kedélyek felizgatására fordítani szokás; ő arról megvolt győződve, míg a kormány az alattvalók

szeretetét és bizodalját megőrizni bírja, addig azt semmi vész nem fenyegetheti; ámbár nem szükséges, hogy ezen szeretet, vak és oktan legyen, s a bizodalom föltétlenül oda engedje magát, hanem a kormány tökéletessége föli meggyőződésen, s jótevő működésének tapasztalásán alapuljon. Én valósággal kénytelennek érzem magamat e nagy férfiú bölcsességén és szerencsésén álmélni. Az által pedig hogy szerencsését említem, nagy érdemeiből legkevesebbet sem szándékom levonni. Azt mindazáltal, mellőzve fényes tulajdonait, és feddhetlen becsületességét, nagy szerencse gyanánt kell vennünk, hogy oly sors jutott neki, melyben halandók oly ritkán részesülnek, s hogy oly különféle viszontagságokon meg sikamlás és szemrehányás nélkül hatott keresztül. Valóban csodálatra méltó, hogy az évek oly hosszú során által, oly bonyolult viszonyok között, s oly magas helyzetben soha kételkedő szó nem emelkedett jelleme tisztaságáról; hogy soha semminemű alkalommal sem illetlen követelésről, sem utálatos alávetésről az idegen hatalmakkal való alkudozásoknál nem vádoltatott. Az ég ő neki tartotta fen a dics tetőpontjára juthatást, a nélkül, hogy pályáján akadályoztatott volna.

XV. FEJEZET.

Az angolokkal kötött szerződés, a nép ellenszegülésének daczára, elfogadtatik. Az erről szóló okleveleket nem akarja az elnök közleni a képviselők házával. — Lafayette fogsága; Washington őt megszabadítani törekszik. — Viszálykodások a francziákkal az angol szerződés miatt. — Washington elbucsuzása s az új elnök kinevezése. — Philadelphia polgárai tisztelkednek Washingtonnak, ki Mount Vernonba vonul. — Jefferson magaviselete Washington iránt. — Egyenetlenségek Franciaországgal. — Hadi készülétek. — Washington fővezérré választatik. — A hadsereg elrendezése. — Washington utolsó betegsége és halála.

A szerződés, melyet az egyesült álladalmak rendkívüli követe, Jay, Nagybritanniával kötött volt, az ülés bezárta után nem sokára elérkezett Philadelphiába. Az alkotvány szabályai szerint minden szerződést a tanácsnak kellvén helybenhagynia, annak összejövételét az elnök június havára rendelte. Az alatt ő maga vizsgálóra vette és fontolgatá a szerződést, mely kívánatainak és reményeinek általán nem felelt meg. Némely pontok, melyeket ő szívesen felvett és rendezett volna, érintetlenül hagyattak; némely tárgy oly módon állapittatott meg; miszerint félni lehete, hogy a két nemzet közti viszálykodások ellen nem nyújt elégséges biztosítást. De ő tökéletesen meg volt győződve Jay tehetségei és hazafiúsága felől, s hogy lehetetlen vala hasznosabb föltételeket kieszközlenie, és hogy ha ezen szerződést el nem fogadja,

az alkudozásokat végkép félbe kellett volna szakasztania. Egyébiránt némely fontos előjogok biztosítottak, semmi fel nem áldoztatott, a nemzet becsülete fentartatott, s a barátságnak némi záloga ajánltatott. Ha a szerződést el nem fogadják, bizonyos háborúra kerül a dolog, mely Európa jelen állapotában véghetetlen nyomort huzott volna maga után. Ez volt Washington benső meggyőződése, és mivel a békét legnagyobb áldásul tekintette, mely hazáját érheti, elhatározá magában a szerződést aláírnia, ha a tanács helybenhagyja. Ez jun. havában összeülvén, két heti tanácskozás után elfogadta a szerződést, egyetlen czikkét kivéve. Ezen czikk szerint közvetlen kereskedelem az egyesült államalak és a nyugotindiai britt szigetek között csak oly amerikai hajóknak engedtetik meg, melyek csak 70 tonnára való természetményeket szállítanak az államalakból, vagy a szigetekből; ellenben szörp, ezukor, kávé, cacao, és gyapot szállítása a világ egyéb részeibe akár az egyesült államalakból, akár a nevezett szigetekből az amerikai hajóknak tilalmaztatik. Minthogy a gyapot igen nagy bőséggel természetetett a déli tartományokban, ezen megszorítást tűrni nem akarák, s a tanács megerősítését csak oly föltétel alatt hagyák helyben, ha egy czikk tétetik a szerződéshez, mely ezen megszorítást eltörli. A tanács alkotványszerű többsége azonban, ugymint két harmad része, a szerződés elfogadásra szavazott. Mely határozat új alkalmat adott a pártok viszálykodásinak, melyek a nép között elterjedvén, félelmes mozgalmakat támasztottak országszerte. Washington e zavaroknak véget vetendő, Philadelphiába ment, s a kabinetet összehíván, a szerződést helybenhagyásul előterjesztette, mit mindnyájan jóvá is hagytak, az államalmi titoknokon kívül, ki jóllehet az előtt meg egyezett benne, de a lépést hirtelenkedőnek tartotta, mielőtt a kérdés alatti czikk el nem döntetik, s a francziák és angolok közti háborúnak vége nem szakad. E véleményre Washington nem hajtott, s a szerződést aláírta.

Ezen efogadás számtalan vitákat, s pártvillongásokat szüle, s annyira felbőszítette az ellenfélt, hogy Washington jellemét, s tettének indokait is gyanusítani kezdék a legzabolátlanabb és leggonoszabb módon. Azonban

mi a szerződés sikerét illeti, az megszegyenitette idővel ellenségeit, s teljesítette a helybenhagyók várakozását, legnagyobb mértékben. Mert megőrizte a hazát a háborútól, kiterjesztette a kereskedést, s Amerika tartós jólétének szilárd alapot vetett. Azon nevezetes pontok, melyek, mint mondatott, feláldoztattak, vagy elhanyagoltattak, ugymint a matrózok zsarolása, a semlegesség és gyarmati kereskedés jogai, mind ekkorig szabályozatlanok és soha kielégítőleg szabályozva nem lesznek, míg Angliáé lesz a világtenger uradalma, mint mostanig az.

Egy nappal utóbb, hogy az elnök a szerződést aláírta, az álladalmi titoknak Randolph lemondott hivataláról. A dolog így történt: Midőn Washington Mount Vernonban tartózkodék, Hammond, a britt követ, egy levelet adott által a kinestári titoknak, melyet Fouchet írt a francia kormánynak, de a tengeren elfogatóván, előbb a britt kabinetbe, innen pedig Hammondhoz küldetett. A titoknak, Pickering, közölte e levelet Washingtonnal, mihelyest Philadelphiába jött. A levél tartalma oly nemű volt, mely Randolphot gyanúsítá; kitünt belőle, hogy politikai közlekedése a francia miniszterrel sokkal bizodalmasabb vala, mint sem viselt hivatalával összefért.

A kabinet valamennyi tagjainak jelenlétében átaladta Washington e levelet Randolphnak, s felvilágosítást kért tőle. Ez mit sem tudott előbb a levélről, s elolvasá meghökkenés nélkül, de boszankodott az elnökre azon mód miatt, mi szerint azt tudtára adá, s panasznéven vette, hogy nem négy szem között közölte vele. Időt kért a levél szoros áttekintésére, mielőtt részletes észrevételeket tenne tartalmáról, hozzá tévén, miként a tapasztalt bánásmód miatt pillanatig sem maradhat hivatalában. Minek következtében még az nap benyújtotta lemondását. Nem sokára röpirat jelent meg tőle, melyben az elfogott levelet taglalta, s eljárását mentegette. De ártatlansága mellett felhozott tanuokai nem voltak eléggé meggyőzők és világosak a gyanu tökéletes elhárítására. Azon fölül meg is vallá, hogy heves indulata által oly nagy elkeseredésig engedte ragadtatni magát, mely hőmályt vethetne becsületességére. Minden e tárgyban történt nyilatkozatok

mellett Fouchet-val volt viszonya, és igazi szándéka teljes világosságra nem derült.

Egy ide vonatkozó körülményt kell még emlitenünk, mely Washingtonnak becsületére válik. Midőn Randolph öngazolásában dolgozott, egy régibb levelére hivatkozik; s mintegy értésül adá, hogy némely hasznára szolgálható írományok megtagadtatnak tőle. Mire Washington felele: „Hogy semmi oka ne legyen önnek panaszkodnia, mintha oly írományok tagadtatnának meg öntől, melyek bár mi titkosak és bizodalmasak legyenek is, ily fontos ügyben használhatók volnának, megparancsoltam, hogy minden irataim megtekintésül átadassanak önnek és szabadságára hagyom, tegyen minden tőlem kapott leveleket nyilvánossá, sőt minden szavamat, melyet valaha önnek mondtam, ha öngazolására némileg hasznát veheti.“ Ha meggondoljuk, hogy Randolph az új igazgatás kezdetétől tagja volt a kabinetnek, úgy a neki adatott engedelem világos tanúságot nyújt, Washington lelkiösmerete mily tiszta, s a cselekvésmódja minden tekintetben mily becsületes lehetett.

Az alatt, míg az egyesült álladalmak ügyei más hatalmasságok irányában mindig kedvezőbb alakot öltöttek, a britt szerződés új izgatásokra látszott nyújtani alkalmat. Az izgatók országszerte járván, aláírásokat gyűjtögettek ellene, azokat a képviselők házának bemutatandók. És midőn a szerződés az angol király megerősítésével együtt a gyűlödelem elé terjesztetett, az ellenpárt vonakodott annak végrehajtására törvényt hozni, s nagy szótöbbséggel az elnök felszólíttatni határoztatott, hogy Jay követnek adott utasítványi parancsát, s a szerződéshez tartozó minden okleveleket a képviselő házzal közölje.

De Washington a ház kérelmére nem hajolt, s tettét okokkal támogatta. Mert, monda, ő tökéletesen bizonyos benne, hogy az alkotvány világosan felhatalmazza az elnököt szerződések kötésére a tanács javaslata- és egyezéseivel; ő mint az alkotó gyűlödelem egykori tagja, tudja, hogy ez volt az alkotvány szerzőinek szándoka; hogy ezen czikk fölött sok vitatkozás tartatott; hogy okai vannak hinnie, miszerint a tartományok gyűlései azt épen úgy

értették; hogy azt magok a képviselő ház tagjai eddiglen ugyanazon értelemben vették, s hogy az alkotvány szentül megtartása, s öntisztetinek kötelessége kívánja, hogy a képviselők által felállított elveknek ellenszegüljön. Mert ezen elvek alkalmazása szükségképen meg fognák gyöngíteni az idegen hatalmasságok bizodalját a végrehajtó hatalom iránt. — A képviselő tagok e szilárd ellenállásra nem levén elkészülve, engedtek a szükségnek, s a törvényt, mely a szerződést gyakorlatba vegye, megerősítették.

Minden események között, melyek Washington lelkét valaha megrázkódtaták és kedélyét lenyomák, egy sem ejtette őt nagyobb aggodalomba, mint Lafayette fogása. Mihelyest erről tudósítást vőn, ira a fogoly nevéhez, kijelentvén sajnálkozását, s mennyire hatalmában állana, minden segítséget igérvén. Fájdalma annál nagyobb vala, mert Lafayette rokonai, s az emberiség barátai Európában legtöbbet vártanak ő tőle, ki egy hatalmas népet kormányozza; holott igazán véve, személyes befolyását kivéve, ő sem tehetett többet, mint akárki más. Lafayette először a poroszföldön, utóbb Ausztriában foglyoskodott. E két hatalmasság és az egyesült álladalmak között diplomatiái közlekedés nem létezett; miért az amerikai kormány, mely sem követelési joggal nem bír, sem eszközökkel azt végre hajtani, Lafayette szabadítására elhatározó lépést sem közvetlenül, sem idegen kormányok közbejárása által nem tehetett.

A kül udvaroknál levő amerikai követek gyakori utasításokban felszólítottak, követnének el mindent Lafayette szabadítására. Ennél többet tennie nem lehetett. A britt kabinet közbejárásra kéretett meg, de hiába. Végre, hogy semmit kísérletlenül ne hagyjon, ira Washington a német császárnak, említvén barátságát Lafayettel, s szelid kifejezésekben érintvén, hogy eddigi szenvedései talán már vannak oly nagyok, milyeneket viszonyainak helyzete kíván, s kéré végre, engedtessék meg neki, oly megszorítások között, melyeket ő felsége a császár jónak vélend, s elébe szaband, az egyesült álladalmakba menni. Mily benyomást tett legyen e levél a császárra, vagy mennyire folytott be Lafayette sorsára, nehéz elhatározni. Annyi köztudomásu dolog, hogy mi-

után szabaddá lőn, az ausztriai kormány parancsára Hamburgban az amerikai consulnak kiadatott.

Mig Lafayette neje és leánya Franciaországot elhagyták, hogy olmützi fogságában osztozzanak, az alatt fia, Lafayette Washington György, Amerikába utazott, s Washington házában nyájas szeretettel fogadtatott, hol csak nem két évet tölte, mig atyja kiszabadultának hírére ismét visszatért Európába.

Vége felé közeledvén a négy évi korszak, melyre Washington elnökül választatott, sokan barátai közül, kik a haza állapotán aggódtak, s a pártok vitáitól félték, melyek uj elnök választásakor támadhatnának; sürgették őt, áldozná fel még egyszer nyugalomvágyát a közjóért. De határozata szilárd vala, s elállani nem akara tőle. Mielőtt ideje betelnék, illőnek tartá eltökélését eleve hivatalosan tudatni, hogy polgártársainak érkezésök legyen utódjáról gondolkozni, s uj választáshoz készülni. Minek következtében lemondó-levele a népnek szept. közepén kihirdettetett, csak nem hat hónappal előbb, mint hivatalának ideje lejárt volna. Ez iromány magában foglalja hosszas tapasztalatainak és nyilvános ügyeinek minden eseményeit, s politikájának azon rendszerét, mely, véleményeként legalkalmasabb vala hazája boldogságát, egyességét, békéjét és jólétét, valamint az idegen népek becsülését fentartani. Mi beszéde erejét, a felhozott tanok alaposságát, a javaslatok bölcsességét, s a tiszta és nemes gondolkozásmódot illeti, ez irománynak nem oly könnyen találni mását; még több mint negyven évek multával is azon csodálat, melyet akkor gerjesztett volt, inkább nagyobbodott, mint kisebbült. Az álladalmak kormányai, s más köztársulatok köszönő iratokat küldöttek az elnöknek, melyekben őszinte megelégedéseket nyilváníták mindennel, mit ő nyolcz év lefolyta alatt mivelt, kijelentvén egyszersmind a fölötti aggodalmukat, hogy szolgálatától a haza megfosztatik. Némely álladalmak, a kormány parancsára Washington bucsulevelét a törvényekkel együtt kinyomatták, tanuságul, mily nagy becset tulajdonítanak politikai tanainak, s mint tisztelték legyen magát a tanítót.

A gyűlödelem két háza decz. havában ült össze, s Washington utószor jelent meg közükben. Valamint

minden régiebb beszédeiben, úgy most is világosan és részletesen előadta az ország állapotát, s a kormánynak mult évi működéseit; aztán bizonyos rendszabályokat ajánlott, melyeket tanácskozássra czélszerűeknek talált. Ide tartoztak: a hajóhad nagyobbítása, kölcsönzések a földmivelés és kézművek előmozdítására, egyetem alapítása, s katonaiskola építése. Beszédét végre ily szavakkal zárá be:

„Azon körülmény, hogy ma utószer jelenek meg az egyesült álladalmak képviselői között, önkényt eszembe juttatja a pillanatot, midőn az igazgatás a mostani kormányalakban elkezdődött, s én használok ez alkalmat, hogy önöknek és hazámnak örvendjek az ediggi szerencsés előmenetért s legforróbb imámat emelem a világ főfő igazgatójához, a népek mindenható védőjéhez, s könyörgök neki, méltóztassék védkarját kiterjeszteni mindenkor az egyesült álladalmakra, hogy a nép erénye és szerencséje fennmaradjon, s a kormány fentartassék, melyet a nép maga állított fel szabadsága óltalmául.“

Az ülésekben kevés történt; mert mindennek figyelme kitünőleg a közelítő választásra volt fordítva. A választók szavazattal febr. havában küldettek be, s a két ház jelenlétében felbontatván, elolvastattak, minek következtében Adams János elnökké, Jefferson Tamás pedig al-elnökké neveztetett, miután az első csak nem valamenynyiektől, a másik pedig utána legtöbbek által választatott. A pártok hatalma itt nyilván kitűnt, Adams a kormány barátai, Jefferson pedig annak ellenzéke, az az a néppárt által pártoltatván.

Marcz. 4-én letette esküjét az új elnök, s elfoglalta hivatalát. Az ünnepély a képviselők házának teremében ment végbe. Washington is jelen volt a nézők között, örvendvén, hogy a főkormány oly férfiúra bizatott, kit a haza javáért tett hosszas és hű szolgálatai ezen bizodalomra méltóvá tettek. Philadelphia polgárai megállították e napot fényes lakomával, melyben Washington mint legelőkelőbb vendég részt vőn, s melybe az idegen követtek, a kerületek előljárói, a fő hadi tisztek, s más jeles emberek meghivattak. Az ünnepélyt nagy kerek épületben rendezték el, melyet pompás diszítványekkel példázó

festésekkel, s elmés feliratokkal ékesítették. Egy tájkép Mount Vernont ábrázoló vidékestül, s mindent elkövettek Washington lefolyt életének föllelevenítésére.

White püspök, mint szemtanu, e következő történetecskét jegyzette fel: Utolsó napon, mielőtt Washington letette volna hivatalát, nagy társaság ebédele nála, különösen idegen követek és nejeik, Adams nőtül, Jefferson, s más előkelő urak és hölgyek. A lakoma alatt nagy vidámság uralkodott, de miután az asztaltól fölkeltek, Washington azt, ámbár akarata ellen, szomorúságra változtatta. Megtöltvén poharát, nyájas mosolylyal a társasághoz fordult, s körülbelül így szólt: „Hölgyeim és uraim! mint nyilvános tisztviselő ma iszom utószor önök egészségére. Őszinte barátsággal teszem ezt, s kívánok mindnyájoknak tökéletes jó egészséget.“ A vidámságnak ezennel vége szakadt. E történet közlője véletlenül látta, mint gördülének le a könyük Liston asszonyságnak, az angol követnőnek orezáin.

Washington, miután utazásra mindent elkészített, mint egyszerű polgár családotúl visszamene Mount Vernonba. Haza utaztában szinte oly szíves örömfakadásokkal üdvözlék őt, mint midőn még a főkormányt tartotta. Baltimorehoz közeledtekor, egy katonai szakaszolat a lakosok nagy részével sietett elébe, kiktől a városba kísértetett. És csak midőn házába érkezett, s mount-vernoni csendes lakását újra meglátta, csak akkor mondhatá igazán, hogy többé nem nyilvános személy.

Ha most, miután a pártok forrongásai elmultak, Washington igazgatására visszapillantunk, s mily hatással volt legyen a jelen kormány képzésére és előmenetére, elménkbe idézzük, a vélemények különbségének meg kell szűnnie. Bölcseségét, s ennek áldásteli gyümölcseit senki sem tagadhatja. Ha valjon egy más rendszer, mely az ellenzéki párt nézeteivel jobban megegyezett, szinte oly jótékony hatással birt volna-e, ez oly kérdés, melyre felelni nem szükséges. Mert ha valami igazi jó tartós időre van alkotva, s az alkotó részéről a legtisztább indokokból származott, akkor, hogy ezen jót igazán becsülhessük, nem szükség kérdést támasztani, ha e czélt más eszközökkel is el lehetett-e volna érni. Annyi bizonyos,

hogy a nép soha boldogabb nem volt, mint Washington kormánya alatt. A hitel lábra kapott, s erős fenékre alapult; az álladalmi adósságok lefizetése biztosított; a kereskedés kiterjeszkedett; a beviteli adó mennyisége csak nem két annyira szaporodott; a ki- és bevétel kitünőleg nőtt, s a jövedelmek várakozáson felül emelkedtek. Az indusokkal viselt háboru szerencsés véget ért, s oly béke kötöttetett, mely a határlakosok nyugalmaát biztosítá, s a vad népeknek hasznára vált. Szerződések alakultak idegen hatalmasságokkal, s évekig folyt viták békésen végződtek. Kétes igényeik igazoltattak, s nevezetes előjogaik biztosítást nyertek. Egyedül a francziákkal való viszonyok maradának rendezetlenül, mit az európai ügyek akkori állapotjának kell tulajdonítani, s miatta nem lehet az amerikai kormányt szemrehányással illetni.

Sokat irtak Jefferson magaviseletéről Washington iránt; de a jelen munka szerzője minden elkövetett fáradalmi mellett sem juthata oly eredeti irományokhoz, melyek e viszonyokra új világot deríthetnének. Azon kételkedni mindazáltal nem lehet, hogy Washingtont Jefferson nem csak magaviselete által sértette meg gya-korta, hanem beszédeivel is, melyeket Monticelloban mondott. Washington teljes bizodalmaát helyezé Jeffersonban s mindig őszinte állhatatos barátsággal viseltetett hozzá; azért nem volt elkészülve azon megvetésre és hálátlanságra, melyet beszédeiben nyilvánita. A Mazzeihez szóló levelet is, akárki hogyan értelmezze, fájdalmasan kellett Washingtonnak olvasnia. A kormány tulságos vádolása, mely e levélben foglaltatik, természet szerint kitünőleg az elnököt, mint annak fejét, érdeketta. Miután Washington a nyilvános élettől visszavonult, postán egy cselvető levelet kapa, melynek szándéka vala politikai véleményeket és észrevételeket kikutatni tőle. Történetesen kitudódott, hogy ezen álnévvel aláírt levél oly embertől jöve, ki Jefferson közelében lakott, vele bizodalmas barátságban élt, s politikai nézeteiben osztozott. Azt ugyan bizonyosan tudni nem lehetett, ha Jefferson részt vett-e ezen cselekvényben, de a körülmények olyak voltak, hogy ezen eset erős benyomást tőn Washingtonra. Az is megjegyzésre méltó, hogy Jefferson, mig alelnök vala, jóllehet

Monticellóból Philadelphiába mentekor, hová rendszeren évenként kétszer, s Washington halála előtt azonkívül is egyszer elutazott, mindig Mount Vernon mellett haladott el, még sem látogatta meg soha Washington, s Adams elválasztásától fogva soha sem látta őt.

Azonban Jefferson felől bizonyosat nem ítélnünk, mielőtt helyzetét fontolóra vennők, s tulajdon tanutételét meghallgatnók. Főnöke lévén azon pártnak, mely a kormány ellenzékeül lépe fel, egyszersmind szónoka vala pártjának; miért kénytelen lón a nyilvános végzésekre észrevételeket tenni, s azok rosszalását kimondania. Lehet, hogy ily alkalmakkor szavait félreértették, s szemfüles ellenei Washingtonra alkalmazták, holott ő talán csak az elveket rosszalotta, melyekből az elnök által védelmezett rendszabályok eredének. Továbbá erősíti Jefferson, hogy azon időben, melyben Washington írományai között ő tőle semmi kézirat nem találtatott, ők semmi levelezésben nem állottak egymással; hogy ő mindenkor meg volt győződve, miszerint Washington szorosán ragaszkodik az alkotvány köztársasági elveihez, s annak elhatározott védelmezője; azt is bizonyítja Jefferson, hogy sem Maizzéhez irt levelében, sem akármilyen más alkalommal nem nyilatkozott oly értelemmel, mintha Washington azok közé tartoznék, kiket ő arról vádolt, hogy a kormánynak monarchiai és aristokratiai alakot adnak. E nyilatkozat ismételve előfordul Jefferson nyomtatott leveleiben. Ezek egyikében, Washington jellemét rajzolván, így szól:

„Egyenes lelkűsége tisztább, s igazságszeretete hajtathatatlanabb volt, mint ez valaha emberben létezett. A haszon, atyafiság, barátság vagy idegenkedés indoka, soha legcsekélyebb befolyást sem üztek határozatira. Ő valódi minden tekintetben böles, jámbor és nagy ember volt.“

E nyilatkozatok legalább oda látszanak mutatni, hogy Jefferson, habár a politikai viták tüzesebb korában önindulatja vagy pártja által jogtalanságokra engedte elragadtatni magát, utóbb még is nyugalommal visszapillantván a multakra, Washington jellemét és cselekvés-

módját igazságosan becsülni kezdette. Mindazáltal teljesen még sem lehetünk meggyőződve, hogy a nagy férfiú ellen, életének utolsó éveiben is, ne vétett volna.

Miután Washington Mount Vernonban ismét megtelepedett, s magát a nyilvános gondoktól és munkáktól szabadnak érezte, ugyanazon életrendhez és foglalkodásokhoz tére vissza, mint az előbbi időkben. Nem került semmi fáradságába, hogy megint abban lelje örömét, mi mindenkor nagyobb gyönyörűségére vált, mint akármilyen más. Jóllehet pedig ő általános tudósításokat folyvást kapott magány ügyeiről, még is nyolcz évi távolléte után sok újítandója vala, az épületeket ismét helyre hoznia, a földeket javitnia, s földmívelési kedvencz rendszerét újra be kellett hoznia. E foglalkodásokban oly élénken eljárja, mintha azokat soha félben nem szakasztotta volna. Egyik levelében, melyet Mount Vernonba érkezte után nem sokára némely barátjaihoz írt, így szól: „Nappali életpályámat napkeltevel kezdem, s készülleteket teszek a napi munkákhoz. Midőn ezt bevégeztem, készen áll a reggeli. Ezután lóra ülök, s kiballagok szántóföldeimre; ez így tart, míg ebédhez újra öltözködöm; itt mindig látok idegen arcokat, kik, mint mondják, személyemet jöttek megtisztelni. De mily más dolog, kevés bizodalmas barátainkat vendégelni meg vidám lakomával! Az ebéddel, sétával és thea-ivással eltelik az idő alkonyatig. Ha látogatások nem hátráltatnak, feltettem magamban, mihelyest virrasztó gyertya lép a nap nagy csillagzata helyébe, íróasztalomhoz ülni, s a vettem levelekre válaszolni. Ime itt birja ön egy nap történetét, s benne az egész év történetét olvashatja.“ És valóban így folyt el egy év, mely semmi változást nem nyujta, mint a látogatók különféleségét, kik az ország minden részeiből jövének tiszteletöket jelenteni, vagy kíváncsiságukat kielégíteni.

De ezen csendes élet folytában még egyszer kénytelen lőn Washington a haza felszólítását követni. A francia directorium a kibékülés minden ajánlatait visszautasította, s oly bántalmakkal és erőszakoskodásokkal illette az egyesült álladalmakat, melyeket független nemzet el nem tűrhet. Pinckneyt, az amerikai meghatalmazott követet méltatlanul bántották; először vonakodtak

őt elismerni követül, azután a köztársaság birtokaiból kintasították. Ugyanazon időben a francia kalózok kirabolák az amerikai kereskedőhajókat, s megsérték a két ország közti szerződést. Adams elnök összehívá a gyűlödelmet s előterjesztvén az ügyet, tanácsul adá, készülének védelmőkre. Azonban, hogy semmi eszközt el ne mulasztanak engesztelődésre, s béke helyreállítására, két rendkívüli követet küldöttek Franciaországba, John Marschalt és Elbridge Gerryt, kik Pinckneyvel Párisba mentenek, de küldetésök nem sikerült.

Az akkori francia főnökök oly véleményben látszottak lenni, hogy az egyesült álladalmak a Franciaország elleni háboruban nem lesznek képesek fenntartani kormányukat. Ezen tévedést még inkább nevelte azon ellenállás, mely a britt szerződés ellen nyilatkozott, s a francia követnek magaviselete az egyesült álladalmakban, azon időtől fogva, midőn Charlestonban kikötött, elég világosan kimutatá, hogy szándéka van a népet a kormány nyal meghasonlásba hozni. Erre építettek a directorok, ebben volt reményök, s oly kevésbé ismerték az amerikaiak jellemét, hogy nem szégyenlették magokat a követektől pénzt kívánni, bevezetésül az alkudozásokba a két nemzet közti viszálykodások kiegyenlítésére. E követelés azon ürügy alatt történt, hogy e pénz kárpótlásul szolgáljon azon sérelmek- és károkért, melyeket ők a britt szerződés, s az amerikaiaktól elfogadott semleges rendszer miatt szenvedtenek. Ily lealacsonyító ajánlat, tudni való, csak megbántás gyanánt vétethetett. És így nem volt egyéb hátra, mint készülni háboruhoz. A gyűlödelem felhatalmazá az elnököt 10,000 ember előleges toborzására, kik tüstént szolgálatba lépjenek, ha az egyesült álladalmak ellen háboru indittatik, vagy, ha véleménye szerint, megtámadtatás veszélye fenyegetné őket.

Mihelyest előrelátható vala, hogy szükségkép fegyverre kerül a dolog, mindenek figyelme Washingtonra fordult, mint oly férfiúra, kit hadsereg főnökévé kellene tenni. Az ő nevének híre igen nagy fontossággal bírt mind a hadvezetők egyetértésének fenntartására, mind a nép bizalmának és segítségének biztosítására. „El kell önnök készülnie lenni reá — írja neki Hamilton — hogy

a Franciaországgal történendő szakadás esetében a közszavazat önt ismét meg fogja hívni a haza hadseregének vezérletére, és ámbár mindenki mind ön iránti szeretetből, mind a nyilvános jólét miatt kénytelen sajnálkozni azon alkalmon, mely önt újra elvonja nyugalmatól, melyre oly méltó joga van; abban még is mindnyájan, kikkel szóltam, megegyeznek, hogy önt ez áldozatra kényszeríteni fogják. Önnek végrehajtott dicső tettei követelik ez áldozatot, mert egyedül ez szerezhet nekik állandó maradvást." Az elnök is írt Washingtonnak: „Nekünk ön nevét birnunk kell, s engedelmet kérünk annak használására, mert az egyedül maga többet ér egész hadseregnél." Halljuk Washington válaszának is kivonatát:

„Midőn a multat és jelent áttekintem, s fontolóra veszem, mit várhatunk a jövődtől, igen nehezemre esik a fölött határoznom, mit kelljen most kötelességem teljesítéseül tennem. Azon esetre, ha egy nevezetes hatalmasság valóságosan ránk támadand, bizonyosan nem buvom az öregség vagy visszavonulás védpaizsa mögé, mihelyest hazám melletti szolgálatra felszólítanak. És ha csakugyan van alapos okunk ily megtámadtatást várni, mit a kormánynak jobban kell tudnia, mint magamféle egyszerű polgárnak, akkor veszélyes és illetlen volna a készületekkel késedelmeskedni, s az előrelátás ily bánásmódot nem helyeselhetne. De én azt hiszem, hogy ebbeli aggodalmam és félelmem tulságos; mert ne tiszteljük bár a francziák más népek szerződéseit s törvényeit, s képesek legyenek bár mindennemű jogtalanságok és erőszakok elkövetésére, még sem hihetem el róluk, hogy bátorkodjanak hazánkat megtámadni, minekutána annak minden részeiben oly világosan és egyértelműleg nyilatkozott a nép, hogy élelét és vagyonát föláldozandja ellenök."

Az elnök, midőn e választ vette volna, Washington az egyesült álladalmi hadsereg főparancsnokául ajánlotta a tanácsnak. Kineveztetése jul. 3-án egyértelműleg helyben hagyatott, s a hadi titoknak legott Mount Vernonba mene, megvinni e hirt Washingtonnak. Ez elfogadá a parancsnoki tisztet, de egyuttal két föltételt köte ki: először, hogy az előkelő tisztségek csak olya-

nokkal töltsenek be, kiket ő megerősítend; másodszer, hogy házát előbb elhagynia ne kelljen, mielőtt jelenlétét a hadsereg állapota kívánná, vagy a körülmények szükségére sürgetné. Hozzá tévé azonban, hogy a seregnél megkívánt készülétekben segítséget nyújtani kész, s elveinél fogva, melyeket mindig hiven követett, fáradsmaiért semmi díjat el nem fogad, míg helyzete rendkívüli költségekre nem kényszerítendi.

A főtisztek kinevezésében nagy nehézségek mutatkoztak. Némelyek azok közül, kik a forradalom idején szolgáltak, némileg igényelheték, hogy az új hadseregnél alkalmazást nyerjenek. Az forga most kérdésben, ha legyen-e tekintet akkori rangjokra. Ez ha történik, a hadsereg kénytelen lett volna nélkülözni másokat, kik jeles tehetségek, ügyesség és nagy befolyás által tűntek ki, de alárendelt állást elfoglalni nem akartak. Washington véleménye vala, minthogy az előbbi hadsereg már régente feloszlott, s most újat kell összeállítani, más szabályok szerint és más célra, nem lehet tekintettel lenni az előbbi rangokra, hanem a legderekabb embereket kell választani, s a felkészülést oly módon eszközölni, mint a közjó kívánja. E nézet elfogadtatott.

A főügyelő második személy volt a hadi kormányban, s kivüle még két tábornagyi őrmestert kellett kinevezni. E helyekre Washington által Hamilton, Pinckney és Knox ajánltattak, kik rangra nézve ugyane rendben megválasztattak; de az elnök e lépcsőzettel nem elégedett meg. Ő főügyelővé Knox Henriket óhajtá, engede mindazáltal Washington határozatának. Szerencsétlenségre Knox tábornagy megsértésnek vette ezen rendezést, s vonakodott helyét elfoglalni. Véleményeként régi szolgálatai miatt ő többet igényelhet, mint ama két fiatal tiszt, kik elébe tétettek.

Innen tul élete fogytáig legtöbb idejét az új hadsereg rendezésével töltötte el Washington. Folytonos levelezésben állott a hadi titoknokkal és tábornagyi őrmesterekkel, mindent a legcsekélyebb aprósáig elrendezve, s utasításokat osztogata, melyeknek saját hosszas tapasztalása és a dolgokba mély belátása által nagy fontosságot

szerze. Ez időszakbeli levelei ámbár az olvasót nem mulattatják, a magok nemében mindenkor példányokul szolgálhatnak; bizonyítván egyszersmind, hogy az aggkor meg nem gyöngíté lelke erejét és termékenységét. Egy évet Philadelphiában töltött, hol Hamilton és Pinckney tábornagyokkal fáradhatatlanul működött a hadsereg felkészítése és elrendezése körül. Miután a terv elkészült, ifjabb éveinek szokott élénkségével rajta volt, hogy azt teljesítse.

Ő igazán soha sem hitte, hogy a francziák valóban megtámadják az egyesült álladalmakat. De elv gyanánt tartotta elejétől fogva, hogy a jókori hadi készület legczélszerűbb eszköz a béke fentartására; s ez alkalommal oly gyorsan és szilárdul munkálkodott, mintha az ellenség már a partokra szállott volna. Nézete csakugyan valósult s jövendőlése teljesedett. Miután tudva lón, hogy a háborut nem csak az egyesült álladalmak kormánya ellen kell viselni, hanem hogy az egész nép is felkelt a megtámadást visszatorlandó, s az ország jogait és becsületét védendő, a francia uralkodók szelidebb hangon kezdetek szólni. Értésül adák, hogy készek barátságos egyezésre kezet nyújtani. Az elnök elfogadá ezen ajánlatot, s még egyszer három rendkívüli követet küldé által, kiket bőven felhatalmazott a francia kormány nyal folytatandó alkudozásra. Midőn Párisba érkeztek, Bonaparte igazgatta a nyilvános ügyek főkormányát, ki, mivel hogy az előbbi vitákban részt nem vett, s hasznot sem látott folytatásukból, legott kész lón a szerződésre. Semmi sem lehetett ennél kívánatosb Washingtonra nézve; de fájdalom, meg nem élhette azon öröme élvezetet, melyben hazafitársai e tudósításra részesültek.

Mióta a közügyektől visszavonult, egészsége szemlátomást javula, s ámbár az aggkor gyöngeségeitől ő sem menekült meg, képes vala mégis a nehézségeket, testi és lelki megfeszítéseket, csak nem úgy, mint legjobb férfi korában eltűrni. Decz. 12-kén több órát lóháton töltött, midőn bérlett földeire mene, s tiszteinek utasításokat osztogata. Késő délután érkezett csak haza, összefázva, s hótól, esőtől által nedvesedve, mert hazatértekor rut fergeteg keletkezett. A víz nyakába folyt, s a hó hajához

fagyott. Másnap a nagy hó miatt ki nem rándulhata, s csak háza közelében járkála egy keveset. Torokfájása és rekedtsége mutaták, hogy meghűtötte magát; de ezt nem tartotta veszedelmes bajnak. Az esti időt családja közt tölté, hirlapokat olvasa, s igen vidáman beszélgete, míg szokott órában alunni ment.

Éjjel lázba esett, s másnap, ugymint decz. 14-kén vasárnap virradóra torokfájása annyira rosszabbodott, hogy csak nagy erőlködéssel vala képes szólni és lélekzeni. Saját kérelmére egyik tiszte eret vágott rajta, s azalatt Craik orvosért küldöttek, ki kilencz angol mértföldnyire Alexandriában lakott. Minthogy az érvágás enyhülést nem szerze neki, s a kórjelek nagy aggodalomba ejték családját, Brown orvosért futottak, ki mindjárt Mount Vernon közelében lakott. Mind a két orvos reggel érkezett oda, a harmadik pedig, Dick, napközben. Minden gyógyszer, melyeket egyesült tanácskozás után beadának, sikeretlenek voltak.

A beteg fájdalmai naphosszant igen élesek valának, s nem lehetett enyhíteni rajtok; de ő teljes nyugalommal és elszánással tűrte. Estve felé szólott Craik orvoshoz: „Nehezen halok meg, de a haláltól nem félek. A mint megbetegedtem, gondolám, nem fogok tovább élni. Lélekzetem nem tarthat már sokáig.“ Ezentul csak keveset szólt, megköszöné az orvosok gondoskodását, s kéré őket, ne fáradjanak többé miatta, s hagyják őt békén meghalni. Nem orvosolták többé, s ő lassan-lassan gyöngébb lőn, míg estveli tiz és tizenegy óra között végkép elszenderült. Hatvannyolcz éves, s lelki erejének teljes birtokában vala. E rövid, de kinos nyavalyában, valamint haldoklásakor, rendithetlen türelmet tanusita, s az isten akarata alá veté magát, mely erényeket élte minden viszályaiban követett. Szerdán, decz. 18-kán 1799. Mount Vernonban a családi sirboltba tétettek le tetemei.

A gyűlödelem ekkor tartá üléseit Philadelphiában, hová megérkezvén e szomorú eseményt hirdető tudósítás, első nap mind a két tanácskozási ház bezáratott. Másnap reggel mihelyest a képviselők egybegyültek, felkelt székéről Marshall, ki utóbb főbíróvá lőn, s a ház szónokához fordulván, szép és érzékeny beszédet monda, melyben

rövid vázlatonkint Washington minden tetteit elsorolá; záradékul végre hozzá tévé: „Fizessük le tehát elbucszott barátunknak a szeretet és tisztelet végadóját, s mi, a népnek nagy tanácsgyülekezete, fejezzük ki azon érzelmeket, melyek az egész nemzetet általhatják.“ Azután három indítványt tön, melyek Lee tábornagtól eredtek, s legott elfogadtattak. Először, a ház minden tagjai testületileg menjenek az elnökhöz, neki fájdalomi részvétöket kijelentendők; másodszor, a ház szószéke gyászlepellet vonassék be, s a ház valamennyi tagjai, s álladalmi tisztek az elkezdett ülések folytában gyászba öltözzenek; és harmadszor választmány neveztessek, mely a tanácsból kijelendő tagokkal együtt értekezzék, mikép lehessen legméltóbban örökíteni azon férfiú emlékezetét, ki első volt a háboruban, első a békében, s első valamennyi polgártársainak szívében.

A tanács hasonló rendelkezésekkel nyilvánítá tiszteletét és sajnálkozását. Mind a két házból választmány neveztetett ki, mely indítványozá, hogy márványból emlék állittassék, Washingtonnak hadi és békességi nagy tetteit örökítendő; továbbá mind a két ház jelenlétében az eseményhez alkalmazott beszéd tartassék, s az egyesült álladalmak valamennyi polgárai gyászjelül harmincz napig fekete fátyolt viseljenek balkarjaikon; kéressék meg egyszersmind az elnök, hogy a gyűlödelem nevében irjon Washington özvegyének. Ez indítványok egyértelemmel elfogadtattak, s a gyászszertartás illedelmes és ünnepélyes lön. Diszmenet, melyet a két ház tagjai, a nyilvános tisztviselők, s nagyszámu polgárság képeztenek, indula a gyűlödelmi teremből a német ágostai vallásuak templomába, hol Lee tábornagy, a gyűlödelemnél akkor képviselő, beszédet monda.

Nem volt itt semmi szükség kormányi parancsra, hogy a nép szíve részvétre gerjesztessék, vagy figyelmesekké tétessenek azon veszteségre, melyet azon férfi halálával vallottak, kit oly hosszas idő alatt szeretni és tisztelni megszoktak. A gyászolás általános vala, s nyilatkozott mindazon tanujelekben, melyekkel a nép kimutathatja érzelmeit. Nyilvános egyházi és világi szónokok, hirlapírók és szerzők hirdetéék az ország minden részeinek közhangulatát, s használák tehetségeiket ezen esemény

ünneplésére, s azon férfiú emlékének örökitésére, kit több joggal lehet, mint akármely hőst a régi és újabb kornak, a h a z a t y j á n a k nevezni.

Washington termete szép, deli és arányszerű vala. Ölnyi magasságu, széles és domboru mellű, lábai hosszuk, s kevésbé sudarak, de erősek és jól alakultak valának. Arcza szabályos, szemei világos kékek. Egész tekintetét és nyugalmas tartását némi komolyság, kellem és jószívűség bélyegzé. Ha magányosan vala, vagy másokkal beszédbe nem álla, nyugodtnak s elmerültnek látszott; de ha fölgerjeszték figyelmét, pillantata élénkké lőn, s arczából ész és lelkeség sugárzott. Beszéde folyó nem volt, de minden a mit mondott, a tárgyhoz vala mérve. s örömmel hallgaták őt, mert kiki tudta, hogy a mit szól, szívéből jön. Tréfálni vagy elménczkedni ritkán szeretett, de másoktól ilyeket hallani senki sem gyönyörködött inkább nálánál; és ámbár az elvonultságban is megelégedett, még is igen nagy örömet lelt a társalgásban, s örömet éldelé az okos és ártatlan mulatságokat. Sem szigorú, sem igen bizodalmas, de nyájas, udvarias és vidám vala; mindazáltal sokan azon észrevételt tették, hogy tekintetén, valóján bizonyos méltóság ömlött el, melyet leírni nem lehet, s mely mindenkire, első megpillantásakor mély benyomást tőn, s iránta hódoló tiszteletet gerjeszte. Lehet azonban, hogy ezt némileg azon meggyőződés okozta, mely jeles tulajdonságaiból származott, nem csupán külső tekintetének behatása.

Természetét mind nyilvános, mind magány életében egyaránt tüntette ki, s nagysága úgy mutatkozott egyben, mint másban. Ugyanazon jelességek, melyek által az egész nép akaratán elsőben mint fővezér, azután mint első tisztviselő uralkodott, megszerezék neki mint embernek is minden emberek szeretetét és becsülését. Bölcsesség, igazságszeretet, előrelátás és szilárdság voltak főtulajdonságai. Egy ember sem látta által világosabban a dolgok és cselekvények fontosságát s következéseit, senki önhasznáról, a pártosságról s előítéletekről oly végképen le nem mondott, valahányszor a dolog arra kerüle, hogy az igazat a hamistól, a jogot a jogtalanságtól minden előforduló viszonyokban meg kellett különböztetni.

Ő hosszasan fontolgata, de határozata biztos vala; s midőn valamire eltökélette magát, attól nem egy könnyen tére el, s meg nem pihene, míg végre nem hajtotta. Mind testi, mind erkölcsi bátorság valójának lényeg részeit tévék. A harciban, valamint a polgári lázadások viharában, nem ijede meg a veszélytől, s egykedvűleg fogadott minden rajta történhetőt.

Őt ama nemes dicsvágy inletté, mely minden vállalatokban főfőokra törekszik, s az emberi kedélyeken úgy akar uralkodóvá lenni, hogy boldogságukat előmozdítja, s szeretetüket megnyeri. Nem volt bár egykedvű a dicséret iránt, s azt megérdemleni törekedett; még sem tért el elveitől csak egy talpalatnyit is, hogy holmi tapsok nyeréseért az emberek hiúságának hizelegjen, vagy makacsságuknak engedjen. Óvakodó volt, félelem- s bátor, vakmerőség nélkül, a megfontolásban hidegvérű, de a cselekvésben szilárd, világos előrelátásu, türelmes a viszontagságokban, állhatatos, kitűrő s maga fölött mindig uralkodó levén, minden akadálnak, mely őt a becsület, dicsőség és szerencse ösvényén fentartóztatni akará, rettenthetlenül ellene szegült és győzött rajta. Inkább bizván céljainak becsületességében, mint saját belátásában, hajlandó volt mások tanácsát elfogadni. Csalhatatlan éles észszel választá tanácsadóit; és mivel az adott véleményeket, s a védvek főpontjait sebesen felfogta, képessé lőn mások tehetségeit használni, s magát másoktól gyűjtött bölcseséggel gazdagítani.

Erkölcsi tulajdonságai a szellemiakkal tökéletes arányban álltanak. A kötelesség szolgálja minden cselekvényeinek zsinórmértékül, s lelkének kitűnő tehetségeit egyiránt használá lelkiismerete tisztaságának fentartására, s céljához szükséges eszközök kigondolására. Nem lehet példát mutatni reá, hogy valaha őt tisztátalan indok vezérlette, vagy méltatlan eszközöket használt volna célja elérésére. Igazmondás, őszinteség és jogosság mély gyökeret vertek szívében és semmi annyira fel nem boszantotta, sem bizodalmit oly nagyon nem csökkentette, mintha ezen erények hiányát azokban tapasztalá, kikben megbizott. Gyarlóságokat, hibákat, balgaságokat kész vala megbocsátani; de a ravaszságot és rosszszívűséget

soha nem feledé s csak ritkán bocsátá meg. Ő egyszerű és nyíltszívű, barátaihoz igaz, s mindenkhez hű vala; tettetésben soha nem gyakorlá magát, soha cselfogásokra nem veteműle, s nem ígére soha olyast, mit teljesíthetőnek nem tartott. Indulatai hevesek valának, s néha hirtelen törtek ki; de elegendő erővel bira azokat tüstént zabolázni. Az önmagán uralkodás legkitünőbb vonása volt jellemének. Ez ugyan részint nevelésének volt következménye, úgy látszik mindazáltal, hogy a természet ezen erővel oly nagy mértékben ajándékozta meg őt, milyennel csak kevesen birnak.

Hittel és cselekedettel igaz keresztény lévén, igen buzgóan gyakorlá magát az isteni szolgálatban. Mily tisztelettel viseltetett legyen a vallás iránt, bizonyítják életmódja, nyilvános közlései és az iratok, melyeket maga számára tett fel. Ha sikerült neki valami, azt mindig az isten kezének tulajdonítá. Az emberekhez nyájas és alázatos, a szegények iránt adakozó s a szerencsétleneknek segítője vala. Férj, fiu és testvér gyöngéd és szeretettel teljes. Távol a hiuság, dicsvágy és gőg bűneitől, soha magáról és tetteiről nem beszéle, ha csak a viszonyok és közjó nem kényszerítették reá. Minthogy irigy nem volt, őt sem érte mások irigykedése, mert oly magas fokon állott, hogy hozzá feljuthatni senki sem reméllett. Ha birt valami uralkodó szenvedélylyel, az a hazaszeretet vala. Hazafiuságának lángja és tisztasága méltók valának a tárgy fontosságához, s honfiui köteleességétől soha el nem távozott, sem gondolattal, sem cselekedettel, nyilvános pályafutásának egész hosszában.

Ezek Washington jellemeinek fővonásai, melyek őt az emberiség szívében szeretet és tisztelet tárgyává tévék. Ha bár nem tűnt is fel oly ragyogásban, ábrándozással és ihletéssel, melyek más nagy férfiakat a világcsudálat tárgyává tévék, de ellenben ő sok oly tévedéstől ment marada, melyek annyi jeles embert roszra csábítottak, s dicsőségek fényét elhomályosították. A ritka adományok és tulajdonságok szerencsés egyesülése, minden szellemi és erkölcsi erők szép összehangzása, nem pedig a kiöltő vonások vakító ragyogása teszi a jellem valódi nagyságát. Ha az, kit semmi bűnről, semmi tévedésről vádolni nem

lehet, ki hazájának függetlensége, becsülete és boldogsága végett egész életét feláldozta, kinek minden vállalata sikerült és a ki a szerencsét soha sem vásárolta meg a becsület, jogosság és igazszívűség elárulásával, s ki soha el nem távozott elveitől, ha az megérdemli a nagy ember nevezetét, úgy Washingtontól e nevet megtagadni lehetetlen.

F Ü G G E L É K.

WASHINGTON BUCSUZÓ LEVELE AZ EGYESÜLT ÁLLADALMAK NÉPÉHEZ MÁSODSZORI ELNÖKSÉGE VÉGÉN
szeptemb. 17. 1796.

Barátim, s polgártársaim! Minthogy közel van azon pillanat, melyben az egyesült álladalmak főhivatalnokául polgártársaitok egyikét kell választnotok, s minthogy már elérkezett az idő, melyben gondotok arra fordítandó, hogy tüsszétek ki a férfiut, kiben megbizhattok, s reá e fontos hivatalt átruházhatjátok; tehát illőnek tartom, kivált mivel ez által a közvéleménynek irányt adhatni, veletek előre azon eltökélést közlenem, mely szerint feltettem magamban, hogy kijelentésemet a választandók között el nem fogdom.

Kérlek titeket egyszersmind, legyetek hozzám méltányosok, s győződjetek meg róla, hogy e határozatra nem szántam el magamat, mielőtt szoros vizsgálóra vettem volna mindazon lekötelezéseket, melyek a hű polgárt hazájához fűzik, s hogy mielőtt a szolgálattól visszavonulok, mit jelennen nyilvánítanom kell, netalán hallgatásom ellenkezőre értessék — az épen nem oda mutat, mintha buzgóságom boldogságtok előmozdításában csökkent volna; szinte oly kevésbé ismerem félre azon szeretetet és bizodalmat, melylyel engem megtiszteltetek volt, sőt a legforróbb hálára buzdulok: mindazáltal meggyőződéssem az, hogy tehetem e lépést, azon kötelességek megsértése nélkül, melyekkel hazámnak s nektek háladatos-ságból tartozom.

Midőn elvállalám a méltóságot, melyre kétszer megválasztottatok, s azt a kiszabott idő előtt le nem tevém, az által a kötelesség érzetének, s a ti kívánságoknak áldozám fel legkedvesb vonzalmaimat. Szüntelen biztatott a remény, hogy előbb hatalmamban leend s a viszonyok, melyekkel nem parancsolhaték, előbb megengedendik, magányomba visszavonulhatnom, melyet oly nem örömezt hagytam el. A nyugalom és csend utáni legyőzhetetlen vágyam már utolsó választatásom előtt arra birt, hogy iratbeli nyilatkozatot készíték, melyben ezen elhatározásomat ki akarám jelenteni; de érett észszel megfontolván ügyeink bonyolódott és veszélyes állapotát, az idegen népekre vonatkozólag, valamint tekintvén egyértelmű tanácsát azon férfiaknak, kik bizodalmaimat bírák, kénytelen lettem felhagyni kívánságommal.

Szerencsémre mind belviszonyaink helyzete, mind külső ügyeink olyanok, melyek nem követelik többé, hogy hajlamomat a kötelességért vagy szükségből feláldozzam; s erősen meg vagyok győződve, nem fogjátok tőlem jelen körülményekben rossz néven venni, hogy eltökélett akaratom van a nyilvános ügyektől visszavonulni.

Azon érzelmeket, melyekkel a fontos és terhes hivatalt először felvállaltam volt, illő helyen kijelentettem. Midőn e hivatalt leteszem, csak azt akarom megmondani, hogy mindenkor tiszta szándékom vala, minden kitelhető erőmet a kormány igazgatására fordítani, ha bár elmém hibázhatott is. Midőn megkezdém pályámat, igen jól tudám, hogy kitűnő tulajdonságokkal nem bírok, s e bizalmatlanságomat a tapasztalás saját magam ellen megerősíté és talán mások szemeit még inkább felnyitá iránta; naponként sürgetőbbben int az évek növekedő terhe, hogy a csendes háziasság épen oly szükséges leszen reám nézve a mily kívánatos vala mindenkor. Oly érzettel levén, hogy csupán a viszonyok szerzetek kitűnő érdemet szolgálataimnak, s hogy az is csak mulékony lehet, bucsut veszek azon nyugtató gondolattal, hogy midőn kívánságom és az eszélyesség lelépést tanácsolnak a political szintérről, ugyan azt tennem a haza szeretete sem tiltja.

Midőn rá gondolok a nemsokára feltűnendő napra, mely nyilvános pályafutásomnak örök véget vetend, belső

érzelmem sürgetésénél fogva továbbá nem késhetem nyilvánítani, hogy mélyen áthatja szívemet, mily végtelen hálával tartozom szeretett hazámnak azon sokféle megtiszteltetésért, melyekkel engem tetézett volt, s még nagyobbban azon rendíthetlen bizodalomért, melylyel engem gyámoltott, azon alkalmakért, melyeket nyujta, hogy hű és fáradhatatlan szolgálataim által, habár azok sokkal kisebbek voltak buzgóságomnál, iránta viseltető változatlan szeretetemet tanusithassam. Ha hivatalkodásom előmozdítá hazám boldogságát, az mindenkor nektek szolgáljon becsületül, s jegyeztessék fel tanulságos példa gyanánt történetünk évkönyveiben, hogy oly időszakban, midőn a szenvedélyek legfőbb fokra csigázva s ugyan azért az emberek könnyen tévutra vezethetők valának, midőn a jövőndőbe pillantás legnagyobb aggodalmakat szüle, s a szerenese változása magát a bátorságot elesüggeszté, midőn holmi el nem sült vállalat kemény feddést gerjeszte: hogy oly időszakban egyedül fáradatlan erőlködéstek volt az, mi által nagyszerű munkánk sikerülhetett, mi által terveim végrehajthatottak. Ily érzelemtől mélyen áthatva lévén, meggyőződésemm ennek igazságáról nem hagyand el siromiglan, s kérni fogom szüntelen az istent, ezután is áldjon meg, s ótalmazzon benneteket kegyelmével, hogy egyesüléstek feloldhatatlan testvéri szeretettel fenálljon, a szabad alkotmány, melyet magatok alkotatok, szentül megőriztessék, az igazgatás minden szakai bölcseségen és jogosságon nyugodjanak, s általa végre a nép boldogsága ezen egyesült álladalmakhan a szabadság zászlója alatt nőjjön és tenyészzen, gondos megóvása és eszélyes használata által azon jótéteményeknek, melyekkel az isten megáldja bennünket, s azon dicsőséget érhessük el, hogy hazánk és alkotmányunk a földkerekség minden nemzeteinek, melyek nem oly boldogok, mint mi, példa gyanánt világithasson.

Itt talán véget kellene vetnem szavaimnak; de javatok iránti aggodalmam, mely csak életemmel szűnhetik meg, s a fenyegető veszélyek sejdítése, mely aggodalmamat fölébreszti, arra sürget, hogy ez alkalommal komoly megfontolásra szólítsalak és kérjelek benneteket, minél fogva némely eszméket, melyeket előterjesztendek,

s mély vizsgálódás és hosszú tapasztalás következményei, gyakoribb és komoly megfontolásra méltassatok; mert véleményem szerint ezek azon alapok, melyeken boldogságtok, s nemzeti fenmaradástok nyugszik. Ezen eszméket annyival nagyobb őszinteséggel mondom el nektek, mert bennök önzetlen javaslatokat ad egy bucsuzó barátotok, ki semmi személyes indító okokból nem törekszik saját véleményeit másokra tukmálni. Felbátorít erre azon hálás emlékezet is, miszerint gyakorta hasonló esetekben készek valátok tanácsomat meghallgatni.

Minthogy a szabadság szeretete szivünk minden rostjaival szorosan összenőtt, fölösleges volna benneteket ezen érzelem szilárdítására s megőrzésére intenem.

A szövetséges kormány is, mely egy néppé forraszt össze benneteket, becsessé lett előttetek. Vajha mindig az maradna; mert ez azon oszlop, mely függetlenségtek jeles épületét támogatja és tartja; ez kezességek belső nyugalmatok és külső békességek mellett; ez a ti jóléteitek biztosságtok és szabadságtok ápolója, miket ti oly nagyra becsültök, annyira szerettek. Minthogy azonban előre látható, hogy többnemű okokból, s különféle oldalról minden kigondolható és ravasz fondorlatok által iparkodnak majd némelyek meggyőződéseket ezen igazság iránt gyöngíteni, mert ez political védfalatok, melyre külső és belső ellenségeitek szüntelenül, néha ugyan csak allattomosan, irányozni fogják löszereiket; azért főfontosságú dolog, hogy helyes fogalmatok legyen nemzeti egyesülésteik mivoltáról, s elismerjétek, hogy csak benne állhat fen mind egyesek mind az egésznek boldogsága; ezen egyesület iránt tehát őszinte, rendithetlen, s állandó szeretettel és hűséggel kell viseltetnetek; meg kell szoknotok úgy gondolkozni és beszélni róla, mint political bátorságtok és jóléteitek palladiumáról; örködnötök kell buzgó szorgalommal annak fentartása és megóvása mellett, s mindent kerülnötök, mi csak legcsekélyebb gyanura is adna okot, mint ha tágitani akarnátok rajta, s ha valaki távolról is megkísértené országunk egy részét az egésztől elszakasztani, vagy a szent köteléket, mely a különböző részeket ösz-

szefűzi, feloldani, azt a legszigorubban meg kell büntetnetek.

Az érzelem és haszon minden indító okai ösztönözzenek titeket e rendszabályok követésére. Akár születés, akár választás által egy közös hazának polgárai lévén, ezen hazának joga vagyon igényelni, hogy szeressétek őt. Az amerikai név, mely népies viszonyotokban valamennyiteket illet, a hazafiuság igazi büszkeségét állandóan és jobban fenn fogja tartani, mint akármily más nevezet, mely által magatokat a különféle álladalmakban megkülönböztetitek egymástól. Csekély különbözéssel ugyanazon vallásuak, ugyanazon erkölcsűek, ugyanazon életmóduak, s ugyanazon political elvűek vagytok. Ugyanazon ügyért vívtatok közös harczt, s nyertetek közös diadalmat. A szabadság és függetlenség, melyek jelenen boldogitnak benneteket, művei a közös tanácskozássoknak és erőködéseknek, s gyümölcsei az egyesülve viselt terhek, szenvedések és egyesülve kiállott veszélyeknek.

Ámbár ezek megfontolása nagy hatást gyakorolnak érzelmetekre, azt mindazáltal sokkal fölülhaladja az, melyet saját hasznatok meggondolása ébreszt fel. E tekintetnél fogva országunk mindenik kerülete legingerlőbb ösztönök által buzdittatik az egész egyesülésnek gondos megérzésre és ótalmára.

Az éjszaki vidék korlátlan közlekedésű lévén a délivel, minthogy a közös kormány igazságos törvényei védik e közlekedést, ezen utolsónak teremeshetményeiben segédszereket talál hajózásához és kereskedelmi vállalatához, valamint becses anyagokat is iparára és gyáaira nézve. A déli vidék is hasznát látja ez összeköttetésnek, midőn tapasztalja, mint javul földmivelése, s mint terjed kereskedése az éjszaki vidék közbejárásával. Az éjszak tengerésze behajózza csatornáit, s élénkké teszi hajókázását; s midőn a déli vidék különféle utakon segíti az egész nép tengeri erejét megalapítani és nagyítani bizalomteljesen tekint a hatalmas hajóhadra, s ótalmat és segítséget vár tőle, minthogy ő ilyenmü készülettel nem bir. Hasonlóképen nyílnak kelet vidékének, mely a nyugotival szüntelen közlekedésben áll, kényelmes utak szárazon és vizen, melyek mindinkább messzebbre nyul-

ván, az idegen áruk, vagy saját gyárművei kelendőségét segítik. Ellenben nyugot vidéke kíváncsian segedelmet kap a keletitől az élet szükségére és kényelmeire nézve; és, a mi még nagyobb fontossággal bír, hogy saját éldeletét biztosítsa, s készítményeit kiszállithassa, kénytelen azon álladalmak tekintetére, befolyására és növekedő tengeri erejére bízni magát, melyek a tenger mellett fekszenek, s melyek, minthogy az egész egyesület egy népet teszen, a többiekhez minden jót beszívárogtatnak. Ha a nyugot vidéke más valami módon akarná fentartani magát, és pedig akár az által, hogy elkülönözve saját erejébe bizakodnék, vagy természet elleni módon idegen hatalommal szöveteznék, akkor önmagában összeomlanék, s elveszne.

Minthogy tehát országunk minden részeire nézve az egészszel való egyesülésből közvetlen és sajátságos hasznok származnak, bizonyos dolog, hogy e különböző részek egyesülete nagy bőséget termendi meg a segéd-
eszközök- és erőknél, mely a hazát külső megtámadásoktól védeni, s biztosítani fogja, nehogy békességét idegen népek feldulják. De mi ezen egyesületet még nagyobb fontosságúvá teszi az, hogy megőrzi hazánkat a belső nyugtalanságoktól, s polgári háborúktól és mind azon vitáktól, melyek köz kormánylyal nem bíró szomszéd népeket oly gyakran fegyvert fogni készítenek, melyet gyanakodás nyújt nekik, s mely a külső izgatásokat s az idegen hatalmasságokkal összeköttetést neveli és táplálja. Azért óvakodnunk kell, hogy ne legyünk kénytelenek nagy hadseregeket állítani és tartani, mert ezek minden kormányzási formában veszélyesek a szabadságnak, de leginkább ellenségei a szabad köztársaságnak. Ezen értelemben tehát úgy tekintsétek egyesülésteket, mint szabadságtok gyámolát, s a szabadságnak veletek született szeretete ösztönözzön benneteket szilárd hozzáragaszkodásra.

Ezen elmélkedések meggyőző hangon szólnak minden erényes és érzékeny kedélyhez, s megmutatják, hogy az egyesület fennmaradása okvetetlenül első és legfontosabb dolog arra nézve, ki hazáját szereti. Vagy talán kételkedhetünk rajta, hogy egy közös kormány oly messzeterjedő kerületre felügyelni képes legyen? Feleljen

meg e kérdésre a tapasztalás. Vétek volna, ha ily nagy fontosságú tárgyban üres sejtelmű föltételek után indulnánk. Jogunk vagyon remélni, hogy az egésznek észszerű elrendezése, s a kormányok segedelmező közbejárása szerencsés sikerrel koszoruzandja próbatétünket. És ezen feladás valóban megérdemli a becsületes és erőlködő fáradozást. Minthogy oly világos és hatalmas indító okaink vannak, az egyesület mindenképi gyámolítására, minthogy általa országunk minden részei nyernek, s minthogy kivihetlenségét semmikép be nem bizonyította a tapasztalás, tanácsos leszen mindenkor azok hazafiúságáról kétkedni, kik akár mi módon megkisértenék feloldani a köteleket, mely bennünket összeköt.

Midőn az okokat vizsgálják, melyek egyesülésünket felforgathatnák, szükségkép komoly aggodalmat ébreszt bennünk az, hogy némelyek földfekvési helyzetünk különbözősét az összeegyezés akadályaul nézik és vitatják, hogy az északi és déli, a nyugoti és tengerparti vidékek soha sem képezhetnek egy egészet; és a ravasz emberek iparkosznak oly vélekedést terjeszgetni, mintha országunk e részei, s azok hasznai és céljai lényegesen különböznenek egymástól. Nem lehet eléggé ovakodnotok a gyűlölségtől és féltékenységtől, melyek ezen fonák állításokból erednek, melyek oda irányozvák, hogy egymástól elidegenkedjetek, holott testvéri szeretettel kellene összekötvén lennetek. Nyugoti kerületeink lakosai nem rég hasznos tanulságot vettek ezen igazságról. A kormányzó hatalomnak alkudozásai, amaz egyértelmű helybehagyás, melylyel a tanács a Spanyolországgal kötött szerződést megerősítette, s a közmegelegedés, mely ezen esemény alkalmával valamennyi egyesült álladalmakban nyilatkozott; mind ez eléggé megmutatta nekik, mily alaptalan volt a gyanu, melyet köztök terjeszteni törekedtek, mintha a közös kormány, a tengerparti álladalmakkal együtt, Missisippire nézve, ellenséges vélekedéssel volna irántok; most önmagok valának tanui, hogy két szerződést kötötünk, egyiket Angliával, a másikat Spanyolországgal, melyek mindent, mi reájuk nézve hasznos és kívánatos vala, biztosítottak, s viszonyaikat az idegen népekhez elrendezték. Nem tesznek-e tehát bölesen, ha bizni fognak az egye-

sületben és elhiszik, hogy ki a jótéteményeket megszerezte nekik, az meg is őrzeni azokat? Nem kötelesek-e füleiket bedugni oly tanácsadók előtt, kik testvéreiktől elszakadni, s idegenekkel szövethetni akarnának?

Hogy egyesületünknek állandóságot és erőt szerezünk, kormányra vala szükségünk, mely az egészet igazgató. Egyes részek közötti szövetségek, bár mily erősek legyenek is, a célnak soha sem felelhetnek meg; mert mindig ki vannak téve bántalmaknak és meghasonlásoknak, melyek végtére minden szövetséget feloldanak, mint a tapasztalás bizonyítja. Érezve e czáfolhatlan igazságot, melyről már egyesüléstek kezdetekor meggyőződtek, alkotmányt képeztetek, s kormányt állítottatok, mely a réginél alkalmasabb vala az egyesülést fentartani, s közös jogaitokat hatalmas karral ótalmazni. Ezen kormány, mely saját választásokat által, minden idegen befolyás nélkül alkottatott, alapos vizsgálat és érett megfontolás után elfogadtatott, mely elveiben tökéletesen szabadelmű, hatalma felosztásában aránylagos, mely biztosságot erővel párosít, s azok nagyobbítására eszközöket nyújt, azon kormány legigazságosabban igényli bizodalmatokat és segítségeket. Ennek hatalmát tisztelni, törvényeinek engedelmeskedni, rendszabályait elfogadni, ezek azon kötelelességek, melyeket a valódi szabadság alapeszméi előtökbe szabnak. A fenék, melyre álladalmi épületünket raktuk, a népnek azon jogán alapszik, mely szerint ő alkotmányát és kormányzási formáját alakíthatja és változtathatja, De az alkotmánynak, mely ideiglen fennáll, míg azt az egész népnek világos és törvényes határozata meg nem változtatá, mindnyájunk előtt szentnek, s minden egyesre nézve kötelezőnek kell lennie. Magában azon eszmében, hogy a népnek joga vagyon kormányt alapítani, már befoglaltatik a köteletség is, hogy a fenálló kormánynak kiki tartozzék szótfogadni.

A törvények végrehajtásának minden akadályozásai, minden összeköttetések és társaságok, a legártatlanabb színűek is, mihelyest célul tűzék ki a meghatalmazott képviselők törvényszerű tanácskozásait és tetteit igazgatni, reájok felügyelni, azokat hátráltatni vagy elnyomni, az alapeszmék szétbontására működnek, s ennél fogva káros

befolyásuak; csak arra valók, hogy pártokat alapítsanak, s azokat természet elleni s rendkívüli módon erősítsék; hogy azok helyébe, kiknek a nemzet szavazatával kellene birniok, a pártok kolomposait állítsák, s a határozatokat, melyeknek a néptől kellene származniok, néhány bőszerész és fondorkodó ember akaratának vessék alája; akkor a különböző pártok felváltva ünneplik egymás fölötti diadalmait, s a nyilvános igazgatás az ellencsoportok illetlen s egymással küzdő törekvéseinek tükörévé leszen, holott értelmes és üdvös rendelmények műszere gyanánt kellene munkálkodnia, melyek közös tanácskozás által érnek meg, s viszonyos engedékenységgel által mérsékeltetnek.

Jóllehet az összeköttetések és társaságok, melyekről imént emlékezém, itt-ott népies czélokat is mozdithatnak elő, még is mindig tartani lehet tőle, hogy idő folytával s más körülményekben, veszélyes eszközökké válnak, melyeket a ravasz, dicsvadászó és semmirekellő emberek a nép hatalmának felforgatására, s a kormány gyepőlőjének magokhoz ragadására használnak; azután megsemmisítik magát az eszközt is, mely nekik a törvénytelen uralkodást megszerzette.

Kormánytok fenntartására, s jelen boldog állastok biztosítására elkerülhetlenül szükséges, hogy ne csak szigoruan megbüntessetek minden törvénytelen felkelést a jogszerű hatalom ellen, hanem arra is kell törekednetek, hogy elveitekhez szilárdan ragaszkodjatok, ámbár legszebb alakban jelenne meg előttetek. Látszólag ártatlan módja a kormány elleni szegülésnek az, midőn némelyek az alkotmány által meghatározott formákban változásokat akarnak eszközteni, melyek az igazgatás erejét gyöngítik, s a min be nem törhettek, azt aláássák. Minden újításoknál melyekre csábítani akarnak benneteket, gondoljátok meg, hogy minden emberi intézkedések csak idővel és szokás által szilárdulnak meg, s fejthetik ki valódi mivoltokat, mi különösen a kormányra nézve valósul. Legyetek bizonyosak benne, hogy a tapasztalás a legbiztosabb próbakő, mely hazátok fennálló alkotmányának valódi pecsét megpróbálandja; hogy a változások utáni hajlam, csupa előrefeltevések és ingadozó eszmék tanácsára, mindig új változásokat von maga után, melyek az előrefeltevések és

eszmék végtelen különféleségéből származnak; mindenek előtt pedig fontoljátok meg, hogy ily kiterjedt országban, milyen a mienk, a közjónak szilárd igazgatásához oly kormányra van szükségünk, mely akkora hatalommal birjon, milyen csak megférhet szabadságunk biztosításával. Maga a szabadság ily kormányban, mely illő s egyenlőre osztott hatalommal van fölfegyverkezve, legerősebb védőjére találand. Ha a kormány nem bir elegendő erővel, a pártok törekvéseit megsemmisíteni, minden tagjait a társaságnak a törvényszabta korlátok közé visszatartani, s minden polgártársat jogainak és birtokának élvezetében biztosítani s megőrizni, akkor egyedül neve vagyon cselekedet nélkül, s üres árnyék valóság nélkül.

Miután elétek adtam, mily veszélyesek álladalomra nézve a pártok, melyek a földfekvési helyzet különféleségeire hivatkoznak, terjedelmesebben fogom most e tárgyat gondolóra venni, benneteket a pártszellem kárhözátos működései ellen általános óvakodásra intendő.

Szerencsétlenségre ezen szellem szorosan összenőtt természetünkkel, mert az emberi lélek leghatalmasabb szenvedélyeiben gyökerezik. Különböző alakokban nyilatkozik minden felé, a mint a legkülönfélébb kormányzási formákban többé vagy kevésbé csillapittatik, megzaboláztatik vagy elnyomatik; de demokratikai álladalomban a legveszélyesebb alakkal áll elő, s leggonoszabb ellensége a nyilvános jólétnek.

A pártok változó uralkodása egymás fölött, izgatván a bosszuvágy által, mely a küzdő felek között felgyulad, több országokban időszakonként legborzasztóbb iszonyúságokat szüle, ez a leggonoszabb s legnyomasztóbb zsarnokság s végre rendszeres és erős alapu önuralkodásra vezet. A zavar és inség, melybe általa az emberek sülyednek, lassankint azon óhajtást gerjeszti fel bennök, hogy egyes ember korlátlan hatalma alatt keressenek menedéket és nyugodalmat; s előbb-utóbb az egyik, tudniillik uralkodó pártnak főnöke, mivel vagy ügyesebb, vagy a szerencse jobban kedvez neki, mint vágytársainak, a nép ezen hangulatát saját javára használja s székét a tönkre tett szabadság romjain állítja fel.

Ha azt tennők is fel előre, hogy nálunk nem jut annyira a dolog, ámbár lehetőségét épen nem tagadhatjuk, mindazáltal oly általános és elháríthatatlan csapás az, mely a pártoskodásból származik és oly nagy, hogy minden okos népnek meg kell ismernie, mennyire kívánja saját haszna és parancsolja a kötelesség e szellem elnyomását és száműzését. Mert ez szüntelen azon törekszik, hogy a nyilvános tanácskozásokat megzavarja, s az igazgatást erőtlenné tegye. A népben alaptalan gyanakodást, s hiu aggodalmakat ébreszt, ellenségeskedések lángját lobbantja fel a külön rendűek között, s alkalmilag zenebonára és lázadásra ösztönöz. Kaput nyit a külföldi befolyásnak és megvesztegetésnek, melyek végre egész a kormányig törnek utat. Így szolgál egyik ország akarata és politikája, alávetés által, más ország akaratának és politikájának.

Sokszor ki volt már mondva azon vélemény, hogy szabad országban a különböző pártok szükséges ellennyomatékuul szolgálnak, hogy a kormányzó-hatalmat korlátok között tartsák, s a szabadság szellemét szilárdítsák és élénkké tegyék. Bizonyos értelemben bir is ezen állítás némi igazsággal, s hol egyeduri kormány mód létezik, a hazafiuság elnézheti, sőt kedvezőleg tekintheti a pártoskodási hajlamot. A democratiában ellenben, hol a kormányt a nép választja, ezen hajlamot épen nem szükséges fölébreszteni. Magából a kormányzási formából önkényt következik, hogy ezen hajlam, ha nem izgattatik is, mindenkor elegendő hatalommal fog birni, miszerint befolyását czélszerű módon nyilvánítsa; a veszedelem csak abban van, hogy ezen hatalom könnyen messze terjed; azért a feladat, azt mérsékelni, s a közvélemény segédelmével megzabolázni. A pártoskodás hasonló oly tűzhöz, melyet soha eloltani nem lehet; azért szakadatlanul vigyázni kell, nehogy lángokra lobbanjon és pusztitson, a helyett hogy melegítene.

Továbbá a nép gondolkozásmódja szabad országban okvetlenül szükségessé teszi, hogy azok, kikre az igazgatás bízott, csak saját, s az alkotmány által előszabott köreikben mozogjanak, hatalmokat csak saját igazgatási szakaikban gyakorolják, s más dolgába ne avatkozzanak.

A különböző hatóságok összekeveredése által az elválasztott igazgatási szakok egy hatalommá testesülnek össze, s így zsarnokuralom alakul, legyen bár akármilyen a kormányzási forma. Ha igazán szemügyre vesszük az emberi kedélyt, mely mindig uralkodásra vágyik, s igen, hajlandó visszaélni a hatalommal, meg fogunk győződni ezen észrevétel igazsága felől. Hogy a kölcsönös akadályozások szükségesek az igazgató hatalom gyakorlásában, s hogy azért ezt fel kell osztani több meghatalmazottak között, kik közül mindegyik tartozzék a közjót a másik beavatkozása ellen védelmezni, arra az ó és új történetek különféle példák által tanítanak hennünket; sőt hazánkban is saját szemeinkkel láttunk erre példákat. Az ily tapasztalást tenni szükséges, hogy jövőre óvakodjunk tőle. Ha a nép véleménye szerint a hatalom felosztása, vagy kölcsönös határszabása az igazgatás akármelyik ágában hiányos volna, akkor az alkotmány kijelelte uton kell e hiányok javítására lépést tenni. Ellenben soha ne tétessenek változások önkényes hatalommal; mert ez, ámbár talán egyes esetben eszközül szolgálhat valami jó előmozdítására, de más részről ezer alkalommal fegyvert nyújt, melylyel a szabad alkotmány felforgattatik. A tartós csapás, mely tapasztalás szerint erőszakoskodásból származik, sokkal fölülhaladja azon korlátolt és általfutó hasznokat, melyek belőlök származhatnának.

Vallás és erényesség azon nélkülözhetlen támaszok, melyeken minden erkölcsi irány és szellemi fejlődés nyugszik, melyek egy ország politikai jólétét előmozdítják. Ki az emberi boldogságnak ezen hatalmas oszlopait, ezen rendithetetlen gyámpontokat, melyeken a polgár és ember kötelességei nyugosznak, megrendíti, az be nem fogja hajtani a hazafiuság adóját. Nem csak a jámbor hívő, hanem az eszélyes politikus is tartozik az emberiség ezen kalauzait tisztelni és becsülni. Köteteket lehetne róla összeírni, mily nagy befolyást üznek ezek mind egyesek, mind az egész nép boldogítására. Csak egyet kérdezek: Mi fogja biztosítani vagyunkat, becsületünket és életünket, ha a vallási kötelesség érzete, melyhez eskü által vagyunk lekötve, s mely egyetlen eszköz törvényszéknél az igazság kipuhatolására, szivünkéből kihaland? Azon

előre feltevést, hogy erényesség vallás nélkül fenmaradhat, szorosan vizsgálóra kell vennünk, mielőtt állítólag kimondanók. Mert engedjük meg bár, hogy némely különös tulajdonságu kedélyekre igen nagy befolyást üz a jó nevelés, mindazáltal az ész és tapasztalás tiltják feltennünk, hogy a népben fen lehessen tartani az erényességet vallás nélkül.

Czáfolhatatlanul igaz, hogy az erényesség nélkülözhetlen rugó a demokratiai kormányban; és ezen szabály többé-kevesebbé minden szabad kormányformára alkalmazható. Melyik őszinte hazabarát nézheti egykedvűleg, ha megrendítettnek az alaposzlopok, melyeken a hon jóléte nyugszik? Minek következtében mint főfontosságú dolgot előmozdit minden intézeteket, melyek ismereteket és tudományokat terjesztenek. Azon mértékben, melylyel a mi kormányzási formánk a közvéleménynek nagy hatalmat enged, rajta kell lenni a közvélemény felvilágosításán.

Gondoskodjatok a közhitelről, mint az erő és bátorság főforrásáról. Megtartására legjobb eszköz, ha lehetőségig legritkábban használtatik; a költségeket iparkodjatok kerülni béke fentartása által, de el ne feledjétek, hogy az annak idején tett költség, a közelgető veszély elleni készületre, gyakran nagyobb kiadásokat kimél meg. Ovakodni kell az adósságok szaporításától, és nem csak kikerülve minden alkalmakat, hanem oda is törekedve, hogy béke idején lerovassanak az adósságok, melyeket a háboru miatt tenni kellett, s ne háritsunk nemtelen módon utódainkra terheket, melyeket magunk elviselhetünk. Ezen elveket alkalmazni a képviselők dolga, de a közvéleménynek is hozzá kell járulnia. Hogy ők kötelességöket könnyebben teljesíthessék, tetteitek által szükséges megmutatnotok, hogy tudva van előttetek, miszerint adósságok lerovására álladalmi jövedelmek valók s ezek beszerzésére adót kell fizetni; hogy soha oly adót kivetni nem lehet, mely kisebb-nagyobb mértékben alkalmatlan és nyomasztó nem volna; hogy azon elkerülhetetlen nehézség miatt, mely az adózásban s adóztatás alá vetendő tárgyak meghatározásában kerül elé, nem kell a kormány rendeleteit, melyeknél fogva az adót kiveti, balul megítélni, hanem illően fogadni a rendszabályokat, melyekhez nyulnia kel-

lett az álladalmi jövedelmek nagyítására, minthogy az ország java több költséget kívánt.

Viseltessetek igazsággal és hűséggel minden nemzetek iránt, s iparkodjatok mindnyájokkal békén maradni. E tanra oktat benneteket a hitvallás és erkölcsiség; és valjon nem ugyanezt tanítja-e a politika is? Egy szabad és felvilágosodott nemzethez, mely nem sokára hatalmas nemzetté is lesz, méltó dolog, dicső és soha nem látott példát adni az emberiségnek, hogy népet igazgatni lehet a jogosság és emberszeretet felséges elveivel. Ki kételkedhetnék benne, hogy idő jártával, s események fordulta után azon gyümölcsök, melyeknek e föltételek teljesítésből teremniük kell, gazdag kárpótlást nyújtandának azon áldozatért, melyet talán hozunk, midőn elveinkhez hűvek maradunk? Vagy nem csatolná-e a gondviselés a nép állandó boldogságát annak erényéhez? Ezt hogy megpróbáljuk, tanácsolják az emberi természet nemesebb érzelmei. Ah! az ezen természethez tapodott romlottság lehetetlenné tenné-e ama tanácsnak követését?

Hogy ezen elvekhez hűvek maradhassunk, nem kevésbé szükséges mind azon meggyökerezett és tovább tenyésző gyűlöletet, melylyel némely népek ellen, mind a szenvedélyes előszeretetet, melylyel másokhoz viseltetünk, kiirtani, s helyébe a föld minden nemzetei iránt jogos és szeretetteljes érzelmeket ültetni sziveinkbe. Kinél szokássá vált egyik népet folyvást alaptalanul gyűlölni, másikat pedig kedvelni, az bizonyos értelemben rabszolga. Rabszolgája gyűlölségének és hajlandóságának; mert mindenik elcsábíthatja őt, hogy kötelességét feledje és saját hasznát félreismerje. Ha egyik nép a másik ellen gyűlölséget táplál, könnyen megtörténik, hogy mindenik egymást sérti és bosszantja, hogy a legcsekélyebb bántó alkalmon möhön kapnak, s kevélyen és kérlelhetlenül kikelnek egymás ellen, mihelyest történetesen holmi csekély viszálykodás ürügyet nyújt nekik. Innen a gyakori surlódások, az elkeseredett, öldöklő és véres háborúk. A bosszuvágy és gonosz akarat által felingerlett népek gyakran háborúra kényszerítik a kormányt, a jobb meggyőződésnek és igaz politikának daczára. De néha osztozik a kormány is a nép eléítéleteiben, s szenvedélyét követi, a helyett, hogy

az ész után indulna; sőt más alkalommal a nép elkeseredését használja is ellenséges megtámadásokra, hogy általok nagyravágyó, s uralkodásra törő terveit kivigye és semmirekellő céljait elérje. Gyakran a béke és egész nép boldogsága ilyenén tervek áldozatává lőn.

Nemkülönben sokféle gonoszt szül valamely népnek szenvedélyes előszeretete egy másik iránt. Egyiknek ezek közül azon hibás véleménye van, hogy mindkettőjüknek ugyanazon célra kell törekedniük, holott ugyanaz nem mindenikre nézve lehet hasznos, hogy egyiknek a másik bajaiban osztoznia kell, mi által utóbb vitákba és harczokba keveredik, jóllehet azokra sem közvetlen alkalma, sem fontos oka nem volt. Továbbá ez által a kedvességben álló nemzetnek előjogok engedtetnek, melyek másoktól megtagadtatnak; mi által ezen kedvezést helybenhagyó nép kettős veszélynek teszi ki magát; mert először hiábavalólag saját hasznát áldozza fel, mit meg kellene őriznie, másodsor féltékenységet, gyűlöletet és visszatorlási ingert gerjeszt mind azokban, kik iránt hasonló kedvezést nem mutatott. A nagyravágyó, megvesztegethető és tévutra vezetett polgártársaknak pedig, kik a gedélt nemzethez szitanak, tágas mező nyílik, önhazájuk javának elárulása és feláldozására, a nélkül, hogy szemrehányás érné őket; sőt ez az ut a nép kedvezését megnyerni, midőn a nagyravágyás, megvesztegetés s esztelenség iránti balga engedékenységet, a kötelességek látszólag erényes érzetével, a közvéleménynek dicséretes méltánylásával, s a közjó melletti nemes buzgósággal szépítgetik.

Minthogy ilyes előszeretet az idegen befolyásnak számtalan utat nyit, az által főkép a független és igazán felvilágosodott hazafiakat nyugtalanítja. Mert hány alkalma nem akad folyvást a kültöldi hatalmasságnak, hogy a belföldi pártokat segítve, a megvesztegetés műveit gyakorolja, a közvéleményt tévutra vezesse, s a nyilvános tanácskozásokat alattomosan intézgesse vagy elbátortalanítsa! Ily előszeretete egy gyöngébb és kisebb nemzetnek más nagyobb és hatalmasabb iránt az első mindenkor a második szolgáljává alacsonyítja le.

Mindenre kérlek, polgártársaim, benneteket, ne vesétek meg tanácsomat, ha mint szabad népet intelek

titeket, hogy ovakodjatok az idegen befolyás fondorkodó cseleitől; mert a tapasztalás és történet bizonyítása szerint, a külföldi beavatkozás mindig legkárhózosabb ellensége volt minden köztársasági kormánynak. De hogy okoskodástok használjon, szükséges egyszersmind, hogy részrehajlatlanok legyetek; különben az csak eszköze leend a befolyásnak, melyet el kellett volna távoztatnia, nem pedig ellenvédszere. Tulságos vonzalom egyik néphez, s tulságos idegenkedés a másiktól azt, ki ezen szenvedélyességtől őrizkedni nem tud, veszélybe csábitják, melynél fogva félszemére lát, félszemére pedig vak lévén, nem veszi észre a titkos befolyást kívülről, sőt még pártolja is. A valódi hazafi, midőn a kegyelt nép fondorlatinak ellenszegül, gyanussá és gyűlöletessé válik; még az, ki magát a külső hatalmasság eszközévé lealacsonyítja, tapsait és bizodalját élvezi a népnek, melynek boldogságát elárulta volt.

A főszabály, melyet az idegen hatalmasságokkal levő viszonyainkban követnünk kell, abban áll, hogy kereskedelmi összeköttetéseinket, mennyire lehet tágítsuk, s minden politikai értekezéseket a lehetőségig kerüljünk. A lekötelezéseket, melyekre már reá állottunk, lelkiösmeretes hűséggel teljesítsük; de ujakra ne szerződünk.

Európának vannak némely eredeti érdekei, melyek reánk nézve épen semmi, vagy csak távol viszonyban állanak; azért gyakran oly vitákba keveredik, melyek okai nálunk általán ismeretlenek. Következőleg fölőtte nagy oktalanság volna tőlünk, ha mi, természetelleni szövetségeket kötve, annak szüntelen változó politicalai vállalataiba kötődznénk, vagy részt venni akarnánk a világtengeren tuli ellenségeskedésekben.

A mi távollevő, s elkülönözött helyzetünk lehetőséget nyújt, s kényszerit bennünket egészen ellenkező ösvényen járni. Ha mi egyesült nép maradunk, s kormányunk erélyét fentartjuk, ugy nincs többé messze azon idő, midőn képesek leszünk minden valóságos bántás, s minden megtámadás ellen daczolni; midőn oly állásba helyezkedhetünk, melylyel másokat kényszeríteni fogunk, hogy a semlegességet, az általunk mindig megtartandót, ők is tiszteletben tartsák; midőn a hadakozó hatalmas-

ságok, azon meggyőződésből, hogy tőlünk semmit el nem nyerhetnek, nem egy könnyen fognak ingerkedni velünk; és midőn szabadságunkban leend béke és háboru között választani, mint saját hasznunk ösztönözend, vagy a jogosság vezérlend arra bennünket.

Miért ismernők tehát félre ezen jeles helyzetünk elsőségét? Miért hagynók el saját földünket, hogy idegenre lépjünk? Miért tennők kockára békénket és jólétünket az által, hogy sorsunkat valamely európai álladaloméval fűzzük össze, s hálóba kerítettessük magunkat, melyet Európában nagyravágyás, harcavágy, önhaszonlesés, makaesség és szeszély kötöttek.

A mi valódi politicánk az, hogy magunk kormányozzuk hajónkat és tartós szövetségre az idegen világ egyik hatalmasságával se lépjünk, mennyire tudniillik szabadsággal birunk ezen ösvényen járhatni; mert ti nem fogjátok oly balul érteni szavaimat, hogy feltennétek rólam, mintha én képes volnék a már szerződött kötelesek teljesítéséről lebeszélni benneteket. Én erősen ragaszkodom azon elvhez, melynek nemcsak magán-ügyekben, hanem minden nyilvános viszonyokban is rendszabályul kell szolgálnia, hogy becsületesség mindenkor legjobb politica. Ismétlem tehát ujlag: Teljesítsétek minden lekötélést a szó valódi értelmében. De véleményem szerint szükségtelen és oktalanság volna azt jobban kiterjeszteni.

Gondoskodjatok mindenkor, hogy aránylagos hadi erővel birjatok, s védállapotban legyetek; akkor azután rendkívüli eseményekben bizonyos időre köthettek szövetségeket.

Egyetértés és szabad közlekedés minden népekkel, ez az, mit a politica, emberiség és saját javunk ajánl. De szükséges, hogy kereskedelmi politicánk is egyarányos és részrehajlatlan módon működjék; kizáró kedvezéseket se ne keressen, se ne engedjen, a dolgok természetes menetelét kövesse, a kereskedési utakat szelid eszközökkel sokáguakká tegye és terjeszsze de ne kényszerítsen erőszakosan. Hogy a kereskedést biztosítsuk, a kalmárok jogait meghatározzuk, s a kormányt ezek ótalmára képessé tegyük, terveznünk kell jól alkalmazható segédeszközöket,

s czélirányos időre rendelményeket az idegen népekkel való közlekedésre nézve, mennyire jelen körülményeink, s a különböző nézetek megengedik, de mindig csak bizonyos időre kössük le magunkat, hogy itt ott a szerződésen oldanunk vagy változtatnunk lehessen, mint a tapasztalás és változkodó viszonyok javaslandják. Soha se feledjük, hogy balgaság, midőn egyik nép önzéstelen kedvezéseket vár a másik néptől, s hogy minden hasznot melyet ily nagylelkűség színe alatt kap, saját függetlenségének némi részével kell megfizetnie; hogy ily ajándék elfogadásával némán kötelességet vesz magára, miszerint hasonlót hasonlóval kell viszonznia, s mind a mellett kénytelen szemrehányásokat tőnni, mintha a hálátlan még eleget nem áldozott volna. Nem lehet nagyobb tévedés, mint oly hiszemben lenni, hogy a népek nagylelkűleg és önzéstelenül bánhatnak egymással. Ez oly csalódás, melyből a tapasztalásnak kell bennünket kigyógyítania, s melyet az igazi büszkeségnek idővel el kellene magától vetnie.

Polgártársaim! midőn jelennen egy agg, s titeket atyailag szerető barátotok javaslatait szívetekre kötöm, nem várhatom, hogy azok oly erős és állandó benyomást tegyenek reátok, mint én valóban kívánnám; nem követelhetem, hogy azok a szenvedélyek szokott menetelét megszüntessék, vagy megóvják hazánkat azon sajnos tapasztalásoktól, melyek a föld minden népeinek sorsát bélyegzik. De ha csak oly reménynyel kecsegtethetem is magamat, hogy azok némi hasznatokra válni, s itt ott holmi jót eszközölni fognak; hogy azok időről időre a pártszellem dühét zabolázzandják, titeket a külső fondorlatoktól ovidanának, s a tettettet hazaszeretet csalásait felfödözendik: akkor e remény bőven megjutalmazza gondjaimat és hűségemet, melyekkel eddig boldogságtok mellett örököttem.

Mennyire követtem legyen hivatalos eljárásom alatt az imént kifejtettem elveket, arról működésemnek nyilvános okiratai, s egyéb tanúságai adjanak bizonyítványt, nektek és a világnak. Engem saját lelkiösmeretem biztosít, hogy legalább törekedtem e rendszabások szerint cselekedni.

Az Európát meghasonlásba hozó háborura nézve az april. 22. 1793. kiadott felszólítás magában foglalja a tervet, melyet előmbbe kitűztem volt. A ti jóváhagyó szavazástok, s a gyűlödelem mindkét házabeli képviselők által szentesített rendszabások voltak mindenkor zsinórmétékem, s nem vala képes semminemű idegen befolyás engem ez ösvényről elesábitani.

Alapos vizsgálat után, s legértelmesebb férfiak tanácsa által segítettve, meggyőződtem arról, hogy az ügyek jelen állapotában hazánknak nemcsak joga vagyona, de saját boldogsága tekintetéből kötelessége is semleges állásba helyezni magát. Mire elhatározám magamat, mennyire rajtam áll, ezen állást szilárdság, állhatatosság és mérséklet által megtartani.

Nem szükség ez alkalommal az okokat fejtegetni, melyek a semlegességre feljogosítanak bennünket. Csak azon észrevételt teszem még, hogy mennyire e tárgyról értesítve vagyok, ebbeli jogunkat a hadviselő hatalmaságok egyike sem hozza kétségbe, hanem mindnyájan igazolták.

A semlegesség megtartása, mellőzve egyéb mellékes indító okokat, azon kötelességeken alapul, melyeket az emberiség és jogosság szab ki minden népnek, minden oly viszonyban, hol szabadon működhetik, s hatalmában áll a békét és egyetértést valamennyi nemzetekkel fenntartani.

Hogy ezen kívül saját javunk is tanácsolja e rendszabály követését, arra saját megfontolástok és tapasztalástok oktatand. Nekem legerősebb indító okul szolgál azon óhajlás, minél fogva hazám időt nyerjen, hogy új intézkedései szilárdulhassanak és érettségre jussanak, s hogy félbeszakasztás nélkül juthasson az erő és önállás azon fokára, mely nagykorúságot és jogot szerze neki, saját vagyonának igazgatására.

Midőn képzeletemben kormányzásom mult éveire visszapillantok, lelkiismeretem tanúsága szól mellettem, hogy készantag soha sem hibáztam; mindazáltal gyarlóbbnak érzem magamat, mint sem azt higyjem, hogy soha sem követtem volna el hibákat. De bár melyek

voltak is ezek, esedezve könyörgök a mindenható előtt, mérsékelje és fordítsa el a rossz következtetéseket, melyek belőlük származhatnak. Bucsut is veszek oly reménnyel, hogy hazám engedelkeny leszen tökéletlenségeim megítélésében, s hogy miután őszinte buzgalommal életem 45 évét az ő szolgálatában töltöttem, az elkövettem hibákat ügyetlenségemnek fogja tulajdonítani és elfeledni, minthogy magam is nem sokára a béke hajlékába szállandok alá.

Midőn ebben valamint egyéb dolgokban hazám szeretetére számolok, melynek lángoló ragaszkodással szolgáltam — mint férfihoz illik, ki hazájában azon földet tiszteli, melynek ő és elődei több nemzetségtől kezdve létüket köszönik, — örvendeses előérzettel térek vissza csendes házi életemhez, melyet háborítlanul élvezni remélek, midőn polgártársaim között örülendek a szerencsének, hogy bennünket jó törvények szabad alkotmány alatt szeliden igazgatnak, s hogy elértük azon fényes időt, s elnyertük a szép jutalmat, melyet közös törekedés, szenvedések és veszélyek által szerzettünk. Washington György.

TÁRGYMUTATÓ.

I. FEJEZET.

Washington család eredete. — Washington György születése. Hajlama a mathematicai tanulmányokra, testi gyakorlatokra s rendes életmódra. — Tengeri katona szolgálatra szánják őt. — Gyakorlati mérnökké lesz. — Fairfax lord dolgában részt vesz. — A méréseket három évig folytatja. — Segédtsízt lesz Virginia-ban. — Bátyját Barbadoesbe kíséri.

Lap

5

II. FEJEZET.

A francziák Virginia nyugoti határain erőszakoskodnak. — Virginia kormányzója Washingtont küldi ellenök. — Átmenetele az Allegany-hegységen. Ohio mellett indusokkal találkozik. — Összejövele a francia parancsnokkal. — Veszélyes úti kalandjai az Allegany folyón. — Washington visszamenetele. — Naplókönyve kihirdettetik. — A határszéli őrkatonaság parancsnokává lesz. — Dinwiddie kormányzó. .

18

III. FEJEZET.

Hadi készülétek. — Washington alezredessé lesz. — Menet az Allegany-hegységen. — Az indusokkal egyesülés. — Csata egy francia hadszakasszal. — Washington főparancsnoknak neveztetik ki. — Ütközete Great Meadowsnál. Leteszi hivatalát. — Braddock tábornagy alatt szolgálatba lép. — A monongahelai ütközet. — Ennek szerencsétlen következményei. — Washington vitézsége ezen ütközetben. — Braddock tábornagynak adott javaslata.

28

IV. FEJEZET.

Washington a virginiai hadak fővezérévé lesz. — Bostonban meglátogatja Shirleyt. — Innen visszamegy Winchesterbe. — A hadjárás eseményei. — Cumberland vára. — Washington emlékirata Loudoun grófhhoz. — Cumberlandbe megy. — A főhadsereggel egyesül. — Tervet készít a hegyeken teendő indulásra. — Az előhadat vezeti. — Duquesne bevétele. Virginiába visszatérván Washington magányéletet él.

44

V. FEJEZET.

Washington házasodása. — Ő több évig Virginia egyik képviselője. — Ügyes ültetvényes. — Egyházmegyei felügyelő. — Határozottan nyilatkozik a britanniai kormány rendszabályai ellen a gyarmatokra nézve, sürgeti, hogy a tisztek és közkatónák hadi szolgálataikért földeket kapjanak. — Ezek fölmlérésére maga megyen el. — A virginiai képviselők között részt vesz a gyarmatok jogainak védelmében. — A független tartományi katonaság főparancsnokává lesz. — A gyűlödelem (congressus) tagjává választatik.

53

VI. FEJEZET.

Második gyűlödelem. — Washington főhadvezérré választatik. — Viszonya a gyűlödelemhez. — Igen sok munka bizatik rá. — Levelezése Gage tábornagygyal. — Indulás Quebec ellen. — Uj seregek állítása. — Washington háztartása.

65

VII. FEJEZET.

Tervezet Boston megtámadására. — A hadsereg állapota. — Dorchester megerősítése. — Uj-Yorkba hadcsapatok mennek. — Washington a gyűlödelemben. — A függetlenség kihirdetése. — Lord Howe kibékülést próbál a gyarmatokkal. — A britanniai főnökök Washingtonnal levelezni akarnak. — Ütközet Long Islandnél.

72

VIII. FEJEZET.

Uj-Yorkot a brittek elfoglalják. — Az amerikaiak Haerlem hegyhátán és Washington várában telepednek. —

A sereg új rendezése. — A brittek Westchesterben kikötnek. — Washington Whit Plainsnél tábornokot ültet. — Ütközet Chattertons Hill mellett. — Washington és Lee várakat beveszik a brittek. — Washington áttámad Delawareon. — Lee tábornagy eseménye. — A meggyöngyült amerikai sereg új erősítést kap. — Washington teljes hatalommal ruháztatik fel. — Visszamegy Delawareon. — Ütközet Trenton és Princeton mellett. — A hadsereg téli szállásokra széled. — Ezen események fölötti elméletek.

88

IX. FEJEZET.

Washington szölgénye és hadikészületei. — Foglyok kicserélése. Hadivállalatok Uj-Jerseyben. — A hadsereg átmene Delawareon. — Washington találkozása Lafayette-l. Howe a szárazra kiszáll. — A brandywinei ütközet. Washington új meghatalmazása. — Csata Jermantow mellett. — A hadsereg szenvedései. — Téli szállásolás Valley Forgeban. — Washington elleni ármánykodások.

107

X. FEJEZET.

A hadsereg szenvedései. — A gyűlödelmi választmány újonnan intézkedik. — Békealkudozások North lorddal. — Szövetség Franciaországgal. — Tanácskozások Philadelphia megtámadásáról. — Az ellenség tervei. — Philadelphia megürül. — A monmouthi ütközet. — Lee tábornagy befogatása és elitélése. — A francia hajóhad megérkezése. — Nem sikerült harci próba az ellenség ellen Rhode Islandben. — Gyűlödelem. — A canadai vállalkozási terv megbukik.

131

XI. FEJEZET.

Tanácskozások a gyűlödelmi választmánynyal, s tervek a legközelebbi táborozáshoz. — Sullivan az indusok ellen megyen. — Ezen háboru folyamata. — Washington összejövele a francia követtel. — A hadsereg téli szállásokra vonul. — A papirospénz leszállítása s ennek következményei. — Lafayette hirt hoz a francia hajóhad közelítéséről. A seregek elhelyeztetése. — Rochambeau grófnak adott utasítások. — Washington és a francia parancsnok összejövele. — Arnold árulása. — Terv Uj-York megtámadásához.

150

XII. FEJEZET.

Lázadások a hadseregben. — Washington segítséget keres Franciaországban. — Lafayette egy szakaszolattal Virginiába jön. — Washington összejövele Rochambeauval. — Hadviselési tervek, különösen Uj-York megtámadására. — A tervnek véletlen esetek miatt némi változtatása. — Lafayette győzedelme Cornwallison. Az egyesült seregek Virginiába menetel. — Yorktown ostromlása. Békealku-készületek új táborozáshoz. — Lafayette haza megy. — Washingtonat a katonák főhatalommal kínálják meg. — A hadseregek új elhelyezése. — Ezek elégtelensége. — A tiszti kar emlékirata a gyűlödelemhez. — Névtelen irományok. — Tudósítás a békekötésről. — Washington gondjai a polgári szervezetről. — Körlevelei a tartományokhoz. — A gyűlödelemben megy. — Elbucsuzik a hadseregektől és leteszi a vezériséget. . . . 165

XIII. FEJEZET.

Washington nem fogad el szolgálati díjat. — Magánéletre és földművelésre adja magát. — Hajózási tervei Amerikában. — Lafayette meglátogatja őt. — Virginiától nem fogad el ajándékot. — Oskolákról és az indusok neveléséről gondoskodik. — Kertészkedése és életmódja. — Houdon szobra. — Javaslat a szövetség jobbításáról és tartandó közgyűlésről. — Virginia képviselőjévé választatik. — Elnökké tétetvén, az új alkotmányt megerősíti. — Nézetei az alkotmányról. — Az egyesült álladalmak első elnökévé nevezetik. — Uj-Yorkba megy lakni. — Esküje és ünnepélyes beszéde. — A nyilvános ügyekkel megismerkedik. — Magános és nyilvános háztartása. — Nagy betegségbe esik. — Anyja meghal. — Kormány-hatóságot alkot és tisztviselőket nevez. — Törvényes rendszert hoz be. — Szabályai a hivatalok betöltésében. — Utazása a keleti részekben. — A kormány új székvárosa. — Az idegen országok viszonyai az egyesült álladalmakhoz. — Baj az indusokkal. — Gyűlödelem Philadelphiában. — Pártok a gyűlésben és cabinetben. . . . 184

XIV. FEJEZET.

Washington másodszor esküszik fel elnökül. — Az álladalmak viszonyai Franciaországgal. — Genet francia követ. — Democratia társulatok. — Viszonyok Angliával. — Gyűlödelem összehívása. — Jay küldetése Angliába. — Pennyslvániai lázadás. — Washington rendszabályai a lázadók ellen. — Fox nyilatkozata Washington felől 212

XV. FEJEZET.

Az angolokkal kötött szerződés, a nép ellenszegülésének daczára, elfogadtatik. Az erről szóló okleveleket nem akarja az elnök közleni a képviselők házával. — Lafayette fogsága; Washington őt megszabadítani törekszik. — Visszálkodások a francziákkal az angol szerződés miatt. — Washington elbucsuzása s az új elnök kineveztetése. — Philadelphia polgárai tisztelkednek Washingtonnak, ki Mount Vernonba vonul. — Jefferson magaviselete Washington iránt. — Egyenetlenségek Franciaországgal. — Hadi készülétek. — Washington fővezérré választatik. — A hadsereg elrendezése. — Washington utolsó betegsége és halála 224

FÜGGELÉK.

Washington bucsúzó levele 245

